

ÖTVENÉVES A HÍD

HÍD

IRODALOM · MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

MAGYAR SZÓ
40 ÉV

1984

December

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
XLVIII. évfolyam

SZERKESZTŐ TANÁCS:

Ács Károly, Andruskó Károly, dr. Bányai János, Blahó József, Bordás Győző,
dr. Bori Imre, dr. Burány Béla, Burány Nándor, Deák Ferenc, Gál László,
Lackó Antal, Németh István, dr. Pap József, Pándi Oszkár, Petkovics Kálmán,
Sinkovits Péter, Sröder János, Szabó Ida, Szekeres László, dr. Szeli István és
Vicsék Károly

A Szerkesztő Tanács elnöke: dr. Pap József
Szerkesztő bizottság: Bordás Győző, Danyi Magdolna és dr. Gerold László
(kritikai rovat)

Fő- és felelős szerkesztő: dr. Bori Imre
Műszaki szerkesztő: Kapitány László

TARTALOM

<i>Pap József:</i> Magyar Szó	1589
<i>Erdélyi Károly:</i> Tegnap, ma, holnap	1590
<i>Petkovics Kálmán:</i> A háborús újság	1602
<i>Rehák László:</i> Emlékezés a Magyar Szó hőskorának éveire	1624
<i>Vukovics Géza:</i> Újság született	1631
Vezércikkek tükre	1637
Forradalmi harcunk alkotórésze (Stanka Veselinov a Magyar Szó indulásáról)	1651
Gál László tévényilatkozata	1653
<i>Juhász Géza:</i> Az író „újságírórsora” (Majtényi Mihályról)	1655
<i>Kalapis Zoltán:</i> Két újságírói élettörténet (Kollin József és Bodrits István)	1659
<i>Herceg János:</i> A Magyar Szó festőművésze (Ács József)	1679
<i>Németh István:</i> Egy Névtelen	1683

PAP JÓZSEF

MAGYAR SZÓ

40 ÉVE
HOZZA A NAPOT
S ESTÉLIG BELEPUSZTUL
TÚL CSAK NEVE ÉLI
BETÖRTE AZ IDÓT S DOLGOZIK
NEKI DE ELLENE IS
TEGNAPPÁ TÉVE A MÁT
MINDENT HÍRRÉ CSERÉLNE
MEGTÖRTÉNTRE
ÁLMUNKAT IS HOLNAP

TEGNAP, MA, HOLNAP

ERDÉLYI KÁROLY

Ritka hálátlan feladatot rótt ki a Híd főszerkesztője, amikor a folyóirat készülő decemberi tematikai számához a Magyar Szó ma és holnap munkacímen kért kéziratot. Az az érzésem, hogy rajtam kívül ezúttal mindenki más jobban járt az alkalmi munkatársi körből, mert bizonyos szempontból mégiscsak könnyebb egyes dolgokat a toronymagasságnyi, sárgulú újságkomplettek betürengetegéből, akár sorközeiből is és rovatcímeiből évtizedekre visszamenőleg kikövetkeztetni, igényt tartva természetesen az objektivitás hangzatos jelzőjére, s emellett az időbeli, mondhatnók, történelmi distancia is kétségkívül a szerencsésebbek segítségére van.

De hogyan lehetséges ez az olyannyira kívánt, higgadt tárgyilagosság, ma, amikor a kora reggeli telefonáló azzal űzi el az álmot, hogy az egyik újságszállító teherkocsi a napi példányszám majd egyharmadával Feketicسنél műszaki hiba miatt vesztegel. Aznap Észak-Bácska nagy része a déli órákban kapta meg a napi friss újságját... Három nap sem telt bele, hajnalban ismét csengett a telefon: Az első kiadás rendben ment, de a másodikban (mintegy 20 000 példányban) ismét kinyomták a tegnapi lap nyolcadik oldalát...

Hogyan maradhat az ember mindezek után higgadt és tárgyilagosa? Még ha félretesszük is az ilyen, sajnos, elég gyakori szélsőséges eseteket, ma, az érdekek és vélemények pluralizmusának korában a Magyar Szó-ról naponta újra és újra születő sok tízezer ítéletnek az alábbi csak egyike lehet, amely — maradjunk ennyiben — szándékában mindenképpen objektív igyekszik maradni s megkísérel rámutatni néhány olyan összefüggésre és törekvésre, amely alapul szolgálhat a Magyar Szó teljesebb megértéséhez, felméréséhez és értékeléséhez.

I.

A Magyar Szó mondanivalójának, arculatának, rendeltetésének tegnap, ma és holnap is fő meghatározója volt és marad, hogy az el nem kötelezett szocialista öngazgatású Jugoszláviában — ott is a Vajdaság Szo-

cialista Autonóm Tartományban — megjelenő magyar nyelvű politikai napilap, Vajdaság Dolgozó Népe Szocialista Szövetségének sajtószerve. Ezzel tulajdonképpen tömören meg is mondtuk szerkesztés politikájának és irányvonalának lényegét.

Nem árt azonban, ha a Magyar Szó szerkesztés politikai programelvei című szerkesztéségi dokumentumból idézünk még néhány sort. Ezek szerint széleskörűen társadalmisított szerkesztés politikájával következetesen, elkötelezetten, cselekvően és alkotóan társadalmunk felelős tényezőjeként igyekszik maradéktalanul érvényesíteni a Jugoszláv Kommunista Szövetség programelveit és politikáját a Szocialista Szövetség legszélesebb frontján. „Eszmei-politikai irányvonalát a munkásosztály iránti elkötelezettsége határozza meg, amely a lapban tartalmilag a szocialista öngazgatási társadalmi és termelési viszonyok, a nemzetek és nemzetiségek egyenjóságának, testvériségének és egységének, Jugoszlávia függetlenségének, önállóságának, valamint az elnemkötelezettség elvein alapuló külpolitikájának folyamatos valóráváltásában és szilárdításában teljesedik ki.”

Az elmondottak tartalmazták tehát dióhéjban mindazt, amit a lap magáénak vall, ami a célja és amiért naponta harcba száll, az élet apró híreitől kezdve a sorsformáló eseményekig. Következésképpen „nemcsak hírközlő és hírmagyarázó, hanem közvéleményformáló szerepet tölt be, hanem mozgósít is, aktív részvevője a társadalmi-politikai folyamatoknak és felelős e folyamatok alakulásáért”.

Szerkesztési programjával és tevékenységével tehát szervesen beépül a szocialista öngazgatású társadalom igényelte egységes tájékoztatási rendszerbe s ezzel politikai rendszerünkbe is. Természetesen ehhez biztosítania kell a megfelelő eszmei, tartalmi, szakmai, nyelvi és nyomdatechnikai szintet.

Másrészt igen széles közreműködési platformot kínál fel mindazoknak, akik a Szocialista Szövetségben tömörülnek, s vállalják e front társadalmi és politikai céljait. Ehhez a szerkesztés politikai platformhoz és szerkesztési elvhez a lap igyekszik mindenkor következetesen maradni, ami egyben azzal jár, hogy kérélehetetlenül szembeszáll mindazzal, ami szocialista öngazgatású társadalmunk alapjai, nemzetaink és nemzetiségeink egyenjóságára, testvérisége és egysége ellen irányul, szembeszáll azokkal a jelenségekkel és magatartásformákkal, amelyek a nacionalizmusban, dogmatizmusban, klerikalizmusban, liberális és újbalos elhajlásokban, technobürokratizmusban és más ideológiákban gyökereznek.

Az olvasó naponta mérlegre teszi, hogy mennyire időszerű kérdések ezek s milyen eredménnyel látja el feladatát napilapunk. Fűzzük hozzá az elmondottakhoz nyomatékkal, hogy a Magyar Szó társadalmi szerepe és feladata kiterjed társadalmi életünk minden területére. Túlnő az általános ismeretterjesztő kereteken, s a dolgozó ember munkájának és egész ténykedésének további humanizálását szolgálja. Serkentően hat a művelődési és tudományos tevékenység kibontakozására, eredményeinek és

értékeinek érvényesítésére törekszik és hozzájárul a szocialista öngazgatási társadalmi viszonyokban élő ember arculatának kialakításához — áll többek között a már említett szerkesztéspolitikai dokumentumban. Mindezt az írott szó súlyával, erejével és felelősségével kívánja elérni.

Mikor van az írott szónak súlya, ereje, felelőssége?

Íme, hogyan tekint egyik vonatkozásra a Magyar Szó szerkesztéspolitikai programelve: „A lap elkötelezett politikai tevékenységének kifejezési eszköze a nyelv, azért a Magyar Szóra nagy felelősség hárul a nyelv ápolása, a kifejezési mód s a stílus tisztasága és szabatosága szempontjából. Mivel a magyar nyelv a Vajdaságban — Jugoszláviában — az öngazgatási szocialista társadalmi és termelési viszonyok közepette él és fejlődik, a Magyar Szó társadalmi felelőssége még fokozottabb azért, hogy nyelvezete e szükségleteknek és sajátosságoknak megfelelően fejlődjön és gazdagodjon. Ezáltal maga is serkenti az egyenjogú nyelvhasználatot és érdemében hozzájárul gyakorlásához.”

II.

A Magyar Szó politikai napilap, tehát naponta biztosítania kell a dolgozók tárgyilagos, gyors és teljes tájékoztatását valamennyi jelentős bel- és külpolitikai eseményről és egyéb közérdekű történésekről nemcsak az olvasó által támasztott igényeknek megfelelő magas szinten. A Magyar Szó olvasói semmivel sem lehetnek hátrányosabb helyzetben, tehát tájékoztatlanabbak egyetlen más napilap olvasóinál, mert ez már az egyenjogúság kérdéskörét is megbolygatná, nem szólva arról, hogy ugyanazért a pénzért az olvasó minőségibb „árut” is kaphat. (Ma már a nyelv nem akadály.) Másrészt a Magyar Szó az egész ország területén jelen van. A Szocialista Szövetség Országos Választmánya tájékoztatási szakosztályának 1982. évi adatai szerint lapunk napi példányszámának 6,54 százaléka más köztársaságok és Kosovo SZAT területén kel el. A vizsgált 13 politikai napilap közül a Magyar Szó, a Večernje novosti, Politika ekspres, Politika, Rilindja, Jedinstvo, Vjesnik és a Večernji list után a nyolcadik helyen áll. (A további sorrend: Oslobođenje, Pobjeda, Dnevnik, Delo, Nova Makedonija). Így a Szerb Szocialista Köztársaságba a Szocialista Autonóm Tartományokon kívül 103 000, Kosovóba 3000, a Horvát Szocialista Köztársaságba 316 000, a Szlovén Szocialista Köztársaságba 40 000, Bosznia-Hercegovinába 178 000, Macedóniába 17 000, Crna Gorába pedig 21 000 példányban jutott el.

Ez a tény arra készteti a szerkesztőseget, hogy igyekezzen minél közvetlenebb, teljesebb és megbízhatóbb hírforrásokra támaszkodni az egész ország területén, s ha csak egy mód van rá, saját állandó vagy külmunkatársai révén jelen lenni a vajdasági, az országos vagy a világesemények színhelyén. Ebbe néha a véletlen is beleszól. Véletlenből adódó, de való például, hogy Indira Gandhi meggyilkolásakor két-három napon át

a jugoszláv tájékoztatási eszközök közül, beleértve a Tanjug hírügynökséget is, egyedül csak lapunknak tartózkodott munkatársa a helyszínen.

Mennyire tájékozott a Magyar Szó?

Elvben és a gyakorlatban is egyaránt hozzáférhető számára mindaz, amibe bármely más napilap újságírója betekinthet. Más kérdés, hogyan képes élni ezzel, s hogyan tudja az értesüléseket olvasóinak a rendelkezésére bocsátani. Maradjunk meg ezúttal csak a tudósítói hálózat fejlettségének kérdésénél, amely egyik alapfeltétele egy lap jól értesültségének és az olvasóival való állandó kommunikálásnak. A Szocialista Szövetség Országos Választmánya illetékes szakosztályának már említett elemzése arról tanúskodik, hogy az ország 16 napilapja (14 politikai és 2 sportnapilap) között a Magyar Szó 423 tudósítójával az ötödik helyet foglalja el. (A sorrend a következő: Sportske novosti 768, Večernji list 582, Vjesnik 481, Večernje novosti 425, Magyar Szó 423, Sport 269, Politika ekspres 170, Borba 155, Politika 40, Rilindja 36, Dnevnik 34, Jedinstvo 30, Oslobođenje 26, Nova Makedonija 26, Pobjeda 20 és Delo 8). A kimutatás készítésének időpontjában a Magyar Szónak egyedül Kosovóban nem volt tudósítója, azóta azonban ez a kérdés is megoldódott. Az ismertetett adatokhoz hozzá kell fűzni, hogy valamennyi lap tudósítógárdáját azon a területen tömegesíti, így a Magyar Szó is, ahol olvasóinak zöme él.

Itt kell megemlítenünk egy eddig megoldatlan kérdést, mégpedig, hogy az országban egyedül a vajdasági szerkesztőségeknek nincs külföldön állandó tudósítójuk. Ezt és az országon belüli tudósítói hálózat problémáját feltehetően a következő időszakban az eddigieknél eredményesebben és hatékonyabban fogja, mégpedig közös erővel megoldani a Magyar Szó, a Dnevnik, valamint az Újvidéki Rádió és Televízió.

Az olvasót természetesen nemcsak az érdeklő és foglalkoztatja, ami a közvetlen környezetében történik, így joggal felvetődik a kérdés, milyen mértékben nyitott a Magyar Szó a Vajdaságon kívüli események és hírek előtt? Ismét csak a statisztikát hívjuk tanúként a fentebb említett anyagból. Tíz politikai napilapot vizsgáltak meg (a három esti lap nem szerepel a kimutatásban) abból a szempontból, milyen teret kap bennük a más köztársaságból és tartományból érkező híryanagy. Ebben a rangsorolásban a Magyar Szó az ötödik helyen áll. (Íme a sorrend: a Borba — szövetségi lap —, a Politika — 37,8 százalékban közöl más köztársaságokból és a tartományokból politikai informatív anyagot, a Vjesnik 30,5 százalékban, a Delo 29,7 százalékban, a Magyar Szó 25,5 százalékban, a Pobjeda 23,8 százalékban, a Rilindja 22,1 százalékban a Dnevnik 21,7 százalékban, a Jedinstvo 19,1 százalékban, a Nova Makedonija 9 százalékban.) Esetünkben ez az arányszám a kimutatás elkészítése óta feltehetően tovább javult, már azért is, mert lapunk újabb belpolitikai oldalakkal bővült és munkatársaink egyre többet mozognak az országban.

A hazai politikai informatív sajtó népes családjának — a Magyar

Szónak is —, egyik legmegbízhatóbb és nélkülözhetetlen munkatársa a Tanjug hírügynökség, amellyel négy állandó nyitott csatornán van 24 órán át kapcsolatunk. Három telex- és egy telefótóvonal biztosítja a bepillantást az ország bármelyik zugába, s a kitekintést a nagyvilágba. A Tanjug gyorsaságával, megbízhatóságával az első között áll a világon. A lapszerkesztőségeknek — a Magyar Szónak is — érdeke, hogy a hírügynökség minél több, jobb napi eseményhírt közöljön, mert ez esetben saját újságíróit nagyobb mértékben állíthatja rá azok kommentálására, magyarázására és a riportozásra, cikkezésre. A Magyar Szó kapcsolata a Tanjuggal kiváló és kétirányú, ami azt jelenti, hogy nemcsak vesz, hanem ad is információkat.

A lap nyitottságát, érteültségének fokozását segíti elő a szerkesztőségközi együttműködés is a többi napilappal, amely ugyan korrekt keretek között mozog, de meg sem közelíti a lehetőségeket, még kevésbé a szükségleteket.

Az együttműködés kiterjed az országhatárokon túlra is, elsősorban a szomszédos országok lapszerkesztőségeire. Ennek keretében több évtizede nemcsak munkatársak kölcsönös tanulmányutai bonyolódnak le, hanem szükség szerint hírcsere is történik egyes magyarországi, romániai, lengyelországi, csehszlovákiai, nyugat-németországi és más országbeli újságok szerkesztőségeivel.

Az eddig elmondottak némi eligazítótul szolgálhatnak annak megítéléséhez, hogyan és milyen erőfeszítésekkel érvényesül az írásunk elején vázolt szerkesztéspolitika. Persze azonnal felvetődik a kérdés, milyen példányszámot eredményez mindez?

A Magyar Szó átlag példányszáma és ára a következőképpen alakult az utóbbi tíz évben:

1975 — 32 803 — 2 dinár	1980 — 31 386 — 5 dinár
1976 — 32 229 — 2 dinár	1981 — 29 734 — 7 dinár
1977 — 30 965 — 3 dinár	1982 — 29 404 — 8 dinár
1978 — 31 467 — 3 dinár	1983 — 30 279 — 10 dinár
1979 — 31 609 — 4 dinár	1984 — 30 268 — 15 dinár
	(I—IX)

A fenti kimutatás önmagában mond is valamit meg nem is. Mindenestre az olvasottság fokát akkor ítélni lehet meg valamivel teljesebben, ha például az 1983. vagy az 1984. évi 30 270 átlagpéldányszámot összevetjük az 1981. évi népszámlálás adataival. Téves lenne persze azt hinni, hogy a Magyar Szót csak a magyar nemzetiségűek vásárolják és olvasják, ezt konkrét adatok is cáfolják, de az olvasók zöme a nyelv ismerete miatt mégis közülük kerül ki. Így, ha csupán a magyar nemzetiségűeket vesszük alapul, kiderül hogy napilapunkat minden tizennegyedik magyar ajkú polgár vásárolja, s minden harmadik-negyedik családban rendszere-

sen jelen van. Ez egyben rámutat arra is, hogy a példányszám növelése, ezáltal a lap társadalmi hatásának fokozása a szerkesztőség állandó feladata kell hogy legyen. Természetesen egy pillanatig sem hanyagolható el az a körülmény, hogy — sportnyelven szólva — milyen mezőnyben kell állni a versenyt. Márpedig a Jugoszláv Kommunista Szövetség 12. kongresszusára készült statisztika szerint Jugoszláviában 1980-ban csak magyar nyelven 36 újság jelent meg (három és félszerese a 30 év előtinek), 13 magyar nyelvű folyóirat, (197 magyar nyelvű könyv 704 000 példányban), ezenkívül minden 1,1 családra jut rádiókészülék, minden 1,4 családra pedig tévékészülék Vajdaságban. (Az Újvidéki Rádió teljes napi magyar nyelvű műsört sugároz, amelyhez mindinkább felzárkózik az Újvidéki Televízió magyar nyelvű tájékoztató műsoraival, s nem kell megfélekednünk a helyi rádiók igen fejlett hálózatáról sem.)

Az előbbieken említettük, hogy a nyelv többé nem akadály, így a magyar ajkú olvasók számára elérhető a Jugoszláviában élő többi nemzet és nemzetiség nyelvén közölt információk is. Továbbá nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy országhatáraink nyitottsága folytán polgáraink (olvasóink) szabadon hozzájárulhatnak a szomszédos országokban megjelenő folyóiratokhoz, újságokhoz, köztük a napilapokhoz is.

Az elmondottakból számunkra egy lényeges következtetés vonható le. A Magyar Szónak továbbra is tartania kell magát a mezőnyben, mi több, növelnie kell befolyását (példányszámát — olvasottsági fokát), de ehhez a szerkesztőségnek jobban, gyorsabban, megbízhatóbban kell dolgoznia.

Ezek az erőfeszítések azonban nem járhatnak kellő eredménnyel, ha a terjesztés nem válik a jelenleginél rugalmasabbá és hatékonyabbá. A lap példányszáma például nagyot esett akkor, amikor néhány évvel ezelőtt a lapterjesztő társultmunka-alapszervezet megszüntetett több eladóhelyet, ezzel egyidőben a lapkihordók száma is megcsappant a falvakban és a kisebb településeken. Olvasóink nagy része, különösen faluhelyen, s főleg a mezőgazdasági munkák idején igényli az újságkihordást, mert arra már nincs ideje, hogy naponta a meghatározott nyitvatartási időben begyalogoljon többnyire a falu központjában levő eladóhelyre napilapjáért. A példányszám korlátozásához nagy mértékben hozzájárul a posta, mert mire az előfizetőknek kézbesíti, másnapos, vagy régebbi újság lesz a napilapból, nem szólva arról, hogy szombaton és vasárnap ezt meg sem teszi, az újságcsomag-szállítást pedig ezeken a napokon külön díjszabásért végzi. Nyilvánvalóan a terjesztőhálózatnak az eddiginél nagyobb gonddal és készséggel kell a politikai informatív sajtó terjesztését végeznie, a Magyar Szóét már azért is, mert az olvasók nagy területen szóródhatnak. E feladat nem függhet csupán a kifizetődőségtől, s a Forum lapterjesztő hálózatának az utóbbi időben e téren tapasztalt pozitív magatartásváltoztatását tovább kell serkenteni.

Lapunk iránt nagyfokú érdeklődés nyilvánul meg a szomszédos orszá-

gokban. Ha ebben a kérdésben államközi megegyezés jön létre, a Magyar Szó vállalhatja ezeknek az igényeknek a kielégítését.

III.

A Magyar Szó igen fontos része nemcsak Vajdaság, hanem az egész ország tájékoztatási rendszerének, de még mielőtt ezekbe beépülne, önmagán belül is egy eléggé bonyolult, több szintű rendszert alkot. A napilap az utóbbi években jelentős szerkezeti változásokon ment át, amit több körülmény tett szükségessé. A legkézenfekvőbb és legdöntőbb tényező e téren kétségkívül a társadalmi változásoknak a sora, amely új viszonyokat, igényeket, szokásokat, korszerűbb gondolkodásmódot, technológiai fejlődést hozott. Itt azonban éles határt kell vonnunk a fogyasztói társadalom mentalitása és az imént felsoroltak közé. A Magyar Szó sohasem vált a fogyasztói társadalom szószólójává, néha talán még konzervatívnak is tűnt, de mint többnyire később bebizonyosodott, általában javára szolgált ez a pillanatnyi konjunktúrától — a giccstől, a felszínes-től és középszerűtől — való tartózkodó magatartás.

A szerkezeti és szervezési változások, mindenkori fő szempontja és mércéje a minél informatívabb politikai napilap készítése volt és minden bizonnyal marad is tartósan. Feladatként merült fel a naponta megjelenő számok egymás közti nagyobb kiegyensúlyozása: a vasárnapi szám nehézkes hetilap jellegének csökkentése, s napilap jellegének fokozása, egyben a hétköznapi számok tartalmi, műfaji és egyéb gazdagítása. Következő elkerülhetetlen lépés a napilapot egyre jobban fojtogató, az erőket szétforgácsoló alrovatok átrendezése volt. Ezután kibontakozott a Szivárvány, bővült és teljesebbé vált a Föld Népe, gazdagodott és informatívabb lett az Rtv-újság, szélesebb skálán mozog és sokrétűbb a Kilátó.

A szerkesztéspolitikai változásokat, műszaki, grafikai változások is követték, amelyek többféle célt szolgáltak. Így elértük a hely, a papír teljesebb és ésszerűbb kihasználását, a műszaki és nyomdatechnikai megoldások korszerűsítését és egységesítését, valamint a Forum Nyomda felkészülését az újabb technológia alkalmazására az újságkészítésben (részben fényszedés és ofsetnyomás).

E lépést nem lehetett volna megtenni, ha a Magyar Szó átlag oldal-száma nem gyarapodott volna 24,5-re. Íme, hogyan alakult a lap oldal-száma az utóbbi tíz évben:

1975 — 22,5 oldal	1980 — 23 oldal
1976 — 22,75 oldal	1981 — 24 oldal
1977 — 22,75 oldal	1982 — 24 oldal
1978 — 22,75 oldal	1983 — 24 oldal
1979 — 23 oldal	1984 — 24,5 oldal

Ezekkel a változásokkal a Magyar Szó fokozhatta informatív voltát és kialakíthatta mellékleteinek tisztább jellegét (hasonló vagy ugyanilyen mellékletek valamennyi napilap keretében léteznek). A mellékleteknek önálló funkciójuk is van, de egyszersmind a napilap szerves részét alkotják, növelve ezzel információinak nemcsak a mennyiségét, hanem a minőségét is.

Szinte ezzel párhuzamosan folyt le még egy, újabb minőségi elemeket tartalmazó átalakulási folyamat a Magyar Szó hathatós közreműködésével. A magyar nyelvű helyi tájékoztatási eszközök társadalmi és öngazgatási átszerveződése eredményezte, hogy a Tiszavidék, a Dunatáj, a Bánáti Híradó, a Temerini Újság mentesültek a napilap bábáskodásától, s teljes egészében alapítóiok — olvasóiok — felé fordultak, akik az általuk kialakított szerkesztéspolitikához szükséges anyagiakra és káderekre is gondot viselnek. Az említett szerkesztőségek dolgozói öngazgatásilag tartoznak a Magyar Szó társultmunka-alapszervezetéhez.

A Magyar Szóhoz kapcsolódó negyedik körbe azok a kiadványok (hetilapok) sorakoznak be — a Kommunisták és a Küldöttek Híradója —, amelyeknek saját alapítóiok és külső szerkesztőségeik vannak, a Magyar Szó csak bizonyos szerkesztőségi (fordítói) szolgáltatásokat végez számukra, s a hét meghatározott napján a napilappal együtt kapja kézhez őket az olvasó.

Újságot írni, szerkeszteni és kiadni csak kellő felkészültségű káderekkel lehet, még ha legzseniálisabb szerkesztési koncepciót tartogatja is a fiókjában a főszerkesztő. Ez nem egy ízben bebizonyosodott a Magyar Szóban is, ahol hosszú éveken át híján volt az utánpótlás. Azon kívül, hogy napilapunk szerkesztősége mindig megbízható bázisa a különféle művelődési, társadalmi-politikai, kiadói és egyéb külső szerkesztőségi káderigények kielégítésének, mintegy tíz évvel ezelőtt a rendkívül attraktív és minden tekintetben nagy lehetőségeket ígérő Újvidéki Televízió megjelenése kiváltotta az akkor fiatal, életerős, képzett újságírók kirajzását. A folyamatos kádernevelésben való kiütkeresés fokozatosan tudatosodott, s a szerkesztőségi káderhelyzet, amely ugyan ma sem kielégítő, csak az utóbbi években kezdett ismét érezhetőbben javulni. Elmondhatjuk, hogy napunk már huzamosabb ideje állandó pályázatot hirdet újságíró-gyakornokok felvételére.

A folyamatos káderújítást és -nevelést nemcsak az öregedő és egyre kevésbé teherbíró szerkesztőség felfrissítése sürgeti, hanem elsősorban az, hogy az olvasók felnövő újabb és újabb nemzedékeivel való kapcsolat megteremtése a hozzájuk életfelfogásban, gondolkodásmódban közelebb álló fiatal újságírók számára könnyebb és közvetlenebb feladat, s ezzel napról napra újabb olvasókat nyerhetnek meg. Sokáig igyekezett tartani magát a szerkesztőségben az a tévhit, hogy a Magyar Szó már csak az egyre korosodó, s még inkább csak a falusi olvasóknak kell, ezért néha

rá is nehezedett a lapra a túlzott emlékezés és a rózsaszín felhőjű múlt felé fordulás, habár az ilyen hozzáállás sohasem vált alapállássá.

A szerkesztőségnek az utóbbi években szerkesztéspolitikai és káderpolitikai vonalon szembe kellett néznie még egy torzulással fenyegető tendenciával. Rohamosan csökkent az Újvidéken kívüli munkatársak száma, ezzel szemben egyre inkább duzzadt az újvidéki szerkesztőség, s kezdett hasonlítani ahhoz a torzszülötthöz, amelynek csak a feje nő, a végtagjai és a teste viszont visszafejlődik. A tájékoztatást, az újságírást csupán testületek üléseiről, az íróasztalok mellől művelni nem lehet. Az áldatlan helyzetet példázza, hogy Zrenjaninban éveken át várta újságíró lakóját a szerkesztőség háromszobás összkomfortos lakása.

Végül is hányan, milyen felkészültséggel írják és szerkesztik ma a Magyar Szót?

A Magyar Szónak 98 munkatársa van, újságírók, újságíró-fordítók, fotóriporterek és lektorok. Az alábbi táblázat azonban beszédesen szemléltet számos olyan adatot, amelyek az olvasók érdeklődésére tarthatnak számot, s bizonyos következtetésekre is lehetőséget nyújt.

Iskolai végzettség	20—30 éves	30—40 éves	40—50 éves	50 éven túl
Elemi	—	—	—	5
Középiskola	1	19	13	9
Főiskola	4	7	5	3
Egyetem	16	10	2	4
Összesen	21	36	20	21
Átlag személyi jövedelem 1984. I—X.	22 236	29 409	34 204	39 004 din.

Adattárunkat egészítsük ki még azzal, hogy a szerkesztőség 1975-ben 12, 1976-ban 2, 1977-ben 1, 1978-ban 1, 1979-ben 10, 1980-ban 11, 1981-ben 22, 1982-ben 8, 1983-ban 7, és 1984-ben 8 lakáskérdést oldott meg.

Az egyre növekvő szerkesztőségi létszámot és terebélyesedő újságírói tevékenységet anyagiak híján nem követhette a kívánt mértékben a munkakörülmények javítása, sem a szerkesztőségi felszerelés korszerűsítése. A szerkesztőségi helyiségek a jelenlegi épületbe való beköltözése óta szinte egy négyzetméterrel sem gyarapodtak, s a szerkesztőségi technika is hosszú ideig csak a legfőbb követelményeknek tudott eleget tenni. Most van folyamatban a telex- és a telefotókészülékek cseréje és a távfénymásoló berendezések beállítása a vidéki szerkesztőségekben. Ez utóbbi egységes rendszert alkot a Dnevnik hasonló távmásoló hálózatával.

A lap és a szerkesztőségi felszerelés fejlesztésében beállt kedvező vál-

tozások mindenekelőtt az erőteljesebb társadalmi támogatásnak és a Forum kiadóházon belül megindult eredményes együttműködésnek köszönhető. Ez az együttműködés két-három évre tekint vissza, s a Könyvkiadó, a Marketprint, valamint a Magyar Szó szellemi és anyagi erejének társítása számos program és vállalkozás keretében újabb kiadványokat, gazdagabb tartalmakat eredményez. Jó lenne, ha a hetilapok társultmunka-alapszervezetében e téren tapasztalható kedvező mozgások felgyorsulnának és mélyrehatóbbá, erőteljesebbé, átfogóbbá tennék ezt az átalakulási folyamatot.

A Magyar Szó a vázolt lapfejlesztés és korszerűsítés ellenére sem képes erőteljesebben fejlődni mindaddig, amíg az általa használt nyomdafelkészítés teljes egészében ki nem cserélődik, a technológia és a munkaszervezés meg nem változik. A lapnyomó vonal elavultsága még a technológiai mércével mért kis példányszám esetén sem tűri el a napilap frissesége szempontjából oly fontos későbbi lapzártákat, s emiatt az újság nagymértékben veszít hiteléből, minőségéből. A Magyar Szó éveken át azzal a helyzettel viaskodik, hogy amíg más napilapoknál a nyomdai átfutási idő csökken, s ez egyenes arányban kihat a lap minőségére, esetében az átfutási idő egyre inkább elhúzódik. Ez is egyenes arányban hat ki napilapunk minőségére, csakhogy fordított előjellel.

Nem máról holnapra köszöntött be ez az állapot. A helytelen és elhanyagolt nyomdafelkészítés következménye. Minthogy a viszonyok ilyenemű tartós romlása és a felszerelés technológiai kopása elég nagy méretű, a helyzet változtatására irányuló újabban tapasztalható készség a Nyomda és a munkaszervezet vezetősége részéről sajnos már nem eredményezhet gyors és látványos javulást.

Az említettekén kívül fontos, hogy az öngazgatási termelési viszonyok továbbépítése folytán a nyomda és a terjesztőhálózat dolgozóinak, mindenekelőtt vezetőségeinek, kollektív, de egyéni felelőssége is fokozódjon, hogy ne legyen mindegy számukra, hány politikai intonálású sajtóhibával, olvashatatlan nyomással kapja kézhez az olvasó az újságot, s egyáltalán megkapja-e.

IV.

Ki miért olvassa a Magyar Szót és mi a véleménye róla? Ezt vizsgálta és elemezte 1982-ben szerkesztőségünk kérésére az Újvidéki Rádió és Televízió Véleménykutató Osztálya.

A véleménykutatás egyik megállapítása, hogy lapunkat zömmel magyar nemzetiségűek olvassák, de nemcsak ők. Található olvasóink között szerb, horvát, ruszin, szlovák és más nemzetiségű is. Ez a szám természetesen a nyelv ismeretétől függ.

Olvasóink legnagyobb hányada gyári és mezőgazdasági munkás, valamint a társadalmi tevékenységek dolgozója. Véleményük szerint a Ma-

gyar Szó teljes tájékozódást nyújt és kielégíti a különböző szociális helyzetű, egymástól eltérő igényű és ízlésű olvasók elvárásait. Lapunkat egyaránt olvassák elemi és középiskolai végzettségűek, magasszaképzettségűek és egyetemi végzettségűek. A véleménykutatók ebből azt a következtetést vonták le, hogy a lap tartalma a széles olvasótábor a dolgozók érdeklődésének és szükségleteinek megfelelően jól van válogatva és szerkesztve.

Fentebb egy alkalommal már kitértünk arra, hogy egy időben olyan nézetek keltek szárnyra a szerkesztőségben, miszerint a Magyar Szó az „előregedő” falu lapja. Ennek az állításnak egyik része megdőlt már azzal, hogy kiderült: a szociális hovatartozás szerint legtöbbször a gyári munkás olvasó, másik részére pedig rácsafol az a tény, hogy 25—65 éves korig arányosan oszlik meg a lap olvasótáborára. Ezentúl igen jelentős a 15—19 éves, tehát zömmel középiskolás fiatal olvasók száma, s ezt a szerkesztőségnek egy eddig nem kellően számon tartott tényként kell figyelembe vennie. Ide tartozik még egy érdekes adat, mégpedig, hogy valamivel többi a férfi, mint a nő olvasó.

A szerkesztőség állandóan időszerű kérdése, hogy mi iránt mutat legnagyobb érdeklődést az olvasó. A válaszokból kiviláglik, hogy mindenekelőtt a belpolitika az, ami az olvasók, a dolgozók legnagyobb részének figyelmét magára vonja. (Meggérdezett szerb és ruszin nemzetiségű olvasónk is ezt a rovatot tette az első helyre.) Ezzel szemben a fiatalok többsége a sportot helyezte előtérbe, a legmagasabb iskolai végzettségűek pedig a művelődést és a külpolitikát.

A megkérdezettek életkorra, szociális hovatartozásra, foglalkozásra és iskolai végzettségre való tekintet nélkül szinte egyöntetűen úgy nyilatkoztak, hogy a lap tartsa meg jelenlegi szerkesztéspolitikai irányelvét, s csupán ennek fejlesztésére, a lap tartalmi gazdagítására van szükség.

Miről szeretnének többet olvasni? Íme a válaszok sorrendje: a gazdasági tárgyú kérdésekről, szórakoztató jellegű témákról, a falu és a mezőgazdaság fejlesztési problémáiról, a sportról és a testnevelésről, az oktatásról és a művelődésről, a külpolitikai kérdésekről, s hazánknek a világban betöltött szerepéről, a Kommunista Szövetségről, különösen pedig a kommunisták tevékenységéről a társult munkában és a helyi közösségben. Ezenkívül számos olvasó több teret kíván a lapban a nemzeti egyenjogúság politikájának megvalósulásával foglalkozó írásoknak, az öngazgatási kérdéseknek és így tovább.

Arra a kérdésre, hogy miért a Magyar Szót olvassák, az alábbi okot jelölték meg: különösen nagyra becsülik, ahogyan a lap a hazai eseményekről, közvetlen környezetük történéseiről és a világeseményekről tájékoztat, amihez hozzáfűzhető még, hogy mindezt anyanyelvükön teszi.

A korábbiakban általánosságban szó volt már arról, hogy a Magyar Szónak milyen konkurrenciában kell helytállnia napról napra. Vegyük szemügyre e kérdést közvetlen közletről. A kérdezettek 52,4 százaléka 53

szerbhorvát és magyar nyelvű (köztük külföldi) kiadványok közül választja ki naponta az őt érdeklő egy vagy több újságot, 26,8 százaléka időről időre 38 szerbhorvát és magyar nyelvű lap közül vásárol egyet vagy többet, 17 százaléka nem vesz újságot, s 3,8 százalék nem nyilatkozott e kérdésben.

Vannak még dolgok az elmondottakon kívül, amelyeket hiányoltak olvasóink. E téren már néhány változtatást eszközöltünk, de a következőkben még bátrabban, egyúttal azonban józanul, higgadtan kell mérlegelnünk a kért dolgokat. Melyek azok? Írjon többet a lap a fiatalok problémáiról, egyes kérdések taglalásakor legyen nyíltabb és őszintébb, folytatásos regényeiben foglalkozzon többet újabb kori történelmünk eseményeivel — olvashatjuk a kívánalmakat.

Szívleljük meg őket és okulás végett a következőkben hallgassuk meg azokat is, akik még nem olvassák lapunkat.

V.

Milyen újságot kap kézhez holnap az olvasó? És holnapután?

Azt hiszem, már körvonalaztuk a választ az eddig elmondottakban. Több olyan folyamat van kibontakozóban, és vesz mind nagyobb lendületet, amely a Magyar Szó tartalmi és nyomdatechnikai fejlesztését szolgálja, a gyorsabban, teljesebben, pontosabban és tárgyilagosabban tájékoztató napilapot eredményezi. Megindult az ehhez szükséges folyamatos kádernevelés és műszaki felkészülés, a szerkesztési koncepció csiszolása pedig állandó tartós feladata a szerkesztőségnek. Hiszem, hogy nem kell jubileumot ülnünk ahhoz, hogy számot adjunk az eredményekről.

A HÁBORÚS ÚJSÁG

PETKOVICS KÁLMÁN

A jugoszláviai magyarok 1944. december 24-én indult napilapját 1945. szeptember 27-éig *Szabad Vajdaságnak* hívták. A Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front orgánuma volt, akár a *Slobodna Vojvodina*, amelynek nevét felvette és kilenc hónapon át viselte. Az indulás előzményeinek, történetének és fejleményeinek áttekintésével kimutatható, hogy az első folyamatosan megjelenő magyar nyelvű újság az új Jugoszláviában a vajdasági partizánsajtó gyökéretéből fakadt és növekedett.

A vajdasági partizánsajtó első termékei a Bácskában többnyire szerbül és magyarul jelentek meg. Ez nem új jelenség, hiszen a kétnyelvűség, a két világháború között, végigkísérte a JKP itteni sajtómunkájának fejlődését. A *Radničke novine*, 1920-ban, magyar nyelvű szövegeket is közölt. Azonos tartalommal jelent meg 1930-ban a *Komunist* és a *Komunistica*. Majd 1940-ben a *Trudbenik* és *A dolgozó*. Ide sorolhatók, továbbá, az azonos című, de eltérő tartalmú legális lapok: az *Organizovani radnik* és a *Szervezett Munkás*, a *Népszava* és a *Narodni glas*.

Újvidéken, a megszállás első évében, a Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági tartományi vezetőségének gondozásában, a hírhedt Armija közvetlen közelében, készült a *Borba* és a *Harc*, a *Vesti* és a *Hírek*, az ismert Lenin-levél és több más röpirat. A titkos sokszorosítóműhely termékeit, az emlékezők szerint, leginkább a forgalmas halpiac környékén vették át a futárok és vitték tovább Bácska és Baranya mozgalmi göcaiba.

Ezeket a lapokat elnémította a véres terror. A megszállók 1941 nyarán összpontosított támadást indítottak a népfelszabadító mozgalom ellen. Augusztus elsejétől december végéig a mozgalom sok kiváló harcosa esett el, jutott börtönbe vagy büntetőtáborokba. Az elesettek és lebukottak között volt a mozgalmi sajtó munkatársainak és terjesztőinek zöme.

De a titkos sokszorosítóműhely berendezései nem kerültek az ellenség kezébe. A párt nyomdáját az Újvidékről irányított, de egész Bácskára, Baranyára kiterjesztett hírhedt nyílt nyomozás sem derítette fel. Még az újvidéki és a Sajkás-vidéki razziák iszonyatos napjaiban sem.

Néhány hónappal később Svetozar Marković Toza — a JKP vajdasági tartományi vezetőségének szervező titkára, aki a súlyos csapások után a mozgalom megújításán dolgozott Bácskában — előkészítette a sajtómunka folytatásának feltételeit. Hamarosan sokszorosították a *Proleter* (a JKP KB lapja) március—áprilisi számát, amely fontos útmutató cikket közölt a népfelszabadító bizottságokról. Majd, 1942 augusztusában megjelent az *Istina*, a JKP vajdasági tartományi bizottsága lapjának első száma. Ebben a párttagoknak szánt illegális újságban esett először említés a *Slobodna Vojvodináról*.

A tervezett új lapot a JKP rokonszenvezőinek, a népfelszabadító mozgalom támogatóinak szánták az alapítók. Nem utasításokat tartalmazó közlöny, hanem tájékoztató és mozgósító jellegű politikai tömeglap indításáról volt szó. Erről, egyébként, Svetozar Marković Toza és Branko Bajić Josip Broz Titót is értesítette.

1942. október 10-én kelt részletes jelentésükben olvasható, hogy az *Istina* megindítása után, október tizenötödike körül megjelenik, a Vajdasági Tartományi Népfelszabadító Bizottság szócsöveként, a politikai tömeglap első száma. Itt olvasható még, hogy: „a röpiratokat magyar, német, szlovák és ruszin nyelven is sokszorosítjuk, a *Slobodna Vojvodinát* és más fontos anyagokat pedig *szerbül és magyarul* jelentetjük meg.” (Svetozar Marković Toza: *Izabrani spisi*, 383. oldal.)

Tehát a magyar nyelvű újság kiadásának terve, hiteles okirat tanúsága szerint, már 1942 őszén felmerült. Tudjuk azonban, hogy a szándék nem valósulhatott meg. Az új lap, amely címével is kifejezte az itt élő nemzetek és nemzetiségek régi óhaját, a tervezettnél később, pontosabban 1942. november 15-én jelent meg.

A megszállók árulás folytán értesültek róla. 1942. november 19-én, virradat előtt, csendőrnymozók, rendőrök és katonák megostromolták azt a házat, ahol az újság készült. A tűzharcban elesett Branko Bajić, a *Naš život* című haladó ifjúsági folyóirat valamikori szerkesztője. Svetozar Marković súlyos sebesülten fogságba esett. Felgyógyulása után halálra ítélték, és 1943. február 9-én Újvidéken kivégezték.

A Vajdasági Tartományi Népfelszabadító Bizottság lapja, amelynek első számát a megszállók lefordították és gondosan tanulmányozták, elhagyta szülővárosát, és küzdött tovább. A következő (kettős) száma 1943 áprilisában Verbászon (Titoverbász) jelent meg. Negyedik számát a palánkai járásban levő Parragon szerkesztették és sokszorosították. Innen — 1943 májusában — a vajdasági pártvezetőség döntése alapján átköltözött Szerémségbe.

Bácskában szűkös bázisokban készült, s ezer veszély közepette folyamatosan vándorlásra kényszerült az üldözött újság. Szerémségben más volt a helyzet. Mások voltak a háborús erőviszonyok. Ott a nép fegyverrel válaszolt a betolakodóknak és itteni támogatóiknak, összefüggő szabad

területek voltak, ahol már a néphatalom szervei működtek. A lap előállításának alanyi és műszaki feltételei gyökeresen megváltoztak.

Az első szerzéségi szám még sokszorosítón készült, de a másodikat — 1943 novemberében — már igazi nyomdában nyomtatták a Sušnjar-féle szálláson. Övni kellett ott is a nyomdát, háború volt, gyakran erős ellenséges alakulatok törtek a felszabadított területekre, de ezek éjszaka nem nagyon mozogtak, nappal pedig partizánőrszemek figyelték az utakat...

Az első szerzéségi szám vezércikkét Jovan Popović költő írta a harcban valószínű szabadságról és Vajdaság jövőjéről az új Jugoszláviában. Határozottan szólt — az AVNOJ második ülése előtt! — az autonóm Vajdaságról, ahol majd létrejönnek a nemzetek és nemzetiségek harmonikus együttélésének feltételei. Az autonómia akkor még a fegyveres harc ígérete volt.

A *Slobodna Vojvodina* harcba szólította azokat a németeket és magyarokat is, akik nem követtek el háborús bűnöket. A nemzetiségek, főleg a magyarok felé mondott, állásfoglalást sürgető szó mozgósító szándékról tanúskodik. Az ilyen írás hatása leginkább attól függ: eljut-e azokhoz, akiknek szól? Megértik-e azok, akiknek szól?

Vizsgálódásunk tárgyából önkéntelenül előbújik a kérdés: volt-e szó Szerémségben a *Slobodna Vojvodina* magyar változatának kiadásáról, amit már Bácskában terveztek az alapítók? Erre a kérdésre Stanka Veselinov, az események részese, határozott igennel válaszolt.

„Már 1943-ban, amikor Szerémségben újra megjelent a *Slobodna Vojvodina*, felmerült a magyar nyelvű lap kiadásának szükségessége. Akkor ott köztünk egyedül Jovan Popović tudott magyarul, ő kiválóan ismerte a magyar irodalmat is. Az újsághoz azonban nem voltak meg a műszaki feltételeink, nem volt magyar betűnk.” (*Magyar Szó*, 1979. december 23.)

Szerémségben, a partizánújságok nagy családjában, gyorsan fejlődött, izmosodott a *Slobodna Vojvodina*. Ottani számai (1943 nyarától 1944 októberéig) fokozatosan változtak, újságszerűbbek lettek. Ezt az is előmozdította, hogy a Vajdasági Tartományi Népfelszabadító Bizottság orgánuma egy politikai tömegszervezet, a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front szócsöve lett. A változás nyilvánvalóan a politikai tömeglap kibontakozásának gyorsítását kívánta szolgálni és szolgált.

A Sušnjar-féle szálláson négy és hat oldalon jelent meg az újság, a lehetőségekhez mérten változatos tartalommal, de ritkán. Havonta egyszer, esetleg kétszer hagyta el az álcázott nyomdát, és csak 1944 szeptemberében kezdett „hetilappá” válni. Gyakoribb megjelenését, akárcsak a tömeglaphoz méltó példányszám elérését, elsősorban a papírhány akadályozta.

Október elején, 1944-ben, a *Slobodna Vojvodina* ismét átkelt a Dúnán. A felszabadult Bánát fővárosába költözött, ahol a szabadság má-

mora fűtötte a lelkeket, önkéntesek ezrei jelentkeztek a fegyveres alakulatokba, és napirendre kerültek a hátországra háruló háborús feladatok. A *Slobodna Vojvodina* legális újság lett, kiröpült a partizánújságok családi fészkeiből. Impresszuma még nem volt, de megjelenésének helyét már nem titkolta. Történetében először árulták az utcán. És szétkapkodták, természetesen, mert nagy volt a hírszomj.

Az újság, rendeltetéséhez híven, igyekezett nyomon követni az eseményeket, de akkor, a szabadság első heteiben, az emberek sokat vártak tőle. Talán többet is, mint amennyit adhatott. Előterbe kerültek a gyorsabb hírközlés, az átfogóbb tájékoztatás igényei. Nőtt az időszzerűség követelménye. Mindez gyakoribb és rendszeresebb megjelenést követelt. Szakavatott újságírókat. Korszerűbb nyomdát. Több papírt. És meg kellett szervezni a lapok szállítását, elosztását...

Jovan Popović érdekes újságot akart csinálni. Mozgékonyat, korszerűt: Úgy vélte, az új világ hírnökeinek konkrét tényeket kell közölnie az életből és kerülnie kell az érveket pótló szövegeket. Ez pedig a közlőnyelvesség túlhaladását, a hírforrások megszervezését és az elemző-értékelő szerkesztőségi munka fejlesztését sürgette.

Megváltoztak az újságírás követelményei. A legális újságban másképpen kellett dolgozni, mint az illegális mozgalmi sajtóban vagy a partizánújságok körül. Ezekről a kérdésekről sokat tárgyaltak Bánátban és később Újvidéken. Újra felmerült a magyar nyelvű lap elindításának gondolata, de erről érdemlegesen csak a tartományi székváros felszabadulása (1944. október 23.) után lehetett beszélni.

Közben az élet haladt, és nőtt az újságok iránti kereslet. A városokban valósággal megostromolták az újságárusokat. A falvak nagy részébe el sem jutottak a sajtótermékek. Használt, agyonolvasott, gyűrt újságpéldányokért hetek múlva is többszörös árat fizettek az emberek.

Érthető hát, hogy a felszabadult városokban, ha volt rá mód, nyomda és papír, a helyi hatóságok igyekeztek mielőbb lapot indítani. Becskereken már 1944. október 6-án — a vajdasági népfelszabadító mozgalom vezetőinek odaérkezése előtt — megszületett a *Sloboda*. Becsén *Glas slobode* néven kísérleteztek. Szabadkán, 1944. október 16-án, megindult a *Slobodna Bačka*.

Zentán kétnyelvű hírlappal próbálkoztak. 1944. október 20-án (Újvidék felszabadulása előtt) nyomtatták ki a zentai népfelszabadító bizottság sajtószervének első (és egyetlen) számát, amely a *Sloboda—Szabadság* nevet viselte. Ez volt a magyar nyelvű újságírás első hírnöke a szabad Vajdaságban.

Ezek a helyi újságok, a *Sloboda* kivételével, nem voltak hosszú életűek. Gyorsan megszűntek, mert illetékes tartományi helyen úgy vélték, hogy a túlburjánzó helyi sajtó szétforgácsolja az erőket, eszközöket és

különben sem alkalmas arra, hogy a kívánt színvonalon, átfogóan és tárgyilagosan tájékoztasson vajdasági és országos dolgokról.

Az álláspont, amelyet Jovan Popovićtól származtatnak, a tartományi lapok fejlesztését és a vidéki újságok leépítését szorgalmazta. Ezt, bár némi duzzogással, Szabadkán, Zentán és Becsén méltányolták, de Becksereken (Zrenjaninban) az új vajdasági napilap (*Slobodna Vojvodina*) elindításától tették függővé a *Sloboda* leállítását. A bánáti újság valóban akkor, 1944. december 4-én szűnt meg.

Közben kiderült, hogy nem az a legfontosabb, hol jelenik meg az újság, hanem az, hogy van vagy nincs. Mert amikor nem volt újság, ellenőrizhetetlen forrásokból szivárgó kósza hírek pótolták a hiányt. Ezért indult meg Szabadkán, pár nappal a *Slobodna Bačka* megszűnése után, a *Radio vesti*, majd *Radio vijesti*, amely később átadta helyét a latin betűs *Slobodna Vojvodinának*. Újvidéken pedig a katonai hatóság indított röpiratszerű újságot, amely *Vesti*, majd 1944. november 20-ától, a *Slobodna Vojvodina* gondozásában, *Novosti* néven jelent meg.

És még egy fontos dátum. Bački Petrovacon 1944. október 19-én megjelent a *Hlas L'udu* című szlovák nyelvű lap első száma. Fontos dátum, mert a nemzetiségi sajtó kibontakozásának kezdetét jelzi az új Jugoszláviában. A *Hlas L'udu*t követi majd a magyar nyelvű napilap, s később a román (*Libertatea*) és ruszin nyelvű (*Ruske slovo*) hetilapok.

*

A magyar nyelvű napilap megszervezéséről és elindításáról Újvidék felszabadulása után döntött a JKP vajdasági tartományi vezetősége. Ez olvasható Jovan Veselinov *Žarko Svi smo mi jedna partija* (Az autonóm Vajdaság születése) című könyvének második, bővített kiadásában. Külön figyelmet érdemel, hogy a forrás, amelynek avatottságában és hitelességében igazán nem kételkedhetünk, *napilapot* említ.

A döntés pontos időpontját ma már aligha lehet megállapítani. Tudomásunk szerint írás nem készült róla. Mégis feltételezhető, hogy november második felében történt a dolog. Akkor már a *Slobodna Vojvodina* is Újvidéken volt, de rendszertelenül, esetlegesen jelent meg, és csak december elején, a Futaki utcában lett belőle napilap.

Stanka Veselinov visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy november második felében a párt agitációs és propaganda ügyekkel foglalkozó szerve (Agitprop) előtt két sürgős feladat állt. Az egyik: megszervezni a *Slobodna Vojvodina* folyamatos kiadásának feltételeit, a másik: előkészíteni a magyar nyelvű napilap megindítását.

Azokban a napokban már folyamatban voltak a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front (1944. december 11-én tartott) első tartományi értekezletének előkészületei. A *Slobodna Vojvodina* legszembetűnőbb cikke 1944. november 22-én a front helyéről, szerepéről és feladatairól

szólt. A hazafias erők antifasiszta alapon való összefogása és mozgósítása a politikai tennivalók előterébe került.

A Népfelszabadító Hadsereg és a Partizánosztagok vajdasági főparancsnoksága 1944. november 23-án parancsot adott (Kosta Nađ tábornok és Ljubo Momčilović erzedes aláírásával) magyar nemzetiségű önkéntesek toborzására a majdani Petőfi brigádba. Akkor még csak zászlóaljról volt szó, de több mint ezer önkéntes gyűlt össze Topolyán és indult, még novemberben, Zombor felé...

Két nappal az említett parancs kelte után a *Slobodna Vojvodina* nagy cikket közölt (Znajmo izjednačiti i znajmo razlikovati) a nemzetiségi viszonyokról. Ebben olvasható: „Nem fogjuk megengedni, hogy azok a szerbek, akik támogatták a magyar hóhérokat, most gyáván azokon a becsületes magyarokon álljanak bosszút, akik nem ártottak a népfelszabadító mozgalomnak. Nem feledhetjük el Fejős Klárát, Samu Mihályt, Kiss Ernőt és másokat, nem feledhetjük el, hogy Szaján és Torda magyar népessége menedéket nyújtott harcuk vezetőinek Észak Bánátban...” (*Slobodna Vojvodina*, 1944. november 25.)

Ez az írás külön figyelmet érdemel. Nemcsak azért, mert éles választóvonalat húzott a becsületes emberek tömegei és a háborús bűnösök közé — és nemcsak a nemzetiségek vonatkozásában! —, hanem azért is, mert változást sejtet a lapnak a nemzetiségi ügyekhez való viszonyulásában. Megfigyelhető ugyanis, hogy a *Slobodna Vojvodina* fejlődése során változó módon és hangnemben írt a vajdasági magyarokról.

Svetozar Marković Toza, a lap első számában, a magyar dolgozó tömegek mozgósítását sürgette. Ez a követelmény kevésbé érzékelhető a verbászi és a parragi számban. Szerémségben „a magyarok és németek” sorskérdése és a kisebbségi jogok megvalósulása a népfelszabadító háborúhoz való viszony függvényében merült fel. Szerémségben említette a lap először (1944. január 25-én) Pap Pál, Mayer Ottmár és Fejős Klára nevét az elesett harcosok között. Azonban a katonai közigazgatás bevezetése után néhány hétig ilyesmiről nem nagyon írt az újság.

Az említett cikk megjelenése után néhány nappal (1944. december 5-én) a *Slobodna Vojvodina* színes tudósítást közölt Zomborból „a vajdasági magyar önkéntesek felvonulásáról”. Ez volt az első sajtóközlemény a Petőfi brigádról.

Az újság hangváltása mögött azokat a politikai megfontolásokat és törekvéseket sejtjük, amelyek a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front első tartományi értekezletének előkészítése során jutottak kifejezésre. A front legfontosabb feladatai közé tartozott a testvériség és egység megerősítése. Jovan Veselinov Žarko írja: „A többi nagy feladat közül egyet sem tudunk teljesíteni, ha nem oldjuk meg helyesen, népfelszabadító mozgalmunk szellemének megfelelően az egymáshoz viszonyulás kérdését Vajdaság nemzetei között.” (*Az autonóm Vajdaság születése*, 205. oldal)

Ilyen körülmények és adottságok között született meg a döntés a vajdasági magyar napilap megszervezéséről és elindításáról. A szervezés, mint tudjuk, közel egy hónapot vett igénybe. Nem volt könnyű munka. Olyan újságírókat kellett keresni, akik csinálhatták, tudták csinálni és akarták csinálni a népek közeledését szolgáló, demokratikus, antifasiszta szellemű napilapot a háborús időkben. Kevés ilyen újságíró volt akkor Vajdaságban a magyarok között.

Pedig a két háború között négy magyar napilap volt Vajdaságban. Szabadkán a *Napló*, Újvidéken a *Reggeli Újság*, Zomborban az *Új Hírek* és Becskereken a *Híradó*. Szólhatnak még Zenta sajtóéletéről, Becse, Topolya és más helységek újságairól, a nevesebb hetilapokról, folyóiratokról, de felesleges. Az osztályharcos, antifasiszta sajtótermékek dolgát sem firtatjuk. Azokat már a királyi Jugoszlávia hatóságai elnémították.

De mi lett a polgári napilapokkal? Közülük a legizmosabb, a szabadkai *Napló* szóhoz sem juthatott a megszállás alatt. Eltörölték, akár a *Híd* örökösét a *Világképet*, vagy Gál László humoros-szatirikus hetilapját, a *Grimaszt*. A *Napló* főszerkesztőjét, a jó tollú Szegedi Emilt, valósággal száműzték Szabadkáról.

Szabadka talán újság nélkül maradt volna jó darabig, ám jelentkezett a megszálló katonai hatóságnál Csuka János, aki az 1929-ben betiltott *Hírlap* feltámasztására kért és kapott pénzt és engedélyt. Csukát azonban a katonai ügyvezetés megszűnésével kibillentette a nyeregből dr. Deák Leó, az újdonsült vármegyei főispán. Így aztán, a Minerva öreg körforgógépén, 1941 közepétől, *Délmagyarország*, majd *Délvidéki Magyarország* néven nyomtattak fasiszta szellemű „keresztény politikai napilapot”.

A szabadelvű *Naplót* a keresztény kurzus tollnokai temették el. A zombori *Új Hírek* helyét a *Délvidék* foglalta el. A *Híradóból* a német megszállók elől menekült a munkatársak egy része. Az újvidéki *Reggeli Újságnak* pedig nevet sem kellett cserélnie ahhoz, hogy folytathassa működését a megszállók szolgálatában. A lapok hasábjait elárasztotta a háborús uszítás, a sovinszta gyűlölködés.

A szélsőséges, lélekmérgező fasiszta propaganda dagályában elmerültek a tárgyilagosság látszatát féltve őrző polgári újságírás emlékei és értékei. Kolozsi Tibor írja: „Annyira szétforgácsolódott minden, annyira használhatatlanná, kompromittálttá váltak a régi formák, hogy az új országban előlről kellett kezdeni mindent a sajtóépítés terén is.” (*Pénteki találkozások*, 19. oldal.)

A vajdasági magyar sajtóélet csak demokratikus, antifasiszta alapokon újulhatott meg. Ehhez, a szellemi romok között, alig akadt használható anyag. Vissza kellett tapogatózni a *Hídhöz*, *Népszavához*, *Világkép*hez és még messzebbre, a *Szervezett Munkáshoz* és a *Közakarathoz*. A harcok *Híd* volt a példa, amelyre még emlékeztek az emberek. A *Híd* volt a múltból a jövőbe világító fátyla.

Soha sem volt annyira időszerű a *Híd*-hagyomány, mint 1944 decemberében. Beteljesedett Mayer Ottmár jóslata, megváltozott az uralom, de sokan azok közül, akik a nép szabad újságját annyira akarták, nem voltak a sorban. Hiányzott Mayer Ottmár, Cseh Károly, Pap Pál, Szabó Géza, dr. Singer Adolf, Atlasz János, Wohl Lola, Simokovich Rókus, Schwalb Miklós és még sokan. Éltek az emlékezetben a feladat vállalásához méltó hagyományok, de hiányoztak az elesettek és azok is, akik még nem tértek vissza a fogságból, táborokból.

Stanka Veselinov, a Vajdasági Egységes Népfelzabardító Front agítációs és propagandaügyekkel foglalkozó részlegének vezetője — és Jovan Popović távozása után átmenetileg a *Slobodna Vojvodina* főszerkesztője —, elmondta többször a jubileumok alkalmából, hogy az induló *Szabad Vajdaság* szerkesztői Kek Zsigmond (lelkész), Gál László (költő), Majtényi Mihály (író) és Lévy Endre (író, újságíró) voltak. Valamennyiüknek köze volt a *Hídhöz*.

Megírták, többször és többen, a négy sajtómunkás utazását Szabadkáról Újvidékre. 1944. december 19-én volt ez. Másnap a Futaki úti újságház egyetlen szerkesztőségi helyiségének négy íróasztala mellett megindult a munka. Közben szedőgépet kellett keríteni, mert anélkül azért nem ment a dolog.

Hír a *Slobodna Vojvodina*-ban 1944. december 24-én: „*Katolikus karácsonyra vajdasági magyar újság indul Újvidéken*. A Vajdasági Népfelzabardító Front propagandaosztálya megszervezte az Újvidéken megindítandó magyar napilap szerkesztőségét és kiadóhivatalát. A lap tulajdonképpen a *Slobodna Vojvodina* rövidített változata lesz, a címe is Szabad Vajdaság.”

Az új lap fejlődésének adatai: *Szabad Vajdaság*. Halál a fasizmusra — Szabadság a népnek! A Vajdasági Egységes Népfelzabardító Front napilapja. I. évfolyam 1. szám. Noviszád, 1944. december 24. Ára 20 fillér. A fejléc mellett keretes idézet: „Békejobbot nyújtunk minden becsületes embernek, aki ma kész velünk együtt újjáépíteni rombadöntött országunkat.” Tito.

A szerkesztőség címét (Noviszád, Futaki utca 50) és telefonszámát (23-37) az impresszum tartalmazza. A cím és telefonszám azonos a *Slobodna Vojvodina* címével és telefonszámával. Ebből kikövetkeztethető, hogy a két szerkesztőség között szoros együttműködés volt. Közös megbeszéléseket tartottak, és közös akciókat szerveztek. Közösen használták a főbb hírforrásokat, a nyomdát és részben a szállítás eszközeit...

Arra viszont nincs bizonyíték, hogy a *Szabad Vajdaság*, bármikor is, a *Slobodna Vojvodina* rövidített kiadása lett volna. Hovatovább, a két újság azonos terjedelme eleve kizárta „a rövidítés” lehetőségét. Azonos tartalomról beszélni a hivatalos közlönyök esetében lehet, de az eltérő nyelvterületen munkálkodó, az élet tényeire támaszkodó, mozgósító jel-

legű hírlapok esetében — aligha. De ez nem zárta ki a két újság azonos eszmei és politikai irányvételének érvényesülését.

A *Slobodna Vojvodina* lényegsűrítésre törekvő közleményének a „rövidített kiadásra” vonatkozó része mégis visszhangra talált. Mégpedig a másféle újságokhoz szokott magyarok között, akiknek nem tetszett a *Szabad Vajdaság*, s szinte várták az alkalmat, hogy ráfoghassák: ez nem is magyar újság, hanem csak fordítás. Ez volt, különben, egyik kiváló oka a későbbi névváltoztatásnak.

A *Szabad Vajdaság* első számát körülbelül háromezer példányban nyomtatták ki. (Majtényi Mihály szerint. Kollin József tízezret említ. Kek Zsigmond pár ezret.) Az újságcsomagokat gépkocsikon vitték el a nyomdából, a vonatok még nem jártak rendszeresen. A gépkocsik rendre elmentek — a szovjet katonáktól lehetett benzint kapni pálinkáért —, mégis voltak falvak, szállások, ahová csak napok, hetek múlva jutott el a *Szabad Vajdaság* egy-egy szakadozott példánya.

*

Amikor a magyar újság első száma megjelent, Vajdaság nagy része szabad volt, de a Szávától Vukovárig és onnan a Duna, majd a Dráva mentén Barcs körzetéig a fegyverek beszéltek. Belgrád felszabadulása után kialakult a szerémségi arcvonal. A batinai áttörés, november közepén, megnyitotta a 3. Ukrán Front alakulatai előtt az utat, a Duna jobb partján, észak felé.

A Népfelszabadító Hadsereg vajdasági alakulatai megszállták a Dráva vonalát. Az ellenség észak felé irányuló áttörési kísérleteit megakadályozó hadműveleteket Siklósról irányította a vajdasági főparancsnokság. Azon a tájon, az Ormánság peremén, alakult meg 1944 utolsó napján a Petőfi Sándor nevét viselő, 15. vajdasági rohambrigád, amely a Harmadik Hadsereg kötelékében esett át a tűzkeresztségen.

Háború volt, és annak törvényei szabták meg az élet rendjét és minden dolgok menetét a háttországban. Minden mozgósítható erő — embert, fegyvert, búzát, kukoricát, zsírt, húst, meleg ruhát, cipőt, gyógyszert, ágyneműt, hitet és lelkesítő szót — a front szolgálatába kellett állítani. A győzelem volt a legfőbb cél, attól függött minden. A szabad, demokratikus, népi berendezésű ország felépítése is.

Vajdaságnak, az ország felperzselt vidékeihez mérten, még jelentős emberi és anyagi tartalékai voltak. Ezek mozgósításában, a közállapotok rendezésében, a harcoló alakulatok feltöltésében és ellátásában fontos munkát végeztek az 1944. október 17-én Bánátnban, Bácskában és Baranyában vezetett katonai közigazgatás szervei. Azonban a munka és a segítés széles arcvonalának kibontakozása elsősorban a tömegek megszervezésétől függött. A munkának ez a része a politikai szervezetekre várt.

A tömegek megszervezésében különösen nagy szerepe volt a Vajdasági

Egységes Népfelszabadító Frontnak. A front szervezetei voltak a néphatalmi szervek és a katonai közigazgatás szerveinek fő támaszai. Kötelességében fejlődött Vajdaság Antifasiszta Ifjúságának Egyesült Szövetsége, az Antifasiszta Nők Frontja, a munkások egységes szakszervezeti mozgalma és a sajtó. A front cselekvési körébe tartozott az újjáépítés megszervezése és a hátszág gazdasági vérkeringésének elindítása.

(A politikai munka értékét és növekvő hatékonyságát bizonyítja az is, hogy a katonai közigazgatás, jóval a háború befejezése előtt, feleslegessé vált. 1945. február 15-én, Josip Broz Tito parancsára, megszűnt.)

A háborús idők követelményei határozták meg az újságcsinálás értelmét, célját és mértékeit a Futaki utcai szerkesztőségben, ahol többnyire a rádió híreit, a hivatalos közleményeket és értesítéseket dolgozták fel, és szinte mindennap megírták a dőlő betűs vezércikket. A vezércikk volt a háborús újság legjellemzőbb műfaja. Érdemes ezek közül néhányat felidézni.

Az új évet, 1945. január 3-án, *A győzelem esztendeje* című vezércikkel köszöntötte a *Szabad Vajdaság*. Olvassuk: „Ebben az országban sok rom van — sok takarító kéz kell! Ebben az országban sok éhes száj van — sok kenyéradó kéz kell! Sok az árva, az elhagyott, a sebesült, a rokkant, a károsodott. Oriási front ez, nagy küzdelmek állnak előttünk, de nagy győzelmek ígéréte is vár ránk.”

Azon a télen fáztak a városok, nem volt tüzelő. A hidak elpusztultak. A szállítási útvonalakat és eszközöket leginkább a katonák használták. Sokáig a villany sem világított. Szabadkán, a magánlakásokban, csak a katonai parancsnokság engedélyével használhattak áramot. Zenta határában, a szállásokon, kivágták az akácfákat, Topolyán fél kiló cukornak örültek a polgárok. Az újvidékiek megnyugvással olvashatták: lesz só és dohány. Sőt, január végére gyufát is ígért az újság.

Az újságban a háború hírei voltak előtérben. Azután a gyűjtési akciók eredményei következtek. Később egyre gyakrabban jelentek meg a rohammunkáról szóló tudósítások. A munkások fát vágtak az erdőben, hogy befűthessék a mozdonyokat és gyárak kazánjait. „A gyárak kifagyott gerincét új tűz melengeti” — olvasható a *Szabad Vajdaság* egyik vezércikkében a hátszági erőfeszítésekről.

A megszállók és itteni támogatóik elmenekülésével a gyáripari létesítmények közel nyolcvan százaléka állami kezelésbe került. Ezek között voltak a cukorgyárak, a verbászi olajgyár, több száz malom, a textilipar jelentős része és szinte az egész fémipar. Sok gyárban állt a munka. A termelés beindításához nem volt elég energia. Máshol a nyersanyag hiányzott vagy a szakértelem . . .

A mezőgazdaságban még nagyobb gondok voltak. Az előző év őszén közel nyolcszázezer katasztrális hold föld maradt gazdátlanul. A kukorica nagy része, főleg Bánátban és Szerémségben, az arcvonal mögött, talpon maradt. „A kukoricaföldek mentén háború dühöngött — írta Gál

László —, fasiszta gazdáik elszöktek, szükség volt kocsira, lóra, emberre: a frontot kellett támogatni elsősorban és a kukorica ottmaradt.” A kukoricát ifjúsági brigádok törték le. De utána szántani kellett megvetni.

A tavaszi szántás és vetés március elejétől a *Szabad Vajdaság* központi témája lett. Több vezércikk buzdította a falvak dolgozó népét. (Hősi arányú munka. Kié a föld? Földmunkásság. Tavaszi eredmények.) Összesen 2 792 000 katasztrális hold földet kellett megművelni. A háború előtt ekkora darab föld közel egymillió embernek adott munkát. 1945 tavaszán alig félmillió munkaképes falusi polgárra lehetett számítani.

A megmaradt igaállomány 63 000 fogat körül mozgott. Feleannyi sem, mint amennyi a háború előtt volt. Minden fogatra, átlagosan, 45 katasztrális hold föld megmunkálása várt. A traktorok létszáma 665 volt. Ezekről színes írások készültek (Gál László: Leány a traktorülésen, Majtényi Mihály: Traktor szánt az éjszakában), de a földeken a gépállomány eltörpült a szükség mellett. És a benzinre is nagy szükség volt a frontokon.

A tavaszi mozgósítás talpra szólította egész Vajdaságot, ahol „a kenyérnek hősköteményét írták”. Először a diákok mentek ki a földekre. Mikor sűrűsödött a dolog, április közepén, a háterszágban állomásozó katonai alakulatok is megmozdultak. A Népvédelmi Hadtest (KNOJ) lovassága külön érdemeket szerzett a szántásban.

A vetőmag is gondot okozott. A néphatalmi szervek a katonai közigazgatás megszűnése után számba vették a tartalékokat, de az elosztás akadózott. Mivel az optimális vetési határidőket betartani nem lehetett, a hatóságok a száznapos kukoricát ajánlották a termelőknek. Sőt, azt is sugalmazták, hogy a tarlókon kisarjadt búzát egyelőre ne szántsák ki, mert szükség esetén az is jobb, mint a semmi.

A tavaszi vetés politikai ügy volt. Az első kampány, amely teret nyitott a sajátos helyi kezdeményezéseknek. FeketicSEN eldöntötték, hogy közös vállalkozásban művelik meg az elhagyott földeket. Moravicán 2700 hold maradt gazdátlanul. Ennek zömét harmadából vállalták fel a napszámosok. Csantavéren 32 család szövetkezett, és haszonbérleti alapon 380 hold föld művelését vállalta el. Topolyán a bérletre szövetkezett családok száma száz körül mozgott.

A közös vállalkozásokat a szükség hívta életre. Ezáltal nyílt lehetőség az igaerő ésszerűbb elosztására és kihasználására. Az alkalmi összefogások voltak, jóval a földosztás előtt, a későbbi szövetkezetek előhírnökei.

A *Szabad Vajdaság* a háború folyamán elsősorban a munka és a segítség arcvonalának erősítésén munkálkodott. Rendelteséhez híven, a magyarság mozgósítására törekedett. Cselekvésre szólított, és tudatosította a küzdelem célját. Sokat írt „a népi berendezésű országról”, amelyet fel kellett építeni.

A jövő ügyében határozottan és világosan beszélt. Olyan országot hir-

detett, amely csak az AVNOJ talapzatán épülhetett fel. Affirmálta a népfelszabadító bizottságokat (a helyi önkormányzat szerveit), amelyekről már a katonai közigazgatás tartama alatt, 1945. január 20-án, „nagyobb önállóságot és több kezdeményezést” követelt. (Népi kezdeményezés.)

Pár nappal később, 1945. január 24-én, jelent meg az *Autonóm Vajdaság* című vezércikk, amelyben egyebek között elolvasható, hogy Vajdaság — először a történelemben — nem lesz hódító szándékok prédája. A katonai közigazgatás megszűnése alkalmából közölt vezércikk pedig megállapította: „Vajdaság nem ígélet, hanem teljes valóság és önállóság.” (Népi önkormányzat.) Az önkormányzat kérdését az ország berendezésének függvényében tárgyalta, nem adott tápot sem centralista, sem szeparatista hajlamoknak.

Kiderült közben, hogy a katonai közigazgatás tartama alatt a néphatalom helyi szervei nem egészen úgy fejlődtek, mint kellett volna. A katonáknak feleltek elsősorban, és megfélemedtek a népről. A tömegeknek nem volt elég tapasztalatuk, tudásuk, hogy ellenőrizhessék a hatóságai működését. Ebből az következett, hogy a katonai közigazgatás megszűnése után egyes hatósági szervek túlságosan önállósultak, visszaéléseket, törvényszegéseket követtek el.

Április elején Moša Pijade vezetésével rendkívüli ellenőrző bizottság jött Vajdaságba, hogy kivizsgálja a központi szervekhez érkezett panaszok hátterét. A panaszok gazdasági (tavaszi vetés, gyárak és állami birtokok kezelése) és politikai (nemzetiségi viszonyok, a néphatalom és a nép közötti kapcsolatok) kérdésekre vonatkoztak. A bizottság munkájáról Moša Pijade vezércikket írt a *Slobodna Vojvodina*-ba, amit aznap, 1945. április 27-én, a *Szabad Vajdaság* is közölt.

„A bizottságot — írta Moša Pijade —, a nép a legmelegebben fogadta. Néhol, ahol nem volt eléggé tiszta a lelkiismeret, rémületet is okozott. De semmi sem indokolja meg azt a félelmet, mellyel néhol, a nép közül valók a bizottsággal szemben viseltetnek, a félelem zárkózottságban és bátortalanságban mutatkozott, nem merték elmondani kifogásaikat a néphatóságok egyes szerveivel szemben. Ezért ezúton is felhívjuk népünket, hogy minden félelem nélkül, nyíltan mondjanak el mindent, amit hibának, igazságtalanságnak vagy törvénytelennek tartanak.”

Ezek a körülmények a vajdasági magyarság politikai differenciálódására is hatottak. Ezt a folyamatot hatványozott világnézeti polarizálódás jellemezte, azonban az ellenség és az új világ elkötelezettjei között még egy széles polgári réteg várta tétlenül és ingadozva a fejleményeket.

A *Szabad Vajdaság* több vezércikket közölt „a jogokat reklamáló, de a közéletben félreálló magyarokról”. (A magyarság helye. Egyhangú tudósítások.) Elítélte azokat, akik csak a bajokat nézték és látták. Támogatta viszont azokat, akik a lehetőségeket nézték és mérték. Az újság agitatív szándékát leghívebben az Igényes ifjúság című vezércikk hang-

neme fejezi ki: „előjönni a zárkózottságból, félrevonultságból, bizalmatlanságból!” (1945. március 25.)

A bajokat nézők és látók panaszai nem voltak egészen alaptalanok. Az iskolákban, például, még nem volt tanítás. És amikor kezdődhetett volna, kiderült, hogy nincs elég magyar tanító. Nem volt, mert a régi Jugoszláviában nem szorgalmazták a kisebbségi tanítók képzését, a megszállók meg, akár jegyzőt és csendőrt, tanítót is hoztak magukkal. A Vajdasági Népfelszabadító Főbizottság döntötte el végül, 1945. április 11-én, hogy Zentán hathónapos magyar tanítótanfolyamot kell szervezni.

Voltak ilyen gondok jócskán, de a fontolgató kispolgári ellenzék (amely később a szabadkai Népkörből meghirdette „a politikamentes” kultúrát) a bajok nem segítsére, csak panaszra buzdították. Átpanaszolni a válságos időket, azután meg majd meglátjuk... Mert háború volt, és még Péter király is pályázott a trónra.

A vajdasági kommunisták hetedik értekezlete 1945. április 5-én kezdődött, és másnap ért véget. Erről nem tudósított az újság, a párt még illegálisban volt. Az értekezlet politikai beszámolója Jovan Veselinov Žarko *Iz naše revolucije* című könyvében olvasható. Az összetett politikai helyzet kritikai értékelése méltányolta a gyárakban és a földeken elért eredményeket, de a hibákkal, mulasztásokkal, visszaélésekkel foglalkozott többet.

Várható volt, hogy az osztályharc súlypontja a háború befejezésével áttevődik a gazdasági élet területére, és erre fel kellett készülni. A munkások és földművesek akcióegységének erősítése a legfontosabb feladatok közé került. Az osztályszövetség fejlődésének útjáról el kellett takarítani a politikai akadályokat. Egyebek között a nemzetiségekkel szemben megnyilvánuló szektázást is. Ezen az értekezleten hangzott el, hogy a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front keretében lehetővé kell tenni a kisebbségek nemzeti alapon való szervezkedését.

Még egy nagy kérdés felmerült az értekezleten, de erről az újság is írt. Vajdaság, 1945. április 7-én, a háború vége előtt, csatlakozott a föderális Szerbiához. A Szerb Szkupstina rendkívüli ülésén a vajdasági küldöttség nevében Jovan Veselinov Žarko tolmácsolta Vajdaság nemzetinek és nemzeti kisebbségeinek elhatározását. A *Szabad Vajdaság* április 10-én közölte, hogy a Szerb Szkupstina elismerte Vajdaság önkormányzati jogát.

A következő szám vezércikke (Az autonóm Vajdaság Szerbia keretében) a csatlakozás földrajzi, történeti és nemzetiségi indítékait ismertette. Kiemelte, hogy nem bekebelezésről van szó. Figyelmeztetett a nagyszerb uralom és a demokratikus Szerbia közötti különbségekre. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a csatlakozással „az új Jugoszláviát erősítjük és építjük”.

A csatlakozás után gazdasági ügyek, május elseje ünneplésének előkészületei, majd a háború befejező hadműveleteinek mindenkit érdeklő

hírei kerültek a figyelem előterébe. És következtek a béke napjai, eseményei. Felépült Újvidéken a pontonhíd, megkezdődött Zentán a magyar tanítók tanfolyama, és megjelent a vajdasági választási rendelet, amelynek alapján, 1945. július 8-án, megválasztották a helyi, városi, körzeti népbizottságokat és a tartományi főbizottságot. Ez volt az első népszavazás az új országban.

*

Az újság hatásáról legközvetlenebbül az elterjedtség mutatója, a példányszám beszél. Figyelembe kell venni, természetesen, hogy a háborús újság példányszámának alakulása nem kimondottan a kereslettől függött. A rendelkezésre álló papír mennyiségétől is és a szállítási lehetőségektől. Ilyen esetekben az olvasók létszáma sokkal nagyobb szokott lenni a nyomtatott példányszámnál.

Nincs pontos adatunk arról, hány példányban jelent meg a *Szabad Vajdaság* első száma. Az emlékezők eltérő adatokat említenek. Feltételezhető azonban, hogy Majtényi Mihály áll legközelebb az igazsághoz: az induló példányszám három-, esetleg négyezer lehetett. Azt viszont határozottabban állíthatjuk, hogy gyorsan emelkedett.

A vajdasági kommunisták hetedik értekezletén (ez dr. Dušan Popov *Istorija „Slobodne Vojvodine”* című könyvében olvasható) elhangzott jelentésben az áll, hogy a cirill és a latin betűs *Slobodna Vojvodina*, valamint a *Szabad Vajdaság* összpéldányszáma 35 000 volt. Ha ebből kivonjuk a latin betűs újság (4000—6000) és a törzslap (17 000) példányszámát, kiderült, hogy a *Szabad Vajdaságot*, 1945 márciusában, 12 000—13 000 példányban nyomtatták.

Kek Zsigmond a lap indulásának első évfordulóján írta: „Nagy technikai nehézségek között négy kis oldalon, bizony sovány tartalommal s pár ezer példányban indult múlt év karácsonyán lapunk s ma több mint harmincezer példányban tizenhat oldalon tartalmasan és jó kiállításban jelenik meg a karácsonyi számunk.” (*Magyar Szó*, 1945. december 24.)

Itt olvasható még: „Csak lapunk fejlődése egy év alatt óriási gazdasági és technikai fejlődést mutat: mennyiségben négyszerest, minőségben sokszorost.” Nos, ha a négyszeres mennyiségi fejlődés a példányszámra vonatkozik, faggathatjuk tovább a számokat. Ha a „több mint harmincezer” osztanánk négyfelé, akkor az eredmény (ez első szám tírzsza) nem „pár ezer” lenne. Feltételezhető, hogy a szerző sem az ünnepi szám — kivételesen magas — példányszámára gondolt, hanem az átlagosra.

Az átlagos példányszám pedig, más forrásból tudjuk, csak 1948 elején emelkedett a harmincezer fölé. 1945-ben, reális becslések szerint, tizenhatezer körül mozgott. De ez is nagy eredmény! Ezt az újságot már egyéves korában annyian vásárolták, mint a háború előtt megjelent négy vajdasági magyar napilapot. És sokkal többen olvasták...

A háború folyamán szervezetteren bántak a sajtó termékeivel. A lap minden példányát ki kellett használni a polgárok tájékoztatása érdekében. Feketicsten, például, négyszáz lapot igényeltek, de csak kétszázat kaptak. Nem jutott több. A hiányt, 1945 februárjában, a közös újsághasználat létrehozásával pótolták. Minden négy háztartásra juttattak egy újságot, ami aztán kézről kézre járt, és megsokszorozódott az olvasók létszáma.

Laták István *Kis tudósításokban nagy események* című írásában (1945. március 12-én) említi, hogy „Topolyán 118 olvasócsoporthoz végzik a népfelvilágosítást.” Oda se jutott elég újság. Olvasócsoporthoz más helységekből is szerveztek a sajtóbizottságok. Ezek pótolták a papírhányt.

A *Szabad Vajdaságtól* sokat vártak. Más magyar nyelvű orgánus nem létezett az országban. A rádió ritka madár volt. 1945 első hónapjaiban magyarul a fasizmus ellen a Kossuth-adó, továbbá Moszkva, London és Bari beszélt. Az új Jugoszláviában csak 1945. április 22-étől kezdett sugározni híreket magyar nyelven a belgrádi rádió.

De nem mindenki fogadta örömmel a *Szabad Vajdaságot*. Még napirinden voltak a háborús bűnösök. Vértettek a sebek. Hatottak a fasizmus maradványai: az elfojtott gyűlölet, lappangó ellenségeskedés, a kölcsönös bizalmatlanság. Majtényi Mihály említtette a névtelen levelet, amely azzal fenyegette a szerkesztőséget, hogy „tavaszra alulról szolgáltatók mind az ibolyát”. Kek Zsigmond is megírta: „A névtelen levelek áradatát kaptuk első időben...”

A fenyegető visszajelzések tanúsítják: még itt voltak és mozogtak „a sötétségnek és gyilkosságnak lovagjai” (Majtényi), akik nem törődtek bele a világ változásába. Az ellenség hátszágai működése főleg a rémhírterjesztésben jutott kifejezésre. Erről vezércikket is közölt a lap *A leűnt világ propagandája* címmel.

Az ellenség kihasználta az intézményes hírközlés kezdeti fogyatékoságait és fejletlenségét. A harcoló hadsereg és a hátszág között akadózott a tájékoztatás. (Ezt a vajdasági kommunisták hetedik értekezletén is megállapították.) Jöttek azonban a kósza hírek. Észak-Bácskában 1945 legelején futótűzként terjedt el rémhír arról, hogy a pár nappal előbb alakult Petőfi brigád megsemmisült.

A rémhír nyomában, különösen a harcosok hozzátartozói között, kitört és terjedt az újabb mendemondákkal szított nyugtalanság. Az igazság kiderítése érdekében Topolyáról küldöttség ment a brigád állomáshelyére. A küldöttség levelet hozott a harcosoktól, amelyben, többek között, olvasható:

„Örömmel tudatjuk Topolya népével és a Petőfi-brigád harcosainak hozzátartozóival: nemhogy megsemmisültünk volna, hanem még szaporodtunk. Hozzánk csatlakozott az a Petőfi néven szereplő magyar sza-

badságarcos alakulat, amely már 1943 óta vívja a népek szabadságáért a felszabadító harcot...”

A csatlakozás, amelyről a levél szól, 1944. december 27-én volt. Akkor érkezett Kis Ferenc parancsnoksága alatt a szlávóniai Petőfi zászlóalj a vajdasági „petőfikhez” Sellyére. A levél 1945. január 10-én kelt. Az újság pedig 1945. január 18-án közölte. És ez volt az első konkrét hír a *Szabad Vajdaságban* a Petőfi brigádról.

Az esemény és a közlés időpontja között három hét telt el. És ez a három hét a nyugtalanságot szító rémhírterjesztőknek kedvezett. Olyan ez, a hírek háborújában, mint a védtelen gyepű, ahol szabadon portyázhat az ellenség.

A *Szabad Vajdaság* azonban, ha késve is, de eljutott a Petőfi brigádba. Erről a *Sećanje komesara vojvodanskih brigada* című (1978-ban a Történeti Intézet kiadásában megjelent) könyv adatai tanúskodnak. Faragó Péter, az egyik század politikai tisztje, közli: „Januárban már több anyagunk volt a politikai munkához. Rendszeresen kaptuk a rádió híreit és a *Szabad Vajdaság* című újságot.” Csík Ferenc, szintén politikai tiszt: „Kaptuk a *Szabad Vajdaság* című lapot és sok mindent megtudtunk belőle. Tudósító csoportot is szerveztünk, amelynek munkájában a harcosok szíves örömmel vettek részt.”

Az első tudósító (olvasó levele) 1945. január 12-én tűnt fel az újságban. Gyűjtést kezdeményezett a harcoló katonák részére. De a tudósítás akkor még ritkán fordult elő. Panaszkodott is a szerkesztőség: „A lap közel egy hónapja járja Vajdaságot és várja a leveleket.” Majd: „A tudósítók számai, a levelek ezrei jelentik az igazi sajtószolgálatot.” Az igazi sajtószolgálat fogalmán az olyan újságírást értették, amely „nem híradás csupán, nem a központi munkatársak kizárólagos dolga, hanem *mozgalom*”. (*Szabad Vajdaság*, 1945. január 21.)

A Petőfi brigádban valóban dolgoztak a tudósítók. Munkájuk nyomon követhető a *Szabad Vajdaságban*, és külön figyelmet érdemel. Ide tartozik Jontovics Rudolf őrnagy két írása: *Levél a drávai frontról* és a *Kis Ferenc kapitány*. Az utóbbit a parancsnokság nevében írta a brigád hősi halottjáról. Farkas József levele — *Gyula, a gépfegyverlövész* — a bolmáni csata (1945. március 6—21.) egyik jelenetét örökítette meg. Idézzük:

„Hajnalodott. Az éjszaka sötétjéből kibukkantak a kis falusi házak. Hideg márciusi szél kergette a baranyai ég szürke felhőit. Az árkokban türelmetlen izgalommal lesték katonáink, közeledik-e az ellenség. Egyszerre csak halljuk, a bálsczámyon leszaladt az első sorozat, a második, a harmadik. Jön az ellenség! Látjuk, ahogy futólépésben közelednek. Megkezdődött az elkeseredett küzdelem. Robbanások és becsapódások süketítenek. Az állást lőporfüst takarja. A II. század kapja a legerősebb nyomást. A harmadik századot bekerítés veszélye fenyegeti. *Szabó Gyula* gépfegyvere könyörtelenül ontja a halált. Ez a gépfegyver fedezte a III.

század visszavonulását. Az ellenség észrevette. Aknák robbanása magasra dobta a földet körülötte. „Visszavonulni!” — kiált rá a segédje, de Gyula nem hallja. Csak annyit tud, hogy az ellenséges bandát meg kell semmisíteni. Végre visszanyomtuk, az ellenséget kiinduló állásáig. Akkor találtuk meg a hős gépfegyverlövészt, keze még akkor is a gépfegyvert szorongatta. Bátor szívét ütötte át az ellenség golyója...” (*Szabad Vajdaság*, 1945. április 1.)

Egeresi Antal harcos levelét egy nappal előbb közölte a *Szabad Vajdaság*: „Most, amikor értesülünk, hogy a demokratikus federatív Jugoszláviában megalakult a népkormány és a kormány megalakította a tényleges Jugoszláv Hadsereget, ezen fejlődés örömmel tölt el bennünket kisebbségi magyar szabadharcosokat, akik eddig a magyar Petőfi-brigádban harcoltunk a leigázó rabló fasizmus ellen, a népek szabadságáért. Amikor egyesítenek bennünket hős szláv testvéreinkkel, fogadjuk magyar harcosok, hogy még nagyobb harci kedvvel és akarattal fogunk harcolni szláv testvéreinkkel vállalva a fasizmus teljes megsemmisítéséig, a végső győzelemig.”

A Petőfi brigád topolyai harcosainak második levele, szintén a bolmáni csata után, 1945. április 8-án jelent meg. A levélben 116 harcos kérte, hogy „az aláírók névsorát közöljék le az újságban, hadd tudja meg mindenki széles ez országban, hogy a federatív, demokratikus Jugoszlávia magyarságának fiai is fegyverrel a kezükben harcolnak a szabadság ellenségei, a fasiszta hordák ellen”.

A Petőfi brigád 1945 márciusában, a többi nemzetiségi fegyveres alakulatokkal együtt, beolvadt a Jugoszláv Hadseregbe. „Ezentúl magyar ifjaink a testvérnépek fiaival együtt s egyformán védik Jugoszlávia minden népének szabadságát és jogait” — írta a *Szabad Vajdaság*. De a katonai levelezők továbbra is hallattak magukról. 1945. április 23-án két nyelvű katonai lapról (Glas boraca — Harci szó) jelent meg méltatás. A katonák újságjában versek is voltak. Egyebek között A csillagok csillaga Ady Endrétől, eredetiben és szerb fordításban.

„Hamar lekopik ifjúságunkról a rájuk kent leventemáz, az antibolsevista métely, az uszító nacionalista jelszavak” — olvasható az írásban. És, megfigyelhető, hogy a szerző elsősorban az itthoni kétkedők, kishitűek, bizalmatlankodók felé beszélt. A hadseregből érkező tudósítások a lap erős támaszai lettek az összetett észmei és politikai küzdelemben.

A *Szabad Vajdaság* mozgalmi, mozgósító küldetése a háború folyamán hatványozottan kidomborodott. Ennek jelei a hátszágban is észlelhetők. Az újság és az olvasók közötti kapcsolatok egyre szorosabbak lettek. Ebben fontos szerepük volt a városokban és járási központokban, a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front keretében működő sajtószolgálati szervezeteknek. A műszaki, szállítási gondokkal, hírforrásokkal és papírhiánnyal bajlóuló újság mozgalmi közegének szervezett támogatásával teljesítette az elvárásokat.

Az újság és a sajtószolgálati szervek közös akciói ma is tanulságosak. A szerkesztőség a szállított lapok átvételén és elosztásán, valamint az olvasócsoportok megszervezésén túl, állandóan sürgette a tudósításokat. A tudósítóktól nem írásművet, hanem az élet tényanyagát várták. Pár szóban, írásban vagy telefonon — a jelentést. Laták István fogalmazta meg: „*A mozgalmi lap tudósítója élő kapocs az olvasó és a szerkesztőség között.*”

A mozgalmi lap tudósítójától elvárták, hogy az Egységes Népfelszabadító Front keretében *sajtókonferenciákat* kezdeményezzen és szervezen. Ezekon a konferenciákon nem a hírforrások nyilatkoztak az újságnak, hanem az olvasók mondták el, hogy nézetük szerint mi hiányzik a lapból. A kezdeményezés a *lap kritikájának* megteremtését szorgalmazta az olvasók között. A visszajelzéseknek ezt a szervezett módját 1945 márciusában kezdte fejleszteni a *Szabad Vajdaság*.

Az elgondolásokból nem minden valósult (és valósulhatott) meg a háború tartama alatt. De az elvetett mag kikelt, szárba szökken, és beérett a termés. A béke első nyaratól gyarapodott a tudósítók tábora. A tudósítók tábora lett, éveken át, a politikai tömeglap szerkesztésének egyik legfontosabb támaszpontja. A tudósítók táborából jöttek a későbbi hivatásos újságírók, a szerkesztők közül sokan, és innen sarjadtak ki a vidéki szerkesztőségek.

A szabadkai, zentai és részben a topolyai szerkesztőség körvonalai már a háborús hónapok alatt kirajzolódtak. Szabadkán Léway Endre, Zentán Thurzó Lajos volt az úttörő. Mucsi József közlése szerint — aki 1945 nyarán, Morvai Istvánnal és Szeli Istvánnal került a lap kötelékébe (miután Thurzó Lajost Újvidékre rendelték szerkesztőnek) — a *Szabad Vajdaság* zentai kirendeltsége valóságos mozgalmi góc volt. Ide jöttek minden reggel — újságért a front aktivistái, és egyúttal elmondták hol mi történt és mit kellene holnap vagy holnapután beletenni az újságba.

Hasonló emlékeket közöl Lukó András a háborús újság tudósítóiáról, akik „többségükben a Népfelszabadító Front nagy és lendületes akcióinak *részvevői* voltak, s ezek az akciók a front megsegítésére, meleg ruhánemű és élelmiszer gyűjtésére, kukoricatörésre, tüzelőfa kitermelésre, a megrongált üzemek helyreállítására, a népbizottságok munkájának megszervezésére, iskolák és más művelődési intézmények megnyitására, s az akkori napok ezer más sürgető kérdésének rendezésére irányultak”. (*Magyar Szó*, 1979. december 23.)

*

Az elmondottakból kibogozható, igenlő és tagadó, visszajelzések arról beszélnek, meggyőződés, hogy a *Szabad Vajdaság* a harcban elkötelezett társadalmi cselekvés része volt. Nem pusztán eszköz és fegyver, hanem

tevékenységi forma a szó szoros értelmében. Ezt a tulajdonságát a *Híd*-mozgalomtól örökölte. És ebben különbözik, alapvetően, a polgári napilapoktól, amelyek Vajdaságban, a két háború között, megjelentek.

A javító szándékból fakadó bíráló visszajelzések (az ellenséges támadásokról, rágalmakról már szoltunk) külön figyelmet érdemelnek. Eszmei és szakmai szempontból. Eszmei vonatkozásban a harcos írások túlátlánosított tartalmát kifogásolták, az igényesebb olvasók pedig a régi újságok erényeit — főleg az érdekességet — kérték számon.

Az érdekesség furcsa jószág. Nemcsak az újságtól, az olvasótól is függ. Attól a nagy, eltérő, sőt ellentétes érdekeket, célokat, törekvéseket hordozó társadalmi közegetől, amelynek egyedeit világnézet, származás, műveltség, kor, nem és millió más vonatkozásban eltérő tulajdonságok jellemzik. Ez a közeg folytonos mozgás, változás állapotában van. Az újság *hatására is*, természetesen.

Eppen a hatás oldaláról merül fel a polgári sajtó erényeihez való viszonyulás kérdése. A *Szabad Vajdaság* első szerkesztői nem kívántak a polgári újságok nyomdokain haladni. Elutasították a polgári sajtó célrendszerét, tartalmi szerkezetét, hangnemét, kifejezési formáit, és tanulmányozták a *Slobodna Vojvodina* régebbi számait — mint Lévay Endre írta a *Dnevnik*ben közölt visszaemlékezéseiben, 1979 decemberében —, s annak eszközeit próbálgatták áthangolni, alkalmazni az induló magyar nyelvű demokratikus újságban.

Gál László, tizenöt év múltán, így jellemezte az indulást: „Hát mi úgy kezdtük, hogy feltettük a vaskalapot a fejünkre, aztán még szemellenzőt is, hogy világosság ne nagyon bántsa a szemünket és kedves néptársaim (ez a kificamodott szó is akkor keletkezett kiseded körünkben) arról természetesen szó sem lehet, hogy valaki is aláírja, amit írt, ez egy kollektív szerkesztőség, a miénk, itt mindegyikünk néptárs írja az újságot, vége az egyéni hiúságnak, történesnek, az irodalomnak, ámen.” (*Magyar Szó*, 1959. december 24.)

A *Szabad Vajdaság* háborús számai kis formátumban (24 × 36 cm) és leginkább négy oldalon jelentek meg. Egy-egy számban átlagosan negyven közlemény volt. Vezércikkkel, hadijelentésekkel, hírekkel, hivatalos közleményekkel és apróhirdetésekkkel együtt. Ebből sejthető, hogy tömören fogalmazott *hírlappal* van dolgunk. Hírlappal a szó szoros értelmében, amely a kezdetben eleve nem vállalkozhatott az elmélyültebb elemző-értékelő közírás ápolására, sem az olvasmányigények kielégítésére.

Tehát tényközlésre törekedett, mert bővebb magyarázatokra (kommentároknak) nem jutott hely. A kommentárok dolgát, sajátos módon és kicsit általánosan, a vezércikkek végezték el. A nagyobb lélegzetű elvi cikkeket leginkább a *Borbából* és a *Slobodna Vojvodinából* vette át a szerkesztőség. Riportok közlésére, időszerű kérdések, események olvasmányos megjelenítésére csak később nyílt lehetőség.

A tényközlésre törekvő mozgalmi újság témavilága új volt és szokat-

lan. Hiányzott belőle a szenzáció, de az élet tele volt izgalmat keltő dolgokkal. Az erők ütközéseinek görcseivel, kihívásaival, erőfeszítéseivel. Az események sodrából az újság elsősorban a vállalt harc célja felé mutató dolgokat szűrte ki és tálalta az olvasó elé.

A tömör tényközlésre szorítókozó propaganda általában adatszerű, száraz, nehezen emészthető. Az összefüggések kibontására alig alkalmas, és nagyon érzékeny a túlzásokra. A szavakkal olykor még lehet büntetlenül játszadozni, a tényekkel nem. Szóval, nem költőknek való munka, és az olvasót sem lelkesíti.

A *Szabad Vajdaság* avatottabb bírálói leginkább azt kifogásolták, hogy az újság egyhangú és unalmas. A szerkesztőség 1945 februárjában még türelmetlenül válaszolt valamiféle névtelen kritikuskak: „Egyetlen unalmas kis hír a negyedik oldalon értékesebb, étellel teljesebb minden kritikádnál.” Később, mint látni fogjuk, mégis változott az újság.

A névtelenség sem fokozta az írott és nyomtatott szó hatékonyságát. Ebben Gál Lászlónak igaza van, bár a tények nem mindenben hitelesítik emlékeit. Hiszen már az első szám vezércikke alatt (Politikánk lényege a népek testvérisége) ott volt Milovan Djilas neve. 1945 januárjában pedig a következő szerzők szerepeltek teljes névaláírással: Jovan Popović, Vas Zoltán, Vladimir Majakovszkij, Radovan Zogović, Gál László (versfordítással) és Moša Pijade.

Februárban tovább nyúlt a névsor. A nagy magyar költők — Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila — nevével szinte naponta találkoztak az olvasók a *Hírek* című rovat élén, versek és versidézetek alatt. (Már ez a szerény újítás is színesebbé, hangulatosabbá és vonzóbbá tette a lapot.) A jugoszláv politikusok és közírók közül, Moša Pijadén kívül, Djuro Salaj, Boris Zihel és Aleksandar Šević (a vajdasági főbizottság akkori elnöke) szerepelt irányadó elvi írással vagy átfogó beszámolóval.

A szerzők harmadik csoportjába a külföldieket soroltuk. Ide tartozik Szirmai István és László István. A Szovjetunióból pedig Javcsuk, Alekszej Novikov, Vaszilij Groszman, D. Orlov, G. Rilkin és Evgenije Kriger. Mint látjuk, a viszonylag ismeretlen szovjet közírók a háború alatt, és később is, nagy teret kaptak. Különösen a vasárnapi számokban, amelyek februártól nagyobb terjedelemben, többnyire hat oldalon jelentek meg.

Az olvasmányoknak szánt szovjet szövegek zöme az Agitprop utasítására és a *Borba* révén került a *Szabad Vajdaság*ba. Ezek, a haditudósításon kívül, a szovjet életformát, eredményeket, a szovjet társadalom értékeit népszerűsítették. Illetve népszerűsíthették volna, mérsékeltebb mennyiségben és nívósabb közleményekkel. Mert a futószalagon gyártott, olykor lapos és a befogadó közeg igényeivel és sajátosságaival mit sem törődő dolgokat hamar megunták az olvasók.

Túlzás lenne tehát teljes névtelenségről beszélni. Viszont igaz, hogy a *Szabad Vajdaság* szerkesztői egy darabig ismeretlenek voltak az olvasó

előtt. Pontosabban, 1945 márciusában jöttek elő a névtelenség színfalai mögül. A vezércikkek alatt feltűntek Kek Zsigmond nevének kezdőbetűi. Gál László előbb is szerepelt, de márciustól kezdve rendszeresen jelölte írásait. Ő honosította meg a tömör hírközlés merevségeit feloldó színes széljegyzeteket és ápolta később, a Grimaszból átmentett, *irka* című rovatot, amelybe mások is írtak.

Gál László után Laták István következik az aláírt szövegek gyakorisága szerint. Laták István 1945 elején lépett be a szerkesztőségbe, és végigdolgozta a háborús hónapokat. (A nyár folyamán az alakuló Magyar Színház vezetőjévé nevezték ki.) Színes és elkötelezett tollával jelentősen hozzájárult az újság arculatának alakításához. A lap és az olvasók kapcsolatainak elmélyítésével foglalkozó szövegei az új vajdasági sajtó történetének fontos dokumentumai.

A belső munkatársak közül Lévy Endre, aki később visszament szabadkai szerkesztőnek, ritkábban írta alá dolgait. Ugyanez vonatkozik Majtényi Mihályra, aki a szerkesztőségi aprómunkával, többek között hírek és hirdetések megírásával bajlódott. Thurzó Lajos nevével csak később (júliusban) találkozott az olvasó.

A külső munkatársak közül Máté Rezső szerepelt leggyakrabban a *Szabad Vajdaság* háborús számaiban. Nevéhez új rovat bevezetése fűződik. 1945. március 18-ától a vasárnapi számokban rendszeresen megjelent a *Heti krónika*, amely lehetőséget adott az események összefüggéseinek folyamatos áttekintésére és elmélyültebb értékelésére. A heti politikai összefoglaló elindítása fontos mérföldkő a lap fejlődésének útján. Ebből az újságműfajból új hetilap ötlete fakadt...

Kunszabó György, a régi *Híd* munkatársa, dokumentált összegező és értékelő cikkeket írt. A szabadkai szakszervezetek fejlődésével foglalkozó írásában forrásértékű adatok vannak. B. Szabó György a lap első gyámolítói közé tartozott. Az újságban tudóssággal jelentkezett (A jövő iparosai), majd faluriportot közölt (1945. április 22-én) Szajánból. A háborús számokban találkozunk először a későbbi író-újságírók közül Gótzszman Tibor és Brindza Károly nevével.

A tavasz folyamán tovább bővült az alkalmi cikkek szerzőinek köre. Jovan Veselinov Žarko, Ferdo Pavel mérnök, Mitra Mitrović, Zlatko Klaček, Sóti Pál, Veljko Begović, Stanko Mirić, Jontovics Rudolf, Kosta Kostić, Egeresi Antal, Lazar Plavšić, Farkas József, Mihajlo Petrović voltak az új szerzők. A régebbiek közül Moša Pijade, Boris Zihler és Aleksandar Šević több írással szerepelt a lapban.

(A háború végétől a lap nevének megváltozásáig tovább nőtt a külső munkatársak tábora. Ebben az időben jelentkezett: Lukó András, dr. Gyetvai Károly, Somogyi Júlia Moravicáról, Rotbart Emil, Kek Irén Kulárol, Kovács András, Herbatin Kálmán Topolyáról, Gvozden András — az 1945. március 7-én indult *Ifjúság Szava* főszerkesztője —, Hangya András, Thurzó Lajos, Szilágyi József vasmunkás Szabadkáról,

Nagy Imre, Pap Endre, Tóth Erzsébet Feketicsről, dr. Steinfeld Sándor, Herman József, Fejes Antal, Csányi Margit, Acím Grulović, Stanka Veselinov, Burány Árpád, Antun Tripalo mérnök, Lányi István, Szőnyi Péter Zrenjaninból, Farkas Nándor, Ljuba Momčilović, Krizsán Imre, Juhász Vilmos, Fischer Antal Szabadkáról, Gögös László Bezdánból, Hok Erzsébet . . .

A névsor nem teljes, hiányoznak belőle a külföldi újságokból átvett írók szerzői és a névjeles tudósítók. Az utóbbiak közé tartozik, például: S. J. Péterrévéről, K. F. Zomborból, W. A. Újvidékről, K. L. Topolyáról, B. S. Telecskáról, K. I. Zentáról, K. T. Versecről és még sokan.)

A munkatársak táborának növekedésével fokozatosan változott az újság. Főleg a vasárnapi számokra vonatkozik ez, amelyek áprilisban már nyolc oldalon jelentek meg. Ezekben átlagosan hét-nyolc szerzői írás volt. A május elsejei számban még több. A kezdetben tömör tevékenységre szorítkozó hírlap több szólamú és egyre érdekesebb napilap lett, de a szűkös műszaki adottságok meg a papírhiány akadályozták haladását.

Az irodalom kevés volt a *Szabad Vajdaságban*. Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, Vladimír Nator, Jovan Popović, Ivan Cankar, Radovan Zogović, Maxim Gorkij, Ilja Ehrenburg, Valentin Katajev, majd Gergely Sándor, Illyés Gyula, Gábor Andor, Nagy István, Veres Péter szövegei még csak ízesítették, díszítették a lapot, de valamit mégis megsejtettek az eljövendő derűsebb idők lehetőségeiből.

A vajdasági magyar irodalomról 1945. március 1-jén, szerkesztői üzenetekben, nyilatkozott először a *Szabad Vajdaság*. Megindultak a levelek, költők, közírók, novellisták jelentkeztek, és a szerkesztő szomorúan üzenté vissza a szűkre szabott terjedelem átkait. Hozzátette azonban: „Ez az utolsó háborús tavasz. Esztendőre másképp csillognak a szemek. Akkor aztán lesz szív és dal és öröm — és papír.”

(Következik: A BÉKE ELSŐ ÉVE)

EMLÉKEZÉS A MAGYAR SZÓ HŐSKORÁNAK ÉVEIRE

REHÁK LÁSZLÓ

A *Magyar Szó*val, akkor már jó ideje így hívták a napilapot, szorosabb kapcsolatba 1948 tavaszán kerültem. Az év januárjában jó néhányan, akiknek legalább középiskolai érettségink volt, hirtelen leszereltünk, mert az időközben meghozott kormányrendelet szerint már hét hónapot túlszolgáltunk a Jugoszláv Hadseregben. Oda az első békebeli újoncokkal vonultam be 1946 decemberében, mert nem volt meg a legalább kétéves fegyveres szolgálatom vagy hazai területen kifejtett aktív hátszói tevékenységem. Eredetileg három évre vonultam be, mert a légierőkhöz jelentkeztem azzal a reménnyel, hogy mint hetedfél éves volt gépészmérnök-hallgatóból legalább egy bombázó farkába telepített gépfegyveres lesz belőlem. Az egészből nem lett semmi, a repülőterek parancsnokságának alakulatához kerültem, ami azt jelentette, hogy alapjában véve gyalogsági feladatokat végeztünk repülő kék egyenruhában, majd egy tucatnyi tanítóval és egyetemi hallgatóval írkokodtunk a hadosztályi rangú parancsnokság politikai osztályán, véletlenül annak az alezredes politikai biztosnak a keze alatt, akivel együtt tanultam 1946 elején a dedinjei pártiskolán. Hirtelen leszerelésem után néhány hétig vártam vajdasági beosztásomra. Eredetileg úgy tervezték a tartományi vezetőségben, hogy Kikindán a járási pártvezetőség szervező titkára legyek ismét (ezen a poszton voltam már 1945 őszén is az alkotmányozó törvényhozási általános választások előkészítése és lebonyolítása idején), de ezt még a köztársasági vezetőségnek is jóvá kellett hagynia. Mivel a javaslatot nem hagyták jóvá, a Vajdasági Népfelzabardító Főbizottság megbízothelyettese lettem. Az időközben államosított tartományi és helyi jellegű ipari megbízott két helyettese egyikeként terapi felügyeletet végeztem, a másik irodai ülő munkát talált magának. Jómagam főleg a kézi munkaerőt igénylő téglagyárak felkészültségét ellenőriztem, a téglaverés majd -szárítás után az égetés tavaszra induló időszakára. Nagyjából már körüljártam ezeket a kisebb-nagyobb téglagyárakat — az igazán nagyok és a csílehasználatnál jobban gépesített téglagyárak már köztársasági jellegű üzemek voltak abban az időben —

és a beosztott főbizottsági tisztviselők azon igyekeztek, hogy én is rákerüljek a hosszú bőrkabátot igénylők listájára, mert az akkori megbízottakat és helyetteseiket megillette a bőrkabát, de a jegyzéket már összeállították, mielőtt én a Főbizottságba kerültem volna, amikor hirtelen közölték velem: holnaptól kezdve új beosztásba kerülök, a tartományi pártvezetőség agitprop-bizottságának kisebbségi sajtóelődője lettem.

Mellesleg, az egész tartományi agitprop-bizottság, éppen úgy, mint a járási városi agitprop-bizottságok, összesen négy szektorvezetőből állt (az eszmei-propaganda, az agitáció-sajtó, a kultúra és a technikai-szervezési szektor vezetőjéből), azzal, hogy a tartományinak még egy gépirótitkárnője is volt (közösen a tartományi AFŽ, azaz A Nők Antifasiszta Frontja vezetőségével), s jómagam hatodikként a propaganda-sajtó szektor vezetője mellett mint előadó. Főnököm nemrég még a *Slobodna Vojvodina* főszerkesztője volt, és őt is azokban a hetekben helyezték át az agitprop-bizottságba a feladattal, hogy ellenőrizze azt a napilapot, amelynek nemrég még főszerkesztője volt; az addigi sajtó- és propagandavezetőt a kultúra ügyeivel bízták meg. Az én feladatom az volt, hogy vezetőm általános betekintése alapján ugyanezt végezzem a *Magyar Szó*-nál, viszont a többi hetilap tartalmának elemzésére (ideértve a szerbhorvát nyelvű szabadkai újságot és az akkor Újvidéken megjelenő *7 Napot* is) külön-külön, a tartományi fővárosban dolgozó és élő pártaktivisták-ból elemző csoportokat alakítottunk, amelyeknek tagjai a lapok egy-egy rovatával vagy témakörével foglalkoztak, és a csoportok közös heti összejövetelén beszámoltak észrevételeikről, amiket azután összehangoltak, és a csoport egységes elemzése eredményeként fogalmaztak meg.

Az akkori *Magyar Szó* főszerkesztője és a tartományi agitprop-bizottság propaganda- és sajtóvezetője között idővel okkal vagy anélkül rossz emberi viszony alakult ki, az együttműködés légköre megromlott, különböző vérmérsékletű és műveltségű emberek voltak; a főszerkesztő lebecsülte agitpropbeli felettesét, ez meg őt az őszinteség hiányával és politikai megbízhatatlansággal gyanúsította. Volt alapja mindkét részről a kölcsönös ellenszenvnek.

Az agitprop-bizottságból úgy indítottak útnak a *Magyar Szó* szerkesztőségébe, hogy lelkemre kötötték: ügyeljek a főszerkesztőre, mert kétszínű, nem őszinte ember és nem hajlik az együttműködésre. Idővel, a főszerkesztővel együttműködve, ő kezdte nekem adagolva lefesteni saját meglátásban az agitpropbeli előbbi felettesét, többek között mint elretentő példát említette meg esetét Petőfi versével. Nevezetesen, a lap a március 15-i polgári forradalom és szabadságharc megindítását Petőfi Akasszátok fel a királyokat című versével akarta jelölni, kidomborítva a vers társadalmi forradalmi jellegét, lehántva róla a hamis nemzeti romantikát, amelyet a valamikori hivatalos megemlékezések kialakították az olvasók jó részének tudatában. Ezen a terven: fennakadt az agitpropban

a felelős felettese: először is, miért kell foglalkozni a polgári forradalommal? Ezenfelül felvetette a kérdést: miféle költő és kicsoda is tulajdonképpen ez a Petőfi? A magyarázkodás végül is a főszerkesztő szempontjából kielégítően zárult, amikor kibökte, hogy a verset Jovan Popović is lefordította szerbhorvát nyelvre, és közölte az általa szerkesztett irodalmi lapban (Popović a háború idején a *Slobodna Vojvodina* szerkesztője volt, és a kérdéses időben a Jugoszláv Írószövetség központi lapjának a főszerkesztője). Ennek alapján, dohogott az akkori főszerkesztő, az ellenkezés megszűnt, és a válasz a következő volt: az már más, ha Popović elvtárs ennek a költőnek a versét átköltötte és leköszölte, akkor a vers mehet.

Ilyen légkörben kerültem abba a helyzetbe, hogy minél fájdalommentesebben és egyben hatékonyan végezzem a lap készülő számainak tartalmi ellenőrzését. Semmi értelme sem lett volna hozni és vinni a híreket, hanem ügyintézési személytelenséggel, tapintatosan, de bizonyos értelemben kérlelhetetlenül kellett elvégezni az ellenőrzés napi teendőit. Ez alapján véve, érzésem szerint, sikerült is. Ezekben a hónapokban nem volt megjegyzés a *Magyar Szóra*. Gyakorlatilag ez a lapellenőrzés úgy festett, hogy déli tizenkettő tájt megjelentem a főszerkesztő dolgozószobájában, ekkor már a következő nap újságjának nyomdakész kéziratanyaga összeállt (kivéve még a Hell-féle távgépiró készüléken beérkező esetleges délutáni külföldi jelentések egy részét), megvolt a szám részletes tördelési tükre is. A főszerkesztő bezárta dolgozószobáját, és én elejétől végig átolvastam a következő napi újságot kéziratban, ügyelve az egyes írások elhelyezésére, címezésre és a szöveg-behúzásos kiemelésekre. A főszerkesztő a lelegején úgy gondolta, hogy, maga előtt tartva a kéziratköteget, beszámol nekem a véglegesített számról; ebbe nem mentem bele, hanem átvettem tőle az egész köteget, és az első kézirattól az utolsóig naponta mindent figyelmesen elolvastam.

Nem is adódott sok megjegyzés vagy utólagos bejavítást igénylő és megkérdőjelezett kéziratrészlet. A legtöbb bonyodalom a belpolitikai szabadriporter írásaival volt. A másik érzékenyebb dolog az öles központi beszédek és beszámolók szabatos fordításának ellenőrzése volt. De ez ténybeli kérdés volt, nem kapcsolódott egyéni ízléshez vagy véleményhez. A bizonytalan vagy nem eléggé érthető magyar nyelvű szövegnek az eredetivel való összevetésében és a fordítás mérlegelésében a főszerkesztő magánszorgalomból is igencsak járatos és igényes volt.

Nyilvánosan, a többi újságíró előtt csak a szerkesztőség heti értekezletén mutakoztam, amit már régebben rendszeresítették. Ezekben az összejöveteleken az állandó munkaviszonyban lévő vidéki tudósítók a központi szerkesztőség tagjaival (a vidéken dolgozó munkatársak száma körülbelül elérte a központi szerkesztőségben dolgozók létszámát) egy előre elkészített heti elemzés alapján megvitatták az elmúlt hét számain, és kijelölték a soron lévő hét alapvető témáit, a megvalósításra érdemes

ötleteket. — Mellesleg a vidéki munkatársak a terjesztést is figyelemmel kísérték, noha ténylegesen akkor és még néhány éven át egy központosított vajdasági lapterjesztő vállalat, amelyet szintén a Népfront alapított, terjesztette a *Magyar Szót* is. Úgy, hogy epésen megfogalmazott humorizáló átokként emlegettük. Ha valakinek rosszat vagy kellemetlen akartunk kívánni, odaszóltunk neki: terjesszen téged is a Népfront. — Ezeket a heti értekezleteket, ha az időjárás megengedte, gyakran a kamenicai parkban (hajón utaztunk odáig) vagy más kirándulóhelyen tartottuk, és sportolással fejeztük be. Az értekezleten mindenki akkor szólalt fel, amikor akart, és annyit beszélt, amennyi mondanivalója volt. Nekem mindig volt több-kevesebb mondanivalóm. Mondta is az akkori főszerkesztő — erről néhány évvel később értesültem —, ez a Rehák meglehetősen jófejű munkásifjú. Persze abban az időben nem volt szokás egymásnak részletesen beszámolni magánéletünkről. Külső kinézésünk megöltözködésünk az akkori szokásokhoz idomulva, egyáltalán nem volt választékosnak mondható, micisapkával kiegészítve, nyakkendő nélkül. (Csak mint tartományi főbizottsági megbízotthelyettes parancsolta meg a főnököm, hogy nyakkendőt viseljek — noha ő maga nem viselt —, és ellenkezésemre azt válaszolta: te állami főtisztviselő vagy én meg politikus.) A naponkénti borotválkozás meg akkor egyenesen kispolgári csökevénynek számított. Természetesen, a heti értekezleteket a főszerkesztő vezette és saját fogalmazásában javasolta az értekezlet munkájának összefoglalóját.

A Tájékoztató Iroda, pontosabban Sztálin és Molotov aláírásával a Szovjet Szövetség Kommunista Pártjának vádoló leveleire a JKP Központi Bizottsága április 12—13-án megtartott ülésen elfogadott s Tito és Kardelj által aláírt levélválasz közzététele nemkívánatos új helyzetet teremtett a *Magyar Szó* szerkesztőségében. — Minden szerkesztőség megkapta a terjedelmes szövegeket (a szovjet vádak tartalmazó levél teljes szövegét és a JKP KB választát és írásos álláspontját, hogy az adott helyzetben nem vesz részt az ülésen, amelyet a JKP megkerülésével készített elő és hívott egybe a Tájékoztató Iroda, és amelyre Moszkvából először május 19-én, majd megismételve június 19-én küldtek meghívást). — Kézhez kapva a szerkesztőségnek a Tanjug által megküldött másnapi újságszöveget, a *Magyar Szó* főszerkesztője és helyettese, aki egyben a JKP szerkesztőségi alapszervezetének titkára is volt, hirtelen rendkívüli alapszervezeti ülésre hívta egybe a pártszervezet tagjait. Igyekeztek rábírni az aránylag fiatal párttagokat, hogy foglaljanak állást Sztálin és Molotov levele mellett és a Tito és Kardelj által aláírt, a JKP KB álláspontját tartalmazó levelet ítélik el. Befolyásolási kísérletük nem járt eredménnyel, noha mindkettőjüknek mint marxistáknak, tájékozott és művelt embereknek (a párttitkár a háború előtt kommunista tevékenység miatt börtönviselt kommunista is volt) nagy szakmai és politikai tekintélyük volt a két-három év előtt összetoborzott újságírók előtt. A tag-

ság nem látott tisztán, mert nem is olvasta még el a különben terjedelmes írásos anyagot, másrészt a pártvezetőségek tagjai és megbízottjai csak másnapról kezdve tervezték és tartották bevezető vitaindító fellépésüket. Ezért a *Magyar Szó* pártalapszervezete úgy határozott, a főszerkesztő és helyettese ellenkezése ellenére, hogy ezen a rendkívüli ülésen nem foglal állást, még alaposan átgondolják a dolgokat, miután tüzetesen elolvassák a közzétett szövegeket. — Megjegyzendő, hogy az ilyen álláspont is rendhagyó volt Vajdaság pártalapszervezetei között, tudtommal az egész tartományban összesen még két alapszervezet nem volt félreérthetetlenül helyeslő állásponton a JKP KB levelébe foglalt nézetekkel és javaslatokkal kapcsolatban, azzal a megjegyzéssel, hogy a *Magyar Szó* alapszervezete tizenkét órával előbb értesül szakmai feladatainál fogva a nyilvánosságra hozandó pótszövegek tartalmáról. — Sikertelen igyekezete után, a pártalapszervezet ülésének lezárulásával, a főszerkesztő, tiltakozásként, még aznap éjjel a JKP tartományi pártvezetőségében azonnali hatállyal lemondott a *Magyar Szó* vezetéséről — néhány hónappal később többedmagával szervezkedésbe is fogott, és miután rajtakapták, gyűjtőtáborba szállították —, helyettese meg szintén még az éjjel kijelentette, hogy képtelen a nagy Sztálin ellen bármit is leírni, és egyben kérte, helyezték őt át szakmájába kórházi orvosnak. Így osztották be a volt főszerkesztő-helyettes párttitkárt az újvidéki akkori központi tartományi kórházba a nemi betegek gyógyítására; fogadkozásához híven élete végéig nem bocsátkozott a JKP politikai vonalával szembeni tevékenységbe, új munkahelyén a bőr- és nemi betegek szakorvosává képezte magát tovább, és mint vezető szakorvos vonult nyugdíjba.

Mindenesetre számomra a következő nap meglepetést tartogatott: közölték velem, hogy ezentúl én vagyok a *Magyar Szó* fő- és felelős szerkesztője, és két alapvető feladattal bíztak meg: biztosítani a napilap folyamatos további megjelenését, a szerkesztőség újságíróinak eszmei képzését és a JKP politikai vonala mögé való fenntartás nélküli és tevételes felzárkózást, valamint kimondták: személyesen felelek, ha még valamelyik újságíró a Tájékoztató Iroda hínárjába gabalyodik. A *Magyar Szó* társadalmi szerepével kapcsolatban az általános feladatok nem változtak: növelni a lapnak az olvasókra gyakorolt befolyását, mozgósítani olvasóit a közvetlen feladatokra és feltárni a szocializmus nyújtotta távlatokat, valamint kifejezni az új Jugoszlávia magyar dolgozói haladó beállítottságú részének törekvéseit, hangot adni véleményüknek és hangulatuknak, amelyek nyilván közepesek voltak az egész ország többi dolgozóinak akarásával.

Személy szerint számomra ez nem volt könnyű feladat, noha némi tapasztalattal és elméleti iskolázottsággal rendelkeztem, előbbi beosztásom révén. De az újságszerkesztés mesterségbeli dolgát jól elvégezni huszonégy éves fejjel más volt, mint például a már kéziratban készre

szerkesztett lapot tartalmilag elemezni. Az akkor még nem népes törzsgárda is eléggé zilált és részben elbizonytalanodott volt, hiszen a két, számukra vitathatatlanul legnagyobb tekintély hirtelen távozott, méghozzá eszmei-politikai szempontból megbélyegezendő okokból.

Tevékenységem mint újdonsült fő- és felelős szerkesztőé úgy kezdődött, hogy a lapkészítés technológiáján semmit sem változtattam, de a reggeli anyagbemondást és laptervezést még megtoldottam egy előzetes jó órányi, fejtágításnak becézett, lehetőleg kötetlen, eszmei kérdésekkel és a Jugoszlávia és a tájékoztató irodás államok időszerű viszonyával foglalkozó eszmecserevel. Azután ügyeltem, hogy az újídeki központi szerkesztőség minden munkatársa ne csak a reggeli eszmecsere-órákon tegyen kijelentéseket, hanem írásos formában, névaláírással minél előbb, mindenkitől közöljünk valamit a Tájékoztató Irodával kapcsolatban és ezzel kizárjuk azt a lehetőséget, hogy valaki is szemlélő és esetleg ingadozó álláspontra helyezkedhessen.

Kis csapat volt az akkori szerkesztőségi gárda. Nagyon tarka arculatúak voltak mint újságírók: különböztek élettapasztalatban, szakmai felkészültségben, politikai jártasságban, műveltségben és vérmérsékletben. A szerkesztőség irányítása azt követelte a főszerkesztőtől, hogy, egy kicsit a valamikori hűbéri idők serege módjára, csapata élén legyen és példát mutasson, de ugyanakkor lehetőleg mindenkit meghallgasson és önkezdeményezésre buzdítson. Először is a főszerkesztő munkaideje reggel kezdődött, a központi lapok átfutásával és a fejtágító ülésezéssel. A munkanap pedig a rotóból megjelent első példányok újraolvasásával végződött. Az akkori 4—6 oldalas *Magyar Szónál* a cím és alcímadás lényeges volt. Nem jelenhetett meg például színtelen leíró cím.

A magyar nyelvű sajtó hagyományához tartozott a szövegbe bejelölt, behúzott sötét betűs vagy dőlt betűs kiemelés, ami rendszerint a főszerkesztő dolga volt a kézirat végső változatának átolvasásakor. Hamar meg kellett tanulnom az ólomba öntött és már oldalba tördelt szövegrövidítés technikáját, mert akkor ez is a főszerkesztő dolga volt (a főmettőr és a technikai szerkesztő jelzése alapján).

Az újonnan előállt helyzetben megszűnt az agitprop-bizottság részéről a lap teljes anyagának előzetes áttekintése, vagyis az áthelyezésem által megüresedett kisebbségi sajtóelőadó helye betöltetlen maradt, és meg is szűnt. Viszont szükségesnek bizonyult, különböző források alapján, hosszabb lélegzetű, átfogóbb eredeti szerkesztőségi cikkekben is tárgyalni az akkori idők munkásmozgalmi és a marxizmus elvi kérdéseit. Ez a feladat természetesen az új főszerkesztőre hárult. Ezeket az írásokat viszont kötelezően be kellett mutatni az agitprop főnökének — akkor már általános főnöke is volt a bizottságnak —, aki, magyarul nem tudván, szerbhorvát fordításban vizsgálta és ha kellett mondatról mondatra vitatta meg a néhány hasábos cikket. A fordításra külön egy nyugdíjas, természetesen szerbhorvát anyanyelvű, de magyarul is tudó ügyvédet alkal-

maztunk, akinek csak az volt a dolga, hogy a magyarul megírt cikket szerbhorvát nyelvre ültesse át. Nem sokáig, mert csakhamar kiderült, hogy az előzetes jóváhagyás elnyerése érdekében történő ellenőrzés során felmerülő, nem világos és vitathatóan megfogalmazott mondatok túlnyomó többsége a fordítás során került a szerbhorvát szövegbe. Ezért gyakorlatilag ésszerűnek bizonyult, hogy az új főszerkesztő mindjárt szerbhorvát nyelven írja meg a cikkeket, és jóváhagyásuk után már rutinmunkának bizonyult magyar nyelvre fordítani megjelentetés végett.

Harcos kiállást követeltek a napilaptól az akkori idők. A tájékoztató irodás Rákosi-féle lélektani hadjáratban a magyar nemzeti kisebbségre külön számítottak. Ezért a nemzeti romantikát szétosztató, a valós helyzetet tudatosító, a lap egész olvasótábora számára nem is mindig népszerű és olvasót csalogató igazságokat kellett hangoztatni. Oldottabb formában a főszerkesztő tollából a Házunk tája tömör rovatban, néha az egyhasábos kezdetű vezércikkben, az elkövetett elírások és baklövések humoros önbírálata céljából meg, akkor is elismert költőnk tollából, a Magyarzó Pistike levelei rovatban mondta ki az újság a maga egyértelmű álláspontját.

Volt egy időszak, amikor az országot sújtó gazdasági zárlat következtében egész Jugoszláviában rotópapírhiány jött létre. Ezért kiadták az utasítást, hogy minden napilap csökkentse felére a példányszámát. Mi másképpen cselekedtünk. Az akkor már amúgy is négy oldalra soványodott *Magyar Szó*t — a második világháború alatt megjelenő franciaországi lapok példájára — kétoldalassá alakítottuk át, nem csökkentve a példányszámot. Ennyi önállóságot azért mégis tulajdonítottunk a szerkesztőségnek. Természetesen miniatürizáltuk a lap egész grafikai-nyomdatechnikai kiállítását is. Szerencsére ez a nyomasztó rotópapírhiány nem tartott hosszú ideig.

A szerkesztőség számbeli, de főleg szellemi-politikai teljesítőképességének felerősítése nélkül az akkori *Magyar Szó* nem tehetett eleget a tőle elvárt társadalmi feladatoknak. Ezt a problémát nagy erőfeszítésekkel, tévelygések árán is, de alapjában véve tíz év alatt megoldottuk. A jugoszláviai magyar szocialista újságírás lényegében egy évtized alatt oldotta meg azt a feladatot, amelyre a burzsoá sajtónak egy fél évszázad állt rendelkezésére. Mindenesetre ez egy olyan dinamikus eseménysorozat volt, amit nem is nevezhetünk folyamatnak. Itt figyelembe kell venni a *Magyar Szó* nyomdatechnikai megalapozását és más szerkesztőségek megsegítését is. Ezek a célok nem valósulhattak volna meg a JKP, illetve a JKSZ szervezete és vezetőségeinek gondos és hathatós segítsége nélkül, de részletezésük nem tartozik már a *Magyar Szó* hőskorához, és egy külön kérdéskör tárgyalásába kívánkozik.

ÚJSÁG SZÜLETETT

SZUBJEKTÍV JEGYZETEK NÉGY ÉVTIZED OBJEKTÍV TÉNYEIRŐL

VUKOVICS GÉZA

Szinbád, a legendák merész hajósa is óvatosan bocsátkozna a negyven esztendőn át duzzadt betűtengerre, hogy stílusosan papirusztutajon, s iránytű helyett csak a tünező emlékek tétova útmutatására támaszkodva behajózza az eliramlott események zátonyokkal, rejtett sziklákkal, viharfelhőkkel veszélyeztetett és a láthatáron a messziségbe vesző útját, annak reményében, hogy kiköthet az elillant múlt egy-egy szép szigetén, barátságos partrészén.

Legyen ez hát afféle szűkszavú és hiányos hajónapló, melyben a mindennapi részletes, szabatos adatokat többnyire a tényszerűség, alkalmi utalás helyettesíti. A kezdeti — indokolt — lassúbb indítást később a mérföldes léptű áttekintések követik.

1944. XII. 24. Háromnapi előkészület után négy újságíró közreműködésével elkészült a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front Szabad Vajdaság nevű magyar napilapjának első száma. Első oldalán Tito-idézet: „A békülés baráti jobbát nyújtjuk minden becsületes polgárnak, aki kész arra, hogy velünk együtt felépítse összerombolt hazánkat.” Oldalas cikk a népek testvériségéről, néhány frontjelentés a rádióhírek alapján, tudósítás a Petőfi brigád tagjainak eskütételéről.

Ilyen körülmények között — ágyúsó a távolban, az országban még heves harc dúl —, ilyen jelleggel — az összefogott nép harcos szócsöve — magyar nyelvű újság még nem született sem itt nálunk, sem bárhol másutt.

Az újságnak sok nehézséggel kell megküzdenie. Kevés a papír, a nyomda túlterhelt, a kézbesítés a vonathány miatt nagyon nehézkes. „Kérjük tehát olvasóinkat, segítsenek bennünket abban a törekvésben, hogy lapunkat minél többen és minél hamarabb kézhez kapják.”

Az egymást követő számokban a tömény történelem az államalakítás hétköznapi dolgaival elegyül. A hadijelentések mellett közlemény arról, hogy megvonták a szavazati jogot a megszálló gazdasági és politikai

csatlósaitól. Tizennégyezer telepes érkezett Vajdaságba. Az itteni magyarság akciót indított a lerombolt szerémségi falvak újjáépítésére. Megnyílt az újvidéki munkásotthon, a topolyai magyar nyelvű gimnázium. Fasiszták a bíróság előtt. Egy belgrádi papucsosmester végrendeletileg a Kommunista Pártra hagyományozta vagyonát. Szappant, sót, petróleumot kap a lakosság. Szabaddá tették a gyufaárúsítást. Megindult a magánposta-forgalom. Vöröshagyma kapható 40 fillérért. Gumicsizmák és hócipők javítását vállaljuk.

A mindennapi vezércikk és a többi jelentés, hír, az átvett cikkek kivételével, aláírás nélkül jelenik meg. Az újságírás névtelen katonái számára fontosabb maga az esemény, mint a krónikás kiléte. A felelős szerkesztőt is az ismeretlenség homálya fedi. Valóságos hőskorszak ez. A fő szempont a tömegek mozgósítása, a harcos kiállás. Ennek megfelelően a hétköznapi dolgokat is csillogóvá teszi a végtelen lelkesedés hímpora.

Újjáépítés, munkaverseny, földreform. Emellett sporthírek és mozi-műsor. Majd az első hozzászólás a vajdasági magyar irodalom ügyéhez. „Volt, amilyen volt a jugoszláviai magyar irodalom, a múltat nem siratjuk, nem sajnáljuk és legfőképpen: nem idézzük. A mába, az izmos jelenbe mélyesztjük gyökereinket és akarunk lombosodni a holnapba.”

1945. IX. 27. Vezércikkés bejelentés. „Lapunk mától kezdve nagyobb alakban, új technikai kivitelben és új címmel jelenik meg. Szabad Vajdaság helyett ezentúl Magyar Szót vesz naponta kezébe az olvasó. Nem tartalmi változást, hanem lapfejlődést jelent ez: lapunk új alakja és címe is azt igazolja, hogy a magyar sajtó, a magyar népjogok szabadon fejlődhetnek a demokratikus Jugoszláviában. A hivatalos megokolásban az áll, honnan a címváltozás: nehogy az újságot közlönynek, a fordított szövegek gyűjteményének tekintsék.

1946. Időközben gyakoribbak az iniciálék, fokozatosan, a teljes név is az írások alá kerül. Hadd tudja az olvasó, ki tájékoztatja. A magát felfedő újságíró is egyre egyénibben, személyesebben nyilatkozik meg. Ha történetesen költő is, verset ír a földosztásról, meg riportot a földkiszájtításról, a szabadkai magyar színház kapunyitásáról. Draža Mihailović háborús főbűnös belgrádi tárgyalásáról kétoldalas tudósítás számol be. Az országból a hírek bővebben és idejekorán áramlanak. Nem így külföldről. Példa rá Bartók Béla halálhíre. „Bartók Béla, a nagy magyar zeneszerző néhány héttel ezelőtt New York egyik kórházában súlyos szenvedés után meghalt.” Az átvett külföldi írások túlnyomórészt a Szovjetunióról és a népi demokrácia országairól szólnak. A tőkés államok az ellenszenv célpontjai.

Húsvéti számmal is kedveskedik a szerkesztőség olvasóinak. Majd közli az első folytatást is: Ilf-Petrov A szovjet milliomos című regényét. Zenerovat, színházi kritika, filmismertető gazdagítja a választékot. Szinte szabadkozó tudósítás számol be a sorsjáték főnyereményéről.

„Olyan sorsjáték ez, amelyet nem a nyereségvágy hajtott.” És egy meglepő hír arról, hogy az újvidéki villanytelep két dinárral leszállította az áram árát.

A kétéves Magyar Szó négy oldalt szentelt az irodalomnak. Biztató jele annak, hogy ébrednek, szabadabban jelentkeznek a tollforgatók.

1947. Eggyel több a kép, a karikatúra. Jellemzően az első oldalon kap helyet a Híd irodalmi pályázata. Ez is rendhagyó eseménynek számít. Az olvasók kívánságára megjelenik az első keresztretjtvény.

1948. III. 14. Az ezredik szám. A lap példányszáma majdnem kétszer nagyobb a megszállítás alatt megjelent három magyar nyelvű napilap példányszámánál. Vajdaság magyarságának számához viszonyítva minden száz lakosra tíz eladott példányszám jut. A Magyar Szó 57 százalékat falun, a többit pedig a városokban árusítják. A három év alatt 18 000 levél érkezett a szerkesztőségbe. Köztük egyre kevesebb a névtelen fenyegetőzés. A tudósítók száma meghaladja az ötszázat. Szerbia Népfrentjának Vajdasági Bizottsága is nyugtázza az eredményeket: „Még jelentősebb a Magyar Szó szerepe a jugoszláviai magyar dolgozók tömegeinek mozgósításában az Ötéves Terv megvalósítására, a testvériség—egység elmélyítésére és megszilárdítására, a sovinizmus minden fajtája elleni harca. Fontos szerepet játszott a Magyar Szó a háborús uszítók és maroknyi belföldi híveik elleni harcban.

1948. VII. 1. A Tájékoztató Iroda levele nyomán sorsdöntő korszak kezdődik az ország életében. Akadnak, akik meghátrálnak. Mindez kihat a szerkesztőségre is. Erőátcsoportosítás történik. Megkezdődik a legádázabb küzdelem a felszabadulást követően. Valóságos élethalálharc. Addig nem ismert bátor újságírás, szókimondás. Megsokasodnak a helyszíni tudósítások a rágalmak ellen tiltakozó népgyűlésekről. A vádakat tettek cáfolják meg. Mindennap tudósítások jelennek meg a munkaversenyekről, a kölcsönjegyzésről, a szövetkezetek alapításáról.

1949. Az ötéves Magyar Szó keserű szájjal, de nyomatékkal tiltakozik: „Hazánk egén nem várt felhők tornyosultak. Onnan támadtak meg bennünket a történelemben példátlan módon és eszközökkel, ahonnan a legkevésbé vártuk.” Szenvedélyes hangú cikkek, a szavak szinte izzanak.

1950. Ez idő tájt a lap akarva is, akaratlanul is a jugoszláviai magyar szellemi élet góca lett. Megkezdődött sajátos hangvételének kialakítása és az ehhez szükséges újságírógárda kiképzése a viharos nemzetközi helyzet közepette. Nemcsak elméleti síkon, hanem a mindennapi gyakorlatban. Ekkor vált a Magyar Szó az újságírók iskolájává, a hazai magyar nyelvű publicisztika megteremtőjévé. A hétpróba és a szűköség idején ahhoz is volt ereje és helye, hogy kövesse az 1950. évi áprilisi Híd számával kapcsolatos csatározást. A legválságosabb időszakban szavukat hallatták a fiatalok is.

1951. II. 17. Ettől a naptól kezdve március elejéig kétoldalas a Ma-

gyar Szó. A miniújságírás, szerencsére, rövid korszaka ez. Mindenről, de tömören — ez akkor a jelszó.

A lassan növekvő oldalszámokon ismét fellángol az irodalmi vita. „Elérkezett az az idő, amikor művészeti és irodalmi kérdésekben döntő szava elsősorban az alkotó művészeknek lehet.” Megjelenik az első tár-canovella-pályázat. Új támpontot kap a publicisztika.

1952. Megjelennek a húsz folytatást elérő cikksorozatok. Az újságíró kötelességének érzi, hogy mindent részletesen az érdekelt olvasó szájába rájon. Napsugár címmel gyermekmelléklet kerül a lapba. És az első sztríp is. Gyakoribbak a Tanjug munkatársainak külföldi levelei. Az ország és vele együtt a lap is keresi helyét a világban. Hangzatosabbak a címek is: Mire kell a bika? Turisták sötét utakon. Egy nem kívánatos kívánsághangverseny. Söprögetnek az adai plébánián.

Végre külföldre is meneszt újságírót a szerkesztőség. Az elsőt Helsinkibe, hogy az ottani olimpiáról tudósítson, sokszor lefoglalva az újság negyedrésztét.

Közvetlenebbé válik az írások hangneme. Egyféle párbeszéd alakul ki az olvasóval. Például a választások kapcsán: „Leszavaztál-e már — köszönt a vasárnap reggel, a zászló és virág, az első ismerős, az újság, amelyet kinyitsz és minden. És ha leszavaztál, hívd a többit is, hogy minél nagyobb és teljesebb legyen népünknek ez a minden valószínűség szerint újabb politikai győzelme!”

1953. A falu igényének megfelelően megjelenik a Föld Népe melléklet. Meg könyvbútorral kecsgetető nyereményszelvény, Tudja-e rovat, szabadkai oldal. Az olvasmányosság jegyében teret kap az érdekesség, a külföldi humor. Egyre tudatosabb a terjesztés, egyre keresettebb a lap.

1954. XII. 24. „Hatvanmillió Magyar Szó, egy évtized alatt három-ezer szám. Tízezerről indult, hamar túl volt a húszezren, később majdnem elérte az ötvenezret.” A jubiláló lapról az olvasók is véleményt mondanak. Főleg az útleírások, riportok, hírek, regények érdeklik őket. Esetenként neheztelnek is, mert a lap „egyes dolgokat késéssel hoz”.

Az évforduló jegyében 49 helységben élőújság, az újságíró és az olvasó közvetlen találkozása. Élmény és tapasztalat egyidejűleg.

1955. Megkezdődik a mellékletek térhódítása: Női terefere, Technika, Rádióműsor, Otthon, család, gyerek.

1956. Helyszíni telefonjelentések a varsói és magyarországi eseményekről. Hajnali kiadás a legfrissebb hírek tálalására.

1957. Hízásnak indul az újság. Vasárnap 24, sőt 32 oldalas. Huszonhárom különféle kiadása van. A nagyobb helységeknek fél vagy egy oldalt szentelt hetente. Akkortájt „a világ legnagyobb napilapja”. Színes, érdekes, újság. Utánzás vagy fordítás helyett eredeti publicisztikát ápol.

1958—1960. Állandósul a napi belső kommentár. Rövidülnek az írások, mind több az információ. Búvul a képanyag. Egyre gazdagodó kultúra, mind több művészet. Különösen az ünnepi számok egy kiteljesedő

újságírást prezentálnak. Megsokasodik a külső munkatársak, írók és más közreműködők száma. A tárca virágkora ez. Nagyszabású vita folyik az „érthetetlen irodalomról”. Élesek a hozzászólások. „Ne csak az írók ültessük a vádlottak padjára, hanem az olvasót is, az sem tett meg mindent a megértés érdekében.”

1961. XII. 3. Szokatlan módon vezércikk jelenti be, hogy ezentúl ötoldalas Kilátóban ad teret az irodalom, a művészetek kérdéskörének. „Az országban és világszerte folyó vitákból vett részletekkel kívánunk majd hatni íróinkra és esztétáinkra, hogy erőteljesebb, bátrabb, objektívebb, elvszerűbb és főleg gyakoribb hozzászólásukkal szorítsák rá az alkotót és a kiadót egyaránt a kritérium szigorítására.” Az új rovat idővel sok könyv bölcsőjévé válik, új neveket vet be a közvéleménybe.

1962—1963. Fokozódó ország- és világjárás. Az újságírók tapasztalata a gyakori kiutazásokkal egyre inkább gazdagodik. A színes műfajt mind többen ápolják.

1964. XII. 24. A fejlődés jele, hogy naponta egy 120 oldalas könyv anyagának megfelelő hírtömeget gyűjt össze, ír meg és dolgoz fel a szerkesztőség. S mindinkább kifejleszti az egész jugoszláviai sajtót jellemző gyakorlatot, azaz nemcsak a közvélemény formálója, hanem a közvélemény pozitív törekvéseinek kifejezője is.

1965—66. A kádervándorlás sajátos időszaka. Mind többen jönnek a Magyar Szóba és távoznak máshová. A vajdasági magyar nyelvű tájékoztatás előrelendülését jelzi az egészséges vérkeringés. Egész sor főszerkesztő kerül ki a lap berkeiből.

1967. XII. 24. A huszonöt éves munka áttekintésének jellemzői: az induláskor a napi téma az első szabad választás, az újjáépítés, a föld-reform, a gyárak és bankok államosítása, az ellátás a háborús bűnösök elítélése; 1948-ban a lap naponta vizsgálja politikai érettségből és szakmai tudásból, a maga módján erélyesen szembefordul a Jugoszlávia-ellenes támadással és szilárdítja Vajdaság nemzeteinek és nemzetiségeinek együvé tartozását, s bizonyos belső törések ellenére hű marad a szocialista sajtó alapelveihez, a titói eszmékhez; az előrehaladás további jelentős állomásait a kádernevelés, a szakmai érés jelenti.

1968—1971. A lap hétköznap 20, vasárnap 32 oldalon jelenik meg. Szinte mindennap tartalmaz valamilyen mellékletet, kiadványt. Keretében megszületnek a vidéki lapok: a Tiszavidék, a Topolya és Környéke, a Dunatáj, a Bánáti Híradó. Az újság igyekszik mind több véleményt és kommentárt közölni, rendszeresebben tájékoztatni az ország minden vidékéről. Elkerülhetetlenül beszüremlenek, lecsapódnak azok a mindenféle szellemi áramlatok is, amelyek erőszakosan teret szorítanak maguknak a közéletben és nyilván a tájékoztatási eszközökben is. Időnként helyet kap a túlhevített, a retorikus, rámenős publicisztika is.

1972—73. A nevezetes pártlevél nyomán újabb változások az országban, az újságban is. Seregnyi elhajlást, hibát kell gyökeresen helyrehozni.

Új hangvétel, hozzáállás alakul ki a sajtóban. A törekvés arra irányul, hogy a tájékoztatás egyre inkább szerves része legyen az öngazgatási gyakorlatnak, a politikai rendszernek. Komoly erőfeszítés történik a Magyar Szóban is, hogy mindinkább bíráló szellemű, elkötelezett és küzdőképes legyen.

1974. A harmincéves újságot Tito levele köszönti: „Az elmúlt időszakban a Magyar Szó tevékenysége tükrözte Jugoszlávia összes nemzetének és nemzetiségének testvériségét—egységét és egyenjogúsága politikáját, s ennek érvényesítéséhez nagymértékben hozzájárult.

1975—79. A felgyorsuló időben további kibontakozás; az oldalak átcsoportosítása, elmélyültebb cikkezés, káderfelfrissítés. Új mellékletek, köztük a Szivárvány, amelyet „az olvasó kívánsága hozott létre”.

1980. V. 5. Rendkívüli kiadás, meghalt Tito elvtárs. Sorsdöntő állomás. Elengedhetetlen követelmény a szorosabb felzárkózás, még felelősségteljesebb újságírás, a problémákhoz való építő szándékú hozzáállás, az idegen szellemi áramlatok felfedése és leküzdése.

1981—1984. A szerkesztéspolitika fokozott társadalmosítása, a tervszerű munka meghonosítása napi, havi félévi rovattervek alapján. A fő szempont a képzettségét állandóan gazdagító újságíró maximális aktivitálása a közérdekű gondok célszerű megoldására.

A mottó az, amit még Tito elnök mondott, amikor 1971-ben fogadta a Magyar Szó küldöttségét:

„Sok dolog vár tehát rendezésre. Segítsetek bennünket tehát ti is, újságírók.”

VEZÉRCIKKEK TÜKRE

AUTONÓM VAJDASÁG*

Vajdaság sorsa eddig egész történelme folyamán, minden belső gazdagsága mellett is, mostoha volt. A török hódoltság óta, azóta, hogy a különböző betelepülők lecsapolták a mocsarakat és termővé izzadták ezt a földet, a föld termékenységevel együtt megnőttek az aspirációk is erre a területre és azóta Vajdaság sorsa mindig gyarmati függés. Még a múlt Jugoszlávia idején mondta nagyon találóan egy vajdasági: „Mi építettük Bécsset, mi építettük Budapestet és most mi építjük Beográdot.” A Monarchia, Magyarország és a régi Jugoszlávia mindhárman csak gyarmatot láttak ebben a vidékben. Semmilyen fajtáját nem túrték az önrendelkezésnek, beleszólása nem lehetett nemcsak az őt kihasználó ország ügyeibe, de még saját ügyeiben sem volt szava. Amikor a múlt században a monarchia megalkotta, akkor kihasználása legjobb eszközének bizonyult a nemzetiségek torzalkodása. Ezt szívtották is kártyakeverő politikájukkal. Vajdaság pedig míg belülről veszekedett, kifelé versenyt szolgált a különböző imperialista törekvéseket.

A megszállók kitakarodásával Vajdaság, először történelmében, nem hódító szándékok prédája. Először kérdezik meg saját sorsa felől. Az autonómia kérdése egyelőre ugyan még csak körvonalakban van meghatározva, de annyi bizonyos, hogy Vajdaság akarata ellenére, vagy tudta nélkül nem határoznak felőle. Ennek az autonómiának azonban nem az az értelme, mint a federatív egységek önrendelkező jogának. Vajdaság nem nemzet, hanem nemzetiségi vidék, ahol három szláv nemzetiség: szerben, horváton és szlovákon kívül magyarok és románok is vannak. Önállósága tehát nem lehet különállóság. Vajdaság önmagában nem állhat meg, hiszen akkor előbb-utóbb újra martalékává válna esetleges későbbi hódító szándékoknak. Pedig ezekből a hódító szándékokból már elege van, nem akar többé gyarmat lenni, nem akar mostohagyermek lenni. Mai autonómiája önkéntes csatlakozást jelent vala-

* A Szabad Vajdaság minden száma közölt aláírás nélküli vezércikket. Nincs aláírva az itt közölt sem, de szerzője valószínűleg az akkori főszerkesztő, Kek Zsigmond volt.

mely föderatív egységhez. Ez az önkéntes, önrendelkező hovatartozás pedig azt jelenti, hogy nem függvénye, nem gyarmata akar lenni valami kihaló hatalomnak, hanem támaszkodni kíván erősebb bátyjához, akinek testvériségéről meg van győződve. Mert ez a különbség az elmúlt Jugoszlávia és a mai között: a régi Beograd és az új között. A mai Beograd és a mai Szerbia népfelszabadító harcában nemcsak a megszállók ellen fordult, hanem azok ellen is, akik a régi Jugoszláviában uralkodtak és mindenki mást eszköznek, gyarmatnak tekintettek. Szerbia ma Jugoszlávia minden népének szabadságáért és egyenlőségéért harcol, s ezért támaszkodhatunk reá, mint erősebb bátyánkra.

Ne felejtjük el azonban azt, hogy csak úgy rendelkezhetünk magunk felett, ha egységesek vagyunk, ha Vajdaság nemzetiségei egymáshoz közelednek. Amíg meghasonlások vannak közöttünk, addig nem értünk meg arra, hogy határozzunk sorsunk felett. Az annyszor kijátszott népeknek, ennek az annyszor megosztott földnek, végre tudnia kell mit akar: Vajdaságnak azzá kell válnia kicsiben, ami Jugoszlávia nagyban: népek és nemzeti kisebbségek egységének és testvériségének mintájává. És ahogy most köröskörül népi demokratikus országok határolnak, ahogy kívülről nincs hódító szándék, úgy legyen belülről is egység, egyakarát és testvériség. Ha már nem vagyunk mostohagyermekai másoknak, ne legyünk mostohái önmagunknak.

(1945. január 24.)

MUNKÁSOK IGAZGATJÁK A GYÁRAT

Új törvényt hozott a napokban a Szövetségi Szkupstina: az állami vállalatoknak és felsőbb gazdasági társulásoknak a munkaközösségek általi igazgatásról szóló törvényt. Ezzel nemcsak munkásosztályunk kapott elismerést munkájáért, hanem a világ munkásmozgalma is új vívmánnyal gazdagodott.

Soha még egyetlen szocialista országban sem hoztak törvényt arról, hogy a gyárak dolgozói, a munkások irányítják gyárukat, megszabják termelési feladatát, és ily módon közvetlenül részt vegyenek az állam gazdasági életének kormányzásában. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mint az, hogy a Szovjet Szövetségben, ahol 31 évvel ezelőtt győzött a nagy októberi forradalom, a munkásoknak csak arra van joguk, hogy dolgozzanak, az irányítás pedig kizárólag a bürokratikus államapparátus szerveinek kezében összpontosul.

Nálunk más a helyzet. Pártunk, Tito elvtárssal az élen, mindent megtett azért, hogy dolgozzunk, a munkások és parasztok elsajátítsák a vezetést, megtanulják kormányozni szocialista hazájukat. Az új törvényt csak újabb lehetőség nyílik arra, hogy valóban urai legyenek gyáraiknak.

Ezzel szabad népeink szabad hazájában hozzáláthatunk a „munkásoknak a gyárat!” munkásmozgalmi jelszó gyakorlati megvalósításához. Ez pedig azt jelenti, hogy szocialista fejlődésünk jelenlegi fokán megkezdődhet az állam elhalásának folyamata, és pedig oly módon, hogy az állam gazdasági funkcióját fokozatosan átruházzuk a munkaközösségekre.

Az új törvény, amely Tito elvtárs szavai szerint: „a Népszkupstina legjelentősebb történelmi cselekedete, a termelészközök államosításáról szóló törvény meghozatala óta”, egyúttal szocialista demokráciánk fejlesztésének újabb biztosítéka. A munkaközösségek a munkástanácsok útján cselekvően részt vesznek gyárak és üzemük irányításában. Egyszerűen beleszólnak mindenbe, ami a termeléssel összefügg. Ez pedig még inkább arra serkenti majd a dolgozó embereket, hogy gyorsítsák a termelést, növeljék a termelékenységet, és minél több és jobb árut állítsanak elő a szocializmus építői számára.

Dolgozóink már eddig is bebizonyították, mire képesek a Terv megvalósításáért vívott munkacsatában. Nap mint nap félreérthetetlenül tanúságot szolgáltatnak szilárd elhatározásukról, hogy diadalra viszik a szocialista országépítést hazánkban. Munkaeredményeikben már megnyilvánult, hogy a maguk erejéből, leküzdve minden nehézséget, szilárdan haladnak előre megkezdett útjukon. Már vizsgát tettek a termelés irányításából, mégpedig sikerrel. Ezt az év elején szervezett munkástanácsok eddigi tevékenysége is megmutatta. Gyümölcsöző munkájukból, amely az új törvény meghozatala előtt inkább tanácsadásból állott, világosan következtethetünk arra, mennyire megállják helyüket, mennyire meg fognak felelni irányító szerepüknek az új törvény életbeléptetése után.

A munkástanácsok megszervezése, mint a termelés irányításának új formája, egyike a legforradalmibb intézkedéseknek hazánkban, Tito Jugoszláviájában. Forradalmi azért, mert tág teret nyújt a munkásoknak a termelés irányításában, lehetővé teszi, hogy a társadalmi tulajdon az alacsonyabb állami tulajdonból magasabb szocialista tulajdonná fejlődjön, amelyet nem az állami tisztviselők, hanem a munkaközösségek irányítanak az egész társadalom nevében. Forradalmi ez az intézkedés azért is, mert fokozatosan átruházza az állam gazdasági vezető szerepét a javak termelőire, a munkásokra.

Természetesen ez az átalakulás nem történik máról-holnapra, hanem fokozatosan, és csak akkor valósul meg teljes egészében, ha dolgozóink minden tekintetben úrrá lettek a termelési-technikai folyamat irányítása felett. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a gyárak és üzemek munkásai emelik szakmai és kulturális színvonalukat, fejlesztik a termelési erőket. E téren a szakszervezetek nyújtanak nagy segítséget a dolgozóknak, mivel a munkástanácsok megszervezésével felszabadulnak a termeléssel kapcsolatos ügyek intézése alól, és minden erejükkel hozzáláthatnak a dolgozók kulturális színvonalának emeléséhez.

Mindent összevetve, az állami vállalatoknak és felsőbb gazdasági társulásoknak a munkaközösségek általi igazgatásról szóló törvény meghozatala még inkább meggyorsítja a szocializmus építését hazánkban.

REHÁK László

(1950. július 4.)

AZ IRODALMI VITA

lapunk hasábjairól belopta magát az előadói termekbe, klubokba, tanári szobákba, és ki tudja még hová nem. Mai vitacikkünk íróját a múlt héten Adára hívták, fejtse ki véleményét és magyarázzon meg egyet s más, s azóta újabb meghívást is kapott. Szép és gyors karriert futott be ez az eszmecegere, alig néhány hónappal ezelőtt jelentkezett csak szégyenlősen, jórészt pusztá pro és kontra megjegyzések formájában levelező rovatunkban, hogy nem sokkal később helyet követeljen magának irodalmi oldalainkon, és felbuzdítva esztétainkat folyjon és kristályosodjon szakadatlanul, most már élő vitaestekké elevenedve.

A tény örvendetes. Nemcsak mivel ritka mifelénk és magyarul a művészeti vita általában, noha nemhogy gátolná valaki vagy valami, sőt egyre hiányolják minden vonalon. És nemcsak mivel tömegesebben kapcsolódnak bele az olvasó és előadásokra járó hallgatók, főleg pedig az olykor praktícizmusba fúló tanügyi munkás is; az az olvasó, hogy maradjunk a lapnál, aki azelőtt nagyobbára csak akkor írt levelet újságának, ha nem kapta meg idejében a gyermekpótlékot, vagy szövevényes jogi ügybe bonyolódott. Kapóra jött ez a diskurzus azért is, és talán főleg azért, hogy felvesse az esztétikai nevelés időszerűségét, a szépnek felfogásához és átéréséhez vezető út akadálytalanításának szükségességét, a sokoldalúan fejlett személyiség kialakításával kapcsolatos problémákat.

Irányelveink világviszonylatban is páratlan lehetőséget nyújtottak e tekintetben. A Kommunista Szövetség programja ellenez mindennemű adminisztratív beavatkozást: a tudományos, művelődési, és művészeti életbe, és nem propaganda célokból, hanem a haladás igazi érdekeinek védelmében szállt síkra a Párt az alkotás valóságos szabadságáért.

Az alkotók, mondjam így is: a hivatásosak, szakmai bennfentesek számára eszményibb állapotot aligha teremtettek valahol. Az „amatőr”, értsd alatta ezúttal: olvasó, aki különben a művészet éppoly fontos tényezője, mint az előbbieket, az irodalmat, képzőművészetet, zenét természetesen csak mellékfoglalkozásként űző és követő közönség helyzete azonban némileg más, jóllehet ő is tudja, hogy szellemi életünk éghajlata sohasem volt kedvezőbb a fellendülésre. Ő nyilván nem olyan otthonos az esztétika tudományában, mivel idejét és értelmét leköti hét-

köznapi foglalkozása. Az iskola pedig, még ha fiatalabb is, sokat bírált régies tananyagával nem képezte ki arra, hogy éppolyan szabadon válogasson a művészeti irányzatok közül, mint az alkotó. Az új hazai irodalmon kívül, kisebbségi könyvkiadásunk és behozatalunk minden erőfeszítése ellenére is főleg csak klasszikusokkal láthatja el, ami különben szintén jó ha van. És végül a külső, külföldi hatás se segíti hozzá, hogy megismerje, fölfogja, vagy elvesse a régi vagy akár a modern irodalmat, ha már ennél tartunk, ezt vagy azt az irányzatot és általában, hogy élvezhesse mindazt, válogathasson mindabból, amit a korszerű világ számára produkál. Jóllehet a dolog roppantul izgatja. Arról az említett adai előadásról a jelenlévők egy része távozott csak el, amikor az előadó lejött a pódiumról. A többi ott szorongott tovább körülötte, s ostromolta kérdésekkel, zsebében és kezében versekkel, novellákkal, idézetekkel.

De szedjük össze a szertefutó gondolatok fonalát és próbáljunk következtetni. Az ízlés nevelése, a kérdések tisztázása az olvasókban és alkotókban egyaránt, mint látjuk, napjaink témája. Ebből a szempontból ismét csak örülhetünk a noviszádi magyar tanszék létrehozásának és működésének, remélve, hogy e nélkülözhetetlen intézmény révén gyorsabban változik és rendeződik, hasonul majd a követelményekhez az iskolákban az irodalmi oktatás. Ebből a szempontból és továbbá nem érdektelen emlegetni esztétikai irodalmunk, irodalmi folyóiratunk, újságjaink és a noviszádi rádió irányú szerepének fontosságát, mivel — tanszékünkkel együtt — olyan egyetlen kultúrtényező magyar nyelvterületen, amelyek minden diktátumtól, és dogmatikus döntőbíróktól mentesen foglalkozhatnak tudománnyal és művészettel, vezetői és munkatársai lelkiismerete, humanizmusa, igazságszeretete szerint és szabadon. És ebből a szempontból szintén nagyon fontos az élő kultúrmunka ide ható része, a színház, a művelődési rendezvények, klubviták, népegyetemek, irodalmi estek, tárlatok, kiállítások stb. hatása. Példa erre a vajdasági művésztелеpek akciói a közönség körében. Százak kísérik figyelemmel a festők munkáját és szavait és gyűjtik az ismereteket, hogy élvezhessék a képzőművészetnek — az irodalomnál és zenénél is közvetettebb — nyelvét.

Tartozunk ezzel a vajdasági embernek, aki munkája és öngazgatása révén nemcsak anyagilag akar jobban élni, de — ki-ki igénye, képessége és ideje szerint — kulturáltságban, és ezen belül művészetkedvelésben sem szeretne megrekedni a századforduló ízlésénél, vagy modern alkotások esetében a sznobizmusnál.

(1960. október 23.)

VÉBEL Lajos

ÚTRAVALÓ

Ezerötszáz ember készíti diplomáciai útlevelét és csomagolja bőröndjét. Ezerötszáz ember, akiket hivatalos minőségben diplomatáknak, közgazdászoknak, politikusoknak és itt-ott katonáknak neveznek.

Ezerötszáz ember készül március második felében Genfben, hogy az ENSZ védnöksége alatt megtárgyalja a világgazdaság fejlődésének alapvető kérdéseit.

Kereskedelmi, mondjuk úgy, hogy világkereskedelmi tanácskozásként indult a dolog, ahol a kezdeti elképzelések szerint a Kelet—Nyugat közötti kereskedelem előmozdítását kellett volna szorgalmazni. Nem alapítván a feltevés, hogy ez a Kelet—Nyugat közötti tárgyalásként elképzelt tanácskozás a dolgok vaslogikája folytán talán az Észak—Dél megbeszélésévé alakul át. S az egyszerű kereskedésen túl elsősorban a világ egyetemes gazdasági gondjait viszi terítékre.

Lehet, hogy az első pillanatra furcsán hat a dolgok ilyen átalakulása. S talán az is, hogy egy ennyire felosztott át-átszabdalt és megosztott világban egyetemes világgazdasági ügyekről tárgyalnak. Áll ugyan a megállapítás, hogy az évszázadok át-átszabdalták és megosztották a világot. Nagy történelmi drámákat hívhatunk azonban tanúbizonysággul, hogy ez a felbontott világ és elsősorban talán a világgazdaság egyre több tanújelét adja, hogy mindez alatt és mindez mögött egy rendkívül erőteljes integrálódási folyamat játszódik le. Az első világháború megmutatta, a második pedig bebizonyította, hogy nemcsak a világbéke hanem a világpiac, tehát a világgazdaság is oszthatatlan, s a maga módján tör utat az új, integrálódási folyamatoknak.

Csakhogy ez az egész folyamat, az egyetemes nemzetközi közösség kialakulásának folyamata rengeteg ellentmondást hordoz magában, következményei pedig nem egyenlő súllyal nehezednek a népek és nemzetek vállára. Innen a rengeteg ellentét és ellentmondás a mai világ élő folyamataiban.

Jegyezzük csak meg, hogy az elmúlt száz esztendő alatt több mint megkétszereződött az emberiség, a világ ipari termelése azonban az ENSZ összesített adatai szerint körülbelül tizennyolcszorosára emelkedett. A fejlődés üteme jóval gyorsabb is lehetett volna, ha a nemzetek jövedelmének jó részét nem emésztik fel a fegyverkezési és háborús kiadások. A fejlődés aránytalanságának szemléltetéséül elég talán megemlíteni, hogy tizenöt esztendővel ezelőtt körülbelül tizenötezer munkórát fordítottak egy autó elkészítésére, ma pedig a jóval igényesebb személygépkocsit is elkészítik nem egészen ezer munkaóra alatt. Ezzel szemben jegyezzük fel talán Chile esetét. Nem azért, mert egyedülálló, hanem a maga módján szemlélteti, hogy népek és nemzetek a világ egyes részein (mindenekelőtt a déli féltekén), éppen a tudomány és a technika fejlődése folytán kerültek borzalmasan hátrányos helyzetbe. A század-

forduló tájékán Chile fedezte a világ nitrátszükségleteinek majd háromnegyedét. Azonban már a két háború között olyannyira fejlődött a vegyipar (mondani sem kell, hogy az északi félteke egyes országaiban), hogy a világ nitrátszükségleteinek nagy részét a „levegőből is”, tehát mesterseges úton fedezhették. Nem egészen mai keletű adatok mutatják, hogy Chile ma már csak mintegy 6 százalékban vesz részt a világ nitrátszükségletének fedezésében. Ugyanígy adatokat sorolhatnánk fel a kaucsuk, a kávé és megannyi olyan árucikk sorsának alakulásáról, amelyet első sorban a déli féltekén állítanak elő.

További szemléltetés helyett vessünk talán egy röpke pillantást a világra egy évszázad távlatából. Körülbelül száz esztendővel ezelőtt a világ jövedelmének 40 százaléka Ázsiában volt, Észak-Amerika alig 10 százalékát adta, Dél-Amerika 3 százalékát, az akkor még fiatalabb vén Európa pedig körülbelül 43 százalékát. Afrikát szinte alig említik az ENSZ tanulmányköteteiben, mert „egyáltalán nem számított tényezőnek”. Száz évre rá, tehát évszázadunk derekán, a világ összjövedelmének 30 százalékát Észak-Amerikában termelték, Dél-Amerikában alig 4 százalékát, a vénülő Európa pedig minden igyekezete ellenére egy százalékkal lejjebb csúszott, azaz a világ összjövedelmének 40 százalékát tarthatta meg magának, Ázsia katasztrofálisan lecsúszott ezen a ranglistán, mivelhogy a világjövedelem alig 20 százalékát adja, Afrikában vajmi keveset változott a helyzet.

Megváltozott tehát a mai világ gazdasági képe, összehasonlíthatatlanul más, mint — mondjuk — a századforduló idején volt.

Most azután ki-ki a maga módján mérlegeli ezt az új helyzetképet. Vannak szentimentálisok, akik a jótekonyság látszatát kelve, kenyeret, iskolát, kórházat és gyógyszert követelnek az elmaradottaknak. Vannak radikálisok, akik a világ szemébe kiáltják, hogy jól van ez így, s jobb lenne, ha még rosszabbul állna a helyzet. Eközben a régi jelszóra gondolnak, hogy „minél rosszabb, annál jobb”, azaz annál jobban kedvez a haladó mozgalmak forradalmasításának.

A jugoszláv képviselőház Szövetségi Tanácsának csütörtöki ülésén, amikor az útravalót készítették küldöttségünknek a világgazdasági értekezletre, ha nem is egészen új, de mindenesetre lényeges mozzanatokra világítottak rá. Látszik ezekből, hogy a jugoszláv képviselőházat nem a jótekonyság és a szentimentalizmus, még kevésbé az ultraradikalizmus vezérli, amikor síkraszáll azért, hogy a mai gazdasági és kereskedelmi világviszonyok jóval összetettebbek, mint hogy csupán megállapítsuk a világ kétharmadának ordító szegénységet, vagy egyszerűen kenyeret, iskolát és gyógyszert követeljünk az elmaradottaknak. Nemcsak azt hangsúlyozza, hogy a fejlődő országok problémáit csak a világgözösség együttes erőfeszítésével lehet megoldani, hanem nyíltan kimondja a fejlett gazdaságú országok felelősségét is. Világosan látszik ez a küldöttségünknek adott utasításokból, ahol a képviselőház Szövetségi Tanácsa ki-

mondja, hogy „a fejlett gazdaságú országok csak akkor fejleszthetik tovább sikeresen termelő erőiket, ha a fejlődő országok aktív tényezői lesznek a nemzetközi gazdasági viszonyoknak”. Még hozzá nem egy hatalmi, vagy ha úgy tetszik, nagyhatalmi függvényrendszerben, hanem elsősorban a bilaterális egyezmények és az ENSZ ellenőrzése alatt szervezett nemzetközi pénzelés révén.

S mindehhez hozzáfűzzük még, hogy Jugoszlávia is a genfi világ-gazdasági tárgyalás egyik kezdeményezője, akkor természetesen következik, hogy a jugoszláv képviselőház nem is készíthetett másmilyen útravalót Svájcba induló küldöttségének.

(1964. február 16.)

VARGA László

EGY SZÁL VIRÁG

Buzgón tanulnunk kellene a taglejtést, a pózt, hogyan nyújtjuk át az izzadó tenyerünk szorongásától kókadtt bokkrétát.

Jobban össze kellene szednünk gondolatainkat, hogy a szokásos izgalom ne kuszálja össze a mondanivalót.

Esetlen mozdulatunk, fejhangos dadogásunk azonnal elárulja zavarunkat, s kínossá teszi a meghitt pillanatokot. Egyszerűen képtelenek vagyunk kellő méltósággal és nagyvonalúan felköszönteni az ünnepeket.

A régi japán festők szinte egész életükben gyakorolták a mesterfogást, hogy villámgyorsan, néhány leheletfinom ecsetvonással reggeli harmattól üde csokrot varázsoljanak a kifeszített selyemre.

A hajdani egzotikus poéták oly hajlékonyá finomították nyelvüket, hogy egy szóval egész mondatot fejeztek ki: szegfűvirágleheletzuhatag — tömörítették egy költői képbe a déli szélben bódító örömillatot árasztó szíromözönt.

A romantikus zeneszerzők hangszabályozó technikájukat oly fokra fejlesztették, hogy néhány akkordfűzérral érzékeltetni tudták az alig árnyalt hangulatváltozásokat.

A Szelam, a bűbajos napkeleti virágnyelv külön jelentőséget kölcsönözött minden virágnak, hogy hangos szónál ékebben titkos vallomást közvetítsen, hírnöke legyen a legrejtettebb érzelmeknek.

A rokokó világ gáláns álomlovagjai metszett velencei tükör előtt illeggették magukat naphosszat, hogy tetszetős küllemük megnyerő reverenciával párosuljon.

Igy valahogy illene felkészülnünk, ügyeskedünk, hogy díszes mezt öltve az emelkedettség révületében a beszéd ne csapjon át közhelyes pártoszba, a mozdulat meg suta gesztusba.

Ilyen illemiskolát sajnos nem jártunk ki, ezért a nyájas szónoklatot,

a magabiztos fellépést félszegen felkínált virág helyettesíti: a pártnak ötvenedik születésnapján!

S ha a bonton-tudók szerint netán megszegtük az illetan parádé-szabályait, egyben biztosan nem tévedhetünk: a virág színének megvá-lasztásában. Ezért a május elsejei önfeledtségben a jelképes ajándéknak, a szegfűnek élénk pirosa múltat, jelent, jövőt idézve emlékeztet:

- a bitófák, börtöncellák, csaták vérbíborára;
- az ellenségtől felforgatott városok, felperzselt falvak lángrojtjére;
- a győzelmek zászlódszének lobogó-vörösére;
- a munkasikerek és a vidám majálisok jókedv-kárminjára;
- és sohasem a megalkuvás, árulás, megtorpanás szégyenpírjára.

(1969. április 30.)

VUKOVICS Géza

MUNKÁSELLENŐRZÉS

A munkásellenőrzés bevezetésének gondolata, de gyakorlati megvaló-sítása is Lenin nevéhez fűződik. Az októberi forradalom után kiterjedt minden ipari és kereskedelmi vállalatra, bankra és közintézményre. A munkásellenőrzés fokozatosan munkásigazgatásba nőtt át. Ezt a folya-matot Lenin a szocializmus fő kérdésének tartotta. Még akkor is erről írt, amikor a fejlődés más irányt vett, vagyis amikor a gazdaság irányí-tása fokozatosan kicsúszott a munkások ellenőrzése alól, és az állami szervek kezében összpontosult.

Ezt a nyelvi kifogásolható munkásmozgalmi fogalmat — ami ugyan nem mellékes, de ebben az esetben talán másodlagos — újabban a pártlevél vitte a köztudatba. Nálunk a külső és belső ellenőrzés viszony-lag fejlett, társadalmunkban mégis elhatalmasodott a korrupció, a köz-vagyon dézsmálása, az élösködés, a tékozlás, a felelőtlen viszonyulás a a munkához és a társadalmi eszközökhöz. A Társadalmi Könyvviteli Szolgálat adatai, a vállalati ellenőrök jelentései gyakran fiókban marad-nak, legföljebb a munkástanácsok ülésére kerülnek „megfelelő magya-rázat” kíséretében. Túlságosan elnéző, megalkuvó, agyonobjektivizált magatartás nyilvánul meg sok helyütt az úgynevezett negatív jelen-ségek hordozóival szemben, különösen akkor, ha ügyeskedéseikkel hasz-not hajtanak a munkaszervezetnek. A visszaélések olykor legális, öngaz-gatási döntésekkel fedezett keretet kapnak, de — talán mondani sem kell, hogy az erkölcstelenség legalább annyira aláássa a társadalmi rendet, mint a nyílt törvényszegés.

Ezen a helyzeten hivatott segíteni a munkásellenőrzés. Nem az állami szervekhez kapcsolódik majd, mint mondjuk, a Társadalmi Könyvviteli Szolgálat, nem is a vállalati munkástanácsokhoz és igazgatóságokhoz tar-

tozik, mint a hivatásos belső ellenőrök, hanem a társult munka alapszervezetének, a közvetlen termelők gyűlésének szerve lesz. Létrehozása, beindítása azonban késik, jóllehet ez is a pártlevélből származó feladatok közé tartozik. Ha másképp nem megy, akkor a pártszervezetekből kellene kiindulnia a kezdeményezésnek. Ez is elmarad. Valójában olyan jellegű huzavonáról, illetve ellenállásról van szó, mint amilyen a kommunista munkások aktívájának megalakulásakor nyilvánult meg. Az ellenvetés akkoriban az volt, hogy minek egy munkáspártban munkásaktíva. Az érvelés most is azonos: minek a munkásellenőrzés, amikor az alkotmányfüggelékek alkalmazásával, a társult munka alapszervezeteinek megalakulásával az öngazgatás egészen közvetlenné válik. Elvben ez így is van, de a gyakorlatból tudjuk, hogy a párttagság soraiban aránylag kevés a munkás, és hogy a közvetlen öngazgatás sem teljesedett még ki. Ezért a KSZ-nek ösztönöznie kell, a munkásosztálynak pedig fel kell karolnia minden módot, minden lehetőséget, amely arra irányul, hogy a közvetlen termelő befolyása a társadalom minden részében gyorsabban növekedjen.

Lenin a munkásellenőrzésről szóló dekrétumban többek között azt írta, hogy e szerveknek kivétel nélkül betekintést kell nyerniük minden üzleti könyvbe és dokumentumba, továbbá minden raktárba, áru- és anyagtartalékba.

Ha jobban meggondoljuk, a munkásellenőrzés célja nem is annyira az ellenőrzés — jóllehet ez sem mellékes —, hanem az, hogy a közvetlen termelők tájékozódjanak a tényleges helyzetről, és ennek birtokában egyrészt szembeszegüljenek azokkal, akik visszaélnek hivatalukkal és megbízatásukkal, esetleg arcátlanul nyereszkednek is, másrészt pedig, hogy növeljék befolyásukat.

(1973. március 25.)

KALAPIS Zoltán

NOVEMBERI EMLÉK

Mikor először ünnepeltük hazánk születésnapját, Vajdaság városaiban és falvaiban nem nagyon világított a villany. A szerémségi arcvonalon és a Duna mellett dörögtek a fegyverek. Csak arrafelé mentek szórványosan a vonatok; tartományunk mozgósítható javait, tartalékait és minden erőforrását a felszabadító háború szolgálatába parancsolta a szükség.

A front mögött az új népi hatalom tapasztalatlan szervei, a népfelszabadító bizottságok hatalmas gondokkal küzdöttek. A sok fontos feladat között — a romok eltakarítása, a közigazgatás megszervezése, a termelés, a közlekedés beindítása, a városok ellátásának rendezése — az áramszolgáltatás helyreállítása egyike volt a legsürgősebbeknek.

Villany nélkül — az idősebbek tapasztalhatták, a szétszórt szállások népei bizonyíthatják — elég sanyarú az élet.

Negyvennégy novemberében ez az erőforrásokban szegény sík vidék, ahol nincsenek kitermelhető erdők, ahol lomhán ballagnak a nagy folyók, és ahol akkor még a föld méhében szunnyadt a kőolaj és a gáz, kilátástalannak tűnő nehéz helyzetben volt. Szénről legfeljebb csak álmodni lehetett. A bányavidékekkel nem volt kapcsolat. A Dunán, a Tiszán kompok jártak. A hidak roncsokban heyertek...

És mégis tenni kellett valamit, mégpedig rögtön, mert villany nélkül nemcsak nagyon sötét volt, hanem az élet egyéb folyamatai is lelassultak.

A közösségi ember, a szükség és a cél tudatában, közös erővel, összefogással sokat tehet, nagyot lendíthet a dolgokon. Am itt, Vajdaságban, különösen Észak-Bácskában a természeti környezet más lehetőséget nem kínált, mint Szenteleky Kornél jelképes akácait, a bácskai és bánáti szállások építkezésre és szerszámkészítésre szánt faanyagát. Egy nyirkos, csapadékos novemberi hajnalon fejszékkel és fűrészekkel elindultak a városból az emberek — munkások, diákok, alkalmazottak —, hogy végrehajtsák a szükség parancsát. Ezek voltak az első frontbrigádok. Alkonyatkor pedig megérkeztek a városba a rönkökkel, hasábfával megpakott szekerek. A rakományok paraszától kezdett újra működni, többek között, a zentai villanytelep.

Megjött a villany!

A népfelszabadító front első nagyméretű szervezett társadalmimunka-akciója nemcsak mélységesen humánus céljáról és tartalmáról nevezetes, hanem arról is, hogy először bizonyította gyakorlati példával a munkások és a földművesek, a falu és a város összefogásának fontosságát, hatékonyságát, szükségességét.

A villanyáram századunk csodálatos vívmánya: minél tovább megyünk a modern élet, a műszaki fejlődés útján, annál nagyobb a szerepe, jelentősége az emberi munkában, annál nehezebb nélküle élni.

A villanyáram csökkenti a földrajzi távolságokat, szorosabbra fűzi a kapcsolatokat a köztársaságok és a tartományok között, közelebb hozza egymáshoz az embereket, a nemzeteket és nemzetiségeket. Az összetartozás, az egymásra utaltság élő szimbóluma.

Harminckét esztendővel az első szabad novemberi ünnep után Vajdaságban ismét időszerű beszédtema a villany. Nincs belőle elég. Nincs elég belőle, pedig az egy főre jutó fogyasztás harmincötzöröse a negyedszázaddal ezelőttinek. Négy év múlva viszont a mostani szükségletek megkiszereződnek. Szédületes ütemű fejlődésről beszélnek ezek a viszonyszámok. Az áramfogyasztás növekedésével minőségileg megváltozott az emberek élete, megváltoztak a munka, a termelés feltételei, és az életszínvonal mostani mutatóit, mértékeit hiába hasonlítjuk a negyvenötös mutatókhoz, mértékekhez, nincs elfogadható viszonyítási alap.

Azonban Vajdaság erőforrásai ezeknek a szükségleteknek igen csekély hányadát elégítik ki. Kell a villany. Sokkal több kell.

A villanytól függ tartományunk nyilvános vitán megtárgyalt és elfogadott Középtávú fejlesztési tervének megvalósítása, a villanyáramtól függ több mint százharmincezer új munkahely megnyitása és a gazdasági fejlődés ütemének felgyorsulása. Negyvennégy novemberében az akácok feláldozásával a szükség kényszerű parancsát teljesítettük. Most, szerdától, a kölcsönjegyzés első napjától kezdve a jövő iránti kötelességünket teljesítjük.

(1976. XI. 29.)

PETKOVICS Kálmán

FORDULÓPONT

lesz-e a következő időszak a Jugoszláv Kommunista Szövetség tevékenységében, és egyben társadalmi-politikai és gazdasági viszonyaink további fejlődésében, mint annak szükségességét az elmúlt hét két álló napján át üléselő Központi Bizottság több tagja is hangoztatta felszólalásában, attól függ, mennyire lesz képes szembenézni önnön gyengeségeivel és mekkora erőt tud kicsiholni soraiból leküzdésükre. A hosszas előkészületek után megtartott ülést elvárásoktól feszülő érdeklődés övezte, nemcsak a széles párttagság, hanem a munkások, a dolgozók és a polgárok tömegeinek körében is.

Természetesen e tekintetben reálisnak kell maradnunk, nem a látványos fordulatok korát éljük. Olyan terhektől kell megszabadulnia pártunknak, s mindannyiunknak, ami hosszú időn át gyülemlert munkánkban, gyakorlatunkban: megalkuvás, ösztönszerűség, fegyelmezetlenség, következetlenség, bezárkózás, az egység hiánya és még megannyi szubjektív gyengeség. Ilyen körülmények között még inkább ránk nehezdednek a társadalmi fejlődésünk ellentmondásaiból és az egyre aggasztóbb méreteket öltő gazdasági és politikai világválságból adódó problémák, amelyeknek megoldása és elhárítása a párt hatékonyabb és öngazgatási rendszerünk zökkenőmentesebb működése közepette sem lenne egyszerű dolog. Ilyen körülmények között külső és belső ellenségeink is — nacionalisták, anarcholiberalisták, unitaristák, dogmatikusok, újbálosok és hasonszőrűek — igyekeznek megragadni minden eszközt és alkalmat szocialista öngazgatásunk, nemzeteink és nemzetiségeink testvériségének és egységének, egyenjogúságának aláásására.

Összetett helyzetünkben még nagyobb súllyal esik latba a kommunisták felelőssége, a Kommunista Szövetségé, a Központi Bizottságé. Ennek tudatában hangzott el valamennyi felszólalás, sürgetve a tetteket, a helyzet mielőbbi gyökeres megváltoztatását. Erről az az adat is sugall valamit, hogy a kétnapos tanácskozás során a Központi Bizottság tagsá-

gának egyenegyede fejtette ki meglátásait, véleményét, álláspontját. A szó-
lásra emelkedők kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy vissza kell állítani
a párton belül megbomlott egységet ahhoz, hogy hatékony és eredményes
akciót folytathasson számos problémánk orvoslására, és ahhoz, hogy széles
fronton mozgósítsa a dolgozó tömegeket. Az egység azonban nem a
nyilatkozatoktól, szavaktól függ, hanem tettekben nyilvánul meg, együt-
tes akcióban épül ki és szilárdul meg — hangsúlyozták többen is. E két
dolog tehát összefügg, akció nem lehetséges egység nélkül, s egység sem
akció nélkül.

Az akcióegységnek azonban előfeltétele, hogy a párt, ezúttal pedig a
Központi Bizottság önbírálóan felmérje saját tevékenységét, hibáit, gyen-
geségeit, hogy feltárja azok okait, mert enélkül a gyakorlat megváltoz-
tatása, az annyit sürgetett fordulópont nem következik be.

S ha ebből a szemszögből vesszük szemügyre a Központi Bizottság
ülésén elhangzottakat, minden kertelés nélkül ki kell mondanunk, hogy
a felszólalások nem bővelkedtek önbírálatban. Mi több, Dušan Popović,
a Központi Bizottság vajdasági tagján kívül senki sem szólt arról, ho-
gyan látja saját szerepét és felelősségét e legmagasabb pártszerv eddigi
tevékenységében. Arról, hogy a Központi Bizottság munkájában milyen
hibákat és mulasztásokat észrevételez, s ezek kiküszöbölésére mit kellene
tenni, négy-öt felszólaló beszélt konkrétan, egyikőjük, Benák Pál
Zrenjaninból. De mindez annak érzékeltetésére szolgál csupán, hogy
mennyire szükséges, ugyanakkor még mindig milyen kevés a konkrét
bírálat a vitathatatlanul helyes meglátások és értékelések nyomán. Mert
mindazokat a jelenségeket, amelyeket megjelöltek — az egység megbom-
lását, a demokratikus centralizmus elvétől és gyakorlatától való eltérést,
a technobürokratikus hatalomgyakorlás újrajelentkezését, a munkatöbblet
elidegenítését és központosítását, az etatista bürokratikus viszonyok tér-
hódítását, a fórumközpontúságot, a vezérkedő magatartást, a bezárkóz-
zást, a föderális viszonyok éledezését a pártban, és így tovább — a
Központi Bizottság egy tagja sem vonta kétségbe.

Az elhangzottak között vannak dolgok, amelyek egyaránt előfordul-
nak vagy előfordulhatnak a pártalapszervezetek, a községi, tartományi,
köztársasági és a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Bizottságá-
nak szintjén, de vannak jelenségek, mint például a föderális viszonyok
tünetei a pártban és ehhez hasonlók, amelyek nem az alapszervezeti
gyakorlatból nőnek ki. Ezért a kétnapos tanácskozás befejeztével ho-
zott határozat egyik kitételéből következőleg a saját gyakorlat nagytö-
rténelmi helyezése során a magasabb pártszervezetek is, nem utolsósorban a
Központi Bizottságnak, mint minden kommunistának és pártszervezetnek,
erőt kell gyűjteniük ahhoz, hogy bírálóan felmérjék tevékenységüket,
eszmei-politikai felkészültségüket és akcióegységüket azoknak a felada-
toknak az elvégzésére, amelyeket szocialista öngazgatási fejlődésünk je-
lenlegi szakaszában a párt vezető szerepének megvalósítása megkövetel.

Ehhez a széles körű párttevékenységhez a Központi Bizottság XIII. ülésének határozattervezete szolgált kiindulópontul. Az a tény, hogy minden pártszervezet köteles elvégezni az elemzéseit és értékeléseit eljuttatni a Központi Bizottsághoz, megköveteli a kétmillió tagú tagosság teljes aktivitását, amely hatalmas alkotó potenciál felszabadulását és erőteljes, mélyreható eszmei-politikai akció kibontakozását ígéri.

(1984. június 17.)

ERDÉLYI Károly

FORRADALMI HARCUNK ALKOTÓRÉSZE*

A MAGYAR SZÓ INDULÁSÁRÓL

Stanka Veselinov ott volt lapunk indulásánál, harmincöt évvel ezelőtt a tartományi pártbizottság őt, az agitációs és propagandabizottság vezetőjét bízta meg a feladattal, hogy szervezze meg a magyar nyelvű politikai napilap kiadását. Stanka Veselinov most így emlékszik vissza azokra a napokra, eseményekre.

— Ma, amikor a Magyar Szó harmincöt évéről szólunk, akkor tulajdonképpen az egész forradalmi sajtóra emlékezünk, azokra a lapokra, amelyek a JKP megalapítása után jelentek meg Vajdaságban. Ez a sajtó visszatükrözte azt a harcos utat, amelyet pártunk és tartományunk dolgozói megtettek. A munkásmozgalom lapjai kifejezték az akkori valóságot, a nehézségeket, a sikereket és győzelmeket. A magyar nyelvű sajtó ennek a forradalmi harcnak az alkotórésze volt. A Közakarát, a Szervezett Munkás és a többi lap is nemcsak azért jelent meg magyar nyelven, hogy tartományunknak ez a nemzetisége is utasításokat kapjon a forradalmi folyamatokról. Azért adták ki őket, hogy kifejezzék a párt politikáját és azokat a célokat, amelyeket a történelem nemzeteink és nemzetiségeink munkásosztálya elé állított azokban a viharos időkben, amelyeken forradalmi mozgalmunk keresztülment.

— Ez a sajtó egyúttal tanúbizonyságul is szolgál azokról a sikerekről és kudarcokról, amelyeket átéltünk, s azokról az áldozatokról, amelyeket forradalmi harcunk megkövetelt. Sajtónk tehát egyszerre volt szervező, nevelő, oktató, egyszóval harci fegyver a munkásosztály és Vajdaság nemzetei és nemzetiségei többi haladó erőinek a kezében. Ez alkalommal meg kell emlékeznünk mindazokról, akik ezeknél a lapoknál nagy lelkesedéssel dolgoztak, sokan az életüket adták, s azokról a harcokról, amelyeken a munkás- és a többi haladó sajtó nagy szerepet játszott. Enélkül nem érthetnénk meg azokat a sajtóságokat, amelyeket forradalmi mozgalmunk magában hordott.

— A Magyar Szó ezeknek, s az itt még nem említett lapoknak, még az ugyancsak gazdag háborús sajtónknak az utódja. A Magyar Szó köz-

* Interjú, Magyar Szó 1979. december 24-i számából.

vetlen előde a Szabad Vajdaság volt, ez nem sokkal Újvidék felszabadulása után megjelent, 1944 decemberében... A fegyveres harc még folyt. Emlékszem azokra a napokra. Amikor a tartományi pártbizottság a felszabadított Újvidékre jött, igen sok más tennivalója mellett az Agitprop elé állította a feladatot, hogy szervezze meg a magyar nyelvű napilap kiadását, és a szerb nyelvű napilapnak, a Slobodna Vojvodinának a további megjelenését. Megtudtuk, hogy a Futaki utcában van egy kisebb nyomda, elmentünk oda, ott találtunk néhány antifaszista nyomdászt, gépírót, gyorsírót. A nyomda elég jól fel volt szerelve gépekkel, de rotációs gép nem volt. Én akkor még partizán-egyenruhában voltam. Jelena Steiner, aki akkor mint gyorsíró dolgozott, még emlékszik rá, hogy a nyomdában összehívtam az embereket, és megkérdeztem, ki mit tud csinálni, ők elmondták, mihez értenek. Ezután léptünk kapcsolatba néhány magyar elvtárrsal, és hoztuk létre a Szabad Vajdaság szerkesztőségét.

— A szerkesztőség tagjai voltak: Kek Zsigmond, Gál László, Majtényi Mihály és Lévay Endre. A szerkesztőség alig néhány emberből állt, de ez a kis kollektíva felkészülten várta a legnagyobb feladatokat, sikeresen indította el és fejlesztette tovább a lapot. Az újvidéki utcákon aztán, nemskára megjelent a Szabad Vajdaság. A szerkesztőség, a nyomda dolgozói nem kérdezték, mennyi lesz a fizetés, mennyi a munkaidő, nem jutott idő a pihenésre, néha egész éjjel dolgoztak, hogy az úság idejében megjelenhessen. A közölt írások az akkori idők időszerű kérdéseivel foglalkoztak: a néphatalom megszervezésével, az egyenjogúság és a testvériség-egység elvének életre hívásával, a gazdaság talpraállításával, az ellátással, a közlekedéssel és a front állásával. A politikai és társadalmi akciót akkor a „Mindent a frontért — Mindent a győzelemért” jelszó jegyében vezettük. Ezt a célt szolgálták a feladataink, így a sajtó feladatai is. Hála az újságírók és a többi dolgozó áldozatkész és öntudatos munkájának a Szabad Vajdaság jól szerkesztett lap volt, és idejében megjelent. A legnagyobb nehézséget a papírhány és a távolabbi helységekben való terjesztés okozta.

— Ha megtudtuk, hogy valahol van újságpapír, szinte a hátunkon hoztuk el. A terjesztés is nagyon nehéz volt, akkor még akadozott a közlekedés, a posta sem működött még zavartalanul, a lapot pedig Topolyára, Szabadkára, Zentára, Zrenjaninba, egész Vajdaságba küldenünk kellett. Az Agitprop egy katonai dzsippel rendelkezett, de nehezen lehetett benzinhez jutni, a beszerzőink ekkor pálinkát vettek, és ezt cserélték el benzinné az orosz katonákkal. Így hordtuk a Szabad Vajdaságot és a Slobodna Vojvodinát, amíg később nem normalizálódott a közlekedés. A lapnak idejében el kellett jutnia az olvasóhoz, hát kénytelenek voltunk mindent megtenni.

Időközben azért Zrenjaninból még áthoztunk néhány gépet, a Vasút utcában egy házban helyeztük el őket, itt kapott helyet mindkét szer-

kesztőség. Itt volt a rotációs gép is. Emlékszem erre a pillanatra, a rotációval való találkozásra. Mi, akik a harctérről jöttünk, akik úgyszólván elszoktunk a várostól, az aszfalttól, most örömmel láttuk a rotációs gépből kijövő kész újságot. Egy idő után a Szabad Vajdaságból Magyar Szó lett, ez most a legolvasottabb lap Vajdaságban. Erre büszke lehet az egész kollektíva, mindenki, aki ott dolgozik.

Lejegyezte:
BURÁNY Nándor

GÁL LÁSZLÓ NYILATKOZATA*

— ... 1944 decemberében még dörögtek az ágyúk, nem is nagyon messze Újvidéktől. Szabadkán aránylagosan már két hónapos béke volt, már tartottunk egy nagygyűlést, amelyen magyar nyelven is beszélünk, illetve én beszéltem... Mégis meglepetés volt számunkra, hogy máris gondolnak arra, hogy napilapot adjanak ki magyar nyelven, mert hiszen vissza kellene emlékezni a megszállás alatti borzalmakra — nagyon sokan, nagy többség nem számított arra, talán még arra sem, hogy egyáltalán lesz itt még magyar szó, magyar újság.

Mi tudtuk, hogy lesz.

Csak nem szeretném, ha valaki is azt hinné, hogy ez a mi négyünk érdeme volt, hogy megindítottuk már decemberben az első magyar nyelvű napilapot... na, mi nem voltunk olyan bátrak, hogy ilyen ötlettel állhattunk volna elő. A Párt választott ki bennünket, a Párt küldött bennünket Újvidékre.

Bevallom, nem szívesen jöttünk... hát, megszoktuk Szabadkát, szerettük Szabadkát, az első hónapokat nagyon nehezen éltük át itt Újvidéken. De tudtuk, hogy kell az újság, tudtuk, hogy várják azt az újságot, tudtuk, hogy örömet fogunk szerezni azzal az újsággal — és eljöttünk.

Az első napok legszebb élménye volt számomra az az igazi szeretet, amellyel fogadtak bennünket a Slobodna Vojvodina munkatársai, mert hiszen egy házban, egy szerkesztőségi helyiségben dolgoztunk, tulajdonképpen nekik már valamelyes fölszerelésük volt, nekünk meg jóformán semmi, tőlük kaptuk az első írógépet. Aki emlékszik rá, a régi Reggeli Újság helyiségeiben volt mind a két újság; kezdetleges nyomdával, a megmentett nyomdagépek egy részével kezdtük a munkát.

Ma már mindenki tudja, ugye, hogy 1944. december 24-én jelent meg a Szabad Vajdaság első száma. Nem mindenki tudja azonban, hogy mi-

GÁL LÁSZLÓ 1973. december 23-án emlékezett vissza KARTAG Nándor riporter kérésére az Újvidéki Televízió MAGAZIN című műsorában, amely az akkor XXX. évfolyamába lépő Magyar Szóról készült. A 16 mm-es fekete-fehér film az Újvidéki Televízió filmtárában található meg, száma: 102/73.

lyen nehezen készültünk el evvel a kis, kettő-négy oldalas, néha, nagyon ritkán nyolc oldalas napilapocskával. Két nyomdában dolgoztunk, az egyikben szedték a lapot, de ott nem voltak nyomtatógépek, kézikocsival mi szerkesztők toltuk át a szedést a másik nyomdába, és bizony előfordult, meg is írtuk már nemegyszer, hogy a téli utcán, ugye, fölfordult a kiskocsi, széthullott a szedés, akkor másnap nem jelent meg a Szabad Vajdaság.

Mégis szép volt. Szép volt az egész: valami újat kezdeni, valami újat adni, valami szépet, szebbet adni. Ha az eredményeket látom, ha látom a mai, a Forum és a Magyar Szó mai nagy, modern, fölszerelt épületét és tudom, hogy még szebb lesz, még nagyobb lesz majd, még újabb lesz, akkor egy kicsit a magam munkájával is meg vagyok elégedve, amennyiben hozzájárultam, bár nem értékelem igazán túl magam.

— Legutóbbi versét a mai [1973. december 23-i] Magyar Szóban találjuk. Mit tud a vers kapcsán mondani?

— A vers egy olvasmányom alapján készült tulajdonképpen. A régi decemberekről, a régi ünnepekről, a régi karácsonyokról olvastam a napokban, arról írtam a Böngészőt is, és így született a vers. Ha megengedik, elmondom:

VERS A DÉLIBÁBRÓL

vére csordul mostan a fenyőnek
ezüstpapír vattapéhely vére
szent tagadás fehér reggelenként
álmodozó hit lesz jóestére

mert este lesz de reggel jó megint
feledni kell az estéli sötétet
de csodálkozni minden hajnalon:
még vagyok még látok még élek

s ha vére csordul mostan a fenyőnek
túléli majd és erdő lesz megint
a fejsze ismét kamrába kerül
s a hajnal ismét új dalokra int

hadd csorduljon hát vére a fenyőnek
s a vattapéhely hozzon szép hitet
hogy ő hó és csöngettyűz a szánkó
nekem neked és mindenkinek

mindenkinek ó te csaló csoda
te ezüstpapír te hit
te biztató te vágy
te vattahópehely te délibáb

AZ ÍRÓ „ÚJSÁGÍRÓSORSA”

JUHÁSZ GÉZA

Maga Majtényi Mihály jellemezte ilyen tömören és találóan életpályáját, egyúttal életformáját is, amelyet 1972-ben választott, s amelyen élete végéig, teljes 47 évig kitartott. Írói sikere, a *Mocsár* című regénnyel kiérdemelt pályadíj bátorította fel arra, hogy felmondja magántisztviselői állását és az újságírással jegyezze el magát. Pályája tehát e kettősség jegyében indult, ennek jegyében alakult s ért el a csúcára. „Az irodalom és újságírás ekkor még összekeveredett bennem”, írja az 1927-es választásával kapcsolatban, mi pedig az egész pálya ismeretében hozzátehetjük: később is, szinte mindenkor. Ezen pedig nem azt — vagy elsősorban nem azt — kell érteni, hogy e két alkotótevékenység mindenkor összefonódott, párhuzamosan haladt, hanem azt, hogy termékeny kölcsönhatásban volt egymással. Az újságíró, a riporter állandó eleven kapcsolata a valósággal, frissesége, gyorsasága és könnyedsége a fogalmazásban, szerkesztő készsége, idővel és terjedelemmel való kényszerű gazdálkodása nagy hasznára volt az írónak, míg az író nyelvi és stiláris leleménye, igényessége, formaérzéke, ábrázoló készsége és megjelenítő ereje az újságírókat emelte ki a szakma átlagos művelői közül. Vonatkozik azonban ez a keveredés a műfajokra is, melyek határai — újságírói és szépírói alkotások között — Majtényinál gyakran bizonytalan. Különösen a felszabadulás utáni novellái között fordulnak elő riportszerű írások, illetőleg kései tárcái között — tekintet nélkül a terjedelemre — művészi, irodalmi igényű szövegek.

Ismeretes, hogy a négy újságnál, ahol e csaknem öt évtizedet végigdolgozta, más-más beosztásban, munkakörben teljesítette az újságírói penzumot, s ennek megfelelően hol több, hol kevesebb ideje jutott az írói alkotómunkára. Volt segédszerkesztő, felelős szerkesztő, szabad riporter, s írt éppen mindent, mindenről, amit egy gyakorlott, tapasztalt s nagy munkabírású munkatárstól elvártak. Publicisztikai műfajait, kivált pedig írásai tárgyait lehetetlen, de értelmetlen vállalkozás is volna felsorolni. Érdekesebb azt megfigyelni, hogyan írt, mi volt a titka sikerének, annak, hogy olvasói várták, számon kérték, olvasták az írásait, nem utolsósor-

ban szívesen hallgatták akár szemtől szemben, akár a rádió hangszóróján keresztül.

Érdekes, hogy a mi tájunkon, legalábbis magyarul, nem szerzett polgárjogot az irodalmi vagy szociográfiai igényű riport, illetőleg a történelmi, művészettörténeti esszé. Majtényinak is csak egy ilyen vállalkozásáról tudunk, melyet egyrészt azért érdemes közelebbről szemügyre vennünk, mert Majtényi újságírói módszerét szemlélteti, másrészt azt a lehetőséget, amelyet sem Majtényi, sem publicisztikánk egésze nem kamatoztatott, s így újságírásunk, de irodalmunk is szegényebb lett egy műfajjal.

Kivételesen a *Hidban* jelent meg *A dubrovnikai lakat hét kulcsa* című Majtényi-riport. Mert ez is kivétel nálunk, hogy egy folyóiratban riport jelenjen meg, s Majtényinál is kivétel az ilyen terjedelmes riport. Természetes, hogy a város régi szerelmesét is főleg a középkori és reneszánsz emlékek bővölik el, s hogy a város megőrzött szelleméről, a közvetlenül szemlélhető történelemről kíván szólni Majtényi is. Honnan is kezdhetné a leírást, mint a hercegi palotától, s az abban háromszáz éve szakadatlanul járó órától. De amint a fentieket közölte, szinte csak úgy mellékesen odaveti azt a csalafintaságot, kegyes csalást, hogy valaki megsúgta neki: „szezonon kívül azért néha-néha leállítják a régi időmérőt, hogy kíméljék a szerkezetét”. S ha valaki most azt gondolná, hogy ez a cinkos összekacsintás — a turista háta mögött — a városbeliekkel öncélú, vagy csupán stílusélénkítő humorizálás, nagyon téved. E közbevetésnek rendkívül fontos szerkezeti szerepe, funkciója van. Voltaképpen itt tér le Majtényi a riportírás szokványos útjáról, az itt következő fordulattal emeli meg az írást az esszé szintje felé, mert e közbevetés teszi lehetővé számára, hogy a fő mondanivalót, az idő megáll(it)ásának szimbólumát kibonthassa. A kéz ugyanis, amely elnémítja az órát, a következő mondatban már „láthatatlan kéz”, amely megállítja az időt, „hogy megmaradjon középkorinak”.

A továbbiakban természetesen mindent elmond Dubrovnikról egy történelmi, irodalom- és művészettörténeti esszé keretében, amit e városról legfontosabb tudni, miközben megfelelő arányban vegyít tényeket és legendákat, adatokat és anekdotákat, egy pillanatra sem hagyva lankadni az olvasó figyelmét. Nem feledkezik meg persze az írás címébe foglalt lakat hét kulcsáról sem. E lakat és a kulcsai szintén az idő megállításának szimbólumát fejlesztik tovább: „A dubrovnikai lakat hét kulcsáról szóló legenda (hét kulcsra járt a lakat, de egy sokszor hiányzott) bezárta ennek a városnak a szívébe az évszázadokat; magát az időt csukta oda, s a város még mindig csak két felvonóhídon át ereszt be idegent vagy bennlakót... maga az idő is csak ezen keresztül járhat ki-be... a lélek is ezen a dübörgő átjárón kell hogy átlövegoljon, ha meg akarja fejteni a múlt apró és nagy titkait.”

Az ilyen novellisztikus, már-már költői részletek mellett az írás igen

fontos sajátága és erénye a mozgalmasság, elevenség, a mai és hajdani dubrovnikiak életre keltése, a mediterrán nyüzsgés-hangosság érzékeltetése: „A bolthajtások alatt még most is úgy bújnak meg a dubrovnikiak, mintha haragudnának az Adriára. Kis asztalokon egymás felé hajolva persze nem összeesküvést szőnek, hanem pletykáznak egymás fülébe, vagy az új illetménytétételeket vitatják... Furcsa, de így van: a dubrovniki ember kettős örökséget parcelláz szét: a múltat és a tengert. Mert múltat bámulni és tengert élvezni jönnek ide az idegenek, s kinek ne lenne kiadó szobája?... Ott ülnek a kis asztalok mellett az utódok és örökösök, a jól kereső hajósok, szállítómunkások, értelmiségiek, szállodai alkalmazottak, bárkások, motorcsónakosok, taxisofőrök. S idegenvezetők... Most télen egymás között vannak itt a bolthajtások alatt, apró kis tengeri halakat nyelnek a nehéz bor mellé: hangosak és vidámak.”

Míg tehát a dubrovniki riport már terjedelménél fogva is a kivételek közé tartozik Majtényi publicisztikai ouvre-jében, a verseci várról szóló tárcsa tipikus Majtényi-írás. Szerencsés ötlet már a cím is, amely egyúttal irodalmi műveltségéről is tanúskodik: Felhőbe hanyatlík — s az olvasó már mondja is magában tovább az Arany-balladát: ... a drégeli rom. Így hangolja rá az olvasót a tárgyra, az omladozó, pusztuló várra. Az ilyen írások táplálják az olvasóban azt a (tév)hitet, hogy voltaképpen csak a címet kellett kitalálnia az újságírónak, a többi már gyerekjáték. S csakugyan, ez a természetesség és magától értetődés egyik alapvonása Majtényi karcolatainak, mint minden jó írásműnek. Pedig dehogyis „írodik” magától ez a karcolat. Mint kiderül, nemcsak a drégeli várról, illetőleg az Arany-balladáról tud Majtényi, de — egy alig két-három gépelt oldalnyi íráshoz! — megvallatja a verseci várról Bárány Ágoston akadémikus történetész és Evlija Cselebi török utazót, a „híres túlzót” is. Befejezésül pedig még arra is talál teret, időt, hogy sürgesse a történelmi emlékmű megóvását, helyreállítását: „Olvasom, hogy Versec bizonyos összeget felvett a költségvetésébe az emlékmű megvédésére, bár sokkal több pénz kellene tartósabb restaurálására. Remélhető mégis, hogy bizonyos beütemezett munkával és sorrenddel a kérdés megoldható lesz.”

Mondhatnánk, könnyű egy történelmi emlékekben, műemlékekben oly gazdag városról, mint Dubrovnik színes riportot, már-már kultúrtörténeti esszét írni annak, aki úgy szereti s úgy ismeri, mint Majtényi, aki nemegyszer a magában élő, turista szezon utáni város mindennapjait is megfigyelhette; könnyű a bánáti származású írónak meleg hangon írni a verseci hegyen emelkedő várról, amelynek titkai már gyermekkora óta csábítják. Igazán jó riportot ugyan még így sem könnyű, de Majtényi leleményét, rátermettségét, nem utolsó sorban óriási újságírói rutinját talán mégis az úgynevezett jelentéktelen „témák” megírásában csodálhatjuk meg. Ragadjuk ki csak úgy találomra a begyűjtésről szóló karcolatát. Hogy lehet egy begyűjtésről akár egy igénytelen karcolatot is írni? Annak a „felfedezésnek” a kinyilatkoztatásáról, hogy milyen könnyű begyűjteni,

ha van egy kis maradék parázs? Ez azonban csak ürügy, bevezetés a cserépkályháról szóló elégiához. A cserépkályha pedig a múlt egy darabja, szimbóluma, a biztonság és tartósság jelképe az öregedő ember számára a korszerűbb, de talán bizonytalanabb jövővel, a távfűtéssel szemben. Mindez pedig szorosán összefügg azzal a sajátos viszonyal, amely Majtényit a környezetének tárgyaihoz kapcsolja, hogy azok rendre-másra megelevenednek és megszólalnak. Miután ugyanis elhatározza, hogy a cserépkályhának azért megkegyelmez, ha bekapcsolják is lakását a távfűtésbe, „A cserépkályha... csöndesen duruzsolva — mint egy óriás macska — hálásan vette tudomásul az elismerést”.

Ugyancsak a megszemélyesítés, az élettelen tárgyak életre keltése és megszólaltatása emeli ki a karcolatok közül a *Vám nélkül* címűt, amely szintén az elmúlással kapcsolatos, s érthetően szintén elégiikus hangulatú. A megsárgult falevelet figyeli meg, amely „egyszer készül csak útra... egyetlen egyszer, és azt az útját úgy rendezi meg — a szél kegyelméből —, mint a cirkusztrapézról a mélybe eső légtornász. Úgy néz ki, mint aki távoli útra indul, köröz is egyet vidáman, bukfencezik, aztán lejjebb, lejjebb, egészen mélyre, egész a földig. A földön is úgy simul, azt hinnéd, talajt ér, de lendül még egyszer, aztán simán és szelíden, lágy siklórepüléssel belelapul az aszfalt semmijébe”. Könyörög is ez a falevél: „jaj, ne fújj el, szél és sebesség, hagyjál, eresszél!” Aztán az autókhoz szól, irigyli őket, a messzeséget, a távolságot, mert őt levélsorsa a fák ágaihoz kötötte. Egyszer mégis sikerül leperegnie, rátapadnia az autóra, s íme, ő is utazik, s mint „bitang szökevény” még az országhatáron is átkel.

Valóban, számos karcolata igazi kisprózai remeklé, több olyan szabályos tárcanovella található közöttük, amelyeket legjobb novellái mellé lehetne besorolni. Mindenképpen irodalmi publicisztika az, amit Majtényi művelt, sok-sok költői színnel. Talán leginkább ezekben tör fel belőle a még ifjúkorában elhallgattatott költő. A valóság és képzelet egymásba-játszását figyelhetjük meg egy „vízió” karcolatában, a *Hétfejű sárkány*-ban. Nem a regénybeli hétfejű sárkányról van itt szó, akit a szerbiai pápa ikonján Szent György ölt meg. Itt a *baj*, a betegség a sárkány, akiről már távolról hirdeti a mentőkocsi szirénája az orvosoknak, ápolóknak: „vonjatok kardot, rántsatok szablyát, sárkányölők, mind, hogy harcba szálljatok és levágjátok a hidra fejét”. Majd beúszik e félfálm szülte vízióba a hajdani Kenyér utcai legénylakás, amely valóságos múzeum volt, s ahol a karoslámpa rávetítette a földgömböt a mennyezetre, s az emberek „fejjel lefelé lógtak a világűrbe”, úgy valahogy, mint most a műtőasztal fölötti lámpában. A vízióknak azonban Majtényinál csupán hasonlat funkciója van, egy helyzetet érzékeltet, szemléltet vele, s így minduntalan meg is töri a képet a valóság közbeiktatásával: „Például: ez itt egy mező. Vagy pontosabban egy futópálya, az meg a klubház és a tribün. (Nézem a mennyezetet, és hallom, hogy suttognak kö-

rülöttem: alszik? Nem alszom, emberek, de ezt nem érdemes közölni veletek.)”

Többen megírták már — s ez már sajtótörténetünk részévé vált —, hogy mit jelentett Majtényi Mihály tudása, tapasztalata, munkabírása a vajdasági magyar sajtó felszabadulás utáni újjászületése, illetőleg az újabb újságíró nemzedék tanítása és nevelése tekintetében. Mivel azonban ha az újságíró Majtényiről szólunk is, valójában az írórt tartjuk szem előtt, fontosabbnak tartom leszögezni: bár a sajtó elfogadta, többnyire méltányolta is benne az írórt, azt a többletet, amit irodalmi publicisztikája jelentett, mégsem bírta elszívni vénájából az írói nedveket. Éppen nem mindennapi alkotói potenciáljában van a magyarázata, hogy kiállta a nagy próbát, amit az írónak az újságírás jelent, s ezért „újságírórsora” nem vált balsorsává.

KÉT ÚJSÁGÍRÓI ÉLETTÖRTÉNET

— KOLLIN JÓZSEF ÉS BODRITS ISTVÁN —

KALAPIS ZOLTÁN

Az életrajzok tárgya már régóta nemcsak a híres emberek élete, életműve — az íróké és a festőké, az államférfiaké és a hadvezéreké, a tudósoké és a feltalálóké —, hanem a kevésbé ismerteké is, mint ahogy az önéletrajzok íróinak köre is jóval átlépte már a korábbi korlátokat. A műfaj kitérhetőségének vagyunk tanúi, mindez hordozóképeségének növekedését is mutatja, de még inkább azt, hogy kibővült korunk emberének érdeklődése, érdemesnek tartja befogni látókörébe azt is, ami peremterület, névtelen munka, ami kívül esik a reflektorfényen. Újabb és újabb információkat vár, nehogy az esetleges értékek feledésbe merüljenek.

Nos, egy ilyen kíváncsi, egy ilyen „információéhség” hozta létre a két újságírói életrajzot, Kollin József és Bodrits István biográfiáját. De a számontartás igénye mindenekelőtt.

Kollin József (Zrenjanin, 1911. augusztus 22.—Újvidék, 1973. augusztus 15.) az egykori bánáti francia telepések leszármazottja, ősei, a Colliok, a XVIII. század hetvenes éveiben Lotharingiából kerültek Kikinda környékére, a szinte egymás mellé épült Charleville (a későbbi Károlyliget), Soltburn és Szent Huber telepésfalvak egyikébe, a mai Banatsko Veliko Selóba. Vegyes lakta települések voltak ezek, úgyhogy a család innen már elnémetesedve rajzolt ki Becskerek felé, ott viszont elmagyarosodott, mivel a soknemzetiségű vidék kohója akkor már más irányba hatott.

Kollin apja törvényszéki szolga volt, anyja mosónő, ezért kész csoda, hogy gyermeküket az első világháború utáni és a nagy gazdasági világválság előtti nehéz években taníttatni próbálták. Nem is bírták ki végig, fiuk beállt a ferencesekhez abban a reményben, hogy így majd befejezheti a középiskolát. A Nógrád megyei Szécsényben, az ottani franciskánus kolostorban lett novícius. A fogadalom előtt, az egyéves próbaidő során a szerzetesnövendék kiléphet a rendből, de el is küldhető. Hogy a kettő közül melyik történt meg, az ma már lényegtelen, elég az hozzá, hogy a nagy reményű ifjú levetette a csuhát, és hazatért. Nemsokára beállt egy vándorcirkuszbba. Napközben állatgondozó volt, és egyéb munkákat végzett, esténként pedig fel is lépett: ő volt az a személy, aki a deszkafal elé állt, az artista pedig körüldobálta késekkel. Egyszer a késdobáló nem volt formában, s a deszkafal helyett karját találta el. Gyorsan bekötötték sebéét és kifizették, sőt a tengerpartra is elküldték, nehogy egy esetleges vizsgálat során kiderüljön, hogy bejelentetlen személy az üzemi baleset áldozata.

Az ifjúkori kalandok után, amelyekről oly kerek történeteket tudott mesélni, a bohémélet évei következtek. Az újságírás körül cserkészett, szerkesztőségekben dolgozott, ami abban az időben még gyakran azonos volt a könnyed, a társadalmi formákkal nem nagyon törődő életmóddal, nemegyszer a könnyelmű életvitellel is.

A harmincas évek legelején egy malomban dolgozott, gyakori megszakításokkal — a munkaadó ily módon, a többszöri ki- és bejelentéssel takarította meg a betegsegélyző és a nyugdíjalap költségeit. Közben tanult is, és 1931 májusában magánúton érettségizett. A következő évben, 1932 áprilisában felvették a becskerekeli *Híradó* szerkesztőségébe gyakornoknak. Főleg bírósági riportokat írt, írásai Kassai K. József néven jelentek meg. Részben a főszerkesztőcsere, részben a szerkesztőség anyagi helyzete miatt nem kapott állandó állást, a lapnak évekig sordíjas munkatársa volt. Közreműködött a *Tükör* című riportújságban is, László B. Jenő hetilapjában. Amikor az imént szó esett a bohémkorszakról, akkor mindenekelőtt a vele töltött évekre gondoltunk. László B. Jenő, illetve írói nevén Vékony Náci jellegzetes figurája volt a két háború közötti Becskereknek. Széles karimájú kalapban, csokorra kötött nagy művésznyakkendővel járt sorra déltől éjfélig az általa érdemesnek tartott nyilvános helyeket, és közben, a kocsmái közönség nagy gyönyörűségére, rigmusokban beszélt, versbe rögtönözte az eseményeket, az emberi cselekedeteket, cifra életének apró epizódjait, amit aztán lapjában meg is jelentetett. „Üstökömet megmegrázom / S úgy érzem, hogy kicsit fázom / Bár csak egy kis szenünk volna” — így énekelt egy helyütt, másutt viszont bejelentette, hogy „Vége a zsebfosztó télnek”, de poétánk számára ez sem volt vigasz, mert „Április a kis pimasz” zálogba vitte kabátját. Üniróniával jegyzi, hogy „Irka-firka, ákom-bákom / Rosszul dökög, azt már látom /, de azért élete végéig rendületlenül fabrikálta a strófákat. „... Nélküle nem len-

ne egyetlen Lavallière-nyakkendő sem irodalmunkban; máár csak ő hordta fiatalabb éveiben ezt a század eleji attributumot, ezt a mesterségsícmert, amely a költő céh szép nagy jelvénytáblájáról, a lúdtoll és a kalamáris mellett örökségként reánk szállt. S nem lenne talán egyetlen igazi, híres bohém nélküle” — írja róla Majtényi Mihály A magunk nyomában című emlékezéseiben, akinek első szárnypróbálgatásai szintén Vékony Náci *Tükérében* láttak napvilágot.

Nos, Kollin József ennek a Vékony Nácinak sleppijéhez tartozott, éjelező pajtása, ivócimborája volt, sőt később rokonsági kapcsolatba is került vele, mivel feleségül vette unokahúgát, Löbl Piroskát (László B. Jenő eredeti neve is Löbl volt). Ez a körülmény, mármint a nősülés arra kényszerítette, hogy a sordíjas bedolgozásnál biztosabb jövedelemforrás után nézzen. 1936-ban a Globus nyomdában kapott tisztviselői állást, s itt csaknem öt évig dolgozott, közben rendületlenül közreműködött a lapokban is — a *Hiradóban*, a *Tükörben*, az újvidéki *Reggeli Újság* becskereki tudósítója lett — abban a reményben, hogy egyszer majd belekerül valamelyik redakcióba.

1941 nyarán a német megszállás alá került Bánátból átszökött a magyar megszállás alatt levő Bácskába: feleségét mentette a zsidóüldözés elől. Ott, Bánátban ugyanis azonnal megtörtént a deportálás, Vékony Náci is ennek az áldozata lett. Bácskában 1944 elejéig viszonylagos biztonság volt, ekkor, Magyarország megszállása után, felesége újra bújdosásra kényszerült.

1941 őszétől az újvidéki *Reggeli Újság* kötelékébe került, ott maradt a háború végéig, ott érte a felszabadulás is. Az épületet a *Slobodna Vojvodinának*, a Népfelszabadító Front sajtószervének foglalták le, s az új szerkesztőség az építménnyel, a benne levő nyomdagépekkel együtt Kollin Józsefet is átvette; egyik első dolga a *Reggeli Újság* címtáblájának leszedése volt.

Küldönc lett, kézbesítő, majd beszerző, lapterjesztő, könyvelő, végül is a kiadóhivatal főnöke. 1954. december 23-án a Benzin, pálinka és lapterjesztés című tárcájában megírta, hogyan is festett a lapterjesztés közvetlenül a felszabadulás után, a krónikus üzemanyaghány hónapjaiban. „Az átvonuló oroszoknak volt benzinjük bőven, és szívesen is adtak, persze nem pénz vagy pecsétes írás ellenében, hanem pálinkáért” — írja. Az üzletkötés viszonylag gyorsan ment, a nehezebbje csak később jött, „mert bizalmatlanságuk folytán meg kellett húzni a pálinkásüveget, s inni velük a csere után is”.

A felszabadulás után a jugoszláviai magyar sajtó gyors fejlődésnek indult, egymás után jelentek meg a lapok, egyre több újságíró kellett. A mozgalmi emberek, az új káderek mellett igényt tartottak a polgári lapok egykori munkatársaira is, akik nem kompromittálták magukat, s az új rendet is igenléssel fogadták. A *7 Nap* szerkesztősége Kollin Józsefet

szemelte ki, aki akkor már a Bratstvo-jedinstvo sajtóvállalat megbecsült, vezető beosztású dolgozója volt, úgyhogy a kiemelés már emiatt sem ment egészen simán. Az ügy azonban elrendeződött, s 1951 júliusában a *7 Nap*ban újra újságíró lett, 1954-ben pedig a *Magyar Szó*hoz került.

Érett férfi korában, negyvenéves fejjel tért vissza eredeti foglalkozásához. Hivatalnoki pályafutása mintaszerű volt, de ez az életmód nem elégítette ki, mindig a szerkesztőségek kötetlen, izgalommal teli, nikotinos légköre vonzotta. Mint mondta is, bántotta, hogy nem hívták előbb. Az ember tapasztaltabb korában nehezebben szánja rá magát a változásokra, megfontoltabban dönt. Kollin Józsefnél sem ment simán, de az újságíráshoz való hajlama minden számításnál erősebbnek bizonyult. Hagyott is csapat-paport, jött vissza a szakmába. Valamikor, tudjuk, a kalandvágy tüzelte, az utolsó vajdasági bohém mellett statisztált. A benne ágaskodó szertelenségeket a múltó évek megszelídítették, de maradt a szellemi nyugtalanság — ez győzött ismét.

Fiatalos fürgeséggel, elnyűhetetlen életkedvvel, Kollin Jóská-san vetette be magát az újságírás mély vizeibe, s ahogy múltak az évek, egyre otthonosabban érezte magát benne. Ekkor már tényleg úszni is tudni kellett, igazi újságot csinálni a korábbi szürke, nehezen olvasható közlőny helyett. Ennek a képnek a megértéséhez el kell mondani, hogy akkor, az ötvenes években, a társadalomban mélyreható változások kezdődtek, s ezek üdvös hatással voltak a sajtóra is. Az újságok az agitpropos kötöttségek alól felszabadulva egyre jobban tükrözni kezdték a jugoszláv forradalom antidogmatikus, demokratikus szellemiségét, amely az öngazgatás, az egyenjogúság, az el nem kötelezett politika gyakorlatában acélosodott.

Az újságokat, az újságírókat a nagy témák mellett a kis ügyek, a látszólag apró jelenségek is foglalkoztatni kezdték. Figyelmük változatlanul a közügyekre összpontosult, de helyet kapott a közérdekű is, a mindennapi, az „utcán heverő” téma — maga a közügy fogalma tágult ki. Megjelentek az oldottabb újságírói formák, az információk sokrétűek lettek —, a hír, az esemény fogalma is bővült. Fontos szempont lett az olvasó igényének kielégítése. Ezeknek a törekvéseknek eredményeképpen a lapok emberközpontúvá váltak, látókörükbe az élet egészét próbálták befogni.

Ezek az évek a jugoszláviai magyar újságírás nagykorúsodásának éveit voltak, szakmai szempontból különösen, mintegy tükrözve azokat a változásokat is, amelyek a hazai sajtó egészében lejátszódtak. Fontos leszögezni, hogy ez nem az elkötelezettség rovására történt, ellenkezőleg, annak szolgálatába állt, mivel az érdekes újság mindig többet tesz az ügyért, mint a színtelen közlőny.

Ennek csúcát már az ötvenes évek végén és a hatvanas évek derekán a *Magyar Szó* jelezte, sokan az egész magyar nyelvterület egyik legjobb vagy éppen a legjobb napilapjának tekintették, szakmai erényei, de

legfőképpen szellemisége miatt, az ország politikája miatt, amelynek reprezentánsa volt.

Nos, Kollin József ennek a folyamatnak a részese volt, alkotója és hordozója, az egyik, persze, mivelhogy ahhoz a derékhadhoz tartozott, amely véghezvitte ezt a haditettet, Rehák László, később Vébel Lajos vezetésével. Nem is annyira tollával serkentette ezt a folyamatot, bár a lapokban elszórt riportjainak, tárcáinak összegyűjtése alighanem meglepetést is hozhatna. Ő igazi belső szerkesztőségi ember volt, aki olajozta a gépezetet, motor volt maga is. Csak úgy szórta az ötleteket, s emellett élő lexikon volt, tanácsadó szak- és szaknyelvi kérdésekben. Neve ritkábban jelent meg a lapban, munkájáról az olvasó csak közvetve szerezhetett tudomást, s akkor is az újság javára írta, vagy észre sem vette, természetesnek tartotta. Ez akkor történt meg, amikor a lapban megfelelő fordításban és tálalásban, lerövidítve vagy esetleg kiegészítve megjelent egy-egy sajtóügynökségi hír, egy-egy közérdekű cikk, amelynek szempontjait ő rágta az újságíró szájába, egy új rovat, egy csattanós, találó cím — a lapnak azóta sincs ilyen formátumú címszerkesztője —, vagy amikor nem jelent meg valami: egy tárgyi tévedés, egy fésületlen mondat, egy hiányos cikk.

A hirtelen duzzadó, újabb és újabb feladatokat vállaló, újabb és újabb igények kielégítésére vállalkozó szerkesztőség szinte minden posztján helyt tudott állni. Ő volt a Jolly Jocker, de szó szerint is az a kártyalapról mosolygó tréfás fickó volt: jó hangulatot tudott teremteni a szerkesztőségben, igazi munkaléggkört. „Édes fiam, ez nem egészen így van...” — állt meg menet közben valahol a deszkben, lesimitotta ritkuló, szerteszét szálló ősz haját, vagy meghúzta néhányszor hőzentrágerét, s eldöntötte a vitás kérdést.

Még mielőtt formálisan is a szerkesztőség kötelékébe lépett volna, a *Magyar Szó* 1952-ben kiküldte a helsinki olimpiára. „Kollin József, a *7 Nap* munkatársa fog naponta tudósításokat küldeni repülőposta útján” — jelentette be július 17-én a lap. Manapság az elsőrendű telefontográfia, a rendkívül gyors telexvonalak, a helyszíni színes tévéközvetítések korában csak mosolyogni tudunk a tájékoztatás eme kezdetleges formáján. Megértő mosollyal, persze, mert olyan idők voltak azok. A tájékoztató irodás zárlat alól felszabaduló ország csak az évben, július 1-jén vezethette be a szabad devizaforgalmat, a szerkesztőség ekkor vehetett először 500 dollárt és indíthatta útnak emberét, ekkor is az olimpiára való előzetes bejelentés nélkül. „Vonaton ültem, amikor az olimpiai játékokat megnyitották” — írta Kollin is. Az olimpiai események a sajtóügynökség hírei, a rádió közvetítései alapján kerültek a lapba, a szerkesztőségi kollégák még rendkívüli kiadásra is vállalkoztak, amikor a második jugoszláv—szovjet labdarúgó találkozó a keddi szabadnapra esett. Az első, sokan emlékeznek még rá, 5:1-es jugoszláv vezetés után döntetlenül végződött, a megismételt összecsapás pedig 3:1-es jugoszláv

győzelmet hozott. Az egész ország a rádió mellett szurkolt akkor, valahogy becsületbeli kérdésnek tűnt, hogy a politikai síkon már elért győzelem sporttérén is megerősítést nyerjen, Dávid és Góliát harca ilyen sajátos módon is megismétlődjön. A győzelem után még a *Magyar Szó* szerkesztősége is üdvözlő táviratot küldött a válogatottnak.

Öt nappal az esemény után jelent meg Kollin levele Még egyszer a jugoszláv—szovjet mérkőzésről címmel. Ebből a körülményből persze csak azt a következtetést kell levonni, hogy azóta a tájékoztatás terén nagyot fordult a világ. Nem egészen 30 nap alatt tizenhatszor jelentkezett több hasábos, olykor egészoldalas tudósításaival. Élénk, olvasmányos írások ezek még ma is. „Vajon milyen gyorsan kell futni tudni, hogy tábornok lehessen valaki a csehszlovák hadseregben” — tette fel például egy helyütt a fogas kérdést riporterünk, amikor Emil Zatopek őrnagyot, az ötezer, a tízezer méteres és a maratoni futás olimpiai győztesét ezredessé léptették elő. E jelentkezések kapcsán azonban elsősorban arra kell felfigyelnünk, hogy Kollin József volt az első jugoszláviai magyar újságíró, aki helyszíni tudósításokat küldött egy világeseményről.

Kortörténeti adat, ezért hadd mondjuk el ezt is: útjáról egy írógépet hozott a szerkesztőségnek, egy könnyű Ericát. Ez idő tájt ősrégi, mázsás súlyú Stoewer gépeken dolgoztak a kollégák, az újakat kiutalásra kapták, ha jutott. Ennek történetét is megírta egyszer a Kefalo greko című tárcájában. Útitársa, egy görög kereskedő felkínálta neki, hogy átveszi a gépet, amíg tart a vámvizsgálat. Örömet beleegyezett, mert pénze fogytán volt. Igen ám, de a vámhivatalnok beírta az írógép számát a kereskedő útiokmányába. „Rútul becsapott a görög, oda az Erica” — gondolta magába, de csakhamar kiderült, hogy félelme alaptalan volt. Útitársa zsebkeséinek vékony pengéjével leszedte útlevelének egyik lapjáról az okmánybélyegeket és ráragasztotta a jesenicei vámtiszt pecsétes bejegyzésére. Diadalmas mosollyal adta vissza a gépet, mutatoujjával egyre a fejét kopogtatta: „Van ám itt ész! Görög ész! Kefalo greko...!”

Később is, amikor már véglegesen a szerkesztőség kötelékébe tartozott, mindig újabb és újabb feladatkörben találjuk, ezeket rendszerint ő is kezdeményezte, úttörő volt sok téren. Meghonosította, egy ideig írta is a bírósági rovatot, gondozta a Kérdezz — Felelünk rovatot, szerkesztette az egy oldalra duzzadt Hírek rovatot, hírfejekkel, keretes kurzívokkal, bökversekkel tarkította, amit a kiszemelt, fiatal újságírókkal íratott, a hírkopfokat főleg Matuska Mártonnal, a kurzívokat, a csipkelődő strófákat Vukovics Gézával. Figyelme szerteágazó volt, mindig azon törte a fejét, hogyan lehetne még jobban az olvasó kedvében járni. Érdekes regényeket, publicisztikai írásokat javasolt közlésre, ezeket nemegyszer fordította, sajtó alá rendezte, külföldi lapokból ollózott olvasmányos anyagokat. 1963-ban, az újévi számba a jugoszláv lapokból válogatott, fordított riportokat. Csak úgy mellékesen, szórakozásképpen keresztretjvényeket készített a vasárnapi lapba. 1971. január 1-jén füzet alakban

közvetette az újságban Jugoszlávia összes helységeinek postai irányítószámát. Ma már minden telefonkönyvben benne van, akkor azonban hasznos és közérdekű közlemény volt. Magát a magyar fogalmat, a postai irányítószámot is ő alkotta meg. Lőrince Lajos egyik itteni tartózkodása során boldogan fedezte fel a készlet, a szabatosat, azt, ami még Magyarországon is fejtörést okozott.

Sokoldalúságát mutatja, hogy megbízatásait, tevékenységi körének álmóságait tovább is sorolni lehetne — egy időben napszerkesztő volt, a mi szóhasználatunkban deszk-főnök, meg olvasószerkesztő is —, s közben munkásságának két legfontosabb összetevőjéről még nem is igen történt említés: a fiatal újságírók képzéséről és a fordításról. Pedig erről volt ismert szakmai körökben, ezzel vívta ki magának a kollégák osztatlan elismerését.

Minden újságíró, ha álmából is ébresztik, el tudja mondani, mikor jelentek meg első sorai az újságban, mi volt hírének, tudósításának tárgya, címe, milyen körülmények között ment le a kézirat a nyomdába, első változata pedig a papírkosárba. Kollin József neve sok ilyen történetben szerepel. „Minden mondatomat átírta” — emlékszik a lap egyik tehetséges riportere, aki időközben az újságírást felváltotta az igazságszolgáltatással, de közíróként manapság is gyakran jelentkezik. „Tanulni lehetett tőle, kifogyhatatlan volt az ötletekben” — teszi még hozzá. Nem mondva csinált tekintély volt, a fiatalok mindenekelelt tudását, tapasztalatát tisztelték, közvetlensége miatt szerették is, szinte apjukként tisztelték. Türelmes volt velük, csípős megjegyzéseit tréfába csomagolta, s csak az ismétlődő hibák és butaságok miatt emelte fel hangját. „Édes fiam, vedd úgy, mintha kaptál volna egy pofont” — mondotta, ez volt a neheztelés legmagasabb foka. Ilyenkor faképnél is hagyta az égő arcú vétkest, aki tényleg úgy éreztte magát, mintha el is csattant volna az a bizonyos nyakleves.

„Édes fiam, nézz körül a bíróságon” — szólt rá a néhány napos újságíróra, a slapajra, ha ott tétlenkedett a szerkesztőségben. Amikor visszatért, beszámolt neki, és ő a témák közül kiválasztotta azt, amit jónak talált. A soron következő utasítás már így hangzott: „Ülj le, fiam, írd meg és diktáld le.” Amikor ez is megtörtént, kézbe vette a kéziratot, átfutotta, és rendszerint ezt mondta: „Írd meg, fiam, még egyszer.” Volt, aki hétszer is megcsinálta, és amikor már a világból is kifutni készült, maga mellé ültette, kitergette sorba a hét változatot, mindegyiket sorra vette, és megmagyarázta, miért kell nyolcadszor is megírni, amit ott a helyszínen meg is csinált.

Ekkor tanulta meg a kezdő életre szólóan, hogy a hír legalább öt elemből áll, öt kérdésre kell válaszolnia, az öt „duplavére”, ahogy mondta, amit aztán bővíteni, részletezni is lehet, de ez már, ugye, más kérdés.

Az aznapi kínok ezzel még nem értek véget. „Délután gyere be, fiam —

mondta Kollin —, keresd fel Futó Lacit, ő tördeli a Vajdaságon át-at”. Ebben a rovatban működtek közre akkoriban a gyakornokok, s ott kellett lábatlankodniuk a mettőr mellett, amíg az műszakilag megmunkálta az oldalt, és ismerkedni a ciceróval, az ólomsorokkal, a címbetűkkel. Illett megvárni a lapot is a rotációs gép mellett. Másnap aztán a fiatal újságíró ment a politikai iskolába, a marxista tanfolyamra, esetleg távhallgatóként készült hátralevő vizsgáira.

Így tanultak a fiatalok újságírást negyed századdal ezelőtt egy neves iskolában, a Vajdaságon át rovaton, amelynek szerkesztője, pedagógusa, professzora — talán így is mondhatnánk: mestere — Kollin József volt egy személyben. Módszeréről eltérhetnek a vélemények, de jobb alighanem ma sincs, jóllehet a változások is szembetűnőek. Napjainkban ugyanis már nemcsak a *Magyar Szóban* folyik több-kevesebb módszerességgel az újságíróképzés, hanem még legalább két-három nagyobb szerkesztőségben, és a jelöltek túlnyomó többsége már egyetemi képzéssel kezdi a gyakornokoskodást. Az újságírást, mint minden szakmát, meg lehet tanulni — a tapasztalt újságíró mellett ez könnyebben megy —, de sem az egyetemi diploma, sem a szerkesztőségi gyakorlat még nem biztosíték arra, hogy így is lesz. A szakma elsajátítására, a szakosításra különösképpen nincs szabály. Ez vagy sikerül valakinek, vagy nem. Abban pedig, hogy valaki jó újságíró is legyen, sok minden más is közrejátszhat — társadalmi igény, szerkesztőségi szükséglet, egyéni hajlam, a felsorolás sorrendje akár fordított is lehet —, de mégis közel járunk az igazsághoz, ha a titok nyitját a rátermettségben, a munkakedvben és az önképzésben keressük.

Mint minden más szakma esetében, tegyük most is hozzá.

Kollin József példának okáért elsőrendű fordítóvá képpezte ki magát. Erről volt ismert és elismert, minden más képességét végül is ez szorította háttérbe.

De vajon újságíró-e a fordító? Embere válogatja ebben az esetben is, de általában nem az. A fordító, ha egy nyelvű közegben dolgozik, szerkesztőségi segédszemélyzet. Egy kis fordulattal így is mondhatnánk: ez a helyzet Belgrádban és Budapesten, Újvidéken azonban, a nemzetiségi környezetben mindez már nem érvényes. A sajtóügynökség tömérdek anyaga szerbhorvátul érkezik a szerkesztőségbe. A külpolitika szinte teljes egészében, a belpolitika jórészt ebből a forrásból merít, de a sportrovat, a művelődési rovat is. Többségi nyelven kapják a szerkesztőségek a közleményeket, a sajtótájékoztatókat, de csaknem minden újságíró fordító is egy személyben, mert a beszámolók, a jelentések, az elemzések, a felszólalások általában egy nyelvűek, az interjúalanyok szintén. Mindez megszabja a fordító helyét a nemzetiségi szerkesztőségekben, szerepük sokszor kiegyenlítődik az úgynevezett alkotó újságírókkal. Nélkülözhetetlenek, nélkülük nem jelenthetne meg az újság. Egy jó fordítás emellett mindig többet is ér egy rossz eredeti információnál, de ez persze fordítva

is igaz — az anyanyelven jól megírt hírt, tudósítást semmi sem pótolhatja, egy lap savát-borsát az egyéni írások — a cikkek, kommentárok a riportok, a kritikák, a tárcák adják meg.

A *Magyar Szó* legjobb intellektuális erőit, ha részben, időszakosan is, de mindig lekötötte a fordítás, némelyikük később különféle megfontolásból teljesen át is állt erre a munkakörre, ezt választotta hivatásul. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nemzetiségi sajtó sajtóságos helyzete miatt nem egy jó újságíró veszett el, ami persze nem egészen pontos, mert az érték ez esetben sem vesztethető el, csak legfeljebb átalakulhat. Ez történt Kollin József esetében is.

A sajtóügynökség hírei — a könyvatosok munkái, ahogy mondani szokta — kezei alatt formás, érthető információkká kerekedtek, mondatai fésültek, magyarosak lettek. A telexről letépett anyagot elolvasta, aláhúzgálta, lerövidítette, magyarázó részekkel kiegészítette, ellenőrizte a fonetikus érkező földrajzi nevek írásmódját, ha kellett, kikereste a fogalmak magyar megfelelőjét, úgyhogy, amikor a géphez ült, már a dolognak csak a technikai része volt hátra. Ezzel a munkamódszerével rengeteg ismeretet halmozott fel, sokan fordultak hozzá terminológiai kérdésekben. Néha, amikor a tudakozódás mögött restséget gyanított, visszakérdezett: „Megnézted, fiam, a szótárban?”

Mestere volt még a gyorsfordításnak is meg a szakfordításnak, a bonyolult jogi, gazdasági szövegek átültetésének.

A fontos politikai beszédek rendszerint az utolsó pillanatban, lapzárta előtt érkeztek a szerkesztőségekbe, így a köztársasági elnök beszédei is. A szerbhorvát nyelven megjelenő napilapokban ez nem okozott különösebb gondot, ha minden kötél szakadt, a telexjelentéseket is leadhatták szedésre —, a szlovén, a macedón, az albán és a magyar szerkesztőségekben annál nagyobb volt ilyenkor az izgalom, nekik a munka dandárja ezután következett. A szerkesztők túlkön ülve várták, hogy megszólaljon a géptáviró, a fordítók úgyszintén.

A *Magyar Szó*ban csaknem másfél évtizeden át Kollin József fordította Tito beszédeit a már jelzett körülmények között. Az első folytatást sajátkezűleg tépte le a telexről, a többit már az ügyeletes szerkesztő vitte neki a gépirószobába. Ott helyben, szóban szövegezte meg magyarul a köztársasági elnök beszédét, a szerbhorvát textust, mint a vízfolyás, magyarul olvasta be a gépirónőnek, az első órában tíz-tizenkét gépelt oldalt, a következőben nyolcat-tíz, azaz óránként egy-egy *Magyar Szó*-oldalt. Csak elsőrendű gépirónő tudta olyan sebesen leírni a szöveget, mint amilyen gyorsan ő diktált. Évekig Mucsi Erzsébettel dolgozott együtt, ő is a legjobb teljesítményét nyújtotta ekkor, az egy órai 180 soros norma helyett 300—360 sort.

A gépből kikerült szöveg alig szorult megmunkálásra, tiszta volt, mehetett a nyomdába. Másnap a *Magyar Szó* olvasói, a többi lappal egy

időben, megbízható fordításban megkapták a beszéd szövegét — az azonos értékű információt anyanyelvükön.

Így történt ez sok más esetben is — a képviselőházi ülések, plénumok, kongresszusok alkalmával — ilyenkor mindig nagyobb létszámú fordítói közösség dolgozott. Ennek a kollektívának volt vezető fordítója Kollin József, gyorsaságban, mennyiségben, minőségben senki sem vehette fel vele a versenyt.

Munkabírása közmondásos volt. A szerkesztőségi feladatok ellátása mellett dolgozott más lapoknak meg a könyvkiadónak is. Fordításai az Időszerű könyvek, Szakszervezeti könyvek, Politikai Kiskönyvtár sorozatban és más alkalmi kiadványokban jelentek meg. Átültette magyarra *A társadalomtudományok alapjai* és a *Politikai gazdaságtan* című középiskolai tankönyveket, dolgozott szerződéses alapon a Szövetségi Képviselőháznak, a *Narodna armija* lap révén katonai szövegeket rendezett sajtó alá. Lefordította Edvard Kardelj több könyvét, 1963-ban a szövetségi alkotmányt, Vajdaság Autonóm Tartomány statútumát, 1971-ben az alkotmánymódosító javaslatokat — munkásfüggelékek néven váltak ismertté —, meg a jelenleg is érvényben levő alkotmány tervezetét is; a végleges szöveg 1974-es publikálását már nem érte meg.

Szakfordító is volt tehát, a jogi, a közéleti nyelv egyik legjobb ismerője és művelője. Nem volt könnyű dolga, az ellentmondások hullámai az ő feje fölött is összecsaptak olykor. Egyrészt az anyanyelv használatának igénye egyre kifejezettebb lett — a hatvanas-hetvenes évek voltak ezek —, egyik dokumentumunk ezt így fogalmazta meg: „A nyelv és az írás közéleti egyenjogúsága egyik fontos eleme és egyik döntő feltétele a társadalmi és politikai életben való egyenjogú részvételnek”, másrészt pedig a helyzetfelmérés mást mutatott, az objektív adottság korlátokat szabott. Ennek folytán a közéleti nyelv továbbra is inkább sajtónyelv maradt, mintsem beszélt nyelv, főleg ismeretként élt és kevésbé a használatban. A helyes terminológiát rendszerint meg kellett találni vagy ki kellett találni, vállalva az ezzel járó kockázatokat. Ezt tükrözi egyik cikke is, amely a *Nyelvművelőben*, a *Magyar Szó* mellékletében jelent meg 1971 februárjában. „Politikai nyelvünkben, sajtónyelvünkben van egy szó — írja —, amely régóta lelkiismeret-furdalást okoz nekem is, tudomásom szerint másoknak is, akik némileg hibásak vagyunk használatának elterjedésében... A népjóléti szóra gondolok, amelyet mi a szociális jelző megfelelőjeként használunk kezdetől fogva, érvén a kezdeten a felszabadulást, a *Szabad Vajdaság*, majd a több lap megindítását... Az ellátatlan, hozzátartozók nélküli és nyugdíjra nem jogosult öregeknek kiutalt segélyt mi is szociális segélynek nevezzük, érezvén, hogy a népjólétihez vajmi kevés a köze. A szociálni radnik-ot mi is szociális gondozónak mondjuk, nem népjólétiinek. De egyébként ragaszkoduk hozzá szociális intézményeink nevében, és képviselőházunk szociális és egészségügyekben illetékes tanácsát ma is Népjóléti-Egészségügyi Tanácsnak

nevezzük. Így került be alkotmányunkba is, ez most bizonyos mértékben szintén köt bennünket.”

Egy nemzetiségi fordító mindennapi gondjaira világítanak rá ezek a sorok, az örökös bizonytalankodásra, egy-egy kifejezés helyességét és magyarosságát illetően. A kétnyelvűségből, a többségi nyelv átfedő hatásától eredő nyelvi kétélyeit, gondjait megosztotta Kossa Jánossal (Kek Zsigmonddal), aki évekig a *Magyar Szó* nyelvi gondozója volt. Ők ketten — ez a kör olykor bővült is — a Forum kiadóház második emeleti sarokszobájában, a szerkesztőségi könyvtárhelyiségben dugták össze fejüket, s megbeszélték az örökösen felmerülő nyelvhelyességi kérdéseket. Igen sokszor tudásuktól meg nyelvérzéküktől is függött, hogy az öngazgatási gyakorlat egy-egy új vagy újnak minősült fogalma másnap hogyan jelenik meg a lapban, mi terjed majd el esetleg a közhasználatban. De szóba került a sokfajta szakmai nyelv egy-egy elfelejtett vagy nem használt szava, fogalma, az olvasó, de még a szakmabeli is, a lap hasábjain felfedezhette ezeket, ízlelgethette zamataikat, s arra ösztönözte őket, hogy a magukét magukénak is tekintsék.

A gyakorló fordító és a gyakorló nyelvész összefogása legtöbbször eredményes és hézagpótló volt.

A nyugtalan szellemű Kollin József életének utolsó éveiben egy merőben új feladatra vállalkozott: a JSZSZK magyarul is megjelenő *Hivatalos Lapjának* nyelvi gondozását vállalta el. Tapasztalatával, szaknyelvi jártasságával hozzájárult a lap bejáródásához, nélküle a kezdet sokkal nehezebb lett volna.

*

Bodrits István (Szabadka, 1910. március 11.—Újvidék, 1978. szeptember 29.) Bácska szülötte, Kosztolányi városából, „a poros-boros Szabadkáról” indult el. Édesapja vidékünk ismert, világhírt cigányprímása volt, egyik németországi turnéja során nősült is — a szászországi Zehl Karolinát vette nőül —, s ekkor végleg visszatért Szabadkára. Viszonylag jól kereső ember volt, családjának polgári értelemben vett tisztességes megélhetést tudott nyújtani. Mindhárom gyermekét — két fiát és egy lányát — taníttatta, útjukat a szabad pályák, a közszolgáltatásokban működő értelmiségi rétegek felé egyengette.

Bodrits István 1928-ban kitüntetéssel érettségizett. A szabadkai gimnázium egyik legjobb növendéke volt, különösen a természettudományokban jeleskedett, de nyelvi, irodalmi műveltsége is átlagon felüli volt. „Kiolvasta a fél városi könyvtárat”, mondják közeli hozzátartozói, mintegy magyarázatképpen is, mivel ilyen természetű indításokat otthonról nem kaphatott, édesanyja német altatódallal ringatta álomba, az első hallott és kimondott szó is német volt.

Tulajdonképpen dacból lett évfolyamelső, így vágott vissza azokra a

sérelmekre, amelyek diáktársai részéről érték származása miatt. Ennek tulajdonítható az is, hogy kifejlesztette kézügyességét — nemcsak egyedül olvasott, egyedül barkácsolt is. Két vakáció során egy asztalosnál segédkezett, és formás asztalokat, könyvespolcokat tudott csinálni. Értett a bőrdíszművésességhez és a lombfűrész munkákhoz is: albumokat, csipkés dobozokat készített nagy gondgal. Fényképezni is megtanult.

Társtalan volt, és később is egy életen át kereste a barátot, az életársat.

Még ugyanabban az évben, 1928 őszén beiratkozott a zágrábi egyetem orvostudományi karára. Itt érte életének egyik legnagyobb csapása: apja tönkrement, képtelen volt még a minimális anyagiakat is előteremteni. Az történt, hogy egy kötekedő szomszéd miatt eladta családi házát, a kapott pénzt és a megtakarítottat is váltó ellenében kiadta, de a kölcsönző csődbe került, és így mindene elúszott. A gazdasági világválság évei voltak ezek, a gyors felépülésre semmilyen remény nem volt. A kezdő orvostanhallgató egy ideig megpróbálkozott a lehetetlennel — képeslapokat árult, beállt dobosnak egy zenekarba —, de nem tudott elegendőt előteremteni sem a megélhetésre, sem a szintén számottevő vizsgadíjra, laboratóriumi illetékre. Bátyja, Bodrits Mihály, aki egy évvel korábban került Zágrábba, munkába állt, s a szabadkai jogi karon vizsgázgatótt rendkívüli hallgatóként, ügyvéd lett belőle. Ő ezt az utat nem választotta, neki végleg ott kellett hagynia az orvosi tanulmányokat, le kellett mondania a doktorságról. Apja az egykori medikust a befolyásos újság-szerkesztőkhöz fűződő kapcsolatai révén beprotezsálta a szabadkai *Napló* szerkesztőségébe. Néhány hónapos voluntőr munka után már havi fixet kapott, dr. Fenyves Ferenc főszerkesztő és laptulajdonos 1931. április 10-én szerkesztőségi igazolványt adott neki, és aláírásával hitelesítette, hogy az újság belső munkatársa lett.

Neki, a fiatal kezdőnek is azonnal vállalnia kellett a napi terheket, Lévay Endre megfogalmazása szerint „hírvonatba bedolgozó segéd-szerkesztő” volt. A *Napló*nak nem volt külön kéziratgondozója, ezt a munkát is Szegedi Emil, a főszerkesztő látta el, ő gyomlálta naphosszat a kéziratokat, szedte ki belőlük a fércet. Nos, ebben a munkában segédkezett neki Bodrits István, meg sok minden másban is. Minden es segéd-szerkesztő volt, kollégái fullajtárnak is nevezték. Munkaideje délelőtt tíztől este hétig-nyolcig tartott, kétórás déli szünettel. Minden vasárnap a sportpályát járta, és leadta az eredményeket. Valóságos felüdülés volt, amikor egy-egy nevesebb külső munkatárshoz kellett elmenni tárcáért, rajzért. „... Ilyen megrendelésekkel kerestük fel Bodrits Pistával Oláh Sándort... néha négy-öt rajzot is küldött a szerkesztőségbe, mindig megjelölve, hogy klisézés után melyiket kéri vissza... Ezt a »küldönci« munkát mindig a fiatalok végezték, s Oláh mester szerette is, ha fiatalok kopogtatnak be hozzá” — írja Lévay Endre.

Ezek az alkalmak, persze, jók voltak a későbbi képzőművészeti gyűj-

temények megalapozására is. Ehhez a szerkesztőségbe be-benézõ művé-szek is hozzájárultak, különösen Hangya András, aki úgymond a *Napló* felfedezettje volt, meg a tragikus életű Farkas Béla, aki legjobb munkáit harminc-negyven dinárért vesztegette, amikor már nagyon kellett a mor-fium. Ilyenkor a festő tisztelői — ezek között volt Bodrits István is — előkotorták valahogy a dinárokat, esetleg elsejéig kölcsönöztek vala-kitől. A *Naplónál* eltöltött évekre nem egy festmény, rajz, pasztell emlé-kezett, amelyek ma is megvannak az örökösöknél.

A szerkesztőségi taposómalom apró örömei közé tartoztak ezek a vá-sárlások, az ajándékba kapott vásznak.

A szerkesztőség fiataljai voltak az évekig tartó Ady-kultusz hordozói is, már-már külön szektát alkotva, ismertetőjelük a lakásuk falán függő Ady-maszk volt, olvasmányuk pedig Bölöndi György könyve, *Az igazi Ady*, amely 1934-ben Párizsban jelent meg, és hamarosan Szabadkán is beszerezhető volt. A rajongás csúcsa az 1937 februárjában megtartott emlékezetes Ady-est, amely a jobboldali körök nemtetszését váltotta ki.

A más jellegű ifjúsági mozgalmakban is ott találjuk a *Napló* újság-íróit. A jó megjelenésű Bodrits a Népkör színjátászo csoportjában műkö-dött közre, egy érzelgős Zilahy Lajos-drámában, a Pelikánban játszott a egyik főszerepet. Egy szabómester vergődéséről szólt, aki minden va-gyonát fia taníttatásába öli, de sem fia — őt személyesítette meg Bodrits — sem az apa nem éri el célját.

Sok tekintetben testre szabott szerep volt ez, életének némely situá-cióját tükrözte, sőt bizonyos vonatkozásban akkori írásainak jellegét is. Riportjaiból ugyanis a szociális hang tört fel, a következményeken meg-ütköző széplélek sóhaja vagy éppen harsogó megbotránkozása. Ilyen a hangvétele, amikor 1937-ben a „macedón arnauták” mintegy 500—600 főnyi kolóniájáról ír, a fagyaltosok, a cukorka- és tökmagárusok élet-körülményeiről, de akkor is, amikor a „liliputi tengeren” a Palicsi-tavon riportozik a halászok között. „Havonta 600—800 dinárt keresnek a Takácsok, Varrók, Engiek, Kakas Antalok, Földi Ferencek”, írja róluk, s „a szegénység, a véres verejtekű munka, az örökkévalóságig tartó robot vértanúit” látja bennük.

Emberi, riporter magatartását talán egy 1938-ban, a „leghazugabb békekorszakban” megjelent írása tükrözi. A moziközönséggel együtt látta a híradó filmben, hogy egy acélsisakos japán katona hidegvérűen lelőtt egy kínai parasztot. „Ötszáz ember szeme láttára megöltek egy embert — írja szerzőnk. — Rendőr is volt a moziban, egy rendőrfogalmazó is látta. A világ minden mozilátogatója látta, a világ minden rendőrfogal-mazója tudja, tízmillió tanú is van rá... Várok, hátha történik valami. Ez nem maradhat annyiban. Az éhes embert bezárják, ha kenyeret lop. Néma csönd. Itt mindenki szeme láttára megöltek egy embert. *Csinálja-nak valamit, mozduljanak már meg, az istenért!* Csirkelopásért eljárást indítanak, most senki sem szólt semmit. Ez az, *eljárás!* Helyezzék folya-

matba, indítsanak széles körű nyomozást, járjanak el erélyesen. *Büntessék meg az acélsisakost, az acélsisakosokat!*

Gyilkosság történt, emberek!” (A kiemelés Bodrits Istváné.)

A következő évben, 1939 márciusában megvált a *Naplótól*. „Bodrits István más pályát választva elhagyta a szerkesztőséget” — írja Léway is! Más változat szerint inkább kényszer volt ez, mint választás, mivelhogy összeütközésbe került a lapkiadóval, Fenyves özvegyével, a keménykező Baruch Erzsébettel.

Az a bizonyos más pálya a moziszakma volt. Az újvidéki Apolló tulajdonosa bérbé vette az egyik szabadkai filmszínházat, s ennek vezetésével Bodritsot bízta meg, személyi okmányainak bejegyzése szerint igazgató, illetve üzemvezető volt. Akkoriban a Hotel Kikelettel indult meg a magyar filmek jugoszláviai bemutatása, ebben segédkezett az újvidéki üzletembernek, sőt a családi hagyomány szerint egy pesti útja során a filmszínészi pálya is felcsillant előtte. Ezeket az illúziókat — ha egyáltalán voltak ilyenek — a kitörő háború diribdarabra tépte.

Bodrits a jugoszláv királyi hadseregben tartalékos főhadnagy, a megszálló magyar katonaságban karpaszományos honvéd volt. A felszabadulás a szabadkai kórházban érte, felépülése után mozgósították, és Szlavóniába került, ahol először egy magyar munkásszázad parancsnoka, majd a vasúti brigád kötelékébe tartozó II. zászlóalj parancsnoka s egy személyben szanitéce is, mint ahogy az kitetszik egy 1945 júniusában kiadott, nevére szóló menetlevélből. Nem sokkal leszerelése után Újvidékre költözött, és felelős szerkesztője lett *A Föld Népe* című szaklapnak, amelynek első száma 1946. július 20-án hagyta el a sajtót. Kéthetente, a vajdasági főbizottság mezőgazdasági ügyosztálya kiadásában jelent meg. Ebben az évben indult egyébként a *Dolgozó Nő* és a *7 Nap* is.

„A jugoszláviai magyarság mezőgazdasági szaklapjának” Bodrits István volt az egyetlen újságírója, azaz ő fordította és szerkesztette be a készen kapott anyagot, s rá hárult a technikai szerkesztés is. A Zmaj Kiadó és Nyomdavállalat kötelékébe tartozott, de állami szolgálatban álló újságíróként jegyezték, fizetést egy azonos nevű köztársasági kormányrendelet szabályozta. Egy 1949-ből származó okmány szerint a szerb kormány elnöksége másodfokon „Bodrits István publicistát... tekintettel sikeres munkájára, az általa végzett munka jellegére és nagyságára, a felelőség fokára” a 4600 dináros III. fizetési osztályból a 5000 dináros II. fizetési osztályba helyezte.

Munkája valóban sokoldalú volt, megterhelése úgyszintén. Az újság készítése mellett a Zmajban rábízta a Tartományi Főbizottság oktatásügyi osztálya által meghatározott nemzetiségi tankönyvkiadási terv realizálását. 1949-ben a terv szerint 49 magyar, szlovák, ruszin és román tankönyvet kellett kiadni, ennek gondozása, technikai szerkesztése volt az ő feladata. Emellett ellátta még a *Népoktatás* folyóirat technikai szerkesztését is.

Idejéből, erejéből futotta másra is. 1947-ben és 1948-ban hat elemi iskolai és gimnáziumi tankönyv jelent meg fordításában, illetve pontosabban a fordítások fordításai voltak ezek, mivel a tankönyveket oroszból ültették át szerbhorvára.

A Föld Népe Könyvei címmel szerkesztésében egy szakosított könyvtár is megindult, némelyik füzetet fordította is. Az egyik, *A termelő parasztszövetkezetek alapszabálymintái* című, 10 000 példányban jelent meg.

1950-ben az országban csaknem 7000 kolhoz típusú parasztszövetkezet volt, a kollektivizálás Vajdaságban is befejezés előtt állt, s ezért nagy szükség mutatkozott az akkori megítélés szerint egy olyan magyar nyelvű hetilapra, amely nemcsak szakkérdésekkel foglalkozna, mint *A Föld Népe*, hanem hangot adna a szövetségi mozgalom időserű gondjainak, érzékeltetné azokat a változásokat, amelyek rövid idő alatt bekövetkeztek, és serkentőleg hatna a parasztság, a falu további átalakulására. Így jött létre 1950. december 1-jén az *Új Falu* című hetilap, amely már születésekor magában hordta a közeli kimúlás csíráját. Ekkor ugyanis már új szelek kezdtek fújdogálni, egyre több figyelmeztető szó hangzott el a túlzott sietség, az önkéntesség elvének megsértése ellen, s egyre terjedt az a felismerés is, hogy a mezőgazdaság idegen mintákon történt átszervezése hibás lépés volt, súlyos gazdasági bajokat hozott. Az új lap a termelő parasztszövetkezetek felszámolásával egyidejűleg szűnt meg 1953-ban.

A Föld Népe életképesebbnek bizonyult, először az *Új Faluba* olvadt be, majd időnként a *Magyar Szó* mellékleteként támadt fel, s jelenleg is ott jelenik meg — színes köntösben.

Bodrits *A Föld Népe*vel együtt nem került a rövid életű laphoz, őt már korábban inkább a tankönyvkiadás kötötte le, az elkövetkező években pedig a könyvkiadás, különösen 1951 után, amikor megalakult a Testvériség-Egység Állami Könyvkiadó Vállalat, ahol a magyar szerkesztőség főnöke lett. Ilyen minőségben írta számadó cikkét az 1952-ben megrendezett Magyar Ünnepi Játékok alkalmi kiadványában. „Nem tudok ellenállni a kísértésnek — írja —, hogy ne éppen a számok közlésével térjek át a háború utáni jugoszláviai magyar könyvkiadás ismertetésére, annyira csábító a különbség a két korszak könyvkiadásának statisztikai adatai között, annyira vonzó a számszerűségben megnyilvánuló ellentét. A régi Jugoszlávia elmúlt 23 esztendeje alatt 60—70 könyv jelent meg, példányszáma 60 000—70 000 volt. Ezzel szemben az új Jugoszlávia hét esztendeje alatt — 1951. december 31-ével bezárólag — 423 mű jelent meg magyar nyelven, kereken 1 800 000 példányban.”

Az adatok nem egészen pontosak — Csáky Sörös Piroska *A jugoszláviai magyar könyv, 1945—1970* című munkájában a jelzett időszakban több kiadványt tart számon, a két háború közötti könyvkiadás összefoglaló bibliográfiája pedig még nem készült el, de a kép megközelítő-

leg pontos. A központilag irányított könyvkiadás eredményeit és korlátait főbb vonalakban már fölmérte az irodalomtudomány, a művelődéstörténet, akárcsak az utána következő korszakot, a szellemi élet fellendülésének korát, amelynek fontos intézménye volt a Testvériség-Egység Könyvkiadó, és amelynek részese volt Bodrits István is.

Sokkal kevésbé számon tartott a nyelvművelés terén végzett tevékenysége. 1949-ben a *Híd* 6—7. kettős számában ő jelentette be Anyanyelvünkért című cikkében, hogy a *Híd* szerkesztőségének és a Testvériség-Egység Kiadóvállalat kezdeményezésére megalakult a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács, majd így folytatta: „Amikor megállapítjuk, hogy erről az igen örvendetes és magyar nyelvünk fejlődése és tisztaságának megőrzése szempontjából rendkívül fontosságú eseményéről *egyetlen vajdasági magyar lap sem emlékezett meg*, világos képet kapunk arról, mennyire nem tartják fontosnak anyanyelvünk művelését, tisztaságának megőrzését, mennyire nem törődünk, hogy nyelvünk egyre szegényedik, napról napra romlik... Ha őszintén beszélünk, azt kellene mondanunk, hogy a magyar nyelv azért romlik, azért hanyatlik, mert *éppen azok nem törődnek vele, éppen azok hagyják ebek harmincadjára jutni, akiknek kötelessége keményen, éberén, minden erejükkel örködni a magyar nyelv tisztasága felett*... Nyíltan kimondom: *mi, jugoszláviai magyarok újságírók, írók, lapszerkesztők, tanárok, tanítók vagyunk bűnösök ebben a szerencsére még helyrehozható bűnben. Mi nem törődünk a magyar nyelvvel, anyanyelvünkkel, mi hagyjuk lerongyolódni, útszélivé zülleni...*” (A kiemelés Bodrits Istváné.)

E keserűen vádoló, önmarcangoló sorok után már bizakodóbb hangon állapítja meg, hogy e terület létrehozásával „anyanyelvünk nem gazdátlan” többé, s ennek bizonyításául közzéteszi nyelvművelő tevékenységének első eredményét, „a szerkesztőségek tagjaiból alakult nyelvművelő bizottság és a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács” által hozott, illetve hitelesített „szómagyarázó” jegyzéket, a magyar—szerbhorvát nyelvtalálkozásból ’eredő alakpárok összevetését. Az elkövetkezőket is bejelentette, de ezeknek már nincs nyoma, akár a tanács további működésének sem. Még csak Malušev Cvetko hivatkozott rá a következő év elején, 1950-ben, a *Híd* januári—februári kettős számában, amikor a vajdasági magyar nyelv romlásának okairól cikkezve leszögezte, hogy a helyzeten sokat segíthetne „a múlt év folyamán alakult Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács, amelynek első kötelessége volna egy népszerű magyar nyelvtan szerkesztése”.

A Tanács megszűnéséről, akárcsak indulásáról nincs okmány, sajtóhíradás, de rövid ténykedése nem maradt egészen hatástalan. A Malušev által emlegetett nyelvkönyv összeállítására Bodrits István vállalkozott — nyilván megbízás alapján, mert ezt akkor másképp nem is lehetett csinálni —, s a kötet *A magyar helyesírás szótára* (I. rész: nyelvtan és helyesírási útmutató; II. rész: szótár) címmel 1953-ban meg is jelent.

Elsősorban hézagpótló munka kívánt lenni, ezzel magyarázható, hogy szótári része mellett nyelvtani része is volt, meg hogy szókészletének egy részét még körül is írta a szerző, azaz helyenként az értelmező szótár jegyeit vette fel. Megjelenése az önellátás kényszerű tényét tükrözte: a tájékoztató irodás zárlat miatt a felszabadulás után megindult könyvbehozatal ekkor már évekig szünetelt, viszont az igények hirtelen növekedtek, egyre több iskola, szerkesztőség, művelődési intézmény követelt egy ilyen jellegű kiadványt, megjelenését ezért falat kenyérként fogadták.

Az elszigeteltség következtében a szerzőnek nem volt betekintése az akadémiai Helyesírási Bizottság munkájába, és így szótára már szinte a megjelenés pillanatában elévült: 1953-ban hagyta el a sajtót, 1954-ben pedig megjelent *A magyar helyesírás szabályainak* megújított (tizedik) kiadása, 1961-ben pedig a *Helyesírási Tanácsadó Szótár*, is, amely akadémiai szintű tanácsokat ad az egyes szóalakok leírására. Bodrits munkájában a szabályzat 1943-as évi kiadására támaszkodhatott, meg Balassa József 1929-es helyesírási szótárára. „Szótárunk teljes anyaga is Balassa József évtizedes munkájának gyümölcse” — írja is egy helyütt előszavában.

Nyelvtudományunk, művelődéstörténetünk nagy adóssága, hogy fölmérje: pillanatnyi hasznossága volt-e csak Bodrits István szótárának vagy tartós értékeket is rejt magában, kompilláció volt-e csak, vagy önálló eredményeket is hozott.

Életrajzunk szempontjából elegendő, ha most csak azt állapítjuk meg, hogy ezzel a munkájával meg a bejelentett, de ki nem adott Idegen Szavak Nagyszótárával is az egeket ostromolta. A felszabadulás utáni években, kultúránk e hősi korszakában végzett munkásságának általában van egy ilyen tragikus vonása is: akkor foglalkozott nemzetiségi tankönyvkiadással, könyvkiadással és nyelvészettel, amikor még nem voltak meg a nélkülözhetetlen intézményes formák: a Tankönyvkiadó Intézet, a Forum Könyvkiadó és a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke.

A jugoszláviai magyar könyvkiadás válságos évei után, amelynek áthidalását 1957-ben a Forum Könyvkiadó megalakulása jelezte, Bodrits István visszakerült a sajtóba. 1958-ban, saját kérésére, átvette a *Magyar Szó Hírek* rovatát, s néhány hónap alatt kialakította jellegét, sajátos külsejét. Szerkesztőjét dicséri, hogy több mint egy évtizeden át ilyen formában, szinte változatlan rovatokkal jelent meg. A véleménykutatások biznysága szerint a Hírek rovat ettől kezdve állandósult a *Magyar Szó* legolvasottabb oldalainak élén, és elsőbbségét mindvégig megőrizte.

A sikert mindenekelőtt a friss napi hírek szigorú, a fényképek szerző válogatásával érte el, maga a vajdasági hírósszefoglalójával, a Rövid hírekkel, a jugoszláv lapokból ollózott hírcsokrával, az Olvastukkal és a külföldi érdekességek heti válogatásával, az Őt perc alatt a világ körül című rovatral.

Fontos szerepet töltöttek be a járulékos műfajok: a hírfejnek egy sa-

játos, hosszabb formája, a Jó reggelt, a csipkelődő Ejnye, a dicsérő Ez igen, a bökversek bokkrétája, a Lírai kabaré és a csattanós Pillanatfelvétel.

Az első Jó reggelteket — négyet egymás után — Kollin József írta. „Jó reggelt minden olvasónak...” — ez volt az elsőnek kezdő mondata, „Jó reggelt — köszönt rám egy idős néni...” — ez a másodiké. A nyugtalan Kollin érdeklődését hamarosan más kötötte le, az olvasókat módfelett érdeklő vásárlói kölcsönök részleteiről cikkezett, de kezdeményezése életképesnek bizonyult, és alig egy-két hónap leforgása alatt kialakult az új rovat állandó munkatársi köre: a hét minden szerdáján Majtényi Mihály jelentkezett írásával, csütörtökön Gál László, pénteken Herceg János. Hamarosan csatlakozott hozzájuk Majtényiné Kohlmann Anna (kedd) és D. Juhász Zsuzsa (vasárnap), s ezzel évekre állandósult a törzsgárda. Hosszabb-rövidebb ideig közreműködött még Tomán László, Csépe Imre, Zákány Antal, Kopeczky László, Sáfrány Imre, Németh István, Albrecht János, Magossy László.

A Lírai kabarét — a csütörtöki csemegét — Debreczeni József írta. a Pillanatfelvétel meg az Ejnye és az Ez igen is a szerkesztő rovata volt.

A kitűnően szerkesztett oldallal nemcsak az olvasók, hanem a kollégák elismerését is kivívta. A tisztelet persze szólt az éveknél, a tapasztalatnak, az átlagon felüli nyelvismeretnek — a *Magyar Szóból* kivágott cikkeket kipirosceruzázva, megkérdőjelezve olykor a „tettes” asztalára tette —, de legfőképpen a színvonalas Hírek rovatának, a napi bizonyítás kemény tényének.

Volt valami szertartásos abban, ahogy nap mint nap megjelent a szerkesztőségi szobában. Délben lépett be egy hangos „Jó napot, kívánok” kíséretében, egyik kezében a postát hozta, az újságok sokaságát, a másikban háromdecis ásványvizes poharát fogta, esetleg az ebéd utáni kávé maradékát is. Kimért, méltóságteljes léptekkel közelítette meg asztalát, egy-két szót váltott szomszédaival, és tempósan munkához látott.

A napi taposómalomból egy-egy ünnepi szám előkészítése idején szabadult. Ilyenkor a szerkesztőség több napos riportkörútra küldte Szlovéniába, a tengerpartra, saját témaválasztása alapján. Friss írásokkal és felfrissülve tért haza a kopott, irattartókkal felpúpozott íróasztal mellé.

Szabad idejében sokat fordított: napi újságyanyagot, politikai brosúrákat, gyermekmeséket, rádiójátékokat, szépirodalmat. Teherbírása olykor bámulatos volt. Hatvan felé ballagott már, amikor egy nyári napon, az évi szabadságok idején a *Magyar Szó* mellékleteként megjelenő Kommunista részére hatvan gépelt oldalt fordított. Rekordteljesítmény volt, azóta sem szárnyalta túl senki. Rendkívüli eredmény marad még azután is, ha tudjuk, hogy elszámolási flekkék voltak ezek: a Kommunista minden megkezdett oldalt egésznek ismert el.

Újszólván az utolsó pillanatig dolgozott. Nyugdíjas éveiben már ne-

hezére esett a napi diktálás, ezért a lefordított szöveget otthon, kézzel írta le, és másolásra eljuttatta Branovački Évának, akivel hosszú éveken át együtt dolgozott, megosztva vele magánéletének olykor zivataros ügyeit is. Ő megőrizte utolsó kéziratának lapjait, ott lapulnak valamilyen fiókjának mélyén.

Munkabírásának egzakt ténye is van: Csáky Sörös Piroska *A jugoszláviai magyar könyv* című munkájának tanúsága szerint a fordítók közül Bodrits Istvánnak van legtöbb bibliográfiai adata.

Műfordítói munkásságának két vonatkozásáról külön is szólni kell.

Legtöbbet a gyerekek számára fordított, főleg Jugoszlávia nemzetiének és nemzetiségeinek meséit közvetítette a fiatal olvasókhoz, meg a meséírás nagyjainak örökszép munkáit is. Az 1950-ben szerkesztésében megjelent *Meseország kapuja* című gyűjteményes kötete négy kiadást ért meg. Több mint három évtizeden át a felcseperedő nemzedékek olvasmánya volt, s ma is az. Sok gyermekirodalmi fordítását publikálta a *Jó Pajtásban*.

Szélesebb körben a mai szlovén irodalom avatott tolmácsolójaként tartották számon. Valóban az is volt. Tizenhat, szlovén nyelvből lefordított kötete jelent meg nagyjából a Forum gondozásában, némelyik közös kiadásként a budapesti Mórával, Magvetővel és Európával. A szlovén írók elbeszéléseit a vajdasági lapokban, folyóiratokban tette közzé, az Újvidéki Rádió részére csaknem húsz rádiójátékot ültetett át magyarra. A magyarországi folyóiratok szintén közölték, a budapesti Kosuth Rádió pedig sugározta fordításait.

Szlovénul érett férfikorában tanul meg. „... Olvasni kezdtem. Előbb persze csak újságokat, jóval később merészkedtem neki könyvek olvasásának — mondta a *Magyar Szónak* adott nyilatkozatában 1969. december 28-án. — Az első könyv fordítása közben (France Bevk: *Tito*) úgy éreztem magam, mint a gyenge úszó, akit mély vízbe löknek. S akkor mentőövnek: szótár sem volt, s bizony jó néhány szó hetekig tartó kutatásra, levelezésre kényszerített. Gyakran jártam azonban Szlovéniában, sokat olvastam, s mire megjelent a szlovén—szerb szótár, már nem is nagyon volt rá szükségem.”

Szlovéniában nagy tiszteletnek örvendett, baráti kapcsolatot tartott több íróval, köztük Beno Zupančičsal, Ela Perocival, Andrej Hienggel, Anton Ingoličsal. Kristina Brenkova író nő mondta neki egyszer: „Tovariš Štefan, nekünk a tenyerünkön kellene hordoznunk magát.” Bedolgozott a szlovén újságokba, az ottani lapok pedig többször írtak róla. Božidar Borko így méltatta munkásságát 1970. január 14-én a ljubljana *Delóban*: „Bodrits István fordítói opusa mindenképpen a legnagyobb hozzájárulás ahhoz, hogy a magyar nyelvterületen megismerjék a szlovén irodalmat. Mi, szlovének, csak hálásak lehetünk nyelvünk és irodalmunk e ritka magyar ismerőjének, aki annyi odaadással építi a szellemi hidat a két nép között, amelyek szomszédok ugyan, de alig ismerik egymást.

Mutassuk ki hálánkat nemcsak azzal, hogy nyilvántartjuk tevékenységét, hanem másképp is, olyan elismeréssel, amelyet Bodrits munkássága teljes mértékben megérdemel.”

A szlovének 1977-ben osztották ki először az akkor alapított Zupančič-oklevelet a szlovén irodalom legsikeresebb fordítóinak. Bodrits az elsők között kapta meg ezt a nagy elismerést, Gustav Krkleccel, Prešeren fordítójával és még néhány íróval együtt.

Ugyanabban az esztendőben — egy évvel halála előtt, majdnem megkésve — elnyerte a Szenteleky-díj műfordítói díját, a Bazsalikomot. Elsősorban a mai szlovén irodalom tolmácsolásában elért sikereit jegyezték vele, de alkalom volt ez Bodrits életművének, a több síkon folyó fordítói munka egészének teljesebb áttekintésére is.

„... Egy-egy regény jól sikerült fordítására, egy-egy vers kitűnő fordítói tolmácsolására még felfigyel az irodalmi és kulturális élet — mondta dr. Bányai János, a bíráló bizottság elnöke —, de mondjuk, a politikai kiadványokat, az öngazgatás dokumentumait fordítók neveit már ritkábban jegyezzük meg, holott a fordítással ők, mindennapi tevékenységüket végezvén, legalább olyan fontosságú feladatot vállalnak, mind kulturális, mind társadalmi szinten, mint egy-egy elbeszélés, vers és regény fordítója. Mert nemcsak szakmai feladatot teljesítenek ők, hanem — sokszor komoly intellektuális erőfeszítés árán — a társadalmi valóság új és mindig megújuló nyelvi, a megértéssel és megvalósítással egyformán összefüggő kérdéseit oldják meg, s ezzel társadalmi életünk fejlesztéséhez járulnak hozzá tevőlegesen módon...”

*

Két sajátos egyéniség pályájáról, két érdekes emberi élet eseményeiről kaphattunk képet az elmondottak alapján. Két újságíróról, akik működésük egy jelentős szakaszában a közéleti nyelv formálói voltak, s számottevőt nyújtottak a szakfordítás és a műfordítás terén. Mindennapi munkájukkal és ezen túlmenő tevékenységükkel — talán nem elhamarkodott és megalapozatlan ezt leszögezni — beépültek kulturális és szellemi életünk egészébe. Penzumukkal, többletükkel együtt.

A MAGYAR SZÓ FESTŐMŰVÉSZE

Elégikus köszöntő

HERCEG JÁNOS

A háborús *Kalangyából* lép elem Ács József. Fiatalon, persze, a több mint négy évtized messzeségéből, fiatalon és komolyan mégis, engedetlen szöghajával, amitől zömök, mondanám: mokány alakja még külön is valami faraghatatlan keménységet kapott az én szememben, mint minden önálló egyéniség. Egy szegényparaszti konyhából lépett ki, kukoricát morzsoló öregember mellől, háttérben a sublóttal, a kecskelábú számlival, míg az ablakban egy cserép muskátli volt látható. A vastag kontúrokkal meghúzott rajza ennek a honyhának egy zentai népmese illusztrációja volt, a meséhez illő naiv bájjal, szögletesen és darabosan, a nehéz szegényparaszti élet világos és határozott egyszerűségével. Az ő élő alakját utólag identifikáltam a rajzzal, mintha tényleg egész fizikai valóságában onnan jött volna, a paraszti sors mélységéből. Mikor aztán személyesen is találkoztunk, még csak megerősítve láttam a magamban kialakult képet Ács Józsefről, aki akkorára már megjárta mint rajztanár Zentát és Topolyát, pedig nem volt rajta az isten világán semmi tanáros. Halk szavú volt, kevés beszédű, de amit mondott, azt mintha kétszer mondta volna, olyan súlya volt a szavának.

„Biztos szerkezeti felépítés és hideg tónusú színek jellemzik munkáját, amelyen a belgrádi Milunović hatását érezzük” — írta egy csendéletéről B. Szabó György, s én ezt a hatást legfőljebb a festői előadásban éreztem, míg maga Ács József kikezddhetetlen karaktere éppen a kemény kompozícióban mutatkozott. Több mint tíz évre volt szükség, hogy B. Szabó Györgyöt más belátásra bírjuk Ács művészetéről. Nem is annyira azért, mert ő változott meg. Ellenkezőleg! Akkori képeim még világosabb lett, hogy autentikus, ha a kifejezéssel mégannyira küszködő, a maga világképét kereső festővel van dolgunk. Ezt a küszködést viszont nehéz lett volna észre nem venni. Már csak azért is, mert a háború éveit alatt időnként egy-egy kiállításra összeverődött művészeket kész, befejezett tehetségeknek szerettük volna látni, a könnyed bravúrt is erénynek tekintve abban a sajátos törekvésben, amely itt is hangsúlyozni akarta különállásunkat.

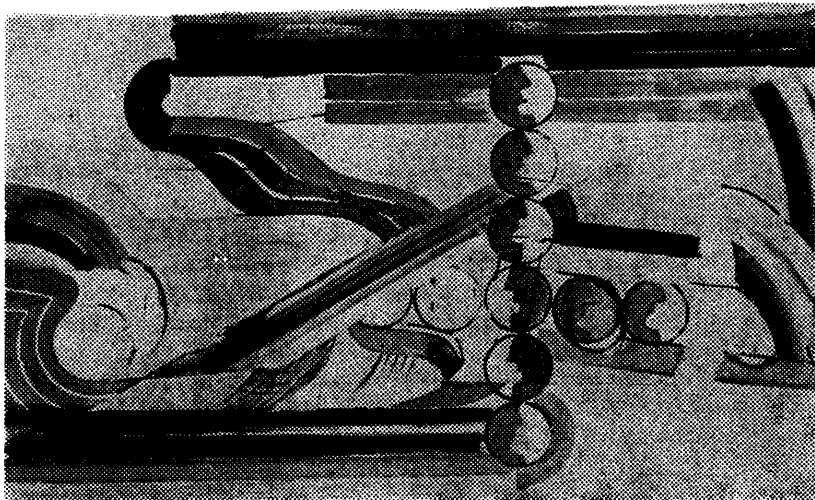
Az ötvenes évek közepén, a művésztelepek anyagi reménnyel kecsegtető korában az említett különállás már természetesen elvesztette politikai értelmét, de a Vajdaság, mint sajátos tájegység, itt is mind erősebb hangszúllyal jelentkezett. Mindenekelőtt persze Konjović már kialakult művészetében, hol a bácskai bőség, a búzatermő Kánaán harsogó színeivel, hol pedig ellágyulást és indulatot olyan európai hangon megszólaltatva,

Ács József: Csónakban, 1954. tusrajz, 28 × 33 cm

amelyből megint csak kicsengett a vidék örömeinek és fájdalmának felhangja. Ezeknek a művésztelepeknek Ács József volt a szervezője, s amíg hallgattak rá az illetékesek, csakugyan valamiféle kollektív életérzés tartotta össze a festőket, s a teljes szabadság mellett minden vásznon láthatók lettek, ha csak sejtelmesen is, az összetartozás, a szellemi kohézió jelei. Persze a munka célját és értelmét Konjovics erős, szuggesztív befolyása határozta meg, de a második ember Ács József volt. „Magyar festészet, amit művel” — mondta róla Konjovics, s Tornyaira vagy még inkább Koszta Józsefre, a sötétvörös és mélyzöld színek férfias zengésével a hagyományos alföldi piktúrára utalva, bár a komoran kék magas ég alatt Ács előadásában tisztán kihallatszottak az itteni, különféle hatásokból összeállt tájnyelv kantilénái. Minden utánérzéstől és anekdotától mentesen.

Aztán lassan elkedvetlenedtek a művésztelepi alapítók, szétszóródtak, ment ki-ki a maga útján tovább. Ács Józsefre a festészetten kívül más feladatok is vártak. Tanárt csináltak belőle megint, sőt igazgatót, mint-hogy az ő jellemére egy várat lehetett volna építeni. S a képzőművészeti kritika napi munkájának se volt avatott művelője. Ezt is ő vállalta, meditatív természet lévén, s a kompozíció felépítésének — mint hallhatuk már — elméleti mindentudója is. „Nem találkoztál vele?” — kér-

Ács József: Az Autós-sorozatból, 1967

dezte Konjović minden alkalommal újvidéki utamról hazatérve. Találkoztunk is futólag, fenn volt a műterme abban a házban, ahová jártam; fenn valami felhőkakukkvárban, ahogy elképzeltem, és nem jutottam fel hozzá soha.

Bennem a régi, a fiatal Ács József élt tovább, a szegényparasztházból kilépd, s képzeletemben tovább festette a hazai tájat és embereket, Zentán a maga sajátságos ambiensével már a Tiszával is; meg Topolyát és népét aratósztrájkok emlékével, kubikosok vonulásával hol Pestre, hol Belgrádba, meg talán már a kontraszt kedvéért is a vasárnapi úrinépet a Zichy-kert körül, napernyők alatt a hölgyek, s néha lóháton, félcilinderben az urak, úgyhogy Vidákovich Istvánnak, a felségsértés vádjával elcsapott bankigazgatónak is igaza lehetett ott Topolyán: „Csak a művészetért, a lovakért meg a nőkért érdemes élni!”

Úgy képzeltem, Ács fogja valóra váltani elődeinek álmát, Bicskey Péterét, aki összeroppant a kínálkozó lehetőségek óriási terhe alatt, s a mámorban keresett menedéket. Akárcsak Nagyapáti Kukac Péter, akit elriasztott a feladat, mert fel se tudott készülni rá. Ácsnak azonban mindene megvolt hozzá. Tudása, elmélyedésére hajlamos alaptermészete, s az a minden bohém vonást nélkülöző férfias komolysága, ahogy az élet különböző dolgaiban, különböző helyeken keményen meg tudta állni a helyét.

Úgy tűnt nekem, hogy azt a drámai feszültséget is kordában tudja tartani a művészetében, amely ennek az ő holtig szegénységben élő népének lázadás társadalmi perspektívát adott, Gombosék, Sinkovicsék

földalatti mozgalmában és aztán a Petőfi brigádban, miután eltűnt a Zichy-kerti korzó pittoreszk vonulása és voltak családok, ahonnan minden férfi harcra jelentkezett. Csakúgy Zentán is, ahol szintén csillagos zászlók alatt meneteltek és oly igaznak tűnt, amit énekeltek, hogy: Márványkőből, márványkőből van a Tisza feneke... S hogy mindez zengőn és tisztán és a realitás súlyával ott tündököl a vásznain. Ennek a mi külön világunknak a visszhangjával és egész népiünk sorsával a történelmi változások hol elsötétedő, hol napfényben ragyogó magas ege alatt.

Hogy mindezt csak áttételesen lehetett megfesteni? Igen, tudom. Korszerű hangvétellel és közben elfelejteni az egész nyomorult múltat, ehelyett megalkuvás nélkül, bátran menni a jövő felé. Frázisoktól mentesen, az anekdoták méla pipafüstjét elfújva, európai attitűddel megfogalmazni, amit mondanunk kell. Hadd menjen a bús pokolba, ami volt, s szabaduljunk meg végre a szánalmas provincializmustól, minden bezárkózás elkerülhetetlen velejárójától.

Ezt vette nagyon komolyan a szívére Ács József, miután a művésztelpek közösségi szelleme elfogyott, ahogy néha a levegő fogy el az ember körül. A művészi mondandó metasztázisában maga a festői kifejezés, nem a téma lett fontos a számára. Kritikáiban egyre lelkesebben figyelmeztette az újra, a szabadabb és nagyobb lehetőségekre. Én magam nem győztem csodálni óriási elméleti tudását ezekben a kritikákban, beláthatatlan festői kultúráját, miközben a befeléfordulásnak ebben a hidegen szikrázó introverziójában világosan és szuggesztíven vetítette ki okfejtését, gondolatainak ragyogásával nemcsak a fiatal festőket magával ragadva, de kortársainak egy részét is előbbre lökve ezen a parlagon. „Lássa, én is absztrakt festő lettem — mondta nekem egy már nem is egészen fiatal pályatársa a maga kiállításán. — Mert nagyon igaza volt. Ácsnak, amikor azt mondta: mikor hagyod már abba az anekdotázást? Nem látod, hogy kell festeni máma? Hát most így festek.” Mintha körzővel és vonalzóval megrajzolt idomokat helyezett volna el színesen a vásznain, melyekből valóban hiányzott az itt és most jelzéseiteivel minden nálunk kialakult festői hagyomány.

Itt-ott egy-egy Ács-képet is láttam a tudatos kísérletezés eklektikus érzékenységgel, szolidan szerkesztve, tiszta színekkel robbanásig dinamikussá téve a témát. Minden izmust messze maga mögött hagyva, csaknem matematikai pontossággal fogalmazva, valóban a mai Európa nyelvén. Integrált korszerűség, mondtam magamban kicsit csalódva, s ugyanakkor irigyen is. Mert be kellett látnom, hogy én mindentől messze messze elmaradtam, holott korai fiatalságomtól fogva ilyen szabadon és a világ minden részén közérthetően szerettem volna megszólalni én is ezen a szellemi lapályon. Olykor még Konjovíc is hátat fordított önmagának a modern művészi korparancsnak engedve, amikor például vörösen izzó napkoronggal akart erőt és indulatot kifejezni. De csakhamar

visszatért — hova is? — a dajkadal emlékéhez, az anyanyelv tiszta kommunikációjához.

Így múlt el a fiatalságunk, sóhajtom most magamban elégikus hangulatban az ugyancsak hetvenkedő Ács Józsefet köszöntve, és utána nézek, ahogy egy régi fényképen derékig meztelenül, vakramára ragasztott kartonlappal a kezében Konjović mellett megy a bácskai tarlón, búzakereszteket festeni talán, míg messze, a láthatár peremén sötétben állnak a jegenyék a szélben.

EGY NÉVTELEN

NÉMETH ISTVÁN

(Neve talán a leggyakrabban előforduló magyar név. Beszélgettem már falverő Tóth Jánossal, zsákoló Tóth Jánossal, napszámos Tóth Jánossal, váltókezelő Tóth Jánossal, a fuvaros Tóth Jánossal, kútásó Tóth Jánossal, gazdálkodó Tóth Jánossal, becsüs Tóth Jánossal, halász Tóth Jánossal, temetőcsősz Tóth Jánossal, nincs magyarlakta falu Bácskában, Bánátban, ahol ne bukkanna az ember néhány Tóth Jánosra.

Vele az adai Halász Józsefben találkoztam először sok-sok évvel ezelőtt. Tudtam róla, hogy közgazdász és hogy a tekintélyes mezőgazdasági-ipari kombinát fejlesztési osztályának az igazgatója, de találkozásaink során sohasem a közgazdász igazgatóval, mindig az előzékeny, közlékeny, eredeti meglátású Tóth Jánossal beszélgettem. Tanácsát, segítségét kérve olyan dolgozók felkutatásában, akikről érdemes volna írni. Például aki a kombinát öntözőrendszerét ünnepélyesen beindította. Vagy a takarítónőről, aki egymaga, egyetlen keresetéből nevelte föl sokgyermekes családját.

Mindketten ahhoz az emberfajta-hoz vonzódunk, amelyik a legnehezebb körülmények között sem adja föl a harcot, amelyik képes feltörni abból a mélységből, abból a „gödörből”, ahová beleszületett. Tóth János ezek közé az emberek közé tartozik.)

— Negyvennyolctól apám betegsége annyira elhatalmasodott, hogy állandó munkára, kenyérkeresésre alkalmatlanná vált. Ekkor kilencen voltunk odahaza: apám, az anyám, s mi heten, a gyerekeik. A legfiatalabb testvérem két éves volt, a legidősebb tizennyolc.

— Öreganyám házában laktunk. Klasszikus szegényparaszti első szoba, konyha, hátsó szoba. Mi az első szobában, öreganyám a nagynénimmel a hátsóban, a konyhát közösen használtuk.

— Három ágy volt a szobában; az egyikben aludtunk mi négyen, a legkisebbek; hosszában nem fértünk el, hát keresztben; a másikban aludt a két nővérem, a harmadikban a szüleim, a bátyám egyedül a padkán.

— Ha ettünk, nem fértünk mindnyájan az asztalhoz. Ott csak felnőtteknek volt hely, nekünk, kisebbeknek külön, lent a kisasztalnál. Az ételt mindig anyám osztotta szét. Ha csirke volt, mindig nekem jutott a szárnya. Csirkehús persze ritkán volt, elegendő még tejből se jutott. Anya kiöntötte egy tányérba a tejet, s ezt mi kenyér bélével kimártogattuk. A kenyeret anya sütötte, mindig egy hétre valót, mindig éjszaka kelt föl dagasztani.

(Tóthék ekkoriban az úgynevezett Második utcában laktak, földművesek között. A sokgyerekes család már itt is ritkaságszámba ment, hát még a jómódú iparosok között! Tóth János amikor iskolába kezdett járni, a 38-as létszámú osztályban rajta kívül még csak egy diáktársa származott sokgyerekes családból, a többi egy-két gyerekesből. Tóthék tehát nem tartoztak az átlaghoz; mélyen alattuk éltek. Mondhatnánk úgy is, hogy a fölszabadulás után is klasszikus szegénységben.)

— A bara mellett laktunk, ott volt a sok címeres nád, azt szedtem, pókhálózó, poroló söprűt kötöttem belőle, s vittem a piacra árulni. Terigetni jártam, markot szedni. Tizennégy éves koromban kiskanász lettem. A falu kanászát Hollónak hívták, a „Macedóniából” nem volt kiskanásza, beálltam, én. Pedig még nem volt bennem akkora szusz se, hogy a nagy kanászdudát fújni tudtam volna. Szerencsére arra lakott egy Tripolszki nevű pék, amikor meglátta, hogy küszködök a dudával, kivette a kezemből és ő fújta meg. Ő fújta egészen addig, míg magam is bele nem jöttem.

— Szintén tizennégy éves koromtól kezdve négy éven át a Világos-féle vendéglő kuglipályáján állígtattam, szombaton és vasárnap volt a legnehezebb, mert néha hajnalig tartott a kuglizás. A pénzt a vendéglős szedte be, ebből adott nekem harminc dinárt egy órára, egy kiló kenyér huszonhat dinárba került. Fölfogadtuk édesanyámmal a kocsmá takarítását is. A nagy báltermet, az ivót, mindent. Egyébként minden munkát elvállaltunk. Ha valahova kellett valaki, már tudták: ott vannak a Tóth gyerekek, azok mindent megcsinálnak.

— Napszámba jártunk, kapálni, krumplit szedni, kukoricát törni, napraforgófejet szedni, szenet behordani; mi raktuk be a szenet akkoriban a rendőrségnek, a bíróságnak, mi raktuk be a községháza részére, a parókia pincéjébe, mindenhová. Anyánk mindig segített a szénbehordásban, ez volt tán a legnehezebb munka.

— No, meg ötvenhétben, tizenöt éves koromban, amikor először arattam. Apám épp kórházban volt, a bátyám katona, rám és a két öcsémre maradt az aratás. Én vágtam, az öcskösök szedték a markot és kötöttek. A földünk nyolc kilométerre volt a falutól — agrárföld —, hajnalban

fölpakoltunk mindent egy dragacsra, egy tizenkét literes kannába vizet, és elindultunk. Naponta tizenöt-tizenhat keresztet levágtam.

— Minden dinárunkat hazaadtunk. Anyámban nemcsak azt csodáltam mindig, ahogy a családban a lelket tartotta, azt is, hogyan tudta a kevés pénzt beosztani. Ahogyan a helyzetet könnyebbé, elviselhetővé tette számunkra.

(Ilyen körülmények között mások vagy nem jártak vagy csak alig járhattak iskolába. Tóth János rendszeresen járt. Hétfőn akkor is ott volt az órán, ha vasárnap este éjjelig állítgatott a kuglipályán.)

— Füzetekre még csak tellett valahogy, de tankönyvekre már nem. A feladott verset például úgy tanultam meg, hogy kölcsönkértem a tankönyvet, s kimásoltam belőle a verset. Soha semmit ingyen nem kaptam. A kölcsönkért tankönyvért, ha nem is vártak el tőlem ellenszolgáltatást, én adósnak éreztem magam. Csengő pénzzel persze nem fizethettem. Fizettem azzal, amivel tudtam; átmásolták tőlem a házi feladatot, a matematikát. Ezt talán még túlzásba is vittük. Egyik alkalommal Hajnal József tanító bácsi — osztályfőnököm volt négy éven át — fölolvasta a dolgozatokra adott osztályzatokat. Én egyest kaptam, aki tőlem másolta le, ötöst. Tudta ezt a tanító bácsi, de így akart figyelmeztetni, megbüntetett. Behívatta édesanyámat. Nem a tanulásra kellett, hogy ösztönözzön, hanem hogy megfélemezzenek „túlbuzgóságomban”, abban, hogy mások helyett is ne én „tanuljak”.

— Nyolcadikos koromban kaptam az első télikabátot, addig, csikorgó hidegben is, kiskabátban jártam. Ez azért volt különösen nehéz, mert abban az osztályban mindig mindenkinek volt télikabátja. Úgy emlékszem, hogy én mindig ugyanabban a ruhában jártam, persze ez lehetetlen, mert nyolc év alatt nyolcszor kinőttem volna ugyanazt a ruhát, és legalább nyolcszor elszaggattam volna, ha mégannyira is vigyázok rá, mint ahogy vigyáztam. Még egy ruhaélményem: ezt már szégyelltem, éreztem, mennyire megalázó, ha valakinek nincs még egy hosszúnadrágja se. Ez a ballagás idején történt, ahogy a nyolcadikat befejeztük. Nem tudtam elmenni a ballagásra, mert nem volt miben ballagnom: nem volt hosszúnadrágom. Épp aznap érkezett meg a rendőrség részére három vaggon szén; ballagás helyett azt mentem el behordani.

(Sok Tóth János meg is rekedt itt, sőt a legtöbb el sem jutott a nyolc osztályig. A mi Tóth Jánosunk kölcsönkért tankönyvekből is megtanulta a verset, a földrajzot, a történelmet. Megtanulta, mert szeretett tanulni. Kitűnő volt. Ennek köszönhető többek között, hogy hetedik korában életében először kirándulni vitték Sarajevóba, Splitbe, Dubrovnikba. Jó előmenetelének köszönhető, hogy ösztöndíjat kapott.)

— Zomborban a mezőgazdasági középiskolába iratkoztam. Szerbül szinte egy kukkot sem tudtam. Az első szerb órán a tanárnök feladta írjuk le nyári élményeinket. Szerb tudásom alig futotta öt rövidke mondatra. A sors iróniája, hogy pont engem szólított föl elsőnek, olvassam

fel. Fölálltam, fölolvastam. A diáktársaim kibuktak a padokból, úgy röhögtek. Év végéig megbirkóztam a nyelvvel, jeles lettem.

— Intézetben laktunk, megszoktam a mostoha körülményeket, fűteni csak akkor fűtöttünk, ha az állomásról sikerült szemet, fát lopni. Hét-ezer dinár ösztöndíjat kaptam, ebből ötezer-háromszázat elvitt az intézet, maradt ezerhétszáz. Gondoltam, az elég lesz tankönyvekre, füzetekre. Elég is volt, néha még haza is küldhettem belőle. Azt is hazaküldtem, amivel esetleg hazautazhattam volna. Örültem, hogy évente egyszerűen hazalátogathatok.

— Négy évig tartott a középiskola. Minden nyáron egy hónapig kötelező gyakorlati munkán vettem részt Zombor környéki birtokokon, a nyári szünet hátralevő részét odahaza dolgoztam le. Amit ekkor kerestem, abból vettük meg a ruhát.

(A szerb tannyelvű középiskola eredményes elvégzése után a Halász Józseftől ösztöndíjat kap az egyetemre.)

— Engem mindig érdekelték a társadalmi mozgások, de csak most látom igazán, hogy már ösztönösen is nekem való pályát választottam. Szeretem a munkámat, annyira, hogy mást tán nem is tudnék csinálni. Vagyis ha mást kéne csinálnom, azt nem ilyen kedvvel csinálnám.

— Talán túl sokat beszéltem arról, mennyit kellett dolgoznom kora gyerekkoromtól fogva, de hát én ezáltal emelkedtem föl, csakis így tudtam kikeveredni abból a mélységből, amibe beleszülettem. És nem is tudok másról beszélni, csak a munkáról. Egyetemista koromban az ösztöndíj már nem fedte a kiadásokat, a nyári hónapokban elálltam idehaza dolgozni, ezek a hónapok mind be is vannak jegyezve a munkakönyvembe.

(Nem sokkal az egyetem befejezése után a Halász József fejlesztési osztályának vezetője lett. Tóth János alig melegegett meg feladatkörében, felkérték, vállalja el a községi párttitkár tisztjét.)

— Ahogy középiskolába kezdtem járni, alig tartózkodtam idehaza, nem ismertem az adatai körülményeket. Mégis meggyőztek, gyöngé pontomon nyertek meg, kitalálták, hogy párttitkárnak a jelenlegi nehéz körülmények között épp egy közigazdásznak kell lennie. Aki esetleg változtathat, könnyebben változtathat ezen az áldatlan helyzeten. A hatvanas évek vége Adán nem volt a legrozsásabbnak mondható.

— Talán hihetetlennek hangzik, hogy valaki a Tisza mellett nő fel, s ne tudjon úszni. Hát én nem tudok. (Harmincéves koromban tanultam meg.) Most beledobtak a mély vízbe. Nem szó szerint, de ez a víz veszélyesebb volt, mint az örvénylő Tisza. Az Iskrában például munkabeszüntetés. Két napja se vagyok párttitkár. Megkérem az elődömet, jöjjön ki velem a sztrájkolók közé, segítsen, ha tud. Azt válaszolta, hogy nem megyek én, te vagy a párttitkár! Jó, hát akkor kire számíthatok? Egyszerre a társadalmi robbanások pergőtüzébe kerültem. Egyrészt nagyon közelről megtapasztalhattam, milyen mély társadalmi igazságok birtokában vannak a dolgozók, másrészt a vezetésben milyen taktikai húzások

folynak. Aki ebbe nem tud belesimulni, annak bizony itt nem könnyű. Valamit e négy év alatt talán mégis sikerült elérnem. Valamivel hozzájárulnom, hogy is mondjam, Ada fejlődéséhez. Ha nem többel, hát egy téglácskával. Ebben az időben társult a Halász József a Duna—Tisza—Duna-csatornával az öntözőrendszerünk létrehozása érdekében. Ez így kimondva egy egyszerű, száraz mondat. De néha, hogy mi rejlik egy ilyen mondat mögött, azt csak azok tudják, akik cselekvően vesznek részt azokban a társadalmi mozgásokban, amelyeket említettem. Hány posztját féltő igazgatót kellett nekem meggyőznöm akkor, akár emeltebb hangon is, a társulás előnyéről.

(Tóth Jánosról nehéz elképzelni az emelt hanghordozást. Igazi Tóth János-arc. Széles, mondhatni parasztos. Egy zömök, igen keménykötésűnek látszó, korán őszülő embernek az arca. Valami örökké ugrásra kész, kamaszos, konok derűvel.)

— Nemrég hivatalból végigkilincseltem azokat a házakat, annak a környéknek a házait, ahol gyerekkorunkban éltünk. Nagy örömmel töltött el, hogy az egész környéken már csak egy, egyetlen földes szobát találtam. Hogy nemcsak én kapaszkodtam ki abból a gödörből. Adai körülmények között is jól élünk. Van egy kilencven négyzetméteres családi házunk, egy víkendházunk, gyümölcsösökkel. Kocsink nincs, nem is volt, aligha is lesz már. A mindennapi munkám mellett előadok a gépészeti központban meg Zentán, a tartományi pártbizottság továbbképző tagozatán. Kétszáz dinárt fizetnek egy órára. A legtöbb társam úgy tartja, hogy ezért nem érdemes fölkészülni, nem az órára, csak közönségesen, hogy ezért nem érdemes felkötni a nyakkendőt. Pedig érdemes. A jó tanár, gondolom, nemcsak a kötelező tananyagot adja át a diákjainak. Ennél valamivel mindig többet. Dolgozom, tanítok, mégis a családom felé forduló embernek tartom magam. És nem restellem, de lokálpatrióta vagyok, olyan értelemben, hogy ami a világon jó és hasznos, abból én itt, Adán szeretném lecsapolni, amit tudok és érdemes. Három gyerekünk van. A középső — fiúgyerek — tavaly és az idén nyáron is, az egész nyári szünetben a téglagyárban dolgozott, jelenleg épp a rózsát szedi ezerötszáz dináros napszámért. Én nem a dinárnak örülök, amit keres, hanem annak, hogy megismerkedik a fizikai munkával, jöllehet őt már nem kényszeríti erre senki.

(Azzal kezdtem, hogy neve a leggyakrabban előforduló magyar név. Igazi napszámos név. S néha milyen szép, sokrétű szó a napszámos! Grófról például Tóth János névvel még nem hallottam. Kíváncsiságból fölütöm a *Magyar Életrajzi Lexikont*, csodálkozásomra csak három Tóth János nevűt találok benne. De hát tulajdonképpen ez is engem igazol: Tóth János a Névtelen százezrek neve.)

ÍRÓK, FESTŐK, SZOBRÁSZOK

ALKALMI BESZÉLGETÉS AZ ELSŐ SZIRMAI-DÍJASSAL,
NÉMETH ISTVÁNNAL

FEHÉR FERENC

— *Amikor a Lepkelánc írásainak egyes gyöngyszemeit füzérbe fontad, még itt élt köztünk a szeretett, idős, társ, akinek írói nevét nyilván nem a róla elnevezett irodalmi díj, hanem elsősorban is művei fogják megőrizni; mégis olyan megnyugtató, megbékéltető a tudat, hogy ehhez az első ízben odaítélt díjhoz, s vele együtt az ő nevéhez most egy olyan prózáírónknak a neve legyen oda, akit Szirmai Károly kezdettől mindvégig maga is becsült és szeretett. Bocsáss meg az elkerülhetetlenül érzelmes bevezetőért. S most próbálj visszaemlékezni a kishegyési gyermekkor éltető tájaira, vagyis a Lepkelánc elbeszéléseinek keletkezésére; azokra az időkre, amikor még nem sejtetted, hogy ez a könyved lesz az első vajdasági magyar kötet, amelyik a második, a harmadik, a szerbvel együtt pedig valójában a negyedik kiadást is megéri. Tehát a mindig fontos írói visszapillantás vallomástételére kérlek, s nem is a magam, hanem természetesen olvasóid nevében.*

— Ez egy olyan könyv, amihez mindig tettem, írtam valamit. Az első kiadása, ha jól emlékszem, a hatvanas évek elején, 1961-ben jelent meg, az volt az első Lepkelánc. Azután a többi kiadásra úgy került sor, hogy továbbírtam és néhány év után megszületett a második kiadás, most pedig, az idén, a harmadik. A könyv három beosztású, ezek a korszakok világosan megkülönböztethetők. A két első rész a tulajdonképpeni gyerekkori élményeket foglalja magában — a harmadik rész már egy városi környezetben élő gyereknek az élményvilágával gazdagodott, legalábbis én úgy gondolom, s talán, aki elolvasta a könyvet, annak is egészen világos ez a dolog...

— *Visszatérnék arra, hogy az első Lepkelánc még falusi, magaddal hozott gyermekkori élmények meséit, történeteit hozta...*

— ...és ez módosult, bővült, gazdagodott a második kiadással. Az egész könyvben a gyerekről van szó, a gyereknek egy bizonyos alapélményéről, és nagyon meglepett most ez a döntés, hogy ezt a rangos díjat kaptam érte, annál inkább, mert tudomásom szerint Szirmai Károly gyermekirodalommal sohasem foglalkozott, noha tudatosan gyermekirodalommal én sem foglalkoztam soha, jóllehet a gyerekekről írtam, de nem azzal a szándékkal, hogy ezt a gyerekeknek is szánom. Elsősorban talán nekik, de hát abban reménykedtem, hogy ez a felnőtt olvasóknak éppen olyan élményt jelenthet, mint a gyermekolvasóknak.

— *Ez a városi élményvilág olyan hőfokra emelkedett-e benned, mint amit az a magaddal hozott sugárzott magából írói pályád kezdetén?*

— Nagyon érdekes a kérdés. Tulajdonképpen arról a hőfokról van szó, amit említesz, és amit nagyon lényegesnek tartok. Azt hiszem, hogy ez a sarkalatos kérdése a dolognak. Ha erről beszélek, akkor talán nem is a Lepkelánca hivatkoznék elsősorban, hanem van egy könyvem, a *Ki látta ezt a kisfiút*... A könyv kizárólag ez: gyermek a városi környezetben. Mindez élménygazdagság szempontjából sokban különbözik attól, amit magammal hoztam gyerekkoromból. Tehát itt, ahol lakunk, a városban felnövő gyerekek az érzésvilága valamivel szegényebb, mint amilyen a mi világunk lehetett. Szegényesebb sok szempontból. Szűkebb. Valahogy a négy fal közé van szorítva. Hogy ezáltal a mai gyerek veszít-e valamit vagy sem, azt nem tudom. A Lepkelánc harmadik részében is részint ezeket a dolgokat próbáltam megfogalmazni. A Lepkelánc főhőse, szereplője az a gyerek, aki falun nőtt föl, és alapvető élményeit faluról hozta; ugyanaz a gyerek él itt tovább, egészen más körülmények között. Hogy azt a hőfokot, amit alighanem a művészi megformálásra vonatkozóan említettél, elértem-e közben, annak megítélése nem rám tartozik.

— *A módosuló, a városban eltöltött húsz esztendő hatására alakuló írói alkotóvilágra gondoltam. Tudom, hogy nem kizárólag gyermekirodalmi érdeklődés vezet. Legalább húsz-huszonöt éve, hétről hétre, megmerítkezel abban, amit közbelyszerűen falusi, vagy mai vajdasági valóságnak, mindennapoknak nevezünk. Azon kívül, amit az újságolvasók ismernek riportjaidból, cikkeidből, vagy a legutóbbi köteted, a Szomszédok vagyunk sommázásából, hordasz-e magadban más írói terveket, vágyakat?*

— Hát inkább szándékok azok, mint tervek. Mert mindnyájunk kötelessége, hogy valamilyen összegezésben számot adjunk erről a világról. Néha fölébred bennem a lelkiismeret-furdalás, hogy hát tulajdonképpen mit csinálok én, és régi szóval, miért aprózom így el magam. Máskor pedig úgy gondolom, hogy hát az, amit csinálok, nem is elaprózás, hanem egy olyan formát találtam, ami nekem most, a jelen pillanatban a leginkább megfelel. Nevezték már ezeket kis elbeszéléseknek, karcolatoknak, de hát a műfaji meghatározás nem is annyira izgalmas. A valóságunkban történt változásokat próbálok regisztrálni ezekben a megfigyeléseimben, és ahogyan történnek ezek az elmozdulások, úgy próbálok rájuk hatni. No, most az az összegezés. Valami nagyobb, teljesebbet, értékesebbet, a klasszikus értelemben vett nagy irodalmat is jó lenne már talán ennyi év után, és ennyi tapasztalattal, létrehozni. Majd hogyha a megvalósulás közeleg, akkor szembenézünk vele.

— *Valóságíradalomnak nevezném azt, amit riportokban, cikkeekben írsz meg. Több mint újságírás. Vagy pedig az újságírásról alkotott fogalmainkat kell módosítani a te esetekben. Valahányszor könyvekben*

sommázzák az ilyen valóságirodalmi munkálkodást, nekem úgy rémlik, hogy ebben a műfajban nincs is mellékes, utólag elvethető írás. A minél teljesebb körkép, a minél alaposabb dokumentáltság adja meg az igazi súlyát ennek az irodalomnak. Ezek az írások egymást egészítik ki, láthatatlanul is átfolynak egymásba, hiszen nem fontos vagy mellékes történéseket, hanem az ember, a belső történéseket dokumentálják írói igényességgel. Ha ilyen két írói évtized dokumentumaiból szelektál valamilyéle esztéticizmus, az valójában csonkítás. Ha Szomszédok vagyunk című ilyen gyűjteményedre gondolok, én például sajnálkozom, mint olvasó, hogy a Zsebtükör óta eltelt időszak írásaiból miért nem mentettél be többet ebbe a könyvedbe.

— A lényegre tapintottál. Nem tudom, hogy hol rontottak el bennünk valamit. Nem tudom, hogy miért kényszerülünk ilyen válogatásokra, ilyesféle önellenőrzésre, hogy: no, ez az, ami bizonyos emberek vagy fölfogások mértékét megüti, a többit hagyjuk ki. Ez a kifelé figyelő önkontroll már bennünk van akkor is, amikor nem a kiadó szerkesztője, hanem mi magunk készítünk egy-egy kötetet az írásainkból. Mert ezt a kötetet én állítottam össze, így nyújtottam be a kiadónak. A baj talán ott volt, hogy én magam, amikor átadtam a kéziratot, én magam szűrtem meg az anyagát, és nem biztos, hogy olyan megfontolás alapján, hogy no, hát itt most a valóságunkról van szó, s a valóságunkat talán vállalnunk kellene azokban az írásokban is, amelyek valamilyéle esztétika szerint a kötet legjobb írásainak a szintjét nem ütik meg. Itt valamilyen deformálódásról van szó, s ezen csakugyan érdemes volna elgondolkozni minden írónak.

— *A Szomszédok vagyunk írásai így is szervesen kiegészítik egymást, csak azok az arányok követelnek maguknak teret, oldalszámokat, ahogyan te hétről hétre elindulsz hétköznapjainkba, mégpedig rendszerint oda, olyan környezetbe, ahova csakugyan az emberi sorsokat rögzítő írói érdeklődés visz... Ez nemcsak afféle esztétika, hanem elsősorban írói erkölcs dolga, és tett. Épp úgy, ahogyan azt te magad vállalod és végzed, írói pályád kezdete óta... Én nem kérem tőled számon a regényt; elég nagy vállalkozás az, amit a falujárással csinálsz hétről hétre. De azért biztosra veszem, hogy dédelgetsz magadban amolyan írói terveket is, talán találkozol is leendő alakjaiddal.*

— Hát szóval csakugyan nem a műfaj a döntő. Mert a magyar irodalomban a legutóbbi éveknek, szerintem, még mindig legnagyobb eseménye az Anyám könnyű álmot ígér. Sütő András írta, Romániában. Műfajilag nehezen meghatározható könyv. A szerző maga naplónak, lírai naplónak nevezte, de a műfaji meghatározása egyáltalán nem is lényeges. Az sem, hogy hova skatulyázzák be. Nem is annyira írói terveim vannak, mint vágyaim. Sőt, tudatosan készülök rá, beszélgetek emberekkel..., olyan emberekkel, otthon, Kishegyesen, akik közül származom — elsősorban rokonokkal. Ezt a világot föltétlenül szeretném valamiképpen

megörökíteni. Valamiképpen emléket állítani ezeknek az embereknek, ennek a világnak, ami teljesen letűnőfélben van.

— *Annak, amit régen úgy neveztek, hogy az író elefántcsonttornya, annak egy hibetetlenül szép ellentétpárja a te írói életed. Húsz esztendeje jársz egy roppant összetett világot, Ürményházától Ludaspusztáig nyilván mindenütt személyes ismerőseid vannak falvakban, kisvárosokban, településeken, szállásokon.*

— Véletlenül vállaltam ezt, de rendkívül megszerettem. Én nem mondom azt, hogy ez az az út, amit minden írónknak — hogyha a valóság érdekli — okvetlenül járnia kell. El tudom képzelni azt is, hogy van Vajdaságban író, aki ki sem mozdul a szobájából mégis egy teljesen zárt világot tud fölvezetni. Csak hát én ehhez ragaszkodom, az enyémhez.

(1976. okt. 16.)

MÜTEREM-LÁTOGATÁS WANYEK TIVADARNÁL

Egy verssoromat idézve („Küszöbét csak — nem a házat”), azzal az óvatos szerénységgel hívott meg műtermébe, ahogyan művészetét érlelte ki itt közöttünk, hogy azután európai sikerei hívják fel rá a figyelmünket.

... Akkor már napok óta lakója voltam az écskai művésztelepnek; belém ivódott ennek a tomboló gazdagságú idei nyárvégnek minden kábulata s eszméltető nyugalma; környékjáró utaimról, a porba fúlt falvakból vertfalas házak üreges ablakszeméi néztek vissza rám — az erzsébetlaci mocsarak, tavak és nádasok sosem látott fehér madarai lebbentették meg esténként parki szobám függönyét; távoli gyermekírási örökegy spleenje hozta el hozzám a magány kísérő lidércét: megfészkelte bennem a tömény, a súlyos, a mámorító Bánát, s a kényszer, hogy versbe oldjam ezt a másképp megnevezhetetlen telítettséget.

Aztán városi műtermének búboskemence-fehérré meszelt falain bánáti alkonyatok fölfeszített, barna denevérjei — a festményei fogadtak; az élményfeszültség értelmet, alakot öltött; tárgyi való és magunkba temetkező világ egymásnak felelgető responsoriumai, az elveszett gyermekkor s a férfi-szkepszis révületei suhogtak át érzékelésembe. A képek sétálóját megállította Valaki. Súlyzóik az idő vizébe merültek. Avított bútorok: ágyak koporsói. Asztalok ravatalai. Az emlékezés holdfényvel megnyíló dimenziói egy-egy tenyérnyi ablakkockában. Vidéki szobák szakrális, kanonikus elrendezettsége — birsalma illatú interieurjei a társtalanságnak. Csigás kutak: balladák rokkái. Galambdúcok: az áhítat láófái. Bölcső, szék, korsó, törülköző, ikon: élet és halál — a megmásíthatatlanság rekvizitumai. Ezeken innen és túl: csak a menekvéstelenség fanyar csersava.

A PARASZTI TRIPTICHON meglátásával, elrendezésével s lényegét megragadó fegyelmességével régi piktorok vásznainak hangulatát idézi; a sírkövek tojásdad fotós portréira emlékeztető férj- és asszonyarc a kor-

és környezet-dokumentálás kíméletlenségével mered ránk. A „nem menekülhetsz innen vétettél” életigazsága ez a kép.

A KÉK INTERIEUR életünk első és utolsó szobájának magányát lehel. Amikor először hagytak magunkra, s amikor mi zártuk magunkra az egykor végtelenségre nyíló ajtót...

Wanyek téli, alkonyati csendéletei éppúgy nem csendéletek csupán, mint ahogy a ballada sem vers, hanem igézet, borzadály. Elszáradt mezei virágai, az ablakon túl megnyíló téli tájjal (vagy annak csak sejtetésével) nem a jelent rögzítik, hanem az örökre elvesztet, s épp ezért az örök-kévalót revelálják. BÁNÁTI CSENDELETEnek folklórelemei, a román kötények, tyilimek színhatásai nem öncélúak, nem tájat jelölnek meg, hanem életérzést sugároznak, s rendeltetésüknek ez ad általános érvényt, magas szintű művészi igazolást.

Bécs, Brüsszel, Budapest után itthon szeretne megmutatkozni a művész. Tárlatra készül szülővárosában, Zrenjaninban. Utána Olaszország következik.

(1967. szept. 8.)

EGY ASSZONY ÖT ÉLETE

Ezt a szörnyen regényes címet kell ideírnom, pedig egyetlen és utánozhatatlanul egységes élet az övé. Család, gyerekek, iskola, otthon, művészet — s mindez a szeretet-sugallta tökéletesség, a maradéktalan helytállás szép igényével, szerénységével.

A férj festőművész, a feleség, akiről szó van, keramikus, pedagógus, édesanya és — háziasszony. Az újvidéki Tolsztoj utca 33 alatt művész-házaspár él, de ezt Pozsonyban, Szabadkán vagy Belgrádban pontosabban tudják a jó barátok s művészetük tisztelői, mint a „gyanútlan” szomszédok, mert hát az utóbbiak csupán a munkába siető, odaköszönő embert látják; a festőállványnál vagy az agyagformálló asztalon lezajló különös küzdelem mindig néma, látványosság nélküli áldozattevés.

A házigazda tréfás kényszeredettséggel hajol meg a vendég kifejezett óhaja előtt, hogy bizony ezúttal feléje sem néz padlás-műtermének, hanem az élettársat, Moják Arankát fogja vallatóra: a nap huszonnégy óráján kívül mi kell ahhoz, hogy valaki az élet és a művészet négy-öt posztján egyként tökéletesen megállja helyét?

„Talán a szeretet, az odaadás, a rajongás...” — villan meg a válasz a férjre majd a gyereke odakapott, meleg, nagy asszonyi szemekben, az ujjak azonban tévován motoznak egypár pillanatig a vaskeretes kerámiasztalka mesebeli színes madarán...

— A kerámia még mindig nem nyert kellő alkalmazást az iparban. Többnyire sorozatgyártásos sablonokat várnak attól, aki az iparművészeti iskola elvégzése után mégis bejut valamelyik gyárba, üzembe. Az alkotó egyéniség viszont nehezen hajol meg a közízlésnek termelő gazdasági ér-

dekek előtt. Így lettem én pedagógus. Nem tudtam volna engedni elveimből, művészi igényemből.

(Gyúrták, formálták az agyagot a kishegyesi iskolában a falusi gyerekekkel — játékos kedvteléssel, ahogyan az minden teremtő munka lényegében ott van, s ma már kevesen tudják, hogy az a bácskai keramikusteleg ebből a művészi és pedagógusi kezdeményezésből, példamutatásból bontakozott ki.)

A város nem a kényelmesebb munkafeltételeket, hanem a még összetettebb föladatvállalást hozta Moják Aranka pedagógusi pályáján: a szellemi fogyatkozásos gyerekek nevelésének szentelte élette felét; azoknak a lelkét és képzeletét élesztgeti az agyagból-valamit-teremtés ősi, játékos szabadságú örömeivel, akiknek csupán egy-egy mécsesnyi lángocskát adott életútjukhoz az olykor igazságtalan s épp a legártatlanabbakat sújtó természet. (A másik nagy pedagóguselőd, Kis-Jovák Magda tanítónő mesélhetne arról, hogy itt korábban gyöngül meg a tanító-szív, a nagyon igazaké, a nagyon érzékenyeké, az igaz pedagógusoké.) Ha magasabbra kapnak, s az alkotó önbizalom fényével lobbannak meg néha ezek a tétova értelem-lángocskák, e szívdobogató, győztes pillanatok hozzák meg a legszebb elégtételt Moják Arankának a heti harmincnégy órai helytállásért ebben az iskolában.

— Ők talán majd jobban érzik az anyagot, mint más kispajtásaik, mert értelmet és rendeltetést kapott kis ujjai alatt közvetlenül születik meg az élmény, az öröm — madarak, állatok, gyümölcsök, mesefigurák képében. Az én szerepem a biztatás, bátorítás, ötletadás, az örömeiben való résztvállalás. Megható, hogy mennyire ott él bennük a vágy: megnevezni az életet; alakot, tapintható megfogalmazást adni mindannak, ami csak sejtésként, a való élet homályos vetületekén él bennük. Kilátásba helyezett, modern új iskolánkban talán nem kell majd napi három váltásban dolgoznunk, de ennél is fontosabb, hogy a kezűgyesség-fejlesztő foglalkoztatások bővülnek, jobban előkészíthetjük kis tanítványainkat az életre, hiszen ebből az iskolából nem vezet tovább út következőbe...

Ennyi a pedagógus vallomása.

És a művészé?

Megformálásban, festő és égető technikában egészen újszerű, lenyűgöző szépségű kerámia-plasztikai adják meg a választ. Szárnyas halait, madarait mintha a gyönyör és a szenvedés mesés Atlantiszából mentette volna ki — talán épp a kicsi tanítványai között átél élmények emberfölötti erejével, hitével.

De ezt már csak búcsúzás után tudom megfogalmazni magamban, mert az igaz, nagy művészet előtt mindig szótlanásra van kárhoztatva az ember.

(1968. jan. 7.)

A LÁBADOZÓ GARABONCIASNÁL...

Huszonegy-két évvel ezelőtt a Híd régi szerkesztőségébe vezetett az út ezen a kovácsoltvas díszítésű utcai kapun át, az újvidéki Főpostával szemben. A délutáni árnyékokkal játszó tavaszi udvarmélyre talán le sem lát az, aki ott fönt él a második emeleten. Csak a háztetők és az ég egy darabkája. Az engedetlen, elfáradott láb szüntelenül szolgálatot teljesítő szerepét végképp az eszmélkedő, egész életre rámerengő agy veszi át. Meg a háztetőkön pásztázó rab tekintet. Aki fiatal írók egész nemzedékeit segítette szárnyra, idősebb társként, folyóiratszerkesztőként, irigységet soha nem ismerő megértéssel, szeretettel — számíthat-e erős, fiatal karokra, amelyek olykor-olykor lesegítik egy sétára ezen a bérházfolyosón?

Majtényi Mihályék ajtaján csöngetek.

— Épp most volt itt egy zágrábi újságíró is — próbál fölemelkedni székéből a beteg házigazda, de csak kezét nyújtja, az akaratlanul ki-mondott félmondat hirtelen támadt zavarával, nehogy megbántson a be-jelentéssel. A nemrégiben átélt, hosszú kórházi kivizsgálás élményeit de-rúre igyekszik átváltani, majd megélnékül szemmel arról a hajógyári munkásról mesél, aki betegtársként megosztotta vele azokat a napokat... Ebből is írói meditáció lehetne, tudom.

— Keveset írok mostanában... De örülök a pályatársak sikereinek... Az Élő víz megjelenik majd szerb fordításban. A Bige Jóska házassága is, Belgrádban. Tudod, kis pénz, de nagy kiadó! — hunyorít rám hangu-latteremtő élcelődéssel.

Az asztalon könyvek, újságok, orvosságok. A kedvenc Goethe-kötet mellett: alfamicin. Az erőt adó mégis valami más. Talán épp egy baráti telefonhívás. Mint most is. A frissebb mozgású élettárs kezéből veszi át a kagylót, mintha kézre, tenyérre fonódnának rá a hosszú, fehér ujjak. Gál Lászlóval beszélget Majtényi Mihály. A régi Vasút-utca fölött át-beszélnek egymáshoz. Szaggatott félmondatok, évődések, amelyek csak kettőjükre tartoznak.

Nehéz visszatálcálni a vendéghez. Nem is a beszélgetés fonalát, hanem — szalagját találja meg a házigazda:

— A színes szalag, a szombat esti jelentkezésem a rádióban megsza-kadt ugyan, de lehet, hogy könyv lesz belőle. Egyszer a Száva forrásá-nál jártam, s meg is írtam, hogy „Láttalak eredni...” Talán ilyen cím alatt...

Egy topolyai közös utunk jut eszembe, amikor az akácfák alatt bal-lagva, a téglajárdán, utánunk szólt egy valaki a kiskapuban üldögélők közül: „Már megbocsássonak, nem a Majtényi Mihályhoz van szeren-csénk? Ráismertünk a hangjára...”

Az asztalon egyelőre hallgat az öreg írógép, de a vajdasági irodalom hasonlíthatatlan derűjét még nem adták fel a billentyűk. Derűt? A Cso-

dálatos ajándék c. novellájának füttyös piktora sok mindent eltakart ecsetvonásaival azon a látomásos képen, ott, az ámulások gyermeki falán... Álmot, mesét, hitet. Vigaszt. Hogy a mese velünk él, akár egy szoba négy fala között is, ahonnan mindig azt a darabka tavaszi kék eget látjuk.

(1974. márc. 24.)

A NYOLCVANÉVES BARANYI KÁROLY

Március első vasárnapjának délelőttje. A Verseci utca és környéke, a telepi dolgozók világa csöndes ilyenkor. Baranyi Károly újvidéki szobrászművész és B. Markov Zlata keramikumművész hasonlíthatatlan szívéllyességgel, a mindig feltárulkozni kész, fiatalos, rajongó lelkek már első pillanatban élményt és hangulatot teremtő nyíltságával fogadják a látogatót. Az évtizedek óta töretlen hittel, eszményi szépségáhitattal végzett alkotómunka őrizte meg őket ilyennek.

Az őszre nyolcvanadik életévét betöltő mester a nyugat-németországi Marburg an der Lahn városából kapott ajánlatot egy szoborkiállításának megrendezésére. Elsőnek erről beszélgettünk.

— A meghívást az ottani egyetem mellett működő művészeti és művelődéstörténeti múzeum küldte — tájékoztat a legfrissebb eseményről Baranyi Károly. — Noha — szobrászati alkotásokról, jobbára nagyméretű művekről lévén szó — a kiállítás megvalósításának technikai, szállítási és egyéb feltételei nem kis gondot fognak jelenteni, természetesen elfogadtam. Annál inkább, hiszen meggyőzően ottani kezdeményezésről van szó; a meghívás váratlanul ért, nyilván a tavalyi budapesti kiállításunk nyomán támadt meghívóinkban ez az igény és érdeklődés. A kiállítást június kilencedikén nyitják meg, és hat hétig lesz nyitva.

A tavalyi pesti kiállítás említésére, Baranyiné az élettárs sugárzó szeretetével mutatja azt a bronzérmét (Kiss Nagy András alkotását), amelyet a Magyar Képzőművészek Szövetsége adományozott Baranyi Károlynak mint tiszteletbeli tagjának.

Az emlékezéseket csakhamar egy gondosan vezetett alkotói napló irányítja. A Pankotai Farkas Béla szobrászműtermében, majd a Garnier-nál töltött párizsi évek, s az 1919-ben megrendezett első kiállítás a budapesti Nemzeti Szalonban — ezek jelzik a kezdetet. Ma már a két háború közti művészsorssal együttjáró megpróbáltatások, sőt, nélkülözések emlékein is bölcs tűnődéssel borong a Baranyi művészházaspár: mindezt megfenyésztik az egymást követő sikerek, eredmények. A megsárgult, régi újságkivágások egyként dokumentálják a Független Művészek Társaságának tagjaként megrendezett hajdani kiállításokat, az 1937. évi párizsi nemzetközi művészeti és műszaki kiállításon elért kivételes sikert, a hazai pályázatokon — Radauš, Dolinar és Augustinčić mesterek mellett, tehát

igen magas szintű versengésben kivívott eredményeket... A kezdeti festőkorszak után művészi érmekek (köztük a Pirandello-plakett), terrakottaszobrok (pl. a Csókolódzó faun), majd a monumentális Mercur-szobor jelentették a jobb állomáspontokat a kiteljesedést meghozó, mai, korszerű alkotásokig.

A tavaly júniusban és júliusban megrendezett kiállítás az Ernst Múzeum négy termében több ezer látogatót vonzott, s anyagában már a mester legújabb alkotói korszakát idézte.

B. Markov Zlata kerámiai alkotásai, népi majolika festéssel készült lapjai — akárcsak tavaly az Ernst Múzeumban — marburgi kiállításon is méltón fognak társulni Baranyi Károly alkotásaihoz. A mesét, asszonyi lírát, nemes érzékenységet idéző lélekgazdagság a konstruktív, férfias fegyelmezettséghez...

Nehéz a látogatónak megválni Baranyiék otthonától: egy utolsó pillanatban fölfedezett Oláh Sándor kép a falon, Baranyi Károly kitűnő portréja 1915-ből, a régi vajdasági magyar festők máig sem eléggé elemzett problémakörét nyitja meg, a továbbvivő társalgás csábításával, a kortársak, a tanúk vonzásával, de hát búcsúzni kell.

Egy felejthetetlen vasárnap délelőtt a Verseci utca 25. alatt.

(1978. márc. 14.)

NEGYVEN ÉV A JUGOSZLÁV KÜLPOLITIKA SZOLGÁLATÁBAN

BÁLINT ISTVÁN

„Jugoszlávia helyes baráti politikájának köszönheti, hogy a Balkánon ma nagy vonzóerőt jelent mindazoknál, akik harcoltak a fasiszta hódítók véres politikája ellen. Ezek Jugoszláviában nemcsak a Balkán leg-erősebb államát és a németek elleni harc bástyáját látják, hanem a Balkán központi hatalmát, az önzetlen segítőtársat a béke felé vezető úton” — áll többek között a *Magyar Szó*, az akkori *Szabad Vajdaság* — első számának egész első oldalát betöltő vezércikkben. Utalva arra, hogy a lapnak kezdettől fogva feladatkörébe tartozott a jugoszláv külpolitika szolgálata is. Jugoszlávia nemzetközi helyzetétől, a világpolitikai történésektől és a lap szerkesztési koncepciójától függően ez a feladatkör kisebb vagy nagyobb súlyt kapott, jobban előtérbe került, vagy némileg háttérbe szorult a lap többi feladatai között. De a szerkesztőség sohasem feledkezhetett meg arról, hogy az olvasókat a világ történéseiről is tájékoztatni kell, ezzel a tájékoztatással Jugoszlávia külpolitikáját kell szolgálnia, ismertetve, magyarázva, befelé és kifelé népszerűsítve ezt a

politikát, és hozzájárulva egyben annak érvényesüléséhez éppúgy, mint alakításához.

AZ ELSŐ LÉPÉSEK

„Németország letette a fegyvert” — hirdeti a lap 1945. május 9-ei száma. Ezzel az eseménnyel vált külön a kül- és belpolitika, hiszen addig a háború egyidejűleg volt kül- és belpolitika. A külpolitika helye a lapban azonban még ezzel sem különült el. Ez biztosan befolyásolta a hírszerzés körülményessége — egy ideig a rádióhíreket vették fel gyorsírással, és abból lett a hírugynökségi rész a lapban, később pedig, egészen az ötvenes évek elejéig morzejeles géptávíró, és csak jóval később jelentkezett a mai betűíró géptávíró, ami megkönnyítette a hírugynökségi anyag zavartalan vételét. De biztosan sok minden más is közrejátszott. Tény az, hogy a külpolitikának sokáig nem volt saját oldala, hanem különféle jellegű és természetű hírek kerültek egy oldalra, így pl. a Külföldi rövid jelentések címmel közölt apró hírek alatt ott állt az, hogy „Megkezdte működését a Vajdasági Nemzeti Színház Noviszádon”. A külpolitikai jellegű írások azonban már egészen korán jelentkeztek a lapban: hosszabb összefoglaló a Szovjetunió ipari eredményeiről, debreceni majd budapesti levél Rácz Zoltán aláírással, egy hosszabb írás az alábbi beharangozóval: „A magyarországi napilapoknak a gazdasági élettel, különösen az iparral foglalkozó cikkeiből a következő általános képet meríthetjük Magyarország iparáról”; már 1947 elején jelentkezik a Heti Szemle című összefoglaló, ugyancsak olvashatunk magyarországi útijegyzeteket, először aláírás nélkül, később Steinfeld aláírással, majd Sulhóf József egészoldalas cikkét, vagy Gál László kis kurzívós külpolitikai jellegű írását stb.

Az első fordulat 1948, amikor a lap július 1-jei száma közli Jugoszlávia Kommunista Pártja Központi Bizottságának nyilatkozatát azzal a határozattal kapcsolatban, amelyet a kommunista pártok Tájékoztató Irodája a JKP belső helyzetéről hozott. Ezzel ugyanis új korszak kezdődött a külpolitikai rovat életében is. Mert a lapra külön feladat hárult azzal, hogy Magyarország nemcsak bekapcsolódott a jugoszlávéllenyes hajszába, hanem még kiemelkedő szerepet is vállalt ebben a kampányban. Ezért a lapnak és munkatársainak az lett a feladata, hogy visszaverje ezt a propaganda-hadjáratot, leleplezze a rágalmakat és hazugságokat, a magyar olvasókat tájékoztassa az igazságról, ellensúlyozva a vajdasági magyarok felé irányuló propagandaáradatot. Így aztán a külpolitikai rovat munkatársainak tevékenysége és cikkei is erre összpontosultak. 1949 elejétől állandó alrovatként megindul a „Rágalmak és hazugságok ellen” címet viselő reagálások sorozata, de egymást érik a magyarországi rágalmakra adott választ tartalmazó cikkek is: Álhírlap-írás Magyarországon (B. S. — Bogdánfi Sándor), Ki a csaló Magyar-

országon, Néhány szó a magyarországi tanácsválasztásokról, A magyarországi szörnnyű „élelmiszerhiány”, Magyarországi takarékoság, Szénhiány Magyarországon, Gazdasági hanyatlás Magyarországon stb. Sőt ez a tevékenység a jugoszlávellenes kampány fokozódásával mindinkább elméleti megalapozottságot kapott (így majd egészoldalas cikk: Tájékoztató irodás zűrzavar munkástanácsaink miatt és két folytatásban: Történelemhamisítás címmel az SZK(b)P történetéről Bálint István tollából). A külpolitikai cikkek azonban lassan több más témára is kiterjednek. Legtöbbször még a Jugoszlávia ellen folyó tájékoztató irodás kampányhoz kapcsolódóan: Egy hírhedt recept bolgár változata, A béke megcsúfolása, Tájékoztató irodás kudarcok Nyugaton, Moszkvai kudarc a Dunán, Moszkvai játszma Németország körül stb. De mind gyakrabban fordulnak elő az egyéb külpolitikai témák is: Államkapitalizmus az Egyesült Államokban, A brit államközösség értekezlete, Az Egyesült Nemzetek idei közgyűlése, Jugoszlávia és Ausztria stb. Ezek a cikkek R. L. (Rehák László), B. S. (Bogdánfi Sándor), M. J. (Mucsi József) és B. I. (Bálint István) aláírással látnak napvilágot.

Addigra már kialakult, hogy a négyoldalas *Magyar Szóban* a harmadik oldal a külpolitika, azzal, hogy a legfontosabb hírek az első oldalon jelennek meg. Ahhoz azonban, hogy a rovat Mucsi József, majd Bogdánfi Sándor, később Apró Mátyás vezetésével megkapja az öt megillető helyet és megszabaduljon a fent jelzett bizonyos egyoldalúságtól — elsősorban a tájékoztató irodás kampány elleni beállítottságtól —, az kellett, hogy megváltozzon a külpolitika szerepe és helye a jugoszláv társadalomban. Ezt a fordulatot pedig a jugoszláv külpolitika általános felélénkülése, Tito elnök nagy-britanniai, törökországi és görögországi látogatása, majd még inkább a jugoszláv—szovjet viszony rendezése és az elnemkötelezettség politikája és mozgalma megteremtésének megindult folyamata — Tito elnök első indiai és burmai utazása — hozta meg. Ezzel járt nemcsak a rovat állandó oldalának kialakulása és oldalszámának vasárnap két oldalra való emelkedése, hanem az is, hogy a jugoszlávok általában és külön a *Magyar Szó* munkatársainak megszorodott külföldi utazásai-val polgárjogot nyernek a külföldi riportok (Lukó András Bécsről, Debreczeni József Velencéről, Hangya András Olaszországról, Apró Mátyás Dániáról, Kollin József Nyugat-Németországról, Varga László a Szovjetunióról, Brezsán Gyula Izraelről, Kalapis Zoltán Belgiumról cikkeznek). De még ennél is lényegesebb fordulat, hogy a rovaton rendszeressé válnak a napi kommentárok (Az ENSZ összeül, Az együttműködés útja, Nyugat-európai bonyodalmak stb., főleg A. M. — Apró Mátyás, S. T. — Steinitz Tibor és B. I. — Bálint István aláírással). Ugyanakkor azonban a lapban rendszeressé válnak a kompillált cikkek, például egy egész sorozat: Kérdések, amelyek az ENSZ elé tartoznak főcímmel. De a leglényegesebb fordulat, hogy a lap munkatársai tudósítanak egy-egy jelentősebb külföldi látogatóról pl. Apró Mátyás Hailé Szelasszié etióp

császár és Bajar török köztársasági elnök jugoszláviai látogatásáról, Steinitz Tibor Jugoszlávia, Törökország és Görögország bledi megállapodásáról, Lukó András Gheorghiu-Dej romániai pártvezető jugoszláviai látogatásáról, Rehák László a trieszti szabad területről tartott értekezletről, Szabó Gábor egy jugoszláv kereskedelmi küldöttség trieszti látogatásáról és a trieszti válságról stb. Említést érdemel az is, hogy ekkor már állandósult az Egy hét a világpolitikában fel- vagy alcímű heti összefoglaló, amelyben leggyakrabban R. L. és S. T. aláírással jelenik meg több apró kommentár, de jelentkezik a b-t — Bálint István — és J. N. — Jancsics Nikola — aláírás is. Hasonlóképpen említést érdemel, hogy elég korán létrejött a megállapodás először a *Borbával* majd a *Politikával* a külföldi tudósítások átvételéről, amivel a *Magyar Szó* a nagy jugoszláv napilapok sorába került.

A rovat már jelesre vizsgázott 1956-ban, amikor is majdnem egyidőre estek olyan nagy horderejű események, mint a magyarországi ellenforradalom és az Egyiptom elleni angol—francia—izraeli agresszió. Azóta már történelem, hogy az 1956. októberi napokban a *Magyar Szó* a világ egyik legjobban tájékozódott napilapja volt. Külpolitikai szerkesztője, Apró Mátyás, valamennyi fegyveres csoport részéről mozgásszabadságot élvező szerkesztőségi dzsippel, legtöbbször egy-egy neves jugoszláv újságíró — pl. az akkor a *Politikának* tudósító Djuka Julius — kíséretében sorra járta a magyarországi események színhelyét, az összegyűjtött anyaggal, budapesti telefon-összeköttetés hiányában, Horgosig utazott vissza, hogy onnan leadja telefonjelentését a szerkesztőségnek, ahonnan aztán a legfrissebb értesítéseket számos világlap munkatársai kérték a *Magyar Szótól*. Ezzel párhuzamosan az októberi napokban a *Magyar Szó* újszólván mindennap két napi kommentárt is közölt, egyiket Rehák László tollából, a magyarországi események kapcsán, a másikat pedig Steinitz Tibor tollából az egyiptomi eseményekkel kapcsolatban.

NEHÉZ AZ UGRÁS

Később Ács Károly, majd Bálint István szerkesztésében a rovat egyéb vonatkozásban is kibontakozott. Egyrészt ehhez létrejött az anyagi alap — a hatvanas évek elején a külpolitikai rovatnak már hétköznapi három és vasárnap négy oldala volt a lapban. Munkatársi gárdája felerősödött. A kezdeti nehézségek után — amikor is a géptáviró ontotta a híreket, jóval több hírt kellett behozni, és ez eléggé lekötötte a rovat kapacitását — annyira felerősödött a rovat, hogy már állandó cikkezésre is gondolhatott. Ekkor szaporodtak el az eredeti vagy többé-kevésbé ollózott cikkek. Rendszeressé váltak a külföldi riportok (Vébel Lajos afrikai levelei, Fábri Nándor norvégiai útijegyzetei, Gordos Tibor olaszországi, Girizd László egyiptomi útijegyzetei, Bencze Lajos riportjai, Vukovics Géza magyarországi, Szabó Gábor szovjetunióbeli, Jancsics Miklós nyu-

gat-európai riportjai, Székely Tibor afrikai levelei stb.). Jelentkeznek azonban a leggyakrabban turistaként utazó újságírók riportjain túlmutató, mindinkább igazi külpolitikai írásokká váló tudósítások is, köztük Sztáncsics András különtudósításai a Eichmann-perről, Pilcz Nándor San Remó-i tudósításai, Bogdánfi Sándor lengyelországi naplójegyzetei, Bálint István franciaországi levelei stb. Rendszeressé váltak ugyanakkor a hosszabb külpolitikai kommentárok is, a már említetteken kívül T. L. (Tóth László), F. G. és -yG- (Fáy Gábor) és h. gy. (Hornyik György) aláírással. Közűk olyan nagyobb vállalkozások is, mint az 1961. évi el nem kötelezett belgrádi csúcsértekezlet valamennyi részvevőjének rajzolt címmel közölt hosszabb bemutatása. A kompilláció különféle fokának jelzésére mindenféle iníciaálék alakultak ki. (Ilyen volt a hírhedt L. B. P. — Lopta Bálint Pista —, amely körül a botrány akkor robbant ki, amikor az egyik ilyen cikket ezzel az aláírással átvette egy magyarországi lap is.)

A rovat fejlődésében az ugrás megtételéhez azonban még sokáig kellett várni, hogy felülkerekedjen annak tudata: a *Magyar Szó* munkatársainak ott kell lenniük az eseményeknél, helyszíni tudósításokkal kell jelentkezniük, és erre a *Magyar Szó* munkatársai éppúgy képesek, mint bármelyik lap munkatársai. Most, amikor a *Magyar Szó* munkatársai már ott voltak az utóbbi két évtized újszólván minden fontosabb eseményénél, furcsának tűnik, hogy ennek a tudatnak a kialakulása nem is ment olyan könnyen. Mivel hely- és időszűkében csak mozzanatokot ragadunk ki ebből a negyvenéves történelemből, ezzel kapcsolatban is csak néhány dolgot emelnénk ki.

A lap külpolitikai rovata 1963. november 23-án már a gyakorlatban bemutatta, hogy az igazán nagy külpolitikai rovatok vállalkozására is képes. Ezen a napon ugyanis a lap első kiadásában csak egy rövid hír jelent meg: „Meggyilkolták Kennedy elnököt.” A hajnali kiadás viszont már teljes egészében átalakult ennek a hírnek a jegyében, nemcsak a hírügynökségi anyagot közölve, hanem hozta a lap munkatársai által készített Kennedy- és Johnson-életrajzot és saját kommentárját, amelynek megállapítását akár még ma is el lehet fogadni: „Ezzel maga ellen hangolta a megszentelt szabályok, begyepesedett szokások szemellenzős politikájának valamennyi hívét.” A külpolitikai rovat ilyen potenciális képességei ellenére a szerkesztőség igen nehezen szánta el magát, hogy munkatársait kiteszi az igazán külpolitikai feladatok megpróbáltatásainak, és a lap maga sem vállalta az ezzel kapcsolatos kockázatot.

Jellemző példaként említenénk meg, hogy Varga László, a lap akkori főszerkesztője 1964 szeptemberében csak „reprezentációs” céllal kísérte el Tito elnököt Budapestre, és a látogatásról első nap még a Tanjug tudósított. Szerencsére a következő napokban Vargában fölülkerekedett az újságíró, és vállalkozott a mindennapos telefontudósításokra. (Ennek ellenkező előjelű példája ismétlődött meg jóval később, amikor Tito el-

nőköt latin-amerikai útjára a *Magyar Szó* akkori főszerkesztő-helyettese kísérte el „reprezentációs” cézzel, és, miután onnan nemigen jelentkezett, visszatértek megrökönyödve mesélte: — Nem tudom, mi történt ott az újságírókkal, egész nap dolgoztak és mindennap jelentkezni akartak. Az adomáknál tartva, hadd álljon itt egy ennél is tanulságosabb igaz történet: Hua Kuo-feng kínai pártvezető látogatott el a pulai hajógyárba, és az igazgatóság egy tisztviselője egész komolyan megjegyezte: — Mit akar itt ez a sok újságíró, hiszen holnap mindent elolvashatnak az újságokban.) Ugyanakkor azonban Tito elnök lengyelországi látogatása kapcsán az éppen ott tartózkodó Lovas István távirati jelentésben csak kommentárt fűz az eseményhez, mert a szerkesztőség nem is akkreditálta, és „különtudósítónk” B. Milivojević, a *Politika* tudósítója volt.

A külpolitikai rovat helyével kapcsolatos tudat kialakulásának nehézségeit még jobban illusztrálta, hogy 1961. szeptember 1-jén a belgrádi csúcsértekezlet megnyitására a rovat munkatársai semmit sem írtak, csak később kezdte benyomásait megjelentetni Sztáncsics András. De a tudósítást továbbra is a hírügynökségre bízta, azzal, hogy szerencsére 1964. október elején a Kairóban tartott csúcsértekezlet volt az utolsó el nem kötelezett csúcsértekezlet, amelyen a *Magyar Szónak* még nincs saját tudósítója, hanem „különtudósítónk” A. Nenadović. Ebből a szempontból rendkívül tanulságos az, ami az első kereskedelmi és gazdasági világertekezleten, Genfben történt. Az értekezlet megnyitására 1964. március 24-én Bálint István még telefonjelentésben számol be, de másnap a lap Vojislav Djukićnak, a *Politika* tudósítójának írását, vasárnap pedig Branko Vasiljevićnek, a Tanjug tudósítójának összefoglalóját vette át. Esténként e sorok írója kettőjükkel prefizett, és annak leplezésére, hogy lapja nem az ő tudósításait közli, egész nap a többi újságíróval együtt dolgozott. Ezeket az írásokat március 31-ével kezdődően a *Magyar Szó* levél formájában kezdte megjelentetni. E levelekben volt többek között olyan sikeres vállalkozás is, mint Touch Kim kambodzsai kereskedelmi miniszter és Baczoni Jenő magyar külkereskedelmi miniszterhelyettes nyilatkozata a *Magyar Szónak*.

AMIKOR MÁR VOLT ROVAT

A *Magyar Szó* 1968. január 1-jei száma sok tudósítást közölt arról, hol jártak 1967-ben a *Magyar Szó* munkatársai. Ebből a számból kiderül, hogy az előző évben Bálint István két esemény színpéjén is ott volt, mégpedig Egyiptomban mindjárt az októberi háború befejezése után az első repülőgéppel, a kialakult helyzetről sokáig érvényes és idézett fölmerést készített, és ott volt az első ciprusi válság napjaiban Ankarában, amikor mindennap várható volt a sziget török lerohanása. Ugyanitt jelent meg Mendrei Ernő első telefonjelentése külügyi államtitkárunk londoni látogatásáról; Bogdánfi Sándor belgiumi, Steinitz Tibor görögorszá-

gi, Hornyik György franciaországi, Tóth László iraki látogatásáról írt. De szerepelt a lap többi munkatársa is, mivel Szerencsés József Svédországban, Szabó Gábor Nyugat-Németországban, Burány Nándor Dániában, Polyvás József Hollandiában, Árok Ferenc Portugáliában és Albániában, Keresztényi József Finnországban, Lépes László Spanyolországban, Gál László Olaszországban, Sztáncsics András Csehszlovákiában, Piszár József az NDK-ban, Lukó-Sulman Teréz Svájcban, Kalapis Zoltán Ausztriában, Németh István a Szovjetunióban, Bodrits István Magyarországon, Lovas István Bulgáriában, Matuska Márton Kanadában járt.

Ez a seregszemle csak egy igazolása volt annak, hogy addig az időpontig a *Magyar Szó* külpolitikai rovata már izmos és bármelyik nappal szemben versenyképes rovattá vált. Ezt különben meggyőzően igazolta az is, hogy 1968-ban a *Magyar Szó* világlap-szinten foglalkozott az év két nagy eseményével. A csehszlovákiai eseményeknek augusztus 21-én rendkívüli kiadást szentelt, de azt követően is eredeti hozzáállással — főleg Steinitz Tibor kommentárjaival és összefoglalóival —, színvonalasan foglalkozott az eseményekkel. A csehszlovákiai beavatkozás megelőzően pedig számos helyszíni tudósítást közölt a helyzet alakulásáról. Kezdetben Bogdánfi Sándor, később Lovas István, Varga Matild és Burány Nándor tollából, majd a válság csúcspontjára idején Steinitz Tibor különtudósításokat küldött közvetlenül az intervenció előtti napok eseményeiről. És mindemellett a lap rendszeresen közölte Somogyi Mátyásnak, a pozsonyi *Új Szó* prágai munkatársának tudósításait.

Az év másik nagy eseményéről, a franciaországi válságról május 26-án már megjelenik a lap kommentárja Bálint István tollából, amelynek megállapítását a későbbi hetek eseményei igazolták: „Ilyen körülmények között biztos, hogy, bármilyen történjék is a következő napokban Franciaországban, a sztrájk végül is kifulladás és nagyjából minden visszazökken a régi kerékvágásba.” A lap különtudósítója — Bálint István — azonban csak június 1-jén indult el Párizs felé. De útközben elakadt, és először Milánóból jelentkezik, a franciaországi események olaszországi visszhangjával. Első párizsi tudósítása csak június 9-én jelenik meg. Ettől a naptól kezdve azonban mindennap van telefonjelentése Párizsból, kezdetben a válság elcsitulásáról, majd a rendkívüli parlamenti választások első fordulójáról; a választások második fordulójáról már Lovas István tudósította a lapot. Az egészlet lezárta Bálint István Mi történt Franciaországban című folytatásos tárcája, amely a friss élmények hatására akár ma is könyv alakban kiadható összefoglalót és elemzést adott a történetekről.

Emellett ebben az évben a lap munkatársai közül Steinitz Tibor elkísérte Tito elnököt távol-keleti útjára, és helyszíni tudósításokat, riportokat, jelentéseket közölt a Szovjetunióról, Japánról, Mongóliáról és főleg Iránról. Bálint István Guineában járt, és többek között megszerezte Amilcar Cabralnak, Guinea-Bissao felszabadító mozgalma vezetőjének

a nyilatkozatát a *Magyar Szó* részére, amiről a TASZSZ szovjet hírügynökség is hírt adott. Az alábbi beharangozóval egy képes oldalt is hozott magával a lap számára: „A *Magyar Szó*ban jelennek meg először ezek a képek, Guinea-Bissao felszabadító inozgalmának történelmi archívumából kerültek ki, eddig még a világ egyetlen lapja sem közölte őket.” Nyilatkozott a *Magyar Szónak* Diallo Alpha Abdoulaye guineai külügyi államtitkár is. Mendrei Ernő helyszíni tudósítást közölt az olaszországi parlamenti választásokról. Steinitz Tibor Mika Špiljak olaszországi látogatásáról írt, Bálint István a kommunista pártok budapesti konzultatív találkozásjáról, Bogdánfi Sándor az ausztriai eseményekről, Sztáncsics András megszerezte Vályi Péter magyar pénzügyminiszter nyilatkozatát a *Magyar Szónak* stb.

Mindezen felül rendszeressé váltak a heti kommentárok. Teljes névaláírással — Bálint István és Tóth László tollából — rendszeresen jelent az Egy hét a világpolitikában. A nagyobb horderejű külpolitikai eseményekről vezércikkeket jelentettek meg: Bogdánfi Sándor a rhodesiai hazafiak kivégzéséről, Majtényi Mihály Gagarin haláláról, Hornyik György Martin Luther King meggyilkolásáról, Szerencsés József a vietnami háborúról, Steinitz Tibor Robert Kennedy meggyilkolásáról stb. Egész sor színes alrovat jelentkezett: Sokat emlegetik (A Pueblo kémhajó, Genfi tervzet, Ellenrakéta, Panama, Doktor diktátor, Quartier Latin, Csehszlovák Szocialista Köztársaság, A nemzetközi pénzrendszer válsága, A független palesztin állam megalakulása stb.), A hét portréja, A világ-sajtóban olvastuk stb. Rengeteg külföldi riport jelent meg a rovat munkatársaitól és a külső munkatársaktól. Végezetül külön említést érdemelnek a rovat tartós értékű folytatásos tárcái, amelyek mai szempontból nézve is dokumentum erejével foglalkoznak, számos folytatásban, a legidősebb eseménnyel.

EREDMÉNYEKBE GAZDAG ESZTENDŐK

Az azóta elmúlt tizenhat év alatt a rovat munkatársai ott voltak minden fontosabb külpolitikai eseménynél. E vázlatos krónikában — mivel a szakszerű földolgozás sokkal több helyet és részletesebb kutatómunkát igényelne — az eddig elmondottak kiegészítéséül legfeljebb még csak arra vállalkozhatnánk, hogy megpróbáljuk összeállítani a rovat „sikerlistáját”, azzal, hogy a teljesség kedvéért néhány nagyobb — az eddigiek során nem említett —, 1968 előtti vállalkozást is belevennénk.

A nagy nemzetközi események közül a lap munkatársai ott voltak az el nem kötelezettek valamennyi 1964 utáni csúcserkezetén: Lusakából, Algírból, Colombóból, Mendrei Ernő, Havannából és Delhiből pedig Engler Lajos tudósított. Emellett Bálint István ott volt az európai biztonsági és együttműködési értekezlet külügyminiszteri, majd kormány-

illetve államfői összejövetelén Helsinkiben, Engler Lajos pedig a kommunista és munkáspártok berlini csúcsertekezletén.

A lap munkatársai azóta elkísérték úgyszólván valamennyi külföldi útjára Tito elnököt. Így Ausztriában Bogdánfi Sándor járt vele, Görögországban, Hollandiában, Norvégiában, Iránban, Indiában, Japánban, a Szovjetunióban, Mongóliában és Egyiptomban Steinitz Tibor, Egyiptomban, az USA-ban, Kanadában, Nagy-Britanniában és Olaszországban Mendrei Ernő, Romániában Hornyik György, Görögországban Pilcz Nándor, Törökországban Varga István, az NSZK-ban, az NDK-ban és Romániában J. Garai Béla, Romániában Dujmovics György, Kínában Erdélyi Károly, Latin-Amerikában Burány Nándor, Franciaországban és Portugáliában Bálint István. Hasonlóképpen elkísérték külföldi útjukra a JSZSZK Elnökségének tagjait, így pl. Fischer Jenő Sergej Kraighert Romániába. Továbbá a miniszterelnököket: Mitja Ribičičet a Szovjetunióba (Bálint István), Mika Špiljakot Olaszországba és Franciaországba (Steinitz Tibor), Džemal Bijedičet Lengyelországba és Magyarországra (Bálint István), Ausztriába (J. Garai Béla), Törökországba (Hornyik György), Egyiptomba (Mendrei Ernő). Hasonlóképp elkísérték külföldi útjukra külügyminisztereinket, parlamenti küldöttségeinket és több más küldöttségünket is.

A rovat munkatársai tudósítottak ezeknek az éveknek úgyszólván minden nagyobb nemzetközi eseményéről. Angelopoulosz görög miniszterelnök adta az első miniszterelnöki interjút a *Magyar Szónak*. A lap munkatársai cikksorozatban elemezték a nemzeti kérdés alakulását egy-egy ország helyzetének helyszíni tanulmányozása alapján, így Bogdánfi a karintiai és burgenlandi helyzetet, majd az ausztriai helyzet alakulásának tanulmányozását átvette J. Garai Béla és újabban Dujmovics György, az olaszországi szlovén kisebbség helyzetéről többször tudósított J. Garai Béla, Steinitz Tibor pedig a határainktól messzebb eső nemzeti problémákról — Belgiumról és Svájcra — készített helyszíni fölmérést. Hasonlóképpen számos tanulmányutat szenteltek külföldön dolgozó munkásainknak — J. Garai Béla, Dujmovics György, Pálics Márta. Tudósítottak az utóbbi évek nagy nemzetközi értekezleteiről — Steinitz Tibor és Bálint István a Párizsban folytatott vietnami béketárgyalásokról; Pilcz Nándor a FAO-nak Rómában tartott élelmezési világertekezletéről; Mendrei Ernő a Genfben tartott közel-keleti békeértekezletről, az 1973. októberi háború után Kairóban folytatott tárgyalásokról és a Genfben tartott Rhodesia-értekezletről; Steinitz Tibor a Russel-féle bíróságnak Dániában tartott összejöveteléről, amelynek kapcsán megszervezte Sartre-nak, a bíróság elnökének nyilatkozatát a *Magyar Szó* részére; Pilcz Nándor Vladimir Rolović jugoszláv nagykövet gyilkosainak stockholmi peréről; Steinitz Tibor a görögországi Pajzs-perről és a Lambrakis-z-perről; Pilcz Nándor a Szuezi-csatorna újbóli megnyitásáról és az észak-írországi válságról; Steinitz Tibor, majd Sebestyén Imre az első, illetve második

lengyelországi válságról; Lovas István a Szolidaritás mozgalmaról és kongresszusáról; Jakobsz István a berlini válság lezárását jelentő értekezletről, J. Garai Béla a Willy Brandt megbuktatásával járó nyugat-németországi válságról, Bálint István és Mendrei Ernő a libanoni polgárháború első napjairól stb. Hasonlóképpen említést érdemel, hogy a lap munkatársai ott voltak az utóbbi évek majdnem valamennyi osztrák választásán (Bogdánfi, Steinitz és J. Garai, aminek kapcsán két osztrák miniszterelnök, Klaus és Kreisky, is nyilatkozott a *Magyar Szónak*), az olaszországi és angliai választásokon (Mendrei Ernő), a franciaországi elnök- és parlamenti választásokon (Bálint István). 1969 óta tudósítottak minden Olasz KP kongresszusról (Mendrei Ernő), az MSZMP minden kongresszusáról (Bálint majd Dujmovics), de ezenkívül a Francia KP, a Szovjet KP és a Lengyel KP több kongresszusáról is (Bálint István). Ott voltak az első demokratikus spanyol választáson (Pilcz Nándor) és a Spanyol KP első legális kongresszusán (Lovas István). És így folytathatnánk, miközben a hazai külpolitikai eseményeket fel sem sorolhatjuk.

ÚJABB ÉVTIZEDEK FELE

A *Magyar Szó* és külpolitikai rovatának történelme nem zárul, hanem az ötödik évtizedben is folytatódik. Tagadhatatlan, hogy az utóbbi években objektív és szubjektív körülmények csökkentették a rovat súlyát, de az, hogy a tehetséges fiatalok egész gárdája gyűlt össze a rovaton, a biztató távlatok záloga. A rovat súlyát csökkentő körülmények között csak néhányat említenénk meg.

Első helyre tesszük a szerkesztési koncepció eltolódását. Gondolunk itt arra, hogy mindvégig két koncepció ütközött vagy kombinálódott annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogy mi az, ami növelheti a lap súlyát, tekintélyét, hatását, olvasótáborát stb., ennek keretében mi az, ami ellensúlyozhatja, hogy Újvidéken a *Dnevnik* nyilvánvalóan kedvezőbb helyzetben van. Az egyik koncepció a „helyi lapoknak” a *Magyar Szó* vidéki kiadásainak és oldalainak tulajdonított nagyobb jelentőséget, a másik pedig „a *Magyar Szó világlap*” koncepció volt, amely azt hirdette, hogy a lap a külpolitika révén kárpótolhatja magát bizonyos egyéb hátrányokért. A vita, sajnos, közben véglegesen eldőlt. Az évekig mindig a *Magyar Szó* mögött haladó *Dnevnik* átlagos példányszáma ma már majd kétszerese a *Magyar Szó* példányszámának. Hasonlóképpen meg kell említeni a rádió, de főleg a tévé konkurrenciáját, amely mindenképpen más helyzetet teremt a külpolitikai rovat számára.

Ezek a körülmények, más tényezőkkel párosulva, szűkítették a rovat anyagi és káderalapját. Az anyagi alap szűkülésénél gondolunk egyrészt a lap általános anyagi, külön devizaproblémáira, másrészt a rovat oldalszámának csökkenésére. A káderalap szűkítésénél pedig arra, hogy felgyorsult a mindig meglévő eláramlás a rovatról. E négy évtized alatt sok

nem említett ember is megjárta a rovatot. Közülük sokan később hátat fordítottak az újságírásnak, mint pl. Gulyás Antal, aki ma is tagja a laptanácsnak, Tóth László stb. Sokan más újságírói megbízatásra távoztak, Farkas László és Horváth Gábor a *Jó Pajtáshoz*, Fáy Gábor a *Dolgozókhöz*, Törköly István a *Magyar Szóban* kapott más megbízatást stb. Ez a távozási folyamat felgyorsult a televízió jelentkezésével — az Újvidéki Televízió úgyszólván egész külpolitikai részlege a *Magyar Szóból* került ki: Mendrei Ernő, J. Garai Béla, Varga István és később a rádióhoz távozott Jakobsz István — és a Szövetségi Végrehajtó Tanács fordítoszolgálata magyar szerkesztőségének megalakulásával — ide távozott Bálint István, Hornyik György és Pilcz Nándor.

A rovatnak azonban ma is olyan tehetséges fiatal munkatársi gárdája van, hogy minden feladattal meg tud birkózni. A körülményektől függ, hogy milyen feladatot kapnak. Mindenképpen az övéik a következő évtizedek. Ennek illusztrálására hadd zárja ezt a vázlatos krónikát egy adat: e sorok írásának idején vette át a rovat irányítását Sebestyén Imre, aki abban az évben született, amikor e sorok írója a külpolitikai rovat munkatársa lett.

A FÉNYKÉP ÉS SZEREPE A MAGYAR SZÓBAN

NÉMETH MÁTYÁS

„Ma 1500 dolgozója van annak a lap- és könyvkiadó vállalatnak, amely negyven évvel ezelőtt, 1944. december 24-én a felszabadult Újvidéken, egyetlen szobában, négy újságíróval és két írógéppel indult el a lapkészítés útján, előbb *Szabad Vajdaság* majd *Magyar Szó* néven jelentetve meg a világ első magyar nyelvű, hadi jellegű és antifasiszta forradalmi napilapját” — írja Bogdánfi Sándor a *Magyar Szó 1984. évi Naptárában* a lap indulásáról.

A *Szabad Vajdaság* szerkesztősége a Futaki út 50. szám alatt kezdte naponta megjelentetni „azt a vékony újságot, amely a vajdasági dolgozó népnek a fasiszta sötétség végét és egy új világ kezdetét jelentette”. Ebben az új világban nagy szükség volt egy olyan lap megjelenésére, amely az első szám címdoldali cikkének már a címében is nyíltan hirdette az új társadalmi rend jelszavát: „Politikánk lényege a népek testvérisége!”

Hogy szemléltetni tudjam a fotó szerepét a *Magyar Szóban*, a lap több évfolyamát vizsgáltam, gyűjtöttem az elemzéshez szükséges adatokat. Kezdetben a *Szabad Vajdaság* oldalain csak az írott szóval serkentették az épülő ország magyar ajkú lakosságát munkára, az ország újjáépítésére.

A *Szabad Vajdaság* első fényképe Lenin kéthasábos portréja volt, amely a lap 1945. január 21-ei számának címlapján jelent meg, a korabeli nyomdatechnika fejlettségéhez viszonyítva tökéletes nyomtatásban. Kezdetben elég sok fotó jelent meg a lapban. Ezek többnyire politikai vonatkozásúak voltak, majd 1945 márciusától fokozatosan helyet kapnak a lapban az első riportfotók, amelyek már címmel és képaláírással adnak információt a munkavállalásokról. Érdekességként íme néhány képaláírás: „A nőszervezet asszonyai kötnek-szőnek a munkahelyen”; „Traktorvezető tanfolyamot végzett ifjúmunkások készülnek a tavaszi szántásra” vagy: „Fiatal lány a traktorülésen.” A lapnak akkor még nem volt fotóriportere, a fényképeket a szerkesztőség a Tanjug hírgyűnökségtől kapta.

A szerkesztőség igyekezett aktuális képeket is betördelni az újságba, ezért továbbra is hoz riportfotókat. Elképzelhetjük, hogy szükség volt az ilyen, fénykép nyújtotta, vizuális információkra, amelyek a kísérő képaláírással a lehető legmeggyőzőbben illusztrálták az országban fejlődő állapotokat. Igen gyakoriak voltak az ilyen címet viselő képek: „Májusi munka a bácskai földeken”, a képaláírásból pedig már arról informálódunk, hogy: „Ifjúmunkások készítik elő az elhagyott szántókat.” Az ötvenes évekig a lap szerkesztősége fiatal, rátermett tehetségek felkarolásával és továbbképzésével igyekezett bővíteni a munkatársak körét. A lap első fotóriportere Junga György volt, utána jött a lap szerkesztőségébe Brezsán Gyula.

Brezsán Gyula 1950-ben a *7 Naphoz* került, majd amikor a *7 Nap* szerkesztősége Szabadkára költözött, átjött a *Magyar Szó*hoz. „Brezsán Gyula új fejezetet nyitott a Magyar Szóban megjelent fotók történetében. Brezsán már a háború előtt is sokat fényképezett barátjával, Barta Gézával, fotóikkal külföldi kiállításokon is szerepeltek. A szerkesztőségi igény azonban a művészi fényképezés mellett egy újfajta fényképezésre készíteti Brezsánt. A korszakhoz illő fotótendenciák, a »szocialista realizmus« léghőre őt is hatalmába ejtik. Ebből a korszakból való fényképei hajlanak a dokumentarista irányzathoz is. Brezsán, öntudatos kortárshoz illően, Leicájával ott van szinte minden eseményen. Kedvenc Leicájától akkor sem válik meg, amikor már korszerűbb fényképezőgépek jelennek meg. Fényképezőgépével mindig sikerült megragadnia az igazi pillanatot és azt új, esztétikai élménnyé alakítani” — írja Sava Stepanov *Svetlopsi* című munkájában Brezsánról.

Az ötvenes évek vége felé egyre több fotó jelent meg a lap oldalain. A növekvő munka szükségessé tette már a fotóriporteren kívül egy, a fényképek kidolgozásával megbízott fotolaboráns alkalmazását. Ekkor került a laphoz Danis Éva fotolaboráns. Abban az időben a kliséket még az akkori Zvezda nyomdaipari vállalat cinkográfiai szolgálata készítette. A korabeli lapszerkesztők megéreztek a fotó szerepének fontosságát a lapban, ezért a rajzos illusztrációk mellett egyre több a fénykép. Az újságírókat terepjárásukon most már elkíséri a fotóriporter is. Így egyre

színebbek lesznek az írások, az írott szó mellett konkrét bizonyíték-ként szerepel a fénykép, amely alátámasztja az újságíró sorait, az általa közölt tényeket. Például a *Magyar Szó* 1954. május 30-ai, vasárnapi számának második oldalán már képes riporttal számol be a Tito-staféta főünnepségéről. A lap hét fényképet közöl a belgrádi ünnepségről. Azt mondhatjuk, hogy ez az első képes riport, amely a lap történetében megjelent. Hogy mennyire megnövekedett a fényképek száma ebben az időszakban, azt legjobban egy összehasonlítás bizonyítja. Míg 1949 júniusában összesen csak 35 fénykép jelent meg, addig mindössze öt év múlva, 1954-ben már 252 fotó jelent meg a lap az évi, júniusi számaiban.

Amikor az ötvenes évek második felében a Vojvoda Mišić u 1. számú telken felépült az új szerkesztőségi épület, és megalakult az új kiadóvállalat, amely a Forum nevet kapta, akkor már felszerelték a lap nyomtatásához szükséges műszaki osztályokat is. Ekkor alakult meg a Forum cinkográfiai osztálya, amely lehetővé tette a lapban megjelenő fotók közléséhez szükséges klisék gyors elkészítését. Nem kellett most már „házon kívül” csináltatni a kliséket. Ez az újítás valószínűleg bátorítónan hatott a lap korabeli szerkesztőire, mert egyre több fotó lát napvilágot, köztük már olyan jellegűek is, amelyek az olvasó szórakoztatását szolgálják. Már 1959-ben a lap vasárnapi számainak utolsó oldalán, függőlegesen, baloldalt, A világ képekben címmel 4–5 fotó jelenik meg külföldi eseményekről. Most már a lap belső oldalain is szinte elmaradhatatlan a fénykép. A kül- és belföldi események közlésével együtt megjelentetnek fotókat is. A belső oldalak bővítésével és a vidéki oldalak, valamint a *Magyar Szó* mellékleteiként megjelenő helyi újságok még több teret adtak a fotó megjelentetéséhez. Most már a mellékletekben az olvasó szűkebb környezetében készült eseményfotók teszik érdekesebbé ezeket a példányokat, egészében véve a *Magyar Szót*.

Ebben az időben, pontosabban 1960 tavaszán kerül a laphoz még egy fotoriporter, Bora Vojnović személyében. Vojnović fiatalos lendületű fotózásáról így ír Sava Stepanov *Svetlopsi* című kisonográfijában: „Meggyőződéseinek és álláspontjainak következetes továbbfejlesztésével Vojnović egyre jelentősebb és meggyőzőbb fotográfiai »jegyzeteket« készít. Szorgalmas krónikásként örökíti a körötte zajló események legfontosabbjait. Egy-egy elkapott, hangsúlyosabb tett pillanatképpel a különféle élethelyzetek kitűnő elemzését adja. Mindig a pillanatképek felé orientálódik, ezért minden bizonnyal a sajtófotó egyik legjobb művelőjének tekinthető.”

Az így felerősített fotósgárdával várható volt, hogy a lap képekben gazdagabban jelenik meg. A szerkesztési koncepció szerint már 1968-an, a lap újrászámában nyolcoldalas képes melléklet jelenik meg. Ezzel kezdetét vette az az időszak, amikor a vasárnapi számokban képes mellékletet közölnek, eleinte nyolc oldalon. Ezeket az oldalakat sok hazai vonatkozású képriport jelent meg, amelyet a lap fotoriporterei készítet-

tek. De ugyanakkor képes riportokkal jelentkeztek szerkesztőségen kívüli fotósok és újságírók is. Az egyszerűbb kezelésű és hozzáférhető áron megvásárolható kis Altix fényképezőgépek sokáig nagyon népszerűek voltak a lap újságíróinak körében, sőt újságírói tevékenységük nélkülözhetetlen tartozéka lett. Abban az időben a szerkesztőség még szorosabbra fűzte a kapcsolatot a Tanjuggal és az országban megjelenő lapok szerkesztőségeivel. Ezekről csere útján közölték a fotókat, riportokat. A képes mellékletben megjelenő külföldi képriportokhoz a KEYSTONE külföldi hírügynökség szolgáltatta a fényképeket.

A képes mellékletek számának növelése valószínűleg hatott a lap példányszámának növekedésére is. Ezt látszanak alátámasztani azok a képriportok, amelyek nyilvánvalóan ezzel a céllal jelentek meg. Ilyen sorozatok voltak a Vajdaság szépe, Strandszépe és Gyermekszépségek választásáról szóló képriportok. A hetekig, sőt néha két hónapig is eltartó közlés során jelentek meg vajdasági falvaink, városaink legszebb lányainak, gyermekeinek fotói.

A lap terjesztőosztályának kimutatása szerint például 1964-ben az újság vasárnapi számainak eladott példányai elérték a 65 894-es számot, míg a lap évi átlaga 36 700 példány volt. Hogy az olvasónak minél tökéletesebb levonatú képes mellékletet tegyen az asztalára a szerkesztőség, szükség volt a minőség megőrzésére is. Ennek érdekében a lapban megjelent minden fontosabb eseményről és a képes melléklet oldalairól is, a nagy példányszám miatt, ragasztott, duplikát klisékkel nyomták a fotókat a lapban. Így a minőség és a leközlött fotók vizuális élvezhetősége tökéletes volt. A hetvenes évek kezdetén a képes mellékletet már négyoldalásra csökkentették, sokszor csak időszakonként jelent meg. Érthető volt a képes melléklet oldalszámainak a csökkentése, mert a hatvanas évek vége felé már az országban egyre több színes, magazinjellegű hetilap jelent meg, amelyek ontották a képriportokat. Csak példaként említem, hogy 1969. január 29-én jelent meg a zágrábi *Vjesnik* kiadásában a *Start* színes képes magazin első száma, amely majd hetente jelentkezik.

A hetvenes években több mellékletet indítottak, ezek a lappal együtt jelentek meg. 1970-ben meghalt Brezsán Gyula, a lap fotóriportere. Még ebben az évben pályázat útján a laphoz kerül Ifjú Gábor és Németh Mátyás, majd 1974-ben Lazukics Anna. Velük most már négyre emelkedett a lap fotóriportereinek a száma. Sokan feltehetnék a kérdést, miért volt szükség még több fotóriporterre, amikor a lapkonceptió szerint lecsökkentették a képes melléklet oldalainak számát. Ne feledjük, hogy a hetvenes években még mindig megjelenik, igaz csak négy oldalon, sokszor csak időszakonként. Tehát a fotósok munkájára továbbra is szükség volt, annál is inkább, mivel több hazai vonatkozású fotó és képriport jelenik meg a lapban. Igaz, hogy néha a képes melléklet negyedik oldala „elcsúszik” a hirdetésekre, de az új szerkesztési koncepció szerint bővült a képanyag felhasználása a lap belpolitikai oldalán, a művelődési olda-

lon, valamint a hétfői Sportvilágban. A terület tehát csak látszatra szűkült le. A lap fotóriporterei jelen voltak minden társadalmi-politikai vonatkozású eseményen, szinte minden tartományi, köztársasági és országos sportrendezvényen, s képekben, képriportokkal számoltak be a lap olvasóinak, sokszor a lap hétköznapi példányainak oldalait is gazdagítva. A hetvenes évek végén a színes nyomású magazinok óriási áramlatával szemben a szerkesztőség sem technikailag, sem anyagilag nem tudta felvenni a versenyt, hogy olyan minőségű melléklettel lássa el olvasótáborát, mint a színes hetilapok. Ezért a szerkesztőség úgy határozott, hogy megszünteti a képes melléklet vasárnapi megjelentetését, s helyette ezt a teret a szerkesztőség más célokra használja fel.

Mivel időközben a tartományi napilapok és a Rádió mellett felépült az Újvidéki Televízió stúdiója is, amely öt nyelven informálja tartományunk sokajkú lakosságát gyorsuló társadalmi fejlődésünk eseményeiről, szükség mutatkozott arra, hogy RTV-mellékletet indítson a lap, a Rádió és a Televízió műsorának ismertetésére. 1973. december 28-án jelent meg a *Magyar Szó* mellékleteként az *RTV-újság* első száma. Értelmi szerzői színes mellékletnek szánták. Színes fedőlappal és négy belső színes oldallal jelent meg. Az RTV-mellékletben a lap fotósai színes címoldalakat és a belső oldalakon színes technikájú riportokat közöltek az újvidéki, valamint a belgrádi tv-stúdiók készülő műsorairól, színészeiről, énekeseiről. Ezeket a riportokat mint műsorelőzetest közli az RTV műsormellékletben a szerkesztőség.

A hetvenes évek végén újabb melléklettel gazdagodott a *Magyar Szó*. 1978 márciusában indul a *Szivarvány*, hetimagazin jelleggel. Ebben a mellékletben, valamint a lap mezőgazdasági mellékletében, a *Föld Népe*-ben is sok fotóillusztrációt, illetve képriportot jelentettek meg a lap fotóriporterei. A fotó tehát egyre nélkülözhetetlenebb információs tényezővé vált a lapszerkesztésnél. Ez annál is inkább érthető, mert tudjuk, hogy a fotó, kiváltképpen a jó sajtófotó, mint tömegkommunikációs médium, több információt képes közölni egyszerre, mint az ugyanakkora területen közölt írott szöveg.

Összehasonlítást végeztem a *Magyar Szó* évfolyamaiban. Az érdekelt, hogy különböző időszakokban hogyan változott a lapban leközölt fotók száma. Meglepő, hogy az 1964-es és egyáltalán a hatvanas évekhez viszonyítva, amikor nyolcoldalas képes melléklettel jelent meg a lap, a hetvenes években közölt képeknek a száma is nagy, jöllehet akkor a képes melléklet már csak négy oldalon jelent meg. Világos tehát, hogy a képek „elhelyezése” a hetvenes években sokkal racionálisabb volt. A hetvenes évek derekáig növekszik a képek száma, utána kis visszaesés érezhető, míg a nyolcvanas években már újból felfelé ível. Kimutatásom alapjául az 1949. év június hónapját vettem, s innen indulva megszámláltam minden öt évben a júniusi számokban megjelent fotókat. Íme, a táblázat:

1949 júniusában 37 megjelent fotó

1954	„	252	„	„
1959	„	812	„	„
1964	„	847	„	„
1969	„	905	„	„
1974	„	926	„	„
1979	„	675	„	„
1984	„	831	„	„

Illusztrációként szolgáljon még egy táblázat, amely a *Magyar Szó* évi átlagpéldányszámát és a vasárnapi eladott példányszámot tünteti föl:

Az 1964-ben eladott évi átlagpéldányszám:	36 700
„ vasárnapi „	: 65 894
Az 1966-ban eladott évi átlagpéldányszám:	33 433
„ vasárnapi „	: 59 418
Az 1969-ben eladott évi átlagpéldányszám:	32 941
„ vasárnapi „	: 52 343
Az 1972-ben eladott évi átlagpéldányszám:	35 412
„ vasárnapi „	: 57 103
Az 1974-ben eladott évi átlagpéldányszám:	33 573
„ vasárnapi „	: 55 408
Az 1983-ban eladott évi átlagpéldányszám:	30 279
„ vasárnapi „	: 54 743

A fenti adatok a Forum lapterjesztő osztályának dokumentációjából valók, tehát hitelesek.

A jubiláló szerkesztőség további erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy minél színvonalasabb lapot adjon az olvasó kezébe. Ennek érdekében a mellékleteknél már történtek változások. A *Szivárvány* és a *Föld Népe* mellékletek már ofszetnyomású technikában jelennek meg, az utóbbi színes címdalakkal és sok színes fotóillusztrációval. A szerkesztőség rugalmas mozgási lehetősége sokban függ a szerkesztőségi létszámtól is. Sok fiatal újságíró került az elmúlt években is a laphoz. A kádernyelés további jó perspektívát biztosít a lapnak. Ennek érdekében fiatalokat ösztöndíjaz a lap szerkesztősége. A fotóosztály kibővítése, laboratóriumának korszerűsítése is napirenden van. A kibővült munkafeladatok miatt, már évek óta, ügyeletes fotoriporteri és fotolaboráns-szolgálatot tart a szerkesztőség.

Hogy az elkövetkező időszakban a *Magyar Szó* még tökéletesebb formában, tiszta nyomdatechnikával, minőségi fotókkal jelenhessen meg, szükséges a nyomdatechnika további fejlesztése is. A szerkesztőség az utóbbi években már kísérleteket tett egy-egy ünnepi számának ofszet- és

fényszedési technikában történő kinyomtatásával, s valószínű, hogy a lap jövője csakis ettől válik majd függővé. A jó eseményfotóra, és egyáltalán a fotóra, egyre fontosabb feladat vár, s továbbra is még jelentősebb helye lesz napilapunkban.

KÖNYVKIADÁSUNK TÖRTÉNETÉBŐL

CSÁKY S. PIROSKA

Adalékunk a jubiláló *Magyar Szó* egyik kevésbé feltárt, az elmúlt 40 év alatt végzett tevékenységére próbál rávilágítani. Ez a tevékenység — a könyvkiadás — nem tekinthető alaptevékenységének, mégsem engedhetjük meg, hogy feledésbe merüljön. A *Magyar Szó* szerepét szeretnénk meghatározni a vajdasági magyar könyvkiadás történetében.

Ha a vajdasági magyar könyvkiadás történetét korszakokra osztanánk a felszabadulástól napjainkig, láthatnánk, hogy a könyvkiadás fejlődésének jelentősebb szakaszai így alakultak:

- I. 1945-től 1950-ig — az útkeresés korszaka (a Vajdasági Magyar Kultúrsvövetség, a *Híd*, a Testvériség—Egység kiadói tevékenysége)
- II. 1951-től 1954-ig — az irodalom kibontakozása (a Testvériség—Egység fellendülése és virágzó korszaka)
- III. 1954-től 1956-ig — a válság éve (a *Magyar Szó*, a Minerva és a Progres kiadói munkálkodása)
- IV. 1957-től napjainkig — a könyvkiadás fellendülése (a Forum Könyvkiadó megalakulása és tevékenysége, egyéb kiadói tevékenység; Szabadka; intézmények kiadványai.)

A *Magyar Szó* valójában nem volt könyvkiadó vállalat. Könyvkiadással csak esetenként foglalkozott, olyankor, amikor egy-egy kiadvány megjelenése időszerűvé, szükségessé vált.

Az ismertett periodizációból is kitűnik, hogy a *Magyar Szó* kiadói tevékenységével csak segített áthidalni a válság éveit, mintegy átmenetet képezve a Testvériség—Egység megcsappant vállalkozása és a Forum Könyvkiadó megalakulása közötti időszakban. Egyes kiadványokon, ezt megelőzően és később is, megtaláljuk a *Magyar Szó* nevét kiadóként.

Az első kiadványok, amelyeket a *Magyar Szó* kiadói tevékenységével kapcsolatban meg kell említenünk, még a *Szabad Vajdaság* kiadványaként láttak napvilágot. Elsőként a mintegy ötvenlapos 1945-ös *Népnaptárt* kell említenünk. A vajdasági magyarságnak a *Népnaptár* volt az első olvasmánya a háború után. 40 000 példánya nem azt jelentette, hogy

ennyi volt az összes olvasója. Ennél sokkal többen is olvashatták, hiszen egymástól kölcsönözve mások is elolvasták, nemcsak azok, akik megvették.

A *Szabad Vajdaság* még három politikai kiadványon szerepel, mint kiadó. Két füzetben Tito cikkei vannak, a harmadik politikai füzet Jovan Veselinov Žarko *A vajdasági egységes népfelszabadító front* c. műve. A füzeteket az újvidéki Budućnost nyomdában nyomtatták. Néhány kiadványon a Budućnost kiadóként van feltüntetve, s a *Szabad Vajdaság* — illetve *Slobodna Vojvodina* — nyomdaként. Ha ezeket a füzeteket is (politikai füzetekről van szó a *Cikkek a Borbából* sorozatból) a *Szabad Vajdaság* kiadványának tekintjük, akkor lényegesen változik a kép: 8 politikai kiadvány az 1945-ös év eredménye: két Kardelj-mű (*A népi tömegek ereje* és *Mai legfontosabb feladatunk*), három füzet Tito beszédeiből (*Tito beszél*, *Népek harca a leigázott Jugoszláviában* és *Cikkek* — más szerzőkkel közösen), Jovan Veselinov Žarko brosúrája, Boris Zihri *Két külpolitika* című műve, valamint az *Ifjúság Szava* kiadásában *A munkásifjúság védelme és szakmai képzése* — *Szabad Vajdaság* nyomdajelzéssel.

1946-ban egyetlen mű impresszumában találjuk a *Szabad Vajdaság*ot: Ilf—Petrov *Aranyborjú* c. művén. A 410 lapos satirikus kiadvány egyben az első szépirodalmi mű a felszabadult Jugoszláviában.

Az 1947-es évtől már a *Magyar Szó* a kiadó. Ebben az évben két politikai kiadványt hozott forgalomba és egy ismeretterjesztőt (ha a népművelést ismeretterjesztőnek tekintjük). A politikai kiadványok között egy oroszról fordított (Alekszandrov: *A nép, amely felépítette a szocializmust*), a másik a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság ötéves tervét ismertette. Mivel a felszabadulás után fellendült a műkedvelés több vajdasági városban, időszerűvé vált egy útmutató füzet közreadása. Így jelent meg Bojan Danovski *Hogyan vezessük a műkedvelő színházat* című munkájának rövidített szövegváltozata magyar nyelven, Laták István fordításában.

Az 1948. év az ötéves terv megvalósítása jegyében zajlott. Két kiadvány a gazdasági élet megszilárdításának tervszerű megvalósítása érdekében szólt (Kardelj: *Harc a Tervért* és a *Vajdaság Autonóm Tartomány népgazdasága fejlesztésének ötéves terve*). Ezekhez a kiadványokhoz csak a Gerhart Boldt német tiszt elbeszélése nyomán írt, *Hitler utolsó napjai* c. füzet társult. Ezt követően két évben (1949-ben és 1950-ben) nem találunk *Magyar Szó*-kiadványt.

1951-ben Boris Kidrič írt az új gazdasági törvénytervezetről. Ebben az évben jelent meg John Steinbeck kétkötetes regénye, az *Érik a gyümölcs* és Sulhóf Józsefé, a *Kémháború az atomtitokért*. Ugyanebben az évben jelent meg a *Magyar Szó* naptára az 1952. évre, hiszen a naptár általában év végén jelenik meg (novemberben vagy decemberben), hogy azután egész évben ott legyen az olvasó asztalán.

Naptárok 1945 óta folyamatosan jelentek meg, s jelennek meg napjainkig, de 1946 és 1951 között nem a *Magyar Szó* volt a kiadójuk, hanem a Vajdasági Magyar Kultúrtaács. Az 1952. évre szóló már a *Magyar Szó* kiadványa, s azóta nem is változtatott kiadót a naptár.

1952-ben relatívan termékeny kiadói tevékenységet fejtett ki a lap. Szám szerint 8 kiadvány jelent meg, változatos műfaji megoszlásban: 4 politikai mű, egy magyar író műve (Móricz Zsigmond: *Forró mezők*), egy vajdasági szerző műve (Sinkó Ervin: *Kísértet járja be Európát*), egy nyelvtan (Károly Pál: *Vidám magyar nyelvtan és helyesírás*) és egy tágabb értelemben vett mezőgazdasági mű, valójában az új társadalmi viszonyok rendezése érdekében kibocsátott brosúra (Vébel Lajos—Pap Endre: *Mi a teendő abban a szövetkezetben, amely nem vezet be teljesen az új számadást*).

1952. november 13-án a *Magyar Szó* jelentést küldött a Vajdasági Magyar Kultúrtaácsnak az év folyamán kiadott könyvekről. Ebben a jelentésben csak három kiadványt soroltak fel, amelyek közül kettőt sem a Matica srpska könyvtárában, sem más vajdasági könyvtárakban ez ideig nem leltünk fel (éppen emiatt nem szerepelnek *A jugoszláviai magyar könyv* c. kiadványban sem). Ezek a kiadványok a következők: *Törvény a népbizottságok megválasztásáról és visszahívásáról* (Zvezda Nyomda, 2000 pl., füzve), *Törvény a községi népbizottságokról* (Zvezda nyomda, 3000 pl., füzve) és John Steinbeck: *Érik a gyümölcs* (ford. Benedek Marcell, Zmaj Nyomda, 1500 + 500 pl.). A felsorolásban szereplő harmadik műről tudjuk, hogy 1951-es évjellel jelent meg. Ennek analógiája alapján a két törvény-füzet is datálódhatott 1951-ben.

A jelentést tartalmazó dokumentumon levő pecséten ez áll: Magyar Szó Lap- és Könyvkiadó Vállalat. Ez ellentmond annak az állításunknak, miszerint a *Magyar Szó* soha nem volt hivatalos könyvkiadó vállalat. Az ellentmondás csak látszólagos. Már az előbbieken is fejtegettük kiadói tevékenységét, mindamellett, hogy elsődleges tevékenysége mégiscsak a lapkiadás volt. Kiadói tevékenységének jelentős része éppen az ötvenes évekre tehető, az elejére (1950—52.) és közepére (1956—1957.). A kiadói részleg munkatársai között fordítóként többek között közreműködött Bogdánfi Sándor is. Tőle tudtuk meg, hogy miután a *Magyar Szó* különvált a Testvériség-Egység kiadványaitól, s önállóan jelent meg a napilap, kiadói részleget is alapított. Kiadványainak nagy része időszerű politikai eseménnyel foglalkozott. A politikai füzetek között gyakran találunk borítólappal, sőt címlap nélküli újságmellékletre emlékeztető brosúrát és fedőlappal ellátott, később sorozatcímmel is jelölt kiadványt.

Megcsappant a kiadványok száma 1953 és 1956 között. Ezekben az években a *Magyar Szó* kiadványai csak egy-egy könyvvel gyarapították a jugoszláviai magyar könyvtermést. Dedijer Tito című könyvét 1954-ben egy lektúr követte (Rhoidis Emmanuel: *Johanna ösztentsége*),

majd 1955-ben a *Pionírújság Kiskönyvtára* címen sorozatot indítottak a legkisebbek számára. A sorozat első füzeté, Bevők: *Légy illedelmes* című műve, oktató jellegű kis füzet.

A kiadványok száma 1956-ban megnövekedett. A számbeli növekedés részben tartalmi változatosságot is jelentett. Az időszerű politikai kérdések továbbra is a figyelem központjában álltak. Ezzel magyarázható, hogy a megjelent 10 kiadvány közül legtöbb politikai tárgyú. Ebben az évben több sorozatot indított be a kiadó: *Időszerű könyvek* (a sorozatot Nagy József, Popović Dušan és Rehák László szerkesztette, számozatlanul jelent meg), *Politikai füzetek* (ez a sorozat előbb indult, de az első két füzetéről nincsenek adataink, hacsak az 1951-ben megjelent — másodlagos forrásból ismert — két törvény nem tartozott a sorozatba), *Társadalom és Igazgatás* (Apró Mátyás, Popović Dušan és Rehák László szerkesztésében, egy füzetét ismerjük), folytatódik a *Pionírújság Kiskönyvtára* sorozat. A *Pionírújság Kiskönyvtára* sorozat füzetein a *Magyar Szó* van feltüntetve mint kiadó, kivéve az *Énekeljünk együtt* címűt (itt a *Pionírújság* szerepel kiadóként, bár valószínűleg ezt is nyilvántarthatnánk a *Magyar Szó* kiadványainál) és a *Hőköm Pista* című antológiát „a legkisebbek számára” 1958-ból, ahol már a Forum Könyvkiadó neve áll. Az 1956-ban kiadott könyvek között a jugoszláv irodalomból is jelentettek meg két füzetet, mindkettőt a gyermekolvasóknak szánva: jugoszláv írók válogatott elbeszélései és Vladimir Nazor Józse, az óriás című népszerű meséje.

A mezőgazdaság kérdéseiről Edvard Kardelj tollából olvashattak az *Időszerű Könyvek* sorozatban, valamint Relja Savić *Hibridkukorica termesztés* című műve sorolható ide, esetleg Edvard Kardelj *Szövetkezeti politikánk* című munkája.

Az 1957. év jelentős fordulatot hozott könyvkiadásunk történetében. Ez évben kezdte meg működését a Forum Könyvkiadó. Mivel a Forum csak az év végére jelentetett meg egy tankönyvet, a jelentősebb könyvtármést a *Magyar Szó* kiadványai képezték, szám szerint hat: két mezőgazdasági tárgyú (Dragan Capek: *Mit tud a traktor* és Ante Golušić: *Olasz búza hazai földben*), egy politikai (Stefanović: *A magyarországi menekültekről*) és három tankönyv (III. és IV. osztályos történelem és VIII. osztályos német nyelvkönyv). Meglepő a tankönyvek kiadása ebben az évben, hiszen tankönyvkiadással ekkor főként a Minerva Könyvkiadó foglalkozott és a Testvériség-Egység Kiadóvállalat (ez év folyamán összesen 31 tankönyv jelent meg, 18 a Minerva kiadása, 9 a Testvériség-Egységé, 3 a *Magyar Szó* és 1 a Forum kiadásában).

A Forum Könyvkiadó megalakulása után lényegesen csökkent a *Magyar Szó* kiadványainak száma. Meglevő sorozatai is beolvadtak a Forum kiadványai közé. Így az *Időszerű könyvek* és a *Politikai füzetek* (Ez utóbbi *Politikai Könyvtár* címen) továbbra is megmaradtak mint sorozatok, de már a Forum Könyvkiadó jelzete alatt. *Magyar Szó*-kiad-

vány egy sem jelent meg 1957-től 1961-ig, kivéve a naptárokat, 1962-ből két politikai füzetet találtunk (*A JSZSZK alkotmánytervezetét és Vajdaság Autonóm Tartomány státútum-tervezetét*). Ezután már csak szórványosan találkozunk *Magyar Szó*-kiadvánnyal: 1964-ben és 1970-ben egy-egy politikai kiadvány, 1972-ben egy politikai és 3 háztartási füzet (*Süssünk-főzzünk* címmel új füzetorozatot indítottak a háziasszonyok számára), 1976 után a Forum más társultmunka-szervezetével közösen hoztak létre néhány kiadványt. 1976-ban az el nem kötelezett országok ötödik csúcserkeztetének határozatait adták ki *Colombói okmányok* címmel a Forum Könyvkiadóval közösen. 1977-ben ugyancsak a Könyvkiadóval és a *Híd* szerkesztőségével közösen készült el Tito elnök kettős jubileumára forradalmi költészetünk antológiájának első kiadása *El nem taposható csillagok* címen.

1978-ban a Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusa álláspontjai és okmányai jelentek meg ugyancsak közös kiadásban, ezt követte 1979-ben az *El nem taposható csillagok* című antológia új, bővített kiadása, a *Magyar Szó* riportkönyve, mintegy összefoglalva a napilapban megjelent riportok színes skáláját 1944-től 1979-ig és Tito elnök beszámolója a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség és a forradalmi szakszervezetek megalakulásának 60. évfordulója tiszteletére megtartott díszülésén (*A Jugoszláv Kommunista Szövetség forradalmi harcának hatvan éve* címen) — valamennyi a Forum Könyvkiadóval közösen.

1981-ben ismét két közös kiadványt találunk: Burkus Valéria *Magamon átszűrve* és Majtényi Mihály *Hétfejú sárkány* című regénye. Ezeket követte 1983-ban Petkovics Kálmán *Régi szabadkei játékok* című könyve a Forum Könyvkiadó, a *Magyar Szó* és a Marketprint társultmunkaszervezet közös kiadása.

A *Magyar Szó* kiadói tevékenységében ki kell emelnünk a naptárok kiadását. A naptárok mint kiadványtípusok hosszú idő óta a legfontosabb, legelterjedtebb népkönyvnek számítottak. A naptári rész miatt egész évben időszerűek voltak, s ezenkívül egyéb olvasmányos, mezőgazdasági, háztartási, egészségügyi ismereteket tartalmazó részeik is voltak. Mondhatjuk tehát, hogy a naptár közlése mellett bizonyos szintű népművelési feladatot is teljesített. Sokáig úgyszólván egyedüli olvasmánya volt a vajdasági magyarságnak a felszabadulás utáni években. Jelentősége éppen ebben nyilvánul meg. A kérdés csak az, hogy a naptár tartalmilag mennyire felelt meg ennek a feladatának. Egy bizonyos: kezdetől fogva nagyon népszerű volt Vajdaságban. Részben azért, mert nem voltak még szépirodalmi kiadványaink, részben, mert egy kötetben, aránylag olcsón jutott hozzá az olvasó hasznos tanácsokhoz, tudományos-ismeretterjesztő, politikai és szórakoztató olvasmányokhoz.

Az 1945-ös *Népnaptárt* a *Szabad Vajdaság* adta ki. Később a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség adta ki a naptárokat, majd 1949-ben a Testvériség-Egység Könyvkiadóvállalat. 1950-ben már *Magyar Szó* év-

könyv cím alatt jelent meg, de a kiadó a Testvériség-Egység, s ezt követően a *Magyar Szó népnaptára*. 1961-től ismét változott a cím, leegyszerűsödve a *Magyar Szó... évi naptára* formára. Néhány kötetét érdemes külön kiemelni. 1965-ben a húszéves *Magyar Szót* köszöntötték a naptári rész után. Ugyancsak fontos kiadványnak tekinthető az 1970-es naptár és évkönyv, mert ebben a kötetben ismertették meg részletesebben az olvasóközönséget a *Magyar Szó* történetével, munkatársaival és készítésének módjával.

Tartalmilag is jelentős változás tapasztalható a naptároknál. Eleinte a naptári rész után a régi naptári hagyomány szellemében a 100 esztendőös jóvendőmondó jóslata következett. Ezután a hetipiacok, vásárok jegyzéke vajdaság helységeiben, ezt ismeretterjesztő rész követte, majd a szó-rakoztató résszel fejeződtek be. Az irodalmi anyag nem volt jelentős része ezeknek a naptároknak. Később tartalmi változás állt be. Az ismeretterjesztő rész még jelentősebbé vált, és nagy szerepet kapott a szórakoztató rész, a női témák (öltözködés, gyermeknevelés, sütés-főzés). A naptárok irodalmi anyagát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy némelyik naptár szinte tematikus számnak tekinthető: vajdasági magyar szerzők elbeszéléseit, népmeséket, az 1975. évi riportokat, az 1976. a szülőföldről szóló írásokat közli. Később az irodalmi részt a krimi, humoros írások és a szexuális forradalom idején az ilyen témakörökből való írások (sex-olimpia, szex-kereskedelem stb.) képezték. Az utóbbi években a szórakoztató irodalom van túlsúlyban: a krimi és a sci-fi irodalom.

Néhány példával illusztrálnánk a naptárok irodalmi részét:

1965. Alberto Moravia: A szökés ; Jorge Luis Borges: A szögletes arcú ember ; Heltai Jenő: Abu Majub balhája ; Mihail Zscsenko: Csodálatos foglalkozás ; Karel Michal: Rendkívüli esemény ; Jaroslav Hašek: A bölcsek köve ; Ferdinánd Reyler: Világvége.
1968. Solohov: Sibalok magzatja ; Németh István: Lepkelánc ; Kolozsvári Grandpierre Emil: Polgári szerelem ; Philip Oakes: A hiba ; Emilijan Sztanev: A zergebak ; Jurij Trifonov: Borbély a sivatagban ; Graham Green: Kínos baleset ; Frank Sargeson: Felemelték a fizetését ; Ornelio Jorge Cardoso: Osvény a hegyoldalban ; Branko Copić: Keserű méz ; Dylan Thomas: Igaz történet ; Ray Bradbury: Az országot ; Günter Kunert: Díjmentesen házhoz szállítva ; Karel Michal: Rendkívüli esemény ; Hernandó Tellez: Hab és semmi más ; Slawomir Mrozek: Utközben ; Herbert Eisenreich: Mire jó, ha rossz a híred? ; Alberto Moravia: A szökés ; William Saroyan: Gaston.
1972. Gál László: A nadrágtartó ; Majtényi Mihály: Légpárna ; Bogdánfi Sándor: Egy szájban két nyelv ; Koepeczky László: Ami jár ; Csépe Imre: Kácsabegy ; Pintér Lajos: Pótolhatatlan ember.
1974. Bogdánfi Sándor: Te ; Gál László: Mint a többi ; Varga Zoltán: A szítakötő nem él sokáig ; Herceg János: Birsalma ; Urban János: Visszatérés ; Koepeczky László: Karéjnál mohóbban ; Majtényi Mihály: A csempe szájú literes ; Csépe Imre: Mesevilág ; Deák Ferenc: Hazafelé ; Gion Nándor: A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni ; Németh István: Méhek, mogyorók.

1975. Riportok és tárcák. A riportok szerzői: Németh István, Ismeretlen szerző 1945-ből, Lukó András, Thurzó Lajos, Lévény Endre, Mucsi József, Brindza Károly, Vébel Lajos, Galamb János, Varga László, Kollin József, Osztrogonác Iván, Bencz Mihály, Jancsics Miklós, Szerencsés József, Girizd László, Vukovics Géza, Muhi János, Bodrits István, Lovas István, Sztáncsics András, Keresztényi József, Kalapis Zoltán, Erdélyi Károly, Pilcz Nándor, Szavics György, Matuska Márton, Szabó Gizella, Törköly István, Csorba István, Steinitz Tibor, Albrecht János, N. Boldizsár Katalin, Csergő Béla, Bóka Ferenc, Miaveczi Márton, Kiss Erzsébet, Varga Matild, Árok Ferenc, Németh István, Mendrei Ernő, Polyvás József, Majtényi Mihály, Bogdánfi Sándor, Debreczeni József, Bzirmai Károly, Laták István, Herczeg János, Csépe Imre, Urbán János, Sulhóf József, Gál László, Bencz Mihály, Kvazimodo Braun István, Pap Endre, Kolozsi Tibor, Major Nándor, Brasnyó István, Saffer Pál, Fehér Ferenc, Varga Zoltán, Kopeczky László, Deák Ferenc.
1976. Lőrincz Péter: Szülőhelyem Bánát ; Németh István: Múltad világa ; Bori Imre: Földvár ; Ács Károly: Nádas tavon (vers) ; Urbán János: Pogányok játéka ; Fehér Ferenc: Szülőhelyem ; Kolozsi Tibor: Az erettség dolgozat vallomása ; Papp József: Fogságaim ; Kopeczky László: Szülőföldem szép határozatlan ; Brasnyó István: Upravák, ó upravák ; Saffer Pál: A csodálatos falu ; Szűcs Imre: Hétköznapok gyönyöre ; Burányi Nándor: Húszéves felismerés ; Fehér Kálmán: Csókai kvartett ; Gobby Fehér Gyula: Négy helyen otthon ; Pintér Lajos: Morava az eresz alatt ; Gordon R. Dickson: Az a bizonyos homokszem ; Bertram Chandler: Egy párnak a fele ; K. Fialkowski: A választás joga ; Igor Roszohovatszkij: Tor—1.
1977. Tóth Ferenc: Hét mese ; Németh István: Nyitva van az aranykapu (nyolcvanéves a kishegyesi óvoda) ; Kásimre Ferenc: Az egykori híres városok színhelye (Debelyacska) ; Fehér Ferenc: Bajsai barangolás ; Matuska Márton: Úton és útfélen Temerinbe ; Fehér István: Felfedeztem Lendvát ; Kővári Árpád: Egy telepes falu verejtékes küzdelméről (Szilágyi) ; Kántor Oszkár: Másként süt a nap, fényesebb szelek fújnak ; Si: Város a Holt-Tisza fölött (Csóka) ; Keresztényi József: Bogarasi fiatalok önmagukról ; Girizd László: Öten a birtokról ; Dudás Károly: Kapaszzkodók.
1978. Örkény István: Mikor van a háborúnak vége? ; Tolnai Ottó: Rázárult az égbojtozat ; William Saroyan: A zongora ; Lengyel József: Egy utca ; Petar Širilov: Az őzek is sírnak ; Beretka Ferenc: Reggel ; Branko V. Radičević: Az ember, aki nem állt bosszút ; Karol Gulič: Tabletták kora ; Skender Kulenović: Aszály ; Achille Campavile: Angyal kamásniban.
1979. 35 év (A Magyar Szó története) ; Gál László: Alkotmányunk (vers) ; Thurzó Lajos: Ébredés (vers) ; Debreczeni József: Kérés és cáfolat (vers) ; Németh István: Karáék újeveznek ; Zsáki József: Enyhítő körülmény ; Majtényi Mihály: Emelet-ház ; Herczeg János: Bölcs megnyugvást ; Sáfrány Imre: Tojás a pohárban ; Fehér Ferenc: Évről évre ; Major Nándor: Utcák, udvarok, parkok ; Fehér Kálmán: Első panasz (vers) ; Bogdánfi Sándor: Foszlányok ; Deák Ferenc: Végül egybefolyó töredékek (vers) ; Tolnai Ottó: Kís kerékpár gurul (vers) ; Pap József: Story (vers) ; Podolszki József: ... (vers) ; Ács Károly: Emlék, télben (vers) ; Gobby Fehér Gyula: Újévi villámlás ; Vébel Lajos: Megjelenni az újságban.
1980. Bognár Antal: Nature morte az ötvenes évekből ; Gobby Fehér Gyula: A fakép ; Majtényi Mihály: Tomiban most ősz van ; Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna ; Tolnai Ottó: Röpcédulák az újvidéki szín-

házban ; Németh István: Életem döntő órája ; Szirmai Károly: Szilveszter esti látogatás ; Herceg János: Közjáték ; Varga Zoltán: Alarcosok.

1981. Ilja Varsavskij: Kísértetek ; Aghatha Christie: Az eltűnt hölgy esete ; Jaroslav Hašek: Eljegyzés a családukbán ; B. Traven: Kutyavásár ; Edgar Allan Poe: Az áruló szív ; Ernest Hemingway: Ahogy a kutya vezeti a vakot.

Az irodalmi rész szerkesztője időnként változott, így történhetett meg, hogy néha ugyanaz a novella kétszer is megjelent, ha nem is az egymás utáni években. 1965-ben és 1968-ban két novella is megismétlődött: Alberto Moravia *A szökés* és Karel Michal *Rendkívüli esemény* című novellája.

Méltó helyet biztosítottak a naptárban az elmúlt év fontosabb eseményeinek és az időszerű társadalmi politikai változásoknak. Az 1974-es naptár az új alkotmány megjelenését üdvözölte és indokolta meg, valamint megemlékezett a 10. pártkongresszusról. Az 1976-os naptárban *Jugoszlávia népeinek felszabadító háborúja és forradalma 1941—1945* címen emlékeztek meg a népfelszabadító háború történetéről. 1978 a JKSZ 11. kongresszusának éve volt. Ez évben *A JKSZ 11. kongresszusa előtt* címen jelent meg írás a naptárban.

A naptárok példányszámáról nincsenek pontos adataink. Az 1945-ösről tudjuk, hogy 40 000 példányban készült. Később a példányszám 15—20 000-re csökkent, s ha időben megjelent (novemberben vagy december elején), akkor jórészt el is fogyott, ha később, az esetben nem talált minden példány olvasóra, s raktáron maradt.

Ami a *Magyar Szó* kiadványainak külső megformálását illeti, azt mondhatjuk, hogy aránylag egyszerű a kivitelük, szerény külsőben, főleg fűzve jelentek meg. Nem is az volt a vállalkozás célja, hogy díszes könyveket készítsen. A cél, csakúgy mint a lap célja is, a gyors, időszerű, pontos tájékoztatás, útbaigazítás volt, s ha már nem volt megfelelő könyvkiadónk, amelyik adott pillanatban megjelentette volna a kijelölt művet, vállalta azt a napilap, illetve a szerkesztőségben dolgozó, könyvkiadással megbízott részleg.

A mellékelt bibliográfiában összegeztük a kiadványokat időrendben, megjelenési évük alapján. A jegyzékbe csak azok a kiadványok kerültek, amelyeket módunkban volt kézbe venni és pontosan megállapítani, hogy a *Magyar Szó* kiadványaként jelentek meg, vagy amelyeket valamilyen forrás alapján feltételezzük, hogy azok és hogy meg is jelentek, nemcsak jelezték esetleges megjelenésüket.

Összegezve a *Magyar Szó* kiadói tevékenységét, megállapíthatjuk, hogy a 40 év alatt összesen 59 különféle kiadvánnyal és 36 naptárral gazdagította könyvtermésünket. Főleg politikai és mezőgazdasági könyveket adott ki, szépirodalmi kiadványai kisszámúak. Mint könyvkiadó mindenképpen jelentős szerepet töltött be abban az időben, amikor még

nem volt megalapozott intézményes könyvkiadásunk a Testvériség-Egység kiadói tevékenységének hanyatlása után. A Forum Könyvkiadó megalakulása után megcsappant a *Magyar Szó* kiadói tevékenysége, de nem szűnt meg teljesen. Társkiadóként napjainkban is találkozunk a *Magyar Szó* nevével. Még ha nem fő tevékenysége is a könyvkiadás, 95 kiadványa nem maradhat említés nélkül, még akkor sem, ha eddigi gyűjtésünk nem lenne teljes. Szükségesnek tartottuk rögzíteni mindazt, amit jelen pillanatban tudunk róluk, az esetleges pótlásokat a későbbi kutatóra bízunk.

BIBLIOGRÁFIA

1945.

1. *Népnaptár 1945.* — Noviszád : Szabad Vajdaság kiadása, [1945] (Szubotica : Minerva Nyomda). — 79 l. : ill. ; 20 cm; 40 000 pl., fűzve
2. TITO, [Josip Broz]
Népek harca a leigázott Jugoszláviában / Tito — Noviszád : Szabad Vajdaság, [1945] (Szubotica : Minerva Nyomda). — 32 l. ; 19 cm
fűzve
3. TITO, [Josip Broz]
Cikkek / Tito, Kardely, Gyilasz ; [Fordította Dr. Hock Rudolf, Kek Zsigmond]. — Noviszád : Szabad Vajdaság, 1945. (Ny. n.). — 32. ; 19 cm
2000 pl., fűzve
4. [Veselinov, Jovan Žarko]
A vajdasági egységes népfelszabadító front / Veselinov—Jovan Zsárko ; [Fordította Kek Zsigmond.] — Noviszád : Szabad Vajdaság, [1945] (Szubotica : Minerva Nyomda). — 20 l. ; 20 cm
2000 pl., fűzve

1946.

5. ILF, [Ilja]—PETROV, [Evgenij]
Aranyborjú / Ilf—Petrov. — Noviszád : Slobodna Vojvodina, 1946 (Noviszád : Budućnost nyomdavidállalat és címkográfia). — 410 l. ; 20 cm
Eredeti címe: *Zolotoj telenok*
1100 pl., fűzve

1947.

6. ALEKSANDROV, G[eorgij Fedorovič]
A nép, amely felépítette a szocializmust / Alekszandrov G., Fedoszejev P., Poszpjelov P. — Noviszád : Magyar Szó kiadása, 1947. (Noviszád : Budućnost nyomda). — 30 l. ; 15 cm
1500 pl., fűzve
7. DANOVSZI, Bojan
Hogyan vezessük a műkedvelő színházat / Danovszki Bojan ; Magyarra átdolgozta Laták István. — Noviszád : Magyar Szó, 1947. (Noviszád : Budućnost nyomda). — 79 l. : ill. ; 16 cm
A bolgár eredeti szerb átdolgozása után, rövidített kiadás
1200 pl., fűzve
8. *A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság népgazdaság fejlesztésének Öt éves terve az 1947—1951 években / Broz Joszip Tito, Hebrang Andrija, Kidrič Borisz, Krsztulovics Vicko beszéde a JSZNK szkupstinájában az ötéves terv törvényjavaslatának benyújtásakor.* — Noviszád : Magyar Szó, 1947.

(Noviszád : Budutynoszt nyomdavállalat). — 155 l. ; 21 cm
20 000 pl., füzve

1948.

9. BOLDT, Gerhardt
Hitler utolsó napjai / Gerhardt Boldt német tiszt elbeszélése nyomán ; Fordította Bogdánfi Sándor. — Noviszád : Magyar Szó, 1948. (Noviszád : Budutynoszt nyomda). — 90 l. ; 16 cm
3000 pl., füzve
10. KARDELJ, Edvard
Harc a Tervért / Kardely Edvard, Borisz Kidrics ; [Fordította Sulhóf József]. — Noviszád : Magyar Szó, [1948] (Noviszád : Budutynoszt nyomda). — 99 l. ; 16 cm
5000 pl., füzve
11. *Vajdaság Autonóm Tartomány népgazdasága fejlesztésének ötéves terve 1947—1951.* — Noviszád : Magyar Szó, 1948. (Noviszád : Budutynoszt nyomda). — 106. ; 16 cm
10 000 pl., füzve

1949.

12. *Magyar Szó* : A Vajdasági Népfrent lapja. *Évkönyv 1950.* — Noviszád : Bratsztvo-Jedinsztvo, [1949] (Ny. n.). — 237 l. + hirdetések : ill. ; 23 cm
Füzve

1950.

13. *A Magyar Szó Népnaplója 1951.* / [Fedőlap: Eszter József]. — Noviszád : Bratsztvo-Jedinsztvo, [1950] (Ny. n.). — 144 l. : ill. ; 22 cm
10 000 pl., füzve

1951.

14. [KIDRIČ, Boris]
Az új gazdasági törvénytervezetokről / Borisz Kidrics. — Noviszád : Magyar Szó, 1951. (Ny. n.). — 30 l. ; 22 cm
3000 pl., füzve
15. *A Magyar Szó Népnaplója. 1952. szökevényre* / [Fedőlap: Eszter József]. — Noviszád : Magyar Szó, [1951] (Ny. n.). — 268 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
30 000 pl., füzve
16. STEINBECK, John
Érik a gyümölcs : Regény / John Steinbeck ; Hangya András festőművész rajzaival ; A címlapot Hangya András festőművész tervezte. — Noviszád : Magyar Szó, 1951. (Noviszád : Zvezda nyomda). — 2 kötet ; ill. ; 17 cm
1. kötet: 344 l.
2. kötet: 366 l.
Eredeti címe: *The Grapes of Wrath*
Készült a noviszádi Zvezda nyomdában. Nyomatott a Zmaj nyomdában, a II. kötetet a Buduónost nyomta
1500 pl., füzve
17. SULHÓF József
Kémháború az atomtitokért : Regény / írta Sulhóf József ; [A címlap Eszter József rajza után a Budutynoszt ofszetgépén készült]. — Noviszád : Magyar Szó, 1951. (Noviszád : Budutynoszt nyomda). — 228. l. ; 16 cm
Füzve
18. *Törvény a községi népbizottságokról* / [Fordította Kolozsi Tibor, Kovács

- Károly, Bogdánfi Sándor]. — Noviszád : Magyar Szó, [1951]
3000 pl., fűzve
Az adatok levéltári anyagból, terjedelem adatunk nincsen
19. *Törvény a népbizottsági tagok megválasztásáról és visszahívásáról* / [Fordította Kolozsi Tibor, Kovács Károly, Bogdánfi Sándor]. — Noviszád : Magyar Szó, [1951] (Noviszád : Zvezda Nyomda). — 2000 pl., fűzve
Az adatok levéltári anyagból, terjedelem adatunk nincsen
- 1952.
20. [ĐILAS, Milovan]
A világ színe előtt / Milovan Đilas beszédei az ENSZ-ben — Noviszád : Magyar Szó, 1952. (Noviszád : Zvezda Nyomda). — 86 l. ; 20 cm
2000 pl., fűzve
21. KÁROLY Pál
Vidám magyar nyelvtan és helyesírás / Átdolgozás Károly Pál könyve alapján. — Noviszád : Magyar Szó, 1952. — 136 l. : ill. ; 17 cm
Készült a noviszádi Zvezda nyomdában. Nyomatott a noviszádi Grafika nyomdában
2000 pl., fűzve
22. [MILATOVIĆ, Mile]
Andrija Hebrang esete / Milatovića Mile ; [A címlapot Gábor Zoltán festőművész tervezte ; Fordította Bogdánfi Sándor, Kollin József, Kolozsi Tibor, Kovács Károly, Vukovića Géza]. — Noviszád : Magyar Szó, 1952. (Noviszád : Zmaj nyomda). — 269 l. ; 21 cm
Eredeti cím: *Slučaj Andrije Hebranga*
3500 pl., fűzve
23. MÓRICZ Zsigmond
Forró mezők / Móricz Zsigmond ; [A címlap Eszter József rajza után készült]. — Noviszád : Magyar Szó, 1952. (Noviszád : Zvezda nyomda), — 207 l. ; 18 cm
A rajz a Budutynoszt ofszetgépén készült
2000 pl., fűzve
24. *A Magyar Szó Naptára 1953.* / [Feddőlap: Eszter József]. — Noviszád : Magyar Szó, [1952] (Ny. n.). — 256 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
45 000 pl., fűzve
25. [ROMAC, Paško]
Szökés a börtönből / Pasko Romac ; Fordította Bogdánfi Sándor — Noviszád : Magyar Szó, 1952. — 112 l. ; 17 cm
Eredeti címe: *Bekstvo sa robije*
Készítette Zvezda nyomda Noviszád, nyomta Koszta Sokica nyomda Noviszád
2000 pl., fűzve
26. SINKÓ Ervin
Kísértet járta be Európát : Írások és előadások : 1948—1951 / Sinkó Ervin ; A címlapot Gábor Zoltán tervezte. — Noviszád : Magyar Szó, 1952. — 327 l. ; 20 cm
Készült a Zvezda nyomdában. Nyomatott a Zmaj nyomdában.
Fűzve
27. TITO, Josip Broz
Tito marsall ünnepi beszámolója tízéves néphadseregünkről — Noviszád : Magyar Szó, 1952. (Noviszád : Zvezda nyomda) — 555 l. ; 20 cm
Fűzve
28. VÉBEL Lajos
Mi a teendő abban a szövetkezetben, amely nem vezet be teljesen az új

számadást / Vébel Lajos, Pap Endre. — Novi Sad : Magyar Szó, 1952. (Ny. n.). — 32 l. ; 20 cm
1000 pl., füzve

1953.

29. DEDIJER, Vladimir

Josip Broz Tito : Adalékok egy életrajzhoz / Vladimir Dedijer ; fordította Herceg János. — Noviszád : Magyar Szó, 1953. — 504 l. : fénykép-illusztrációkkal ; 25 cm

Készült a Zvezda nyomdában, nyomatott a Budutynoszt nyomdában, Noviszád

1500 pl., füzve, borítóval, fülszöveggel

30. *A Magyar Szó népnaptára 1954* / [Fedőlap: Eszter József]. — Novi Sad : Magyar Szó, [1953.] (Ny. n.). — 194 l. ; 22 cm
Füzve

1954.

31. *A Magyar Szó Nápnaptára 1955* / [Illusztrálták Ács József és Sáfrány Imre] — Novi Sad : Magyar Szó, 1954. (Ny. n.). — 240 l. ; 21 cm
25 000 pl., füzve

32. RHOIDIS, Emmanuel D.

Johanna ösztentsége : Nő pápa a Vatikán trónusán / Emmanuel D. Rhoidis ; Az illusztrációkat Hangya András készítette. — Noviszád : Magyar Szó, 1954. — 242. l. : ill. ; 17 cm

Jegyzet a könyv írójáról és művéről : [Utószó] / F. T.

Készült a Zvezda nyomdában, nyomatott a Budutynoszt nyomdában
Füzve

1955.

33. BEVK, France

Légy illedelmes / France Bevk. — [Novi Sad : Magyar Szó, 1955]. — (A Pionírújság Kiskönyvtára ; [1])

Az adatok levéltári anyagból, terjedelmi adatunk nincsen

34. *A Magyar Szó Népnaptára 1956*. / [Illusztrálták B. Szabó György, Ács József, Sáfrány Imre, Kovács Sztrikó Zoltán, Illic Lyubomir-Bagoly ; A fedőlapot rajzolta Eszter József]. — Noviszád : Magyar Szó, 1955. — 288 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm

Nyomta Zvezda nyomda. Fedőlap nyomás és bekötés Koszta Sokica. Cinkográfia : Grafika.

20 000 pl., füzve

1956.

35. KARDELJ, Edvard

A mezőgazdaságról : Szövetkezeti politikánk feladatai / Edvard Kardelj
cikke a Szövetkezeti Főszövetség 1956. április 23-i ülésén elhangzott
feszóllálása nyomán ; [fordította Vukovics Géza]. — Noviszád : Magyar Szó,
1956. (Noviszád : Zmaj nyomda). — 49 l. ; 17 cm. — (Időszerű Könyvek)
1000 pl., füzve

36. KARDELJ, Edvard

Szövetkezeti politikánk feladatairól / Edvard Kardelj. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Noviszád : Zvezda nyomda). — 16. l. ; 24 cm. — Politikai Füzetek ; 3)

400 pl., füzve

37. *A Kommunisták Szövetsége Központi Vezetőségének VI. plénuma. 1956.*

- március 13. és 14. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Ny. n.). — 71 l. ; 22 cm
2500 pl., füzve
38. *A Magyar Szó Naptára 1957.* / [Illusztrálták B. Szabó György, Ács József, Sáfrány Imre, Kovács Sztrikó Zoltán, Aladics Sándor ; A fedőlapot rajzolta Eszter József]. — Noviszád : Magyar Szó [1956] (Ny. n.). — 251 l. + hirdetések ; ill. ; 21 cm
Füzve
39. MELVINGER, Ivan
Helyi hatóság és társadalmi igazgatás a noviszádi járásban 1956-ban / Ivan Melvinger ; Az anyagot összegyűjtötték és feldolgozták a noviszádi járási népbizottság szaktisztviselői ; [Fordította Kollin József]. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Noviszád : Zmaj nyomda). — 92 l. ; 18 cm. — (Társadalom és Igazgatás ; 1)
Borítékcím: *Hatóság és igazgatás a noviszádi járásban*
1000 pl., füzve
40. NAZOR, Vladimir
Jozse, az óriás! / Vladimir Nazor ; Fordította Fehér Ferenc ; A rajzokat Bogomil Karlavarisz festőművész készítette, — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Szubotica : Minerva nyomda). — 30 l. : ill. ; 24 cm. — (A Pionírújság Könyvtára ; 3)
Eredeti címe: *Veli Jože*
1500 pl., füzve
41. [RANKOVIC, Aleksandar]
A belügyi szervekről / Alekszandar Rankovics képviselőházi expozéja 1956. június hó 26-án, a belügyi szervekről szóló törvényjavaslat előterjesztése alkalmával ; Fordította Steinitz Tibor. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Noviszád : Zmaj nyomda). — 47 l. ; 18 cm. — (Időszerű könyvek)
1000 pl., vászonkötés
42. [SAVIĆ, Relja]
Hibridkukorica termesztés / Szavics Relya ; Fordította Lovas István ; Rajzokkal ellátta Iljics Lyubomir-Bagoly. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Noviszád : Zvezda nyomda). — 46 l. : ill. ; 22 cm. — (A mezőgazdaságról)
Borítékcím: *Akar-e 60 mázsa kukoricát holdjáról?*
4000 pl., füzve
43. [TITO, Josip Broz]
A keozisztenciáról / Josip Broz Tito felszólalása az indiai parlamentben 1954. december 22-én, beszéde a moszkvai Dinamo sportpályán 1956. június 20-án és a beogradi pályaudvaron 1956. június 28-án és a közös nyilatkozatok ; Fordította Kovács Károly. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Ny. n.). — 63 l. ; 18 cm. — (Időszerű Könyvek)
1000 pl., füzve
44. TITO, Josip Broz
A szocializmus időszerű kérdéseiről és a nemzetközi helyzetről / Josip Broz Tito. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Ny. n.) — 20 l. ; 24 cm. — (Politikai Füzetek)
Elhangzott 1956. XI. 11-én
1100 pl., füzve
45. *Válogatott elbeszélések* : A jugoszláv írók legszebb ifjúsági elbeszéléseiből / Összeállította Sárosi Károly ; A rajzokat Osznovics Oszkár készítette. — Noviszád : Magyar Szó, 1956. (Szubotica : Minerva nyomda). — 30 l. ; ill. ; 23 cm — (Pionírújság Kiskönyvtára ; 4)
Tartalom: Branko Ćopić, Tone Seluškar, Majtényi Mihály, Fehér Ferenc,

Sárosi Károly, Major Nándor, Mato Lovrak, Németh István elbeszélései
1500 pl. füzve

1957.

46. CAPEK, Dragan
Mit tud a traktor: Kézikönyv traktorvezetőknek és tanfolyamhallgatóknak / Dragan Capek és Jovan Zrnics ; Fordította Szabó Nándor és Lovas István. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Ny. n.). — 240 l. : ill. ; 17 cm
7000 pl.
47. GOLUŠIĆ, Ante
Olasz búza hazai földben : Az olasz búzáról hazai földben / Golušić Ante ; Fordította Lovas István ; A fedőlapot Brezsán Gyula és Aladics Sándor készítette. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Novi Sad : Forum nyomda).
62 l. : ill. ; 17 cm
Borítékcím: *Olasz búza hazai földben* : Szántás, vetés, műtrágyázás és növényápolás
3000 pl., füzve
48. [JOVANOVIĆ, Cveja]
Történelem a nyolcosztályos iskolák III. osztálya számára / Cveja Jovánovics ; Fordította Szabó Péter ; A népdalokat Balázs Pál fordította ; Illusztrálta Sava Nikolić. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Ny. n.). — 112 l. : ill. ; 21 cm
12 000 pl., füzve
49. [JOVANOVIĆ, Cveja]
Történelem a nyolcosztályos iskolák IV. osztálya számára / Cveja Jovánovics ; Fordította Szabó Péter ; A verseket Balázs Pál fordította ; Illusztrálta Száva Nikolics. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Ny. n.). — 115 l. : ill. ; 21 cm
12 000 pl., füzve
50. JURG János
Német nyelvkönyv : A nyolcosztályos iskolák VIII. osztálya számára / Jurg János. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Ny. n.). — 112 l. : ill. ; 21 cm
10 000 pl., füzve
51. *A Magyar Szó Népnaptára 1958.* / [Illusztrálták Aladics Sándor, Császár József, Kovács Sztrikó Zoltán]. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Ny. n.). — 208 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
20 000 pl., füzve
52. [STEFANOVIĆ, Svetislav]
A magyarországi menekültekről / Svetislav Sztэфánovics, a Szövetségi belügyi államtitkár válasza a Tanjug szerkesztőjének kérdéseire. — Noviszád : Magyar Szó, 1957. (Noviszád : Zvezda nyomda). — 8 l. ; 24 cm
5000 pl., füzve

1958.

53. *A Magyar Szó Népnaptára 1959.* — Novi Sad : Magyar Szó, [1958] (Novi Sad : Forum nyomda) . — 135 l. : ill. ; 21 cm
10 000 pl., füzve

1959.

54. *A Magyar Szó Népnaptára 1960.* / [Illusztrálták Sáfrány Imre és Császár József]. — Novi Sad : Magyar Szó, 1959. (Novi Sad : Forum nyomda). — 150 l. + 16 kép : ill. ; 20 cm
10 000 pl., füzve

1960.

55. *A Magyar Szó 1961. évi Népnaptára* / [Illusztrálták Sáfrány Imre és Császár József ; A fedőlapot rajzolta Eszter József ; Fényképek Brezsán Gyula és a Tanjug fotóosztálya]. — Noviszád : Magyar Szó, [1960] (Novi Sad : Forum nyomda). — 188 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
Borítékcím: *A Magyar Szó Népnaptára*
Fűzve

1961.

56. *A Magyar Szó Népnaptára 1962.* / [Illusztrálta Kaupert Pál]. — Novi Sad : Magyar Szó, 1961. [Novi Sad : Forum nyomda]. — 251 l. + 16 kép : ill. ; 21 cm
15 000 pl., fűzve

1962.

57. *A Jugoszláv Szövetségi Szocialista Köztársaság alkotmánytervezete.* — Noviszád : Magyar Szó. — 54 l. ; 20 cm. — (Politikai füzetek ; 38)
58. *A Magyar Szó Népnaptára 1963.* / [Illusztrálta Acs József és Kaupert Pál]. — Novi Sad : Magyar Szó, [1962] (Novi Sad : Forum nyomda). — 320 l. : ill. ; 21 cm
18 000 pl., fűzve
59. *Vajdaság Autonóm Tartomány statútum-tervezete.* Előzetes statútumtervezetének indoklása és Gyurica Jojkics beszámolója. — Noviszád : Magyar Szó, 1962. (Novi Sad : Forum nyomda). — 40 l. ; 22 cm
6000 pl., fűzve

1963.

60. *A Magyar Szó 1964. évi Népnaptára* / [Illusztrálta Kaupert Pál ; A fedőlapot rajzolta Eszter József]. — Novi Sad : [Magyar Szó], [1963] (Novi Sad : Forum nyomda). — 212 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
Borítékcím: *A Magyar Szó Népnaptára*
Fűzve

1964.

61. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Vezetőségének VI. plénuma.* — Novi Sad : Magyar Szó, 1964. (Novi Sad : Forum Nyomda). — 45 l. ; 21 cm
Fűzve
62. *A Magyar Szó 1965. évi Népnaptára* / [Illusztrálta Kaupert Pál ; A fedőlapot rajzolta Eszter József]. — Novi Sad : [Magyar Szó], [1964] (Novi Sad : Forum nyomda). — 218 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
Fűzve

1965.

63. *A Magyar Szó Nánaptára 1966.* / [Illusztrálta Kaupert Pál]. — Novi Sad : Magyar Szó, 1966. (Novi Sad : Forum nyomda). — 232 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm
15 000 pl., fűzve

1966.

64. *A Magyar Szó 1967. évi Népnaptára* / [Illusztrálták Acs József, Kaupert Pál, Szeles Károly ; A fedőlapot rajzolta Eszter József]. — Novi Sad : Magyar Szó, [1966] (Novi Sad : Forum nyomda). — 296 l. + hirdetések : ill. ; 21 cm

Boríték cím: *Magyar Szó Népnaptára 1967.*
14 000 pl., fűzve

1967.

65. *A Magyar Szó 1968. évi Népnaptára* / [Illusztrálták Ács József és Kaupert Pál ; A fedőlapot rajzolta Eszter József]. — Novi Sad : [Magyar Szó], [1967] (Novi Sad : Forum nyomda). — 296 l. : ill. ; 21 cm
Boríték cím: *A Magyar Szó Népnaptára 1968.*
Fűzve

1968.

66. *A Magyar Szó 1969. évi Naptára* / [Illusztrálták Ács József és Kaupert Pál ; A fedőlapot tervezte Kapitány László]. — Novi Sad : Magyar Szó, 1968. (Novi Sad : Forum nyomda). — 304 l. + 16 fénykép : ill. ; 21 cm
25 000 pl., fűzve

1969.

67. *A Magyar Szó 1970. évi Naptára és Évkönyve* / [Illusztrálta Ács József és Kaupert Pál ; A fedőlapot tervezte Kaupert Pál és Palkovics János ; A felvételeket Brezsán Gyula készítette]. Újvidék : Magyar Szó, [1969] (Novi Sad : Forum nyomda). — 336 l. : ill. ; 21 cm
12 000 pl., fűzve

1970.

68. *Az újvidéki Községi Szkupstina társadalmi terv- és pénzügyi tanácsa.* — [Újvidék : Magyar Szó], 1970. (Újvidék : Forum nyomda). — 38 l. ; 32 cm
Fűzve
69. *A Magyar Szó 1971. évi naptára* / [Készítették Bozsóki Ernő, Kalapis Zoltán, Kollin József, Mendei Ernő, Lukó András, Pap Endre, Pilcz Nándor ; Felelős szerkesztő Vukovics Géza ; Illusztrálta Kaupert Pál ; A fedőlapot tervezte Szeles Károly és Smit József]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1970] Újvidék : Készült a Forum nyomdában). — 256 l. : ill. ; 20 cm
Fűzve

1971.

70. *A Magyar Szó 1972. évi naptára* / [Készítették Bogdánfi Sándor, Jancsics Nikola, Kollin József, Kopeczky László, Lukó András, Matuska Márton, Miavec Márton, Pap Endre, Polyák Klára, Szerencsés József ; Felelős szerkesztő Vukovics Géza ; Illusztrálta Kaupert Pál és Szeles Károly ; A fedőlapot tervezte Papp Miklós]. — Újvidék : [Magyar Szó], [1971] Újvidék : Készült a Forum Nyomdában). — 264 l. : ill. ; 20 cm
Fűzve

1972.

71. *Befőzés — Tartósítás. Savanyítás* / A recepteket összeválogatták Szabó Gizella, Lukóné Sulman Teréz ; Felelős szerkesztő Szabó Gizella. — [Újvidék] : Magyar Szó, 1972. (Újvidék : Forum nyomda). — 32 l. ; 20 cm — (Süssünk-főzzünk ; 3)
Cím a borítóról
Fűzve
72. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség programja* / Fordította Kovács Károly, 2. magyar nyelvű kiadás. — (Újvidék : Forum nyomda), 1972. — 250 l. ; 19 cm
A Magyar Szó és a Forum Könyvkiadó közös kiadása
1000 pl., fűzve

73. *Kiadós egytál ételek / A recepteket összeválogatták Szabó Gizella és Lukóné Sulman Teréz és Filipec Zita ; Felelős szerkesztő Szabó Gizella.* — [Újvidék] : Magyar Szó, 1972. (Novi Sad : Forum nyomda). — 28 l. ; 20 cm
(Süssünk-főzzünk ; 2)
Cím a borítóról
Fűzve
74. *A Magyar Szó 1973. évi naptára / [Készítették Brasnyó Erzsébet, Kollin József, Kopeczky László, Lukó András, Matuska Márton, Miavec Márton, Pap Endre, Polyák Klára ; Felelős szerkesztő Vukovics Géza ; Illusztrálta Szeles Károly ; A fedőlapon Bora Vojnović felvétele].* — [Újvidék : Magyar Szó] [1972] (Újvidék : Készült a Forum nyomdában). — 303 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptárokkal
Fűzve
75. *[Tíz] 10 tavaszi főzelék 100 féle módon / A recepteket összeválogatták Szabó Gizella, Lukóné Sulman Teréz ; Felelős szerkesztő Szabó Gizella.* — [Újvidék] : Magyar Szó, 1972. ([Újvidék] : Forum nyomda). — 32 l. ; 20 cm. (Süssünk-főzzünk ; 1)
Cím a borítóról
Fűzve

1973.

76. *A Magyar Szó 1974. évi naptára / [Szerkesztő Bizottság Brasnyó Erzsébet, Kalapis Zoltán (felelős szerkesztő), Lovas István, Pap Endre, Vukovics Géza ; Munkatársak Albrecht János, Árok Ferenc, Dobi Jolanda, Kovács Ilona, Kollin József, Kubát János, Osztrogonác Iván, Papp Gábor, Polyák Klára, Serer Lenke, Somogyi Zoltán, Szavics György, Szeles Károly ; A fedőlapon Ifjú Gábor felvétele].* — [Újvidék : Magyar Szó], [1973] (Újvidék : Készült a Forum nyomdában). — 320 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptárokkal
Fűzve

1974.

77. *A Magyar Szó 1975. évi naptára / [Szerkesztő bizottság Kalapis Zoltán (felelős szerkesztő), Kis Erzsébet, Lovas István, Pap Endre, Vukovics Géza ; Munkatársak Albrecht János, Árok Ferenc, Bobán László, Burány Nándor, Dobi Jolanda, Kovács Ilona, Németh István, Osztrogonác Iván, Papp Gábor, P. Keczei Klára, Piszár József, Serer Lenke, Szántó Zoltán, Szeles Károly ; A fedőlapot Csernik Attila tervezte ; A fedőlapon Bora Vojnović felvétele].* — [Újvidék : Magyar Szó], [1974] (Újvidék : Készült a Forum nyomdában). — 336. l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptárokkal
Fűzve

1975.

78. *A Magyar Szó 1976. évi naptára / [Szerkesztő bizottság Csorba István, Kalapis Zoltán (felelős szerkesztő), Kis Erzsébet, Pap Endre, Vukovics Géza ; Munkatársak Bobán László, Brasnyó István, Dobi Jolanda, Fáy Gábor, Kopeczky László, Kovács T. Ilona, Osztrogonác Iván, Papp Gábor, P. Keczei Klára, Serer Lenke, Somogyi Zoltán, Szeles Károly, Varga Tibor ; A fedőlapot Csernik Attila tervezte ; A fedőlapon Bora Vojnović felvétele].* — [Újvidék : Magyar Szó], [1975] (Újvidék : Forum nyomda). — 324 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptárokkal
Fűzve

1976.

79. *Colombói okmány* : Az el nem kötelezett országok ötödik csúcserkeztetének határozatai / Fordította Bálint István, Hornyik György, Pilcz Nándor. — (Újvidék : Forum nyomda), 1976. — 55 l. ; 22 cm
A Forum Könyvkiadó és a Magyar Szó közös kiadványa
1000 pl., fűzve
80. *A Magyar Szó 1977. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság Bóka Ferenc, Kis Erzsébet, Németh István, Pap Endre, Piszár József ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1976] (Újvidék : Készült a Forum nyomdában). — 295 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptár melléklettel
Fűzve

1977.

81. *El nem taposható csillagok* : Forradalmi költészetünk 1937—1977. / Válogatta és az utószót írta Ács Károly ; [Fedőlapterv Illés Lajos]. — (Újvidék : Forum nyomda), 1977. — 100 l. ; 21 cm
Antológiánk Tito elvtárs kettős jubileumára, a Magyar Szó és a Híd szerkesztősege, valamint a Forum Könyvkiadó közös vállalkozásaként készült
500 pl., fűzve
82. *A Magyar Szó 1978. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság Lovas István, Pap Endre, Szabó Gizella, Szavics György, Vukovics Géza ; Munkatársak: Árok Ferenc, Dobi Jolanda, Fáy Gábor, dr. Kasztori Rudolf, Lukó Teréz, Matuska Márton, Polyvás József, Serer Lenke, dr. Szabó Sándor, Szeli Miklós, Törköly István, Végel László ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1977] (Újvidék : Készült a Forum nyomdában). — 296 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptár melléklettel
Fűzve

1978.

83. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. kongresszusa álláspontjai és okmányai előkészítésének alapvető tézisei* / [A fedőlapot Kapitány László tervezte]. — (Újvidék : Forum nyomda), 1978. — 332 l. ; 19 cm. — (A JK SZ XI. kongresszusa)
A Magyar Szó és a Forum Könyvkiadó közös kiadása
2000 pl., fűzve
84. *A Magyar Szó 1979. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság Kis Erzsébet, Lovas István, Matuska Márton, Végel László, Vukovics Géza ; Munkatársak Burányi Nándor, Garai Béla, Giricz Terézia, Lazukics Anna, Pap Endre, Papp Gábor, Polyvás József, Serer Lenke, Szeles Károly, Szeli Miklós, Törköly István ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1978] (Újvidék Készült a Forum nyomdában). — 336 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptár melléklettel
Fűzve

1979.

85. *El nem taposható csillagok* : Forradalmi költészetünk 1919—1979 / Összeállította Ács Károly ; [Borítólapterv Illés Lajos]. — 2. bővített kiadás. — (Újvidék : Forum nyomda), 1979. — 227 l. ; 21 cm
Antológiánk második, bővített kiadása a Jugoszláv Kommunista Párt, a Kommunista Ifjúsági Szövetség és a Forradalmi Szakszervezetek megalapításának 60. évfordulójára készült a Forum Könyvkiadó, a Magyar Szó és

- a Híd szerkesztősége közös vállalkozásaként
Vászonkötés, borítóval, fülszöveggel
86. *A Magyar Szó 1980. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság Gyarmati József, Ládi István, Matuska Márton, Végel László, Vukovics Géza ; Munkatársak Csíkos Zsuzsa, Csordás Árpád, Dobi Jolanda, Dujmovics György, Kis Erzsébet, Krábesz Gréta, Lovas István, Osztrogonác Iván, Pap Endre, P. Barta Etelka, Papp Gábor, Serer Lenke, Szeli Miklós, Törköly István, Varga István ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1979] (Újvidék : Készült a Forum nyomdájában). — 300 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptár melléklettel
Fűzve
87. *Magyar Szó-riport : 1944—1979* / Válogatta Végel László és Németh István ; [Képszerkesztő és fedőlaptervező Kapitány László]. — Újvidék : Forum Könyvkiadó ; Magyar Szó, 1979. (Újvidék : Forum nyomda). — 381 l. : ill. ; 20 cm
Utószó / Szeli István: 369—379 l.
Brezsán Gyula, Ifjú Gábor, Lazukics Anna, Németh Mátyás és Bora Vojnovics képriportjai
A Forum társultmunka-alapszervezeteinek közös terméke
Fűzve
88. TITO, Josip Broz
A Jugoszláv Kommunista Szövetség forradalmi harcának hatvan éve : Beszámoló a Jugoszláv Kommunista Párt, illetve a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetségének illetve a Szocialista Ifjúsági Szövetség és a forradalmi szakszervezetek megalakulása 60. évfordulója tiszteletére 1979. április 19-én Belgrádban megtartott díszülésén / Josip Broz Tito. — Újvidék : Forum Könyvkiadó ; Magyar Szó, 1979. (Újvidék : Forum nyomda). — 43 l. ; 20 cm
2000 pl., fűzve
- 1980.
89. *A Magyar Szó 1981. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság Gyarmati József, Ládi István, G. Miskolci Zsuzsa, Serer Lenke, Vukovics Géza ; Munkatársak P. Barta Etelka, Cékus Sándor, Čavčić Milan, Dobi Jolanda, Dujmovics György, Engler Lajos, Gordos Tibor, dr. Halasi Rózsa, Krábesz Gréta, Matuska Márton, Osztrogonác Iván, Pap Endre, Papp Gábor, Szavics György, Szeles Károly, Szeli Miklós, Törköly István, Varga Tibor ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1980] (Újvidék : Készült a Forum nyomdájában). — 291 l. : ill. ; 20 cm
Kártyanaptár melléklettel
Fűzve
- 1981.
90. BURKUS Valéria
Magamon átszűrve / Burkus Valéria ; [A fedőlapot Illés Lajos tervezte]. — (Újvidék : Forum nyomda), 1981. — 137 l. ; 19 cm
A Forum Könyvkiadó és a Magyar Szó közös kiadása
1000 pl., fűzve
91. *A Magyar Szó 1982. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság Bálint Sándor, Dujmovics György, Serer Lenke, Siflis Lajos, Vukovics Géza ; Munkatársak P. Barta Etelka, Gordos Tibor, Horváth Gábor, Juhász M. Erzsébet, Matijevics Lajos, Matuska Márton, G. Miskolci Zsuzsa, Osztrogonác Iván, Papp Gábor, Szeli Miklós, Varga Tibor] ; [A fedőlapot Bobán László ter-

vezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1981] (Újvidék : Készült a Forum nyomdájában). — 246 l. : ill. ; 20 cm

Népi gyermekjátékok / Matijevics Lajos: 163—169 l.

Útinapló. Egy hónap szemből szemben a közönséggel [Tanyaszínház 81] / Solnis Lajos: 238—246 l.

Kártyanaptár melléklettel

Fűzve

92. MAJTÉNYI Mihály

Hétfejú sárkány : regény / Majtényi Mihály ; [Sajtó alá rendezte és az utószót írta Juhász Géza] ; [A fedőlapot tervezte Vladislav Lalicki]. —

(Újvidék : Forum nyomda), 1981. — 257 l. ; 19 cm

A Forum Könyvkiadó és a Magyar Szó közös kiadása

Fűzve

1982.

93. *A Magyar Szó 1983. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság P. Barta Etelka, Dujmovics György, Serer Lenke, Siflis Lajos, Vukovics Géza ; Munkatársak Boros István, Horváth Gábor, dr. Ifjú János, dr. Kovács Károly, Kovács Károly, G. Miskolci Zsuzsa, dr. Nagy Kósa Valéria, dr. Nagy Csongor, Osztrogonác Iván, Papp Gábor, Pfau F. Ilona, dr. Sepsey István, Szeli Miklós, dr. Úveges Zoltán, dr. Zabos Jenő ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1982] (Újvidék : Készült a Forum nyomdájában). — 249 l. : ill. ; 20 cm

Kártyanaptár melléklettel

Fűzve

1983.

94. *A Magyar Szó 1984. évi naptára* / [Szerkesztő bizottság P. Barta Etelka, Engler Lajos, Serer Lenke, Siflis Lajos, Vukovics Géza ; Munkatársak Bogdánfi Sándor, Csordás Árpád, Dujmovics György, Horváth Gábor, Kovács Károly, Krábesz Gréta, G. Miskolci Zsuzsa, Nagy Gy. József, Osztrogonác Iván, Pap Gábor, Szeles Károly, Valent Zsuzsanna, Varga Tibor, Vörös József ; A fedőlapot Bobán László tervezte]. — [Újvidék : Magyar Szó], [1983] (Újvidék : Készült a Forum nyomdájában). — 251 l. : ill. ; 20 cm

Kártyanaptár melléklettel

Fűzve

95. PETKOVICS Kálmán

Régő szabadkai játékok / Petkovics Kálmán ; [Tipográfia, fedőlap és kép-szerkesztés Maurits Ferenc]. — (Újvidék : Forum nyomda), 1983. — 154 l. : ill. ; 19 cm

A kötet kép- és dokumentumanyagát a Vajdasági Múzeum, a szabadkai Városi Múzeum és a Szabadkai Történelmi Levéltár gyűjteményéből, a korabeli sajtóból és a vonatkozó művek mellékleteiből válogattuk

A Forum Könyvkiadó, a Magyar Szó és a Marketprint TMASZ közös kiadása

1000 pl., fűzve

JÁTÉKOKRÓL KOMORAN

STEINITZ TIBOR

A gyerekek szeretik a játékot.

Az egyiptomi piramisokban, a fáraók temetkezési helyén is találtak gyermekjátékszereket. Mozgatható állkapcsú, fogcsattogtató kis játékoszlánt és krokodilust.

A mai gyerekek játékaik komplikáltabbak. A fenyőfák körül manapság kis bombavető repülőgépek keringenek, autók robognak, miniatűr rakéták süvítenek. A szédületes technikai fejlődést követték a játékszerek is. Mégis megmaradtak a babák, a hintalovak is. Sok gyereknek csak kócbaba jut.

A vietnami gyerekeknek egyszerre jut igazi játékszer és igazi bomba — az amerikai bácsiktól. Mert a tábornok bácsik támogatják az úgynevezett pszichológiai, a lelkiekhez szóló hadviselést, és közben az amerikai játékipart is.

A vietnami „háborús erőfeszítés” hozzájárult az amerikai ipar fellendüléséhez. A hadiipar részvényesei legalább 16 százalékos osztalékra számítanak. A játékgyárosok sem adják alább.

Mindkét iparág ki akarja használni a karácsonyi piacot. Alighanem ezért halogatták az utolsó pillanatilag a buddhista Vietnam javaslatának elfogadását, hogy karácsony napján legyen tűzszünet.

A béke nem kifizetődő nekik, sem a földön az emberek között, sem a világűrben.

1965. dec. 25.

LÁZADÓ DALNOKOK

A főleg zajongó, néha jajongó, ritmusos és tartalmatlan könnyűzene, amely úgy megfertőzte az ifjúságot világszerte, úgy látszik új irányban fejlődik. A torzonborz köcsögfrizurás énekesek, a korszerű hírközléskedés idejében egyszerűen világhírre szert tett trubadúr-utódok a béke dalnokaivá válnak az Egyesült Államokban.

A vietnami piszkos háború felrázta az amerikai egyetemi ifjúságot. Idestova két éve, hogy a kaliforniai Berkeley szabadtéri színpadon szó-

csatákban jelentkezett a fiatalok lázadása. A hatóságok gáncsai és a betiltások ellenére nagy hullámokban terjedt a politikai mozgalom formáit öltő pacifizmus.

Az elnemetelenedés, az elembertelenedés, az amerikai életfelfogás ellen lázadó amerikai fiataloknak Bob Dylan, ez a 24 éves trubadúr éneкли, orrhangján süvöltözve, kinyilatkozásait.

Nyers fordításban a következőképpen hangzik a lázadó, maró, gúnyos, cinikus dal, amely az ifjúság himnuszává lett:

Ide jöjjetek a háború gazdái,
 Ti, akik puskát gyártatok,
 Akik a halál repülőgépeit gyártjátok,
 Akik óriásbombákat gyártatok,
 Akik paloták homlokzata mögött rejtőztök,
 Akik irodákban rejtőztök,
 Csak látni akarlak benneteket,
 Mert átlátok álarcotokon.

— — — — —
 Kívánom, hogy megdögöljeteK,
 Gyorsan vigyen benneteket a halál,
 Kikísérem majd luxus-koporsótokat
 Egy hamvas délután,
 Nézem majd amint leeresztenek
 Benneteket halálágyatokba,
 Addig állok majd sírotoknál
 Míg megbizonyosodom, hogy halottak vagytok.

Bob Dylan felújította az amerikai népdalt. Énekeiben újra formálódnak a pionírok dalai, a néger blues, a XIX. század balladái, a harmincas évek gazdasági válságában énekelt fájdalmas lázongások. Új népdal született rock and roll ütemben.

Az amerikai ifjúságnak immár új dalai vannak. A fiatal pacifisták éneклиk, persze azok is, akik csak a ritmust szeretik.

Mindenesetre jellemző a fejlődés. Az amerikai ifjúság kilép passzivitásából. A bírálókat egyelőre énekelt fegyverével, eljutott a háborús fegyverek bírálóitáig.

1966. április 7.

INDEXRE KERÜLT AZ INDEX

A létesítése pillanata óta, négyszáz éven át, korszerűtlen volt, és miután visszavonhatatlanul neveltségessé vált, megszüntették az Indexet.

Neveltség volt, hogy 1952-ben indexre tették André Gide és Jean-Paul Sartre műveit; megmosolyogni való, hogy pápai vagy püspöki en-

gedély nélkül tilos olvasni Descartes és Kant írásait, hogy nem szabad belelapozni a Brit enciklopédiába, vagy a Larousse lexikonba, a Nagy szovjet enciklopédiáról nem is szólva.

Tilalom és egyházbüntetés sújtotta azt, akik Flaubert, Balzac és Zola regényeit olvasta, és bizony mosolyogni kellett azon, hogy 1960-ig várakozott a szent kongregáció, hogy levegye az indexről az ifjúság kedves és kedvelt olvasmányát: Hugo Victor Nyomorultakját és A Notre Dame-i toronyőrért.

Ottaviani bíboros, a Congregatio de propaganda fide, a legfőbb hit-térítő hatóság proprefektusa, újságíróknak adott nyilatkozatában bejelentette (mint már hírül adtuk), hogy 1966 áprilisától nem tesznek több könyvet indexre, azaz megszüntették az Indexet.

A Vatikán 1966. évi költségvetéséből törölték a tételeket, amelyek a Congregatio indicis, a tiltott könyvek kongregációjának a működését pénzelte. 25 bíboros, 34 konzultor, 5 relator és 2 hivatalnok munkálkodásának a költségeit törölték. Mert ekkora tekintélyes gépezettel működött a röviden Index néven hírhedté vált intézmény.

A realatorok ezentúl nem terjesztenek be írásos jelentést a konzultoroknak a betiltandó könyvekről, és többé nem ül össze a kongregáció, amelyen fontos esetekben maga a pápa elnökölt.

Indexre került végre az Index.

Kommisszáriusa, a főinkvizítor egyenes leszármazottja, béliára került. Új állást kell találni számára, mert megszüntették a munkahelyét.

Az egyház politikai-rendőri intézménye, az inkvizíció, amely a XIII. század óta működött, és 1559 óta, az Index létesítésével a Congregatio indicis alakjában folytatódott, most végleg megszűnt. Ottaviani bíboros szavai szerint az Index ezentúl csak „történelmi kútfőnek marad meg, tanulmányozásra”.

Nem könnyű hozzájutni ehhez a kútfőhöz, habár utoljára 1948-ban jelent meg nyomtatásban. Az Index librorum prohibitorum betűrendes jegyzéke mintegy ötezer eltiltott szerző nevét tartalmazta.

Szabadjon végül jóleső mosolyunkat egy zűrzavaros szóképpen megvillantani: a szellemi élet temetőjének, az Indexnek sírjánál megilletődött fintorral búcsúzunk a könyvégetés máig élt hőstétől.

1966. április 27.

A FÖLD FELFEDEZÉSE

— Föld, föld kiáltották Kolumbus spanyol matrózai, amikor megpillantották az Újvilág földerengő földsávját. — A Föld — kiáltották fél évezreddel később a matrózok leszármazottai amikor az Apollo űrkabinjából televízión küldött képen meglátták földrészüket. Nem volt nagyobb egy féregnyúlványnál.

Egy iskolai földgömbnél is kisebb labdának látszott Földünk a képernyőn. Fél labdának, mert az északi féltekén éjszaka volt, hétfőn este kilenc órakor.

Láttuk még a Déli-sarkot és a felhők közül mintha előbukkant volna Afrika déli csücske.

Felejthetetlen élmény volt: szinte tenyerünkbe foghattuk a világ központjának hitt Földünket, a világegyetem parányi anyagi pontját.

Alig kivehetően láttuk Dél-Amerika csücskében a Magellán-szorost, amelyen négy évszázaddal ezelőtt hajózott át ember a földi teret kutatva, és kimerészkedett a Csendes-óceánra, nem kevesebb veszélyt vállalva az ismeretlen földi vizeken, mint most az Apolló legénység a végtelen űr térségében.

Az ókori görögök már sejtették, hogy Földünk gömbszerű, ám a világ végét a Földközi-tengert lezáró Gibraltárnál vélték, ahol Atlasz hordozza vállán a létező világot. Galileiig hitték, hogy a Nap, a Hold, a csillagok díszül szolgálnak Földünk égboltján. A Földről vallott tanok és dogmák megdöntése egyben az emberi narcizmus trónfosztása is volt.

Mégis, az egykor óriásnak látott és parányira zsugorodott Föld lakosa agyával és kezével, kitartó és merész vállalkozó kedvével mind tovább furakodott a végtelen ismeretlen megismerésébe. Most a Holdhoz férközik tudásvágyában, és a földi tudományok most veszik igazi kezdetüket, amikor végre átfogóan, egészében megláttuk földünk arculatát.

Most szereztünk először látott tudást bolygónkról, amelyen néhány milliárdan együttesen utazunk a végtelen világmindenségben. A történelmi jelentőségű élmény, a képernyőn feltűnt tenyérnyi forgó Földünk látványa ösztönözzön bennünket, embereket földi problémánk, a béke befogadására.

1968. december 25.

A HÁBORÚZÁS EGYÉNI VILÁGCSÚCSA

Csákovával a fején, oldalán a hagyományos szamurájkarddal, kezében a tisztán és lövésre kész állapotban tartott puskájával előbújt föld alatti rejtékhelyéről Hiroo Onada, a japán császári hadsereg hadnagya. Harminc évig rejtőzködött a Fülöp-szigetek dzsungelében, mert nem kapott „tüzet szüntess” parancsot, és hogyan is hihette, hogy a legyőzhetetlen japán hadsereg kapitulált.

Volt felettese, Tanigucsi őrnagy utazott a helyszínre, és írásos parancsban tudatta a makacs háborúzóval, hogy a japán hadsereg 1945. augusztus 15-én beszüntette a hadműveleteket. A hadnagy 22 éves volt, amikor 1944-ben Luzon szigetére vezényelték, s most, 52 éves korában, a hősöknek kijáró tisztelettel fogadták a tokiói repülőtéren, és bizonyos néprétegek országszerte ünneplik.

Ijesztően elgondolkoztató eset! Ha tiszteletet is érdemel az adott szó,

a fogadalom megtartása, a végsőkig kitarító parancsteljesítés mégiscsak a militarista szellem és a háborús örület megtestesítésének elretentő példájával állunk szemben. A megátalkodott hadfi emberfölötti vállalkozása megállította az időt a világháború távol-keleti csatatere fölött!

Bármennyit is változott, Japán a háború és a vereség óta, a buddhista szentélyekben még őrzik a háború isteneinek a szobraikat, és oltáraikat belengik a hősök árnyai. Sokak képzeletében a császár még mindig az istenség egyenes leszármazottja.

A történelem tud harmincéves, sőt százéves háborúról is, az egyéni csúcseredményt azonban Onada hadnagy tartja. A háborúzás világcsúcsának dicső birtokosa lepipálta Jokal őrmestert, aki két évvel ezelőtt adta meg magát, ugyancsak a távol-keleti őserdőkből, szerény 28 évi rejtőzködés után.

1974. március 16.

VÉR ÉS ARANY

A pretoriai bányászipari kamara legutóbbi kimutatása szerint 400 000 néger robotol a Dél-afrikai Köztársaság bányáiban. Egyebek között évente 750 tonna aranyat termelnek, és a sárga nemesfém mellett szinte rendszeresen jelentkező urániumból 3000 tonna uránoxidot hoznak a napvilágra.

A kényszermunka-táborok rabfegyelme uralkodik a fájldözög köztársaság bányáiban, s a bennszülött néger bányászok kiképzésére a kaszárnnyák módszerét alkalmazzák.

A Dél-afrikai Köztársaságba tartozó Oranje „szabad államban” levő Harmony aranybányában — hangzatos elnevezését meghazudtolva — hét fehér rendőrparancsnok ötven botos néger alárendeltjével és nyolc betanított rendőrkutyával gyakorolja a fegyelmet 20 000 néger bányász fölött, akik évente 30 tonna aranyat és 420 tonna uránoxidot fejtenek ki a föld gyomrából. Viszonylag tűrhető körülmények között dolgoznak, mert 1800 méter mélységben csak 35 fokos hőség uralkodik, míg a Witwatersrand bányában 4500 méter mélyből kell felhozni a kincset, ahol a hőmérséklet lélegzetfójtó 50 fokot mutat.

A bantu, zulu, busman nemzetségekbe tartozó négereknek a katonai fegyellemmel betanított gépies mozdulatok mellett el kell sajátítaniuk a parancsszavak műnyelvét is. A mindössze néhány száz szóból álló, úgynevezett fanangal nyelv — amelynek nincsenek nyelvtani szabályai — az ordított rendelkezések megértésére szolgál.

A színes bőrű bányászok negyedannyit keresnek, mint fehér bőrű szaktársaik. A „kiváltságos faj” védelmére engedélyezett hivatalos szakszervezet éberén őrködik afölött, nehogy a néger bányász bére megközelítse fehér kartársa jövedelmét.

A bányák mélyén a legördülő kövek, a beomlások alatt a múlt év-

ben, az 1974-es esztendő minden tizedik órájában egy néger bányász vesztette életét. A kegyetlen elnyomás ellenére kitörő bérharcokban agyonvert és lelőtt bányászokról nem készült statisztikai kimutatás. Az arany ára viszont kimutathatóan 160—170 dollárra szökött fel unciánként (28,35 gramm).

Harminc évvel a fasizmus bukása után a fajgyűlölő Dél-afrikai Köztársaságban olyan rendszer uralkodik, amelyet Hitler szánt a leigázott Európa népeinek!

1975. július 30.

ÖSZINTE VERGŐDÉS VÉGLETEK KÖZÖTT

THURZÓ LAJOS 1945-BEN

Harmincöt évvel ezelőtt jelent meg a Napos oldal, binni kell, hogy a három és fél évtized ellenére is sokan vannak még, akik emlékeznek a szelíd szavú költő kötetére. Már a címekből is a megbékélt ember kiegyensúlyozott nyugalma árad: Országúton — Rügyfakadás — Nyáresti ének — Bácskai táj — Kenyér — Aratásra — A Tiszánál — Őszi vers — Csendes eső — Ébredés — Tavasz esősepppek — Tavasz elé — Színek a tavaszban — Ember az őszi utcán — Téli est a hídon...

Érdekes, hogy az újságíró Thurzó Lajos cikkeit, riportjait nem ez a kiegyensúlyozottság jellemzi. Ellenkezőleg. Inkább mondhatjuk róla, hogy a szélsőségek embere volt, hogy a végletek között vergődött, határtalanul tudott lelkesedni, de mintha mélységes lett volna a kiábrándulása, az elkeseredése is.

1945. szeptember 30-án, a vasárnapi számban jelent meg Reggel című jegyzete (6. oldal, kurzívval kiemelve):

A nap már jó magasan jár a háztetők felett, de még érezni a Fruška gora hideg, csípős leheletét. Azoknak a mellékutcáknak zöld gyepén, ahol már véget ér a vigasztalan és sűrű kő, büszke libák rikkantanak bele a friss reggeli zajba. A közeli gyárak szirénái elnyújtott hangon hívják munkára a város dolgozóit. A házak kitért ablakaiból az éjszakában kifáradt virágok nyújtják napsugárra szomjas kelyheiket a nap felé, és mögülük valahonnan a szobák mélyéből vidám reggeli muzsikát permetez ki az utcára a rádió.

A Futaki út teljes hosszában már látni és érezni a Duna-parti város lázasan lüktető érverését. Lassan kitérülnek a fűszerboltok, csemege-

üzletek, borbélyműhelyek, kifőzdék és kenyeres boltok ajtóí. Görnyedt hátú öreg néni ke négykerekű kiskocsin elhasznált holmikat tol maga előtt, mint drága kincset, az ócskapiacra. Mellette autók suhannak el, és a reggeli villamos csörömpöl.

Az egyik utcasarkon feketézők sűgnak össze. Sivár lelkű és sötét gondolatú emberek, akik fontoskodva azon tanakodnak, hogyan intézzenek ma is gyarló fegyverekkel új támadásokat fiatal országunk gazdasági rendje ellen. Csak hadd dugják össze csűf, kócos fejeiket; hadd torzuljon széles, ördögi mosolyra arcuk a becsületes emberek verejtékéből szerzett haszon öröme felett, úgysem sokáig úzhetik már szennyes, kicsinyes üzleteiket. A megszépülő és diadalmas előretörő új népi rend őket is kíméletlenül félrelöki arról az útról, amely a tisztesség és becsület felé vezet... Milyen kicsinyekké, milyen jelentéktelen gnómokká zsugorodnak is össze ezek a szálnalmas és sötét alakok a mellettük elsiető, nyílt tekintetű munkások mellett, akik egy új és szabad élet ígérétét hordják izmaikban.

Tovább megyek. Daloló katonák csoportja jön velem szemben az úttesten. Tito marsall fiatal és bátor harcosai lépkednek a kivívt győzelem dicsőségével a szeműkben. Bosznia, Hercegovina, Crna Gora, Szerém-ség és a mi Vajdaságunk bátor fiai vonulnak el mellettem szabadságdalokat énekelve. Vannak közöttük bizonyára szerbeken kívül magyarok, horvátok, szlovákok és más nemzetiségűek is, de szívben és lélekb en mégis egyek most, mint ahogy egyek voltak a harcok tüzeben is. Már nemegyszer megállapítottam magamban, hogy akik a legjobban szívemhez nőttek ebben a Duna-parti városban, azok a fiatal katonák és munkások. Ők azok, akik bátor védelmezőkként állnak ellent minden olyan törekvésnek, amely az ezrek és tízezrek határtalan szenvedéséből és véréből felépült országunkat újra a megpróbáltatások feneketlen mélységébe szeretnék taszítani. Tovább megyek és boldogan, egészen mélyen a tűdömr e szívom a szabadság friss levegőjét.

Mennyivel más kép tárul most elé m, mint az előbb: hadifogylok csoportja jön velem szemben, egy valamikor öntelt és kíméletlen hadsereg katonái, akik a vér és a vas jogán, a faji felsőbbrendűség hamis jelszavaitól kábultan meg akarták fojtani a szabadság szellemét. A vesztett csaták és súlyos csalódások nyomai most letörölhetetlenül ott borongnak arcaikon. Szeműk kialudt fényében nem tudok más t látni, csak felgyűjtött városok és falvak tüze nek rémítő reflexét. Elfojtott szavaik mögött aggok, nők és gyermekek rémkiáltásait hallam... Ezek a valamikor büszke katonák szentűl meg voltak győződve arról, hogy végleg rabságba dönthetik Európa szabadságszerető kis népeit. De a kezdetben gyenge kis népek megacélosodtak a megpróbáltatásokban, és szívós, kitarító harcban végleg győzedelmeskedtek a durva és fagyos szívű óriáson, amelynek kihűlt teteme felett most meleg kézfogásban széttörhetetlen szövetséget kötnek egymással...

Megbámulom azt a napbarnított arcú, egyenes nézésű telepecsoportot,

amely öntudatosan vonul át a piaci sokaságon. Bosznia és Hercegovina magas hegyeiből jöttek ide az alföldre ezek a kis batyuvál bíró, de nagyszívú emberek, hogy új otthont alapítsanak a lerombolt helyébe; hogy a négyéves, szörnyű és egyenlőtlen harc után megpihenjenek végre és élvezhessék Bánát és Bácska gazdag földjeinek áldott termését, amelyet hűségükért és bátor kiállásukért nyújtott át nekik ajándékkul az ország.

Friss reggeli séta után mindennél világosabban áll és tudatosul meg előttem: él, dolgozik és harcol Vajdaság fővárosa. Szerbek, magyarok, horvátok és szlovákok vívják falai közt az újjáépítés nagy harcát, fáradoznak azon, hogy megteremtsék itt élő népeink testvéri megértésén alapuló szebb és boldogabb jövőjét.

Jóskán elkopott már mára az olyan közhelyszerű jellemzések ereje, mint „sivár lelkű és sötét gondolatú emberek”, a „a város lázasan lüktető érverését”, „napbarnító arcú, egyenes nézésű telepescsoportot”... De így is kiérezni még a riporter lelkesedését a szebb és boldogabb jövőért; ezért is írta jegyzetét, a lelkesedést akarta átadni az olvasónak.

Október 18-án, csütörtökön annak jegyében, hogy megnyílt a Magyar Szó zentai szerkesztősége, a lapban külömmelléklet jelent meg: Magyar Szó Zentán. Thurzó itt két írással szerepel. Az egyik: Öregek és fiatalok ha találkozhatnak (Beszélgetés Zenta legöregebb munkásmozgalmijával, a 81 éves Novák Alberttel), a másik: Zentai miniatűrök. Ez utóbbi egymástól csillaggal elválasztott öt mozaikkockából összeálló kép a Tisza-parti városból:

Zenta apró parasztházai felett a furcsa keleties stílusban épült város-háza tornya büszke paraszti öntudattal ível a magasba, és állja az idők rohamát. Mindig irigykedve néztem a zentai városháza toronyőreit, akik méltóságteljes léptekkel sétálgattak körül a toronyban, és napról napra meg-megújuló gyönyörűséggel szemlélhették a határ végtelenbe nyúló gazdag földtengerét és a város lábainál évszázadok történetének egyedüli élő szemtanúját, a jó öreg Tiszát, amely ezüstös csíokban kigyózik a szántóföldek közt vájt szabad mederben. Sokszor elfogott az irigység, és szerettem volna ott fenn lakni és kielégíthetetlen vággyal nézni a földek tengerén ide-oda mozgó fekete pontokat, a szántó-vető parasztokat; a kék eget és a torony mellett nesztelenül elsuhanó felhőket.

A zentai városháza hosszú évszázadokon át volt a város dolgozó parasztsága számára az úri önkény, az elnyomatás fellegvára. A környék dolgozói csak akkor keresték fel ezt a büszke, nagy házat, ha kényszer parancsolta. Sokáig álltak izzadva és süvegeiket idegesen forgatva kezükben a hivatalok ajtóit előtt, míg végre rászánták magukat, hogy belépjenek. Ma szabad a zentai városháza. A hivatalok bejáratai előtt csak a született félenkek vagy a nép ellenségei határozatlanokodnak. A zentai

városháza ma azoké, akik verejtékes munkájukkal felépítették, a parasztoké, a munkásoké, a népé.

*

A városban vasárnap népgyűlés volt. Szabad város szabad fiai szólta a néphez: a magyarokhoz és szerbekhez a városháza közgyűlési termében, ott, ahol 1941 őszén büszke, fasiszta bírák ültek és ítéleztek Zenta bátor fiai, Molnár Péter és társai felett. Amiért ők fiatal életüket áldozták, a szabadság és testvériség eszméje testet öltött itt vasárnap a terem nemesen ívelő falai közt, és fájdalom, ők ezen a napon nem lehetnek itt, és nem lehetnek soha többé itt a szabad életben. Szerény sírhantok alatt nyugszanak a magyar és zsidó temetőkből. Emlékeik felett végtelen szeretete és kegyellete öröködi azoknak, akiknek szabadságért oly fiatalon, oly hősiességgel vállalták az örök sötétséget, a halált.

*

Jövő-menő emberek a széles utcákon. A határ gazdag termése alatt roskadozó szekerek csörömpölnek végig az utak porában. Egy kovácsműhely előtt három lábon áll egy ló, mert a negyediket patkolja a mester. A ló fejénél napbarnított arcú, kucsmás magyar paraszt türelmetlenkedik. Egyre biztatja a bőrkötényes kovácsot, hogy siessen a vasalással, mert a kukoricatermés egy része még kint van a földeken. Be kell szállítani, míg a száraz idő tart. Igazi zentai paraszt, szereti a földet, szereti a munkát, szereti a szabadságot, amit talán most még nem tud teljesen érzékelni. Nem hisz benne, és szemmel láthatóan fél tőle. Kéteyei majd eloszlanak, mint felhők a borús égről...

*

Utcamegbízottnál vagyok. Elkieseredetten meséli, hogy milyen hálátlan szerepet tölt be, mióta az utca népe közszükségletének ellenőrzésével és kielégítésével bízta meg. „Az egyik azért neheztel rám, hogy a postásnének írtam ki harisnyát, nem pedig neki. A másik meg azon siránkozik, hogy a legközelebbi ruhakiosztásnál ő legyen az első” — mondja ismerősöm ingerülten. Kopogtatnak az ajtón. Idősebb nénike illedelmesen köszönve lép be a szobába. Síró hangon panaszkodik, hogy kistfia már megint nem jutott lábbelihez, mert a szombat esti körzeti gyűlésen megint más gyerekeié volt az elsőbbség. Ahogy kérdezzük, kiderül, hogy neki három gyereke van és annak pedig, aki a gyermekcipőt kapta, hat. Az utca népe tehát mégis helyesen és igazságosan ítélte. Nagy nehezen megmagyarázzuk ezt a néninek. Beszélünk neki az ország sze-

génységéről, a lerombolt hidakról és gyárakról, a nyersanyaghiányról és újjáépítési programról. Kérjük, legyen türelemmel, óráé is sor kerül. Kisfiai nemsokára kapnak cipőt és futhatnak boldogan az iskolába. Neki és becsületes munkásférének is lesz mindene, mert az elaléltságból most eszméletre térő ország minden erejével dolgozik azon, hogy cipőt, harisnyát, ruhát, cukrot, tüzelőanyagot, új és boldog életet biztosítson mindenki számára, aki eddig nélkülözött...

*

Estefelé a főtéren megszólal a hangszóró. A helyi vonatkozású közleményeket fiatal, erős hang olvassa be. Közben orosz, magyar és szerb népdalokat közvetít. A járókelők megállnak és hallgatják a szebbnél szebb melódiákat. Munkások mennek hazafelé. Lassan kigyúlnak a villanylámpák. A Tiszán gőzös dudál. Egy-két óráig még piheg a város, aztán csendes és mély álomba merül, mert másnap újra meg kell elevednedniük az utcáknak és meg kell indulniuk a munkásoknak az üzemek, a műhelyek felé és a parasztszekereknek ki a széles és harmatos határba, hogy tovább folytassák a termelést a sokat szenvedett ország javára, mindannyiunk javára.

A töretlen hit, a bizakodás tölti ki ezt az írást is, ez érződik a Thurzó-sorokból akkor is, amikor a „határ gazdag termése alatt roskadozó szekerek” csörömpöléséről, s akkor is amikor a gyermekeinek cipőért siránkozó idősebb nénikéről szólnak. Az ország minden erejével azon dolgozik, hogy „cipőt, harisnyát, ruhát... új és boldog életet biztosítson mindenki számára...”.

Thurzó Lajos igaz hittel hitte, amit írt. Azt akarta, azért írt, hogy az olvasó is higgyen neki. Hitt-e vajon?

A december elsejei, szombati számban (— zó aláírással) jelent meg az Ontudatos dolgozó népünk kötelessége ellenőrizni a gabonafeleslegek beszállítását című cikke. Kemény, ostorozó hang. Vannak éhező ország-részek, kell a gabona, Vajdaságnak teljesítenie kell kötelezettségét. „Vannak Vajdaságban városok és falvak, ahol a helyi néphatóságok és a földművesek kölcsönös megértésével sikerült még idejében beszállítani a megállapított gabonafeleslegeket... Azonban: „Egyes helyeken a földművesek ahelyett, hogy beszállították volna, feketén értékesítették gabonafeleslegeiket. De se szeri, se száma az ilyen és ehhez hasonló visszaéléseknek...”.

Végül felszólításszerűen a kötelességről: „A gabonarejtegetőket, a spekulánsokat, a nép tudatos ellenségeit kíméletlenül le kell leplezni mindenütt, ahol felütik fejüket. Az ellenőrzést maga a nép kell hogy kezébe vegye, hiszen a múltban nagyon jól megtanulta, mit jelent éhezni, mit jelent szenvedő testvéreinknek segíteni...”.

Az álmok, az óhajok, elképzelések sosem valósultak meg az első szóra.

Thurzó hangjába mintha mind több keserűség kerülne. December 9-én (vasárnap) jelent meg a Zentai filmszalag című írása, ma is frissen, hi-telesen, a dokumentum erejével hat:

Magyar város a Tisza partján. Végtelen és gazdag mezők a határban, zöldellő, életet hirdető búzatáblák. Friss szántások csattogó, széles szárnyú varjak libegnek. Sűrű őszi köd üli meg a kopasz fákat, az ágakon borzas tollú verebek gubbasztanak. A sáros utakon nehéz szekerek döcögnek. Az apró házak udvarain kövér szalmakazlak terpeszkednek, és a górék lécein át kimosolyognak az aranyárga kukoricacsövek. A decemberi csípős reggelek csendjében böllér kése alatt vergődő kövér disznók visítanak, és este gazdagon terített asztalok mellett zsíros tort ül a házak népe. A banyakemencében pattogva ég a kukoricaszár, és a házak tetején ülő kémények békésen pipálnak a haragos felhők szennyes takarója alatt. De van, ahol már hetek óta hidegen ásítozik a kemence szája és komoran néznek a fekete kályhák, a rostélyokon még mindig a tavalyi pernye hallgat . . .

*

A hideg hirtelen osont be a kis házak ajtóinak és ablakainak résein át a szobákba. Az emberek dideregnek az utcákon, dideregnek a házakban. Nincs tűzrevaló. Azt a keveset, ami nemrég érkezett a városba, szétosztották részben az iskolák és intézmények, részben pedig a lakosság között. Kapott mindenki keveset, de már elfogyott és megint kellene. Itt-ott zúgolódnak, de mindig akad hang, amely csillapít és aggodalmakat oszlat. Emberek, nem mi vagyunk egyedül a világon, akik nélkülözünk. Háború volt, világégés volt! Emberek milliói pusztultak el éhen és ártatlanul. Élő, gondolkodó és szerető emberek, mint mi! Nem-hogy tűzrevalójuk nem volt, hanem betevő falatjuk sem, csak vézna, rongyos testük volt, szemük, amelyből kiégett az élet tüze, hátukon korbács ütése sajgott, mögöttük nyomorúság, előttük nyomorúság és halál . . .

*

Lassan, nagyon lassan olvadnak a zentai szívek ereszen a jégcsapok. Derengő sötétség és bizonytalanság nehezedik a magyar lelkekre. Sötétben botorkáló, tévelygő magyarok, akik túlságosan keveset szenvedtek és nélkülöztek ahhoz, hogy megtanulták volna a jelent, a nehézségeket és a hiányokat szélesebb távlatokban szemlélni. Hiányzik ennek a magyar városnak a levegőjéből valami, ami általános emberi színeket és fényeket csiholna a dolgok, a történesek és a mindennapi élet apró gondjainak sötétségében. Siránkoznak a zentai magyarok, hogy nincs cipő, nincs ruha, nincs harisnya, nincs cukor, de arra nem gondolnak, hogy a termelés milyen súlyos gondokkal jár ma, hogy ebben az országban

sok helyütt és más országokban is még kenyér sincs elegendő... Élet-szükségeinket csak akkor tudjuk kielégíteni, ha mindenki erejének teljes megfeszítésével termel a maga helyén s ha nagyobb türelmet és megértést tanúsítunk a pillanatnyi nehézségekkel szemben. A háború és a megszállás olyan súlyos sebeket ütött az ország testén, hogy azokat nem tudjuk egyik napról a másikra orvosolni.

*

A napokban művelődési előadást hirdettek. Az előadóval együtt mindössze egy-két ember jelent meg. Egy-két magyart érdekelt, hogy ki volt a nagy magyar költő-zseni, Ady és mit tett a magyarságért, a magyar dolgozó nép boldogulásáért. Hol volt a hiba, a közönségben vagy a rendezésben? — ezt most nem kérdezzük. Egyet azonban le kell szögeznünk: a jövőben ilyesminek nem szabad előfordulnia. Súlyos vétség ez a magyar haladó szellem, Ady ellen, mulasztás, amit a zentai közönségnek és az előadások rendezőinek a jövőben pótolniuk kell.

*

A Magyar Népművelési Egyesület színjátszói a napokban mutatták be a „Falu rossza” című népszínművet telt ház előtt. A Kultúrkörnek saját otthona van, gazdag könyvtára és kb. 250 személy befogadására alkalmas színházterme. Nemrégén fejezték be a kisszínpad felállítását. A rendkívül érdekes kulisszarendszer szakavatott kezek munkáját dicséri: a színpad pillanatok alatt változnak át. Az aránylag szűk térben a szereplők nagyszerűen mozoghatnak. A Kultúrkör jelenlegi műsora nem a mai idők szellemének megfelelő. A magyar népszínmű-irodalomnak talán a legnemesebb hajtása Tóth Ede műve. A zentai Magyar Népművelési Egyesületnek azonban itt nem szabad megállnia. Tovább kellene vinnie a felvilágosító munkát, ápolni kell az örök magyar értékeket, úgy, ahogy azt az Ady-esttel, a Petőfi-esttel és a Népi esttel megkezdte. A magyarságot, különösen Zenta magyarságát ezentúl nem szórakoztatni, hanem oktatni kell, hogy a múlt örökségeit kigyomlálva előkészíthessük ezt az érdemes és tehetséges népet az örök emberi ideálok befogadására. A zentai Kultúrkör, ha megfelelő színműirodalom híján egyelőre mellékvágányokra is tért, ez még nem jelenti azt, hogy a megkezdett útról le akart térni. Amint értesültünk, a „Falu rossza” után nagyban folynak az előkészületek Gogoly „Revizor” című darabjának előadására. A jó magyar színművek hiányát a zentai Magyar Népművelési Egyesület is megérzi, mint ahogy mindenütt megérzik azt egész Vajdaságban. Még egy, amit a Kultúrkörrel kapcsolatban el kell mondanunk, nincs meg az egészséges és mindenképpen kívánatos szellemi kapcsolata a helyi szakszervezettel és annak szép eredményeket felmutató színjátszó együttesével. Az a

tapasztalatunk, hogy a két legnagyobb magyar antifasiszta szervezet nem fér meg egymással, merev állásfoglalásaikkal keresztezik egymás törekvéseit, így a meglévő és egyébként is zsenge erők szétforgácsolódásától lehet tartani. A zentai magyarság öntudatának és egységének egyik legszebb kifejezője lesz, ha ez a két egyesület baráti jobbot nyújt egymásnak és közös jóakarattal, a kölcsönös támogatás szellemében oldják meg a rájuk váró nehéz feladatokat.

*

A zentai magyar tanítóképzővel talán már nagyon is sokat foglalkoztunk. De úgy érezzük, akármennyit is beszélnek róla, sohasem lenne elég, mert az új magyar generáció, az új magyar jövő kiépítésében óriási és felelősségteljes szerep vár az innen kikerülő fiatal tanítóokra és tanítónőkre. Amint értesültünk, az első tanfolyam vizsgái most folynak és a jövő héten fejeződnek be. A zentai magyar tanítótanfolyam lelkes növendékei a múltban mindenütt ott voltak, ahol segíteni kellett. Hisszük, hogy a jövőben hivatásukon át még többet lendítenek a magyar sors kerekén, tudásukkal új és termékenyítő magvakkal szórják majd be a magyar városok, falvak és a tanyavilág feltöretlen humuszát.

*

A választásokon a város, de különösen a járás magyarsága nem valami nagy öntudatról tett tanúbizonyságot. Még mindig ez a fő beszéd-téma a városban és nem ok nélkül. Hogyan történhetett meg az, hogy a zentai magyarság, sajnos még a nincstelenek jelentős része is, saját boldogulásuk és jobb jövőjük ellen foglalt állást. Nem tudjuk elhinni, hogy a zentai magyarok tisztán láthatták előre: mi várt volna rájuk és az egész magyarságra akkor, ha véletlenül annak az urnának sötét erői győznek, amelybe ők dobták bele öntudatlanul gumigolyóikat! Szervezési hibákat is hallunk, de ezek mellett ott látjuk és érezzük a zentai magyarság nagy tömegeinek passzivitását, a pillanatnyi nehézségekkel szemben tanúsított túlérzékenységet és helytelen életszemléletét. Zenta dolgozó magyar népe a munka frontján mindig megállta a helyét, szorgalma és munkaszeretete példátlan. Joggal elvárjuk tőle, hogy a jövőben hibáin okulva a demokrácia erősítésében, a magyarság jobb jövőjének kialakításában is az elsők között legyen.

*

Zentai filmszalagot forgattunk. Talán itt-ott túl sötétek a mindennapi életből vett képek. De vajon le tudnánk-e tisztítani életünk filmkockáiról ezeket a sötét és bántó foltokat, ha nem ismerjük fel és nem veszünk idejében tudomást róluk?

Ma is imponáló Thurzó bátor őszintesége. Persze, túl sötét volt a kép, a filmszalag végén szükség volt a magyarázatra. De Thurzó Lajos ebben az írásában az újságíró küldetését példázza: szót akart érteni az emberekkel, befolyásolni akarta a magatartásukat, ennek pedig alapfeltétele (volt is, maradt is), hogy higgyenek neki, az olvasó viszont csak annak hisz, aki nem csapja be, aki az igazat mondja. Nem félt az igazság kimondásától, a sötét képek okainak feltárásától, ha talán nem is sikerült neki mindig az igazi okokat — azok mélyebben rejtőztek — a felszínre hozni.

Ugyancsak ezt a szolgálatot példázza a december 24-én, a kettős számban megjelent novellája: Gazdag Péter földet írat. (A lap megjelenésének első évfordulóján 16 oldalon jelent meg a Magyar Szó, s több irodalmi szöveget is közölt.) Azok a gondolatok, gondok szövik át a novellát is, amelyekkel a vezércikkekben is találkozunk. Sok itt a szólamyszerűség, a politikai jelszó, s ezek bántó, hamis kicsengését csak részben tudják tompítani a lírai eszközökkel ábrázolt, a családi élet intim melegét árasztó helyzetek.

A Csatorna utca emberemlékezet óta arról nevezetes, hogy nyáron estefelé, amikor a mezők felől hazaigyekvő parasztszerek hosszú sorai végigcsörömpölnek, a sűrű, fojtogató por egészen a házak tetejéig emelkedik, vastag réteggel vonja be az utca két oldalán ácsorgó eperfák leveleit, a kulcslyukakon, vagy az ablakok résein át a szobákba is behatol, és alattomosan rátelepszik az almáriumokra. Tavasz olvadáskor köhögrető, éles szelek nyargalásznak végig a Csatorna utcán, és a hideg hólé a konyhák küszöbéig merészkedik; a káva nélküli kutak szennyese vize magasra duzzad, előnti az udvarokat, és beszivárog a proletárgyerekek rongyos bocskorába.

Ebben az utcában lakik Gazdag Péter öt gyermekével és feleségével. Gazdagnak csak a neve gazdag. Szegény ő, mint a templom egere, ahogy erre felé szokás nevezni a szegénységet.

Gazdag Péternek még a dédapja is szegény béreseMBER volt. Kint szolgált a 150 holdas Zsíros család tanyáján. Zsíroséknak kezdetben csak 25 holdjuk volt, de ahogy szaporodtak a béreseMBERek családjai, a tanyai rabszolgák, úgy nőtt évről évre a föld a Zsíros-tanya körül, meg hát mindig akadtak erre felé kisparasztok 10—15 holdas birtokai, amelyek dobra kerültek és a Zsíros-nemzedékek marhaborból készült kövér buksájukkal mindig megjelentek az árveréseken. Így terebélyesedett Zsírosék vagyona tönkrement, talajukat vesztett kisparasztok könnyeiből és a tanya rabságát apáról fiúra öröklő cselédemberek verejtékéből.

Gazdag Péter már gerincesebb emberré lett megalkuvó őseinél. Eljutott néha hozzá valami kevés szellemi táplálék, részt vett az első világháborúban, és mint fogoly, Moszkvában is volt, amikor az orosz forradalom kitört.

Évek hosszú során át összeszorított fogakkal és vad káromkodásokban kirobbanó elégedetlenséggel tűrte a szolgaságot, Zsíros János embertelen hajszáit és gőgös parancsait. Sokszor emelkedett magasba a trágarylétől szennyes vasvilla nagy dologidőkben és hullott kíméletlenül a szolgálhára, amely alatt izzadságtól és piszoktól ronggyá szakadt ing takarta a sovány lapockacsontokat.

Péter nem bírta sokáig a megaláztatást. Az oroszok már elvonultak a tanya melletti országúton. A szovjet katonák széles mosollyal köszöntötték Pétert, aki ott állt rongyosan és megilletődve az út mellett. Gazdag Péter magyar rabszolga, derengő agyú földember érezte, hogy itt valami nagyon nagy és új dolog történt, amire ő már évek óta várt...

Zsíros János is megváltozott hirtelen, kegyesebben bánt a cselédséggel. De a fagyos gőg csak addig engedett, amíg a veszély el nem múlt, és Zsíros gazda újra megkezdte a sanyargatást ott, ahol abbahagyta.

Péter egy szép napon, hat hónapra rá, hogy András és Ferenc, a két legöregebb fiú bevonult Petőfistának, kocsira pakolta szegényes bútordarabjait, sarkig tárta ki a nedves cselédlakás ajtaját és ablakait, hogy a szél jól átjárhassa a penészes falakat, nagyot köpött és elhagyta a nagy, büszke tanyát, a szolgaságot, ősei nyomorúságának börtönét örökre.

Annus, a felesége sírt egész nap, hogy jaj mi lesz velünk, bizonytalanságba mennék, ismeretlen jövőbe, amely talán még nagyobb szegénységet és nyomorúságot tartogat számukra, mint az eddigi. De Pétert már senki és semmi nem tartotta vissza a szabadságtól. Repült boldogan, dagadó szívvel, mint a kalitka börtönéből kiszabadult madár a szélesen hallgató mezőkön át a város felé, hogy kikössön a Csatorna utcában, az öreg Köles Borcsa néni házában, aki fogatlan volt már, árva, és szívesen megosztotta szegényes hajlékát azokkal akik vállalták, hogy öreg napjaira gondját viselik.

*

Karácsony este van. A Csatorna utcában Gazdag Péterék hajlékának két apró ablakából a petróleumlámpa fénye rajzol furcsa, görbe árnyakat kint a hótól fehér úttesten. A füstös kémény vígan pipál a nádtető felett, és csendesesen hullanak a kövér, csillogó hópelyhek a kiszakadt felhődunnákból. Gazdagéknál karácsonyfa áll a szoba közepén. Egyszerű kis karácsonyfa, szegény emberek karácsonyfája. Rajta egy-két dísz. Alatta két cserépben haragoszöld búza hirdeti a mindennapi kenyér örök reménységét. A kályhában csendesesen duruzsol az esti tűz. A kicsiny szoba lassan megtelik meleggel. És a karácsonyfát körülülő szegény emberek szívét is langyos, meleg hullám önti el. Szegényes Gazdag Péterék karácsonya, de szebb és igazibb bármely eddigi karácsonynál, mert szabad ország szabad fiai ünneplik áhítatosan...

András és Ferenc, a két Petőfista is ott ülnek az ünnepi asztal körül. András leszerelt, Ferenc pedig karácsonyi szabadságon van.

Gazdag Péter boldogan méregeti a két nagy darab legényt. Hogy megváltoztak, hogy megemberesedtek ezek a gyerekek, amióta a múlt év decemberében beálltak Tito marsall hadseregébe! Megváltoztak, megemberesedtek, de nemcsak testben, hanem lélekben, szellemben is! Szavaik súlyosan hullanak a szoba karácsonyi csendjében. Usztasa-terrorról mesélnek, fasiszta vérebekről, akik olyan szépen tudták a karácsonyt a szeretet ünnepévé avatni, miközben ártatlanok vérént ontották és kivájt emberek szívein tapostak.

A béresember aki, lerázta magáról feudális ura és parancsolója bilincseit és bejött a városba, hogy ha napszámosként is, de szabadon éljen, büszkeségtől dagadó szívvel nézte két fiát, akik Petőfi nevének dicsőségével harcoltak a nyers fasiszta erőszak ellen...

Hirtelen csend lett a szobában. Az emberek magukba mélyedtek. Csak a karácsonyfá égő gyertyáinak sercegése hallatszott. Az ablak alatt emberek surrantak tova, lépteik zaja beleveszett a hó finom bársonyába.

— Szombaton kidobolták a városban, hogy szegény embereknek földet lehet íratni — szakította meg a csendet Gazdag Péter. — Gondótam, András, te most mán itthon vagy s ha tavaszra kapnánk, hát megmunkálnánk ketten. Elmentem a népbizottságba még az nap, oszt írártam...

— Nagyon jó tette, édesapám, hogy íratott — szólott örömmel András. — Azon a nyilvános tárgyaláson én meg majd előadom, hogy nekünk Zsiros János földjébe hasítsanak ki. Tudja, a Kerékkúti dűlőnél azt a hét holdat, ahol édesapám megtanított engem mán hatéves koromban: hogyan kő az ekeszarvát fogni és szántani a szalonnás földet...

— De Barnáné azt beszélte máma a pékné, kenyérsütéskor, hogy egészen biztosan tudja: a magyaroknak ugyan felkophat az álluk a földtű, mert ők bizony úgysem kapnak — szólott közbe síró hangon Gazdagné.

— A burzsujok meséje az egisz, akik attól félnek, hogy eztán jóva kevesebb földdel kő beérniök és dolgozni kő, nem pedig hasmeresztve napot lopni és parancsogatni a szeginynek — jegyezte meg mérgesen András. — Nem hiszünk a méregkeverőknek! Elég vót mán a kihasználásbul, a robotbul, a szolgaságbul. Ha nem lesz erőnk, hát vagyunk a városban szeginyek sokan, mint szitában a rosta lika; összefogunk szépen és közösen munkájjuk meg a földeket. Nekünk van egy ekénk, Kenyeres Pista bácsinak egy lova, Borsos Balázsnak meg a másik, meg hát a bizottság is segít...

Így beszélgettek a Csatorna utcában karácsony estéjén reménykedő szegény emberek. Egymásba fonódó biztató szavak színes skáláján a boldogabb jövő fényei csillogtak. Kint hullt-hullt a tél borzas pelyhe, és nem messze a város szélétről, a fehér hótakarók alatt kenyérsírák himnusza hirdette a bizakodó földemberek ősi jussának készülő ígérét és igazságszolgáltatását, a tavasz reménységét.

B. SZABÓ GYÖRGY A SZABAD VAJDASÁGBAN SZOLGÁLAT(BAN)

1945. április harmadik dekádja, huszonkettedike, vasárnap. Négy hónappal előbb jelent meg a *Szabad Vajdaság* első száma. Ez, a vasárnapi rendkívül gazdag tartalommal jelenik meg. A címek is érzékeltetik, a viharos események micsoda sokaságából válogathatott a szerkesztő. Történelmi pillanatok: A Vörös Hadsereg elérte Berlint — A külvárosokban heves utcai harcok folynak — Az olaszországi fronton a szövetségesek kitörték a Pó-síkságra — Utcái harcok Boszanszki Brodban...

De a belpolitikai jelentések fölé szerkesztett címek is, még a négy évtized távlatából szemlélve is, megőrizték bizarrságukat: Földosztás rezesbandával — Citrom a kirakatban — Tacitus és a kukoricaszedés...

Gimnazisták szedik a kukoricát, ásna, kapálnak, segítenek a mezőgazdasági munkában. Nagyon nagy szükség van a segítségre, nem is csak a mezőgazdaságban. Vajdaságban ugyan a fémiparnak már 75 százaléka üzemben van, de csak 35 százalékos kapacitással dolgozik, a villanytelepeknek csak 40 százalékos a teljesítményük...

Így állunk ekkor. Találékonyaságra, odaadásra, lelkes munkára van szükség. Micsoda nagy eredményeket hoz ez, több cikkben számol be erről az újság. De néha kemény, éles szavakkal bírálja azokat, akik nem tudnak vagy nem akarnak bekapcsolódni ebbe a munkába.

B. Szabó György sosem volt a *Szabad Vajdaság* újságírója, azonban már kezdetben nem egy cikkel jelentkezik a lap hasábjain. Ebben, a vasárnapi számban jelent meg Egy régi falu Felső-Bánátban című cikke, jegyzete, vagy mondhatjuk, nevezhetjük éppen hírmagyarázatnak is:

EGY RÉGI FALU FELSŐ-BÁNÁTBAN

Egy régi falura bukkantunk a Felső-Bánátban

Azonban nem egy régészeti szempontból értékes településre szeretnénk felhívni történészeink figyelmét ezzel a cikkel. Nem. Olyan faluról beszélünk, amely még ma sem értette meg az idők új szavát és azt az életformát szeretné folytatni, amely szerint élt ez ideig.

Ez a régi falu süket és vak az új idők eseményeivel és mozgalmával szemben. Az emberekben nincs semmi kezdeményezési kedv, semmi önálló és öntudatos teremteni akarás. Ridegek, rosszkedvűek és bizalmatlanok mindenkivel és mindennel szemben. Tanácstalanul állnak, és ahelyett, hogy összefogással segítenék elő a tavaszi munkálatokat — a régi időket sírják vissza, amikor még a községnek megvolt minden lova, ami-

kor a munka fennakadás és zökkenő nélkül folyt, és amikor a föld megmunkálása vagy parlagon hagyása minden gazda magánügye volt.

Hogyan dolgozzunk iga nélkül? — kérdik. Pedig ennek az orvosságát saját maguknak kellett volna kitalálniok, de elég lett volna csak áttekinteni: az alig húsz kilométeres távolságra levő Csóka községbe, hogy meggyőződhesse nek arról, hogy igenis megvan ennek is az orvossága. Ez az orvosság pedig az összefogásban rejlik. Ma háború van, és az ország hatalmas erőfeszítéseket tesz, hogy az ellenséggel mielőbb leszámoljon. Ma a közös cél érdekében áldoznia kell mindenkinek. Ki vért áldoz, ki pedig munkát. Ma tág tere nyílik minden olyan egyéni kezdeményezésnek, amely az ország felépítését, javát célozza.

Minderről a régi falu nem akar tudni. Falak alatt politizál és vitatja a község ügyeit és nem ott, ahol a vitának helye és súlya van. A régi falu bizalmatlanul tekint minden új kezdeményezés felé. „Minek az? — és fáradtan legyint. — Eddig is megvoltunk anélkül.”

A szakszervezet, amely a munkásság érdekvédelmi és mozgalmi szervezete — ebben a faluban alig tud felmutatni eredményt. Alig tudott ez ideig nyolcvan tagot összetoborozni, holott legalább ötszáz munkásnak ott lenne a helye. Egypár földgessgazda valóságos hadjáratot indított a mozgalom ellen, és a régi falu munkása még van annyira öntudatlan, hogy szavuknak hitelt ad és aszerint cselekszik. A régi falu munkása nem él jogaival. A földmunkásság még ma is 250—300 dináros napszámmért dolgozik. Pedig tudja, hogy a megállapított napszám hatszáz dinár, tudja, hogy joga van követelni ezt, de azonban ezért a jogáért nem harcol. Lemond jogáról az olyan gazdák javára, akik eddig is, de ma is, csak saját anyagi érdeküket nézik. Lemond azok javára, akik eddig kihasználták munkaerejét és akik még most is a maguk szempontjából kamatoztatják öntudatlanságát és szervezetlenségét. A munkásság ma nem hallgathat többé olyan tanácsadók tanácsára, akik azzal biztatják, hogy ne éljen kiharcolt jogaival. A falu munkásai ma már nem várhatnak arra, hogy majd csak megjavulnak a gazdák és önszántukból megfizetik az előírt napszámot.

Mert erre aztán hiába várnak!

A régi falu munkásságának ma egyetlen útja van, ez pedig a szakszervezeten keresztül vezet egy igazabb élet felé. Be kell szervezni minden munkást, és erélyesen kell fellépni a maradi munkaadókkal szemben.

Fel kell rázni ezt a falut a tespedésből és elindítani az új élet útján. Meg kell indulnia úgy a gazdasági, mint a politikai munkának. Ebben a munkában egyenesen vezető szerepre hivatott az a munkásság, amely ma még tanácstalanul áll és olyan réteg befolyása alatt van, amely nem akarja megérteni az új ország egyik vezérelvét: a dolgozó ember érdekeinek biztosítását.

Hiszünk, hogy a régi falu felébred és ráeszmél a valóságra. És szeretnénk hinni, hogy a régi faluról már legközelebb úgy emlékezhetünk meg,

mint a Felső-Bánát új szellemet hirdető, új élet és új világ jegyében munkálkodó Szaján községről.

Az igazi Szajánról!

1945. április 22.

(b. sz. gy.)

A kiábrándultság, a keserűség hangján kezdődik, kemény, kioktató szavakkal, ostorozza a falu szegényparasztjait, amiért nem élnek az előttük végre feltárulkozó lehetőséggel, hagyják, hogy a gazdák továbbra is kihasználják őket, nem tömörülnek a szakszervezetbe, amely pedig esélyt kínál nekik a harchoz.

A cikk vége felé már elolvad a harag, nyoma sincs a kezdeti cinizmusnak, helyét a magarázat váltja fel, majd a helyzet megvilágítása után következik a felszólítás: Fel kell rázni ezt a falut a tespedésből és elindítani az új élet útján...

A régi falu, a felszólítás után a befejezés: hisszük, hogy a régi falu felébred... A következő mondat árnyaltabban, s nyilván nem véletlenül: És szeretnénk hinni, hogy a régi faluról... A régi falunak még nincs neve, tudjuk róla, hogy süket és vak az új idők eseményeivel és mozgalmával szemben, hogy Észak-Bánátban van, de csak az utolsó bekezdés végén árulja el a szerző, hogy Szajánról beszél. Mikor ostorozza a maradiságért, akkor nem, csak amikor a reményét fejezi ki vele kapcsolatban, csak akkor nevezi meg.

Az első (aláírt) jegyzete volt ez B. Szabó Györgynek a *Szabad Vajdaságban*, mégis megírásában, felépítésében már maradéktalanul megtaláljuk a reá annyira jellemző célratörőséget.

Nem voltak ritkák akkoriban a hasonló hangvételi írások. Az újságírók, a tudósítók, a szerkesztők nemegyszer elkeseredetten, éles hangon bírálják a magyarságnak azt a részét, amelyik nem akar bekapcsolódni az új élet építésének lelkes, nagy munkájába, nem jár a gyűlésekre, visszahúzódik a közügyektől, bizalmatlan az új kezdeményezésekkel szemben. Idézzünk egy részletet a petrovgradi Szőnyi Péter november 4-én megjelent jegyzetéből:

„... Vajon hol voltak ezek a fiatalok a gyűlés napján? Nekik talán nem érdekük a haladás kerekén lendíteni? Sajnálattal kell megállapítani, hogy az itteni magyar ifjúság egyes rétegei éppúgy, mint az idősebb generáció általában, még mindig nem akarja megérteni az idők szavát. Még mindig fülükbe cseng a fasizmus ostoba kiáltása: »Vissza, ezer esztendőre vissza...!«

Ideje volna már, hogy a magyarság, különösen a nők és a fiatalok, levetnék magukról a bizalmatlanságot és őszintén odaállnának azok közé, akik az országot építik. Ne várják, hogy a gesztenyét más kaparja ki számukra a parászból és azután testvériesen osztozkodjanak rajta! Saját

fülemmel hallottam, hogy egyes asszonyok, akik a felszabadulás óta semmilyen mozgalomban nem vesznek részt a pletykázáson kívül, ilyeneket kiabálnak torkuk szakadtából az utcákon: »Hát ez egyenlőség!« Sokan vannak, akik azt állítják, hogy a magyarság még tudatlan, még fél valamitől és ezért passzív a munkában...»

Egy-egy sikertelen gyűlés után törhetett fel az elkeseredés azokból, akik már azokban a napokban látták itt a magyarság helyét, s minden tőlük telhetőt megtettek, hogy a még bizalmatlanokat is bevonják a társadalmi-politikai életbe. Talán egy ilyen balul sikerült szajáni látogatás íratta meg B. Szabó Györggyel is idézett cikkét. Ő ugyanis nemcsak mint szerző szerepel ezekben a hetekben, hónapokban a *Szabad Vajdaságban*. Mint petrovgrádi aktivista több bánáti helység mozgalmi embereinek is tart beszédeket, s nyilván nemegyszer kényszerül szembenézni a közönynyel, érdektelenséggel. A fiatal képzőművész, irodalmár, kultúrmunkás ebben az időben elsősorban politikai tevékenységet fejt ki. Szükség volt erre a munkára, s vállalta (átmenetileg) ezt a feladatot.

Tudása, műveltsége, igényessége nem engedte meg, hogy megmaradjon a bizalmatlanok, visszahúzódó magyarok magatartásának bírálataánál, megéreztte, hogy ennek állandó ismételtetése nem hozhatja meg a kívánt eredményt. Egyik beszédében megpróbálta felvázolni ennek a jelenségnek a társadalmi-történelmi okait. A tudósítás, amely a gyűlésről szól, idézőjel közé téve közli B. Szabó György magyarázatát. Többször is előfordul ez, hogy a gyűlésekről küldött jelentésekben az ő szavait szó szerint idézik, s talán nem nélkülöz minden alapot a föltevés, hogy ezeket a tudósításokat ő maga írta.

Ugyancsak a vasárnapi számban, június 17-én jelent meg a tudósítás arról, hogy a múlt vasárnap megalakult a felső-bánáti kerületi népfront magyar tagozata, itt B. Szabó György tartotta az általános helyzetismeretét: A népuralom igazi jelentőségéről.

Többek között ezt mondta a magyarság egy részének passzivitásáról, annak okairól:

„A magyarság passzivitásáról beszélnek úton-útfélen. A széles magyar dolgozó tömegek felrázása és ébresztgetése folyik Vajdaság-szerte. Szervezetlenség, a szórványos munka, a központi irányító szerv, a szervezők hiányát említjük meg fő akadályként, és ezzel magyarázzuk sikertelenségét. Úgy hiszem, nem felesleges és nem lesz hiábavaló komolyabb vizsgálat tárgyává tenni ezt a problémát és a társadalmi fejlődés szempontjait figyelembe véve — megállapítani a mozdulatlanság, a passzivitás igazi okait.

A magyarság valóban nem értette meg a népuralom igazi jelentőségét. Nem is érthette meg. Egyrészt, mert a magyar nép széles rétege még ma is öntudatlan és ennek a tömegnek az öntudatosítására nem elegendő ez a néhány hónap, másrészt a vajdasági magyarságnak csak egy kicsiny része támogatta aktívan a népfelszabadító mozgalmat a megszállás alatt és

így a mai felszabadulást nem tekinti a hároméves ellenállási és harcos mozgalom eredményének. Nem tekinti a maga eredményeinek, mert nem hozott ezekért nagyobb és jelentősebb ember- és anyagáldozatot. És végül, nem értette meg a mai mozgalom igazságos harcát, mert a Vajdaság magyarsága — ez a heterogén és a régi Magyarország legkülönbözőbb helyeiről idetelepített magyarság, sohasem tudta igazán, mi a szabadság. Nem tudta ezt a világháború előtti hűbérrendszer idején, amikor a nép képviselői úgy jöttek ide Budapestről a mandátumokért, mint a darazsak a mézre. Eljöttek, megvásárolták a parlamenti állást, és mindörökre hátat fordítottak a népnek. Ennek a magyarságnak nem voltak meg szociális, gazdasági, kulturális és politikai jogai, de még a legelemibb emberi jogai sem.”

Eddig az idézőjeles rész, B. Szabó György beszédének többi részét átmeséli az újságíró. Íme, mit mondott még:

„Előadása során B. Szabó György ismerteti az első világháború és a világháború utáni helyzetet — párhuzamot vonva a régi Jugoszlávia és a trianoni Magyarország között. — A két ország kormányai egyformán népellenesek, és gátolják a népek szabad fejlődését. Eszközeikben nem válogatnak. A nagyszerb sovinizmus és Horthy fehér terrorja vajon mennyiben különbözik egymástól?

A népfelszabadító mozgalom álláspontja a nemzeti kérdés tekintetében mindig őszinte és demokratikus álláspont volt: biztosítani a nemzetiségek teljes szabadságát. Tény, hogy a kezdetben néhány helyen kilengések történtek, amelyek kihatottak a későbbi munkára, és magukkal vonták egyes rétegek elzárkózását. Azonban vajon jogában áll-e a magyarságnak továbbra is ezen az állásponton maradnia, amikor a felelős vezetők részéről nap nap után tanúi vagyunk az őszinte jóakaratság és megértésnek? Magunk is láthatjuk, hogy a nemzeti kérdés igazságos elintézése az ország legfontosabb kérdésévé lett.

Ránk, élharcosokra nagy és nehéz feladatok várnak. Fel kell rázni a magyarságot ebből a közönyéből. Világosan ki kell jelölni előtte azt az utat, amelyen haladnia kell, hogy Jugoszlávia és a Duna-medence népei együttes munkával teremtsék meg a népek együttélésének legszebb és legeredményesebb példáját.”

ELSŐ MŰVÉSZI MAGYAR SZÍNIELŐADÁS A FELSZABADULT VAJDASÁGBAN

A LÚDAS MATYI-MESEJÁTÉK PETROVGRÁDON

A petrovgrádi Magyar Közművelődési Közösség műkedvelői, Nyárai Rezső ismert vajdasági színész rendezésében, szombaton és vasárnap előadták Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* című mesejátékát.

Petrovgrád felszabadulása óta ez volt a Városi Színház első magyar nyelvű színelőadása. Az előadást városszerte nagy érdeklődés előzte meg. Különösen sokan jelentek meg olyanok, akik eddig teljesen visszavonultak minden új, népi magyar megmozdulástól és idegenkedtek minden előadás látogatásától.

A magyar nyelvű előadás jelentőségét nagyban emelte elsősorban az, hogy a megvalósuló egység és testvériség útjait egyengette, valamint az a tény, hogy sikerült Petrovgrád régi műkedvelőcsoportjait egyesíteni és az új műkedvelők egész sorát bevonni.

A szombat esti bemutató előadást B. Szabó György bevezető beszéde nyitotta meg. Beszédében többek között a következőket mondotta:

„Nyolchónapos hallgatás után, ma este a Városi Színház falai között ismét megszólal az örök magyar lélek, ismét felcsendül a magyar szó és felhangzik a magyar muzsika.

Ünnepi pillanat ez, hisz benne érezzük a jövő roppant erőfeszítéseit, benne érezzük az új élet felé menetelő magyarság ütemes lépteinek dobbanását, benne érezzük a magyarság teremtő és alkotó képességeinek kitárulását, benne érezzük az utánunk jövő nemzedék tökéletesebb művének kibontakozó körvonalait.

A mi közösségünk a népi kultúra ápolását tűzte ki maga elé feladatként, és a minőségi kultúráért száll síkra. Nem véletlenül esett választásunk éppen a ma este előadandó »Lúdas Matyi« mesejátékra. Lúdas Matyi meséje, melyet Fazekas Mihály öltöztetett ritmusokba, azok ajkán született, akik felett szüntelenül ott repdesett a földesúr és a botosispán árnyéka, akik jobbágyviszonyban, földtelenül és szűk kenyéren, nyomorban és nincstelenségben éltek. A néplélek, a népi alkotó kedv, a színes és termékeny népi fantázia, amely nem egy esetben mesékben nyilvánítja ki véleményét egyesekről vagy egész rendről; amely megformálja a magyar nép ideálját, példaképét; megformázta ezt az eleven hús-vér figurát — Lúdas Matyit. Lúdas Matyi a jobbágyság mesealakja, igazi szabadsághős, Dózsa unokája, Rákóczi és Kossuth szabadságharcának igazi gyermeke. Lúdas Matyi az előhírnöke annak az új népi Magyarországnak, ahol a demokratikus kormány felszámolja a hatalmas latifundiumokat, ahol az ezeréves jobbágy számára ma föld és kenyér terem. Legyen mai előadásunk az összefogás hirdetője, az egység és testvériség megteremtője, legyen irány és útmutatás. És legyen üzenet azok számára, akik még ma sem ismerik fel az összefogás egyetlen és lehetséges útját.”

A bevezető beszéd után a népviseletbe öltözött kis Karácsonyi Irmus mondotta el a darab prologusát.

A darab főszerepét — Lúdas Matyit Jakabfalvi Géza népszerű petrovgrádi műkedvelő játszotta, akinek különösen a második és a harmadik felvonásban érvényesült tudása és rátermettsége. János hajdú szerepét — Tóth György játszotta. A rászabott szerepben rátermettséggel, könnyen

és biztosan mozgott. A bírólány szerepében Szőnyi Irén mutatott ritka műkedvelői tudást, míg Zádor Imre Döbrögi földesúr szerepében aratott újabb műkedvelői sikert. A kisbíró szerepét Szabó Bertalan alakította sikeresen. Különösen énekszámai emelendők ki. Borbély Bandi-Marci elsőrendű játékot mutatott fel.

A kisebb szerepekben tudásuk legjavát adva, kitűntek és a darab színvonalának emeléséhez nagyban hozzájárultak Bátor Margit, Farkas Mária, Szőnyi Hermína. A mesejáték keretében népi táncokat adott elő egy leány- és egy ifjúcsoport. A táncokat többször meg kellett ismételni.

Az előadás zenei részét Láng Imre karnagy irányította és tanította be. Ugyancsak ő vezényelte a kitűnően játszó zenekart. Az előadás alatt a közönség nemegyszer nyílt tapsal jutalmazta munkáját.

Az egész előadás rendezése nagyban eltér a régi petrovgrádi színi-rendezésektől. Mesteri kéz válogatott, irányított és tanított olyan szereplőket, akik a munkásság hű fiai, akik tehetségesek és akik a nép kulturális emelése érdekében és a magyar népi kultúra javára tudnak és akarnak dolgozni.

Szabad Vajdaság, 1945. VII. 23.

L. A.

Egy hónappal később, július 23-án ismerteti a *Szabad Vajdaság* a Lúdas Matyi petrovgrádi bemutatóját: Első művészi magyar színielőadás a felszabadult Vajdaságban. A kritikát L. A. írta alá, azonban nem lehet egyértelműen megállapítani, kinek az írásáról van szó, tény, hogy az előadás előtt B. Szabó György mondott beszédet, ebben a Lúdas Matyi üzenetét tolmácsolja, kapcsolja a négy évtizeddel ezelőtti valósághoz. S talán nem véletlen, hogy az idézet vége éppen az a két mondat: legyen az előadás az egység és testvériség megteremtője, és üzenet azoknak, akik még nem ismerik fel az összefogás fontosságát. Ugyanaz a gond, amely a szajáni írást is áthatotta.

A kritikus többször is aláhúzza az előadás jelentőségét, kiemeli, hogy különösen sokan jelentek meg olyanok, akik addig visszavonultak minden új, népi magyar megmozdulástól. Megmozgatni, felébreszteni, az új akciókba bekapcsolni a magyarságot, ez volt az előadásnak a célja. Vagyis: B. Szabó György nem elégedett meg a passzív magyarság magatartásának bírálgatásával, megpróbálta feltárni ennek az okait, s ennek ismeretében maga is minden tőle telhetőt megtett a magyarság alkotó erőinek mozgósítása érdekében. A Lúdas Matyi színre vitelében is minden bizonnyal jelentős szerepe volt, de többször is hírt ad az újság róla, hogy a munkásegyetemi politikai előadások után felolvasott Illyés Gyula vagy más magyar író munkáiból.

Megint egy hónappal később, augusztus 23-án a készülő vajdasági képzőművészeti kiállítás elé ír amolyan bejelentőt, már előre felhívva a közönség figyelmét ennek jelentőségére:

AZ ELSŐ VAJDASÁGI KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS ELÉ

A vajdasági képzőművészek első kollektív megmozdulása a Petrovgrádon megrendezendő képzőművészeti kiállítás lesz. Ezt a kiállítást a petrovgrádi Városi Múzeum rendezi, amely már a kiállítás előkészületeit megkezdte, a szervezési munkákat pedig már nagyrészt befejezte. A kiállításra meghívást kapott a vajdasági képzőművészet mintegy huszonöt kimagasló egyénisége. Az eddig beérkezett válaszból megállapítható, hogy a kiállítás valóban elsőrendű művészi eseménye lesz a Vajdaságnak, mert nemcsak a színvonala lesz magas művészi fokon, hanem a rendezés, az ünnepélyes megnyitó kultúreseménye lesz a Vajdaságnak. A képzőművészetben ismeretlen fogalom a sovinizmus, és eltűnnek a nyelvi nehézségek. A képzőművészet nyelve nemzetközi és nemzetekfeletti: a szín, a vonal, a forma törvényei egyformán ismertek minden nemzet képzőművésze előtt és egyformán kötelezik az alkotót.

A rendező bizottság az egység és testvériség szellemében kívánja megrendezni a vajdasági képzőművészek első kollektív kiállítását. Meghívást kaptak nemcsak a vajdasági szerb képzőművészet erőteljes és kimagasló egyéniségei (Konyovics, Jovánovics, Predics és a fiatalok), hanem meghívták a vajdasági kisebbségek képzőművészeit is, így a magyar képzőművészeink is (Ács, Bossán, Hangya, Erdey, Nagy Sándor, B. Szabó) három-négy alkotásukkal vesznek részt a tárlaton.

Az ünnepélyes megnyitóra Petrovics Velykót, az ismert vajdasági író, a beográdi múzeum igazgatóját kérték fel. Ugyancsak meghívást kaptak az összes kiállító művészek is, és ez alkalommal valóban időszerű kérdés életre hívni a vajdasági képzőművészek szövetségét, amely kollektív kapcsolódna a Szerbiai Képzőművészek Szövetségébe, az ULUSZ-ba.

Az eddigi művészi egyesülések többé-kevésbé nemzeti alapon történtek, és így természetesen nem tudták megoldani e vidék képzőművészeti életének problémáit. A kérdés megoldásához szükséges az összes itt élő képzőművészek egységes összefogása. A vajdasági magyar alkotóművész sorsa nem választható el a többi vajdasági és jugoszláviai alkotóművész sorsától.

Így például szükséges a közös kiállítások megrendezése, a közös nyári művésztelepek megszervezése, képzőművészeti előadások együttes rendezése, és mindezeknek a célja nem csupán az, hogy a széles néprétegek számára képzőművészeti kultúrát adjon, hanem célja, hogy megteremtse az együttműködés feltételeit és a képzőművészeti életben is megvalósítsa a népfelszabadító harc legnagyobb vívmányát: az egységet és testvériséget.

Egyik későbbi terv kiadni a vajdasági képzőművészek egységes és több nyelvű folyóiratát.

A művészek anyagi függetlenségének megteremtése érdekében mielőbb szükséges lesz megszervezni a képzőművészek anyagbeszerző és képtért-

kesítő szövetkezetét, megszervezni a szövetkezeti üzletet és a képzőművészeti vándorkiállításokat.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a népművészetet és a népi tehetségek támogatását és istápolását sem. Tanfolyamok, esti kurzusok által nem egy népi tehetséget vezethetünk rá az igazi művészet és őszinte alkotás útjára. A népművészet propagálása és népszerűsítése, valamint művészi formába való feldolgozása ugyancsak a vajdasági képzőművészek egyesületének egyik jelentős feladata lenne.

A petrovgrádi első képzőművészeti kiállítás a legjobb alkalom arra, hogy képzőművészeink letárgyalják az összes problémáikat és együttesen határozzák meg a vajdasági képzőművészet irányvonalát.

A vajdasági magyar képzőművészet és az alkotóművészek kérdése nem választható el a jugoszláv képzőművészet sorsától, és a probléma megoldását nem részletben, hanem csak egészében tartjuk megoldhatónak.

1945. augusztus 23.

(b. sz. gy.)

Első olvasásra is szembetűnik B. Szabó György következetessége: ez az alkalom, a képzőművészeti kiállítás megrendezése is lehetőséget nyújt számára, hogy kifejtse elgondolásait, hogy kidomborítsa azoknak az új művelődéspolitikai elveknek a jelentőségét, amelyek a kiállítás megrendezésekor érvényesülnek: a képzőművészetben ismeretlen fogalom a sovinizmus, meghívták a kisebbségek képzőművészeit is, jó alkalom ez, hogy életre hívják a vajdasági képzőművészek szövetségét, ebben is részt venne minden itt élő képzőművész függetlenül nemzetiségétől, utána rendszeresen közös kiállításokat kell szervezni, képzőművészeti kultúrát adni a széles néprétegek számára, de szükség van a népi tehetségek támogatására is...

Valóságos programot ad az alakulóban lévő képzőművészeti szövetség számára.

De nemcsak a képzőművészeti életben, nemcsak a politikai megmozdulásokban vesz részt, szinte mindenütt ott van, hihetetlenül gazdag tevékenységéről tanúskodnak a *Magyar Szó* tudósításai is. Szeptember 22-én olvashatjuk a jelentést, hogy Petrovgrádon vendégzerepelt a budapesti Vasas labdarúgó csapata, a mérkőzés után rendezett fogadáson B. Szabó György, a kerületi Népfront titkára többek között ezeket mondta:

„Kedves testvéreink, most, hogy körünkben vagytok, látjátok, hogyan élünk, láthatjátok, hogy szabadok és elégedettek vagyunk, az új Jugoszláviában szabadon használhatjuk nyelvünket, megőrizhetjük népi sajtosságainkat és művelhetjük népi kultúránkat. Vigyétek el híret annak, amit láttatok túl a határokon, vigyétek el híret Tito új, szabad Jugoszláviájának...”

Két nappal később olvashatjuk a most először teljes névvel (Beckereki

Szabó György) aláírt kritikát a vajdasági képzőművészek első kollektív kiállításáról. Ez a legterjedelmesebb írása, s érdemes már felépítésére is felhívni a figyelmet:

A VAJIDASÁGI KÉPZŐMŰVÉSZEK ELSŐ KOLLEKTÍV KIÁLLÍTÁSA PETROVGRÁDON

Vasárnap nyílt meg ünnepélyes külsőségek mellett a vajdasági képzőművészek kiállítása a petrovgrádi városi múzeum termeiben. A kiállításon 26 vajdasági és vajdasági származású festőművész állított ki mintegy 120 műtárgyat, nagyrészt festményt.

A kiállítás, amely a maga nemében úgyszólván egyedülálló esemény a vajdasági képzőművészet történetében, két szempontból érdemel figyelmet.

Az első, hogy ott látjuk a szerb festők mellett a magyarokat is. Úgy érezzük, hogy az egység és testvériség szelleme, valamint az együttműködés talán a kulturális élet egyik síkján sem érvényesülhet olyan előnyösen és olyan mértékben, mint itt, ahol a forma és a kifejezési nyelv nem határolható el nemzetiségekként és ahol a festőket a közös tárgy, a közös élmény, az azonos kulturális hagyományok és az azonos talajból táplálkozó képzőművészeti kultúra jóval szorosabban köti össze, mint a nyelvi, nemzeti és faji sajátságok.

Itt azonnal felmerül a vajdasági táji képzőművészet problémája, amely témakörrel egyformán foglalkoztak úgy a szerb kritikusok, esztéták és írók, mint ahogyan már a megszállás előtti és a megszállás alatti években a vajdasági magyar írók is.

Ez a kérdés azonban még ma is nyílt. Még ma sem fogalmazták meg a vajdasági képzőművészet lényegét, létjogosultságát és fogalmát azok, akik a témát felvetették, mint ahogyan a festők közül csupán Konyovicsnak sikerült a festészet nyelvén elmondani azt, amit vajdaságinak, bácskainak és sajátosan magunkénak nevezhetnénk.

A másik szempont, amely a kiállítás megtekintésénél felmerül követeleményként: mennyire sikerült a vajdasági képzőművésznek visszaadni a táj arcát, mennyire sikerült elmélyülnie a vajdasági táj és néplélek problémájába, mennyire sikerült a képzőművészet nyelvén és eszközeivel megteremteni a sajátos vajdasági festészetet? Azt a festészetet, ahol a táj, az ember, a művész és az alkotás teljes összhangban van és a festészet valóban a vajdasági kultúratalajból kinövő, nem pedig idegen talajból átplántált és korcs dísznövényféle lesz.

Felmerül a másik kérdés is: mennyire sikerült a művésznek megfogalmaznia akár a népfelszabadító harcot, akár pedig a népfelszabadító harcok vívmányait a képzőművészet eszközeivel, mennyire sikerült dokumentálnia a mai demokratikus ország újjászületésének, újjáépítésének

problémáit? Mennyire sikerült felszabadulnia a műteremmunka, csend-életek, iskolamunkák mindennapos taposómalmából és tanulmányozni, elmélyülni a népi tömegek, kollektív munka, a nagy és megrázó kollektív élmény lélektani momentumaiba, nemcsak ideológiai, hanem képzőművészeti és festői ábrázolás szempontjából is.

A kiállítást Petrovics Veljkó, az ismert író nyitotta meg. Bevezetőjében utalt azokra az új kultúrfeladatokra, melyeket Vajdaságnak a hagyományokhoz híven folytatnia kell a felszabadulás után. Különösen kiemelte, hogy még egy esztendő sem telt el a felszabadulás óta és íme olyan kiállításnak vagyunk szemtanúi, amely egyedül áll a maga nemében, ahol felvonulnak a Vajdaság összes képzőművészei, akiket bár különbség, festői szemlélet és világnézeti különbségek elválaszthatnak, de a táj, a kulturális hagyományok és a származás szorosan összekötnek. A mai festők híven folytatják a vajdasági XVIII. és XIX. századi képzőművészet örökségét, és új eredményeket, új sikereket mutatnak fel az ország meginduló képzőművészeti életében.

A kiállítók között ott találjuk az élő szerb képzőművészek közül Predics Urost, Jovánovics Pájót. Mindkét festő régebbi műveit állította ki, amelyeknek ismertetése ma már nem kritikai, hanem művészettörténeti feladat. Pomorisac Vása „Kompozíció”, „Vörös kerítés” című két munkája gyakorlott, rutinfrozott mesteri kéz munkája. Klasszikusan tiszta megoldásra törekszik, és a mai stílus- és formakeresésben idegenül és kissé erőszakoltnak hat. Radovics, Zora Petrovics, Risztics Dusán, Serbán Milenkó, Bodnarev Szteván, Trumics Sztoján sem formai, sem témái szempontból nem mondanak semmi újat.

A kiállítás legerősebb egyénisége kétségtelenül Konyovics Milán. Képzőművészeti kultúrája, eruptív erejű egyénisége, törekvése a vajdasági táj és ember ábrázolására, színei és festményeinek kompozíciói messze kiemelkednek a többi kiállító közül. „Búzafield”-jén ott él Bácska, a maga sajátos arcával, a festő nyelvén kifejezve, amely sohasem erőszakolt, hanem természetes folyamata. Konyovics fejlődési állomásainak, és egy sokéves munka kiérlelt eredménye. Konyovics nem menekül a valóságtól. „Az októberi forradalom megünneplése Szomborban”, amely a maga sajátos szürke tónusával és piros-kék zászlók színeivel színben is érdekes, a tömegábrázolásnak a problémáját veti fel. Talán ennek ábrázolásában érheti kritika Konyovicsot (lásd: Popovics Jován: A vajdasági képzőművészek kiállítása, *Borba*, 229. szám, 1945. szept. 20.), azonban a képet egészben és nem részleteiben szabad nézni. Különösen vonatkozik ez Konyovics műveire, aki ennél a problémánál is következetesen festő marad, nem pedig hatásvadász és nem perc-ember, mint például Vukovics Szvetisláv „Tüntetés” című képén, ahol a tüntető tömeg akár karneváli díszmenet is lehetne, ahol a festő őszintesége kétséges, és ahol a festői átélés is erőszakoltnak hat. „A Dudás-vendéglő”, „Gyermekek”, „Fiáker” című képeit a legtisztább festői eszközökkel oldotta meg.

Konyovics ezen a kiállításon is bebizonyította, hogy egyedül elhivatott festője a vajdasági tájnak, és az az egyéniség, amely köré csoportosul és csoportosulni fognak mindazok, akik az igazi, élő festészet, a fejlődés és a sajátos vajdasági festői nyelv és képzőművészet kialakításán dolgozni akarnak.

Feltétlen festői kultúráról tanúskodnak Jenovác Szteván képei. Különösen „Akt”-ja érett tudást árul el, és finom színei, ügyes vonalritmikája a francia Matisse érett dolgaira emlékeztet. Csendéletei felfogásban biztosak, színekben jók. „Onarcképe” kissé maníros megoldású. Több életet, valóságot, vajdasági témájú tájat és kompozíciót várunk tőle.

Todorovics Gyura egy finom tónusban megoldott, „Manifesztáció Szomborban” című képet állított ki. A megszállás alatti harcokból származó rajzai és festményei kissé vázaltszerűen hatnak.

Igen érdekes Tabakovics Iván „Romok” című zöld és piros tónusokban megoldott tájképe. Többi dolgai nagy kultúrájú művész munkáját bizonyítják. Meg kell említenünk még Abramovics és Nikolájevics festők munkáit, az előbbi festményeivel, az utóbbi rajzaival komoly ígérete a vajdasági képzőművészetnek.

A magyarok közül Hangya Andrást említjük meg elsőnek. Úgy hisszük, hogy Hangya ezen a kiállításon nincs szerencsésen képviselve. Az a festő, aki először fejezte ki a bácskai magyar proletáreléletet és aki először mutatta be Bácska másik arcát, az igazi arcát — sem kompozícióival, sem színesen, nyugodtan és szélesen megfestett „Udvarrészletével” koránt sincs képviselve. Ezzel nem akarjuk még véletlenül sem Hangya festői kvalitásait lebecsülni, sem arra rábírn, hogy esetleg művészi célkitűzésein és elképzelésein változtasson. Azonban úgy látjuk, hogy Hangyának ismét találkoznia kell a vajdasági tájjal, és a vajdasági életet és embertípusokat kellene festenie. Mindezt a vajdasági képzőművészet és önmaga érdekében is.

Nagy Sándor három tájképe friss színben megoldott, részleteiben itt-ott elnagyolt és kissé l'art pour l'art ízű. Több életet, több mozgást, több munkát.

Bossán György két arcképe sem a legszerencsésebben van kiválasztva. Pasztell-olajtechnikával megoldva, kissé száraz és unalmas előadásban. Kár, hogy nem küldött értebb és becsületesebb munkát, hiszen minden kvalitása megvan ahhoz, hogy komoly művészi munkát produkáljon.

A kiállítás hiányai a rendezők tájékozatlanságának és a festők hagyományos hanyagságának és pontatlanságának tudhatók be. A katalógus adatai, de a képanyag nagy része is egy nappal a megnyitó előtt futott be, és valóban a csodával határos, hogy a kiállítás megnyílhathatott a megszabott időre.

Természetes az is, hogy a jövőben a kiállítások rendezése és a vajdasági képzőművészek seregszemléje nem lehet múzeumok feladata, ahol

minden jóakarattal mellett is hiányzik néha a megfelelő szakértelem, hanem annak a vajdasági képzőművészeti egyesületnek, amelynek életre hívását a részt vevő festők elhatározták és amelynek hivatása lesz e vidék képzőművészeti életének irányítása.

1945. szeptember 24.

Becskereki Szabó György

Az első bekezdés, az első két mondat mintaszerű pontossággal elmond minden lényegeset az eseményről: mi nyílt meg, mikor, hol és hogyan, aztán hány festő hány műtárgyat állít ki. Ezután rögtön áttér annak a két szempontnak az ismertetésére, amelyek a kiállítás kapcsán elsősorban figyelmet érdemelnek.

Az első most is: az egység és testvériség jelenlévő szelleme, a szerb festők mellett ott látjuk a magyarokat is. Ebből következik egy programszerű követelmény: még ma sem fogalmazták meg a vajdasági képzőművészet lényegét, létjogosultságát.

A másik szempont: mennyire sikerült a képzőművészet nyelvén és eszközeivel megteremteni a sajátos vajdasági festészetet?

Mintha a kiállítás csak alkalom lett volna B. Szabó György számára, hogy kifejtse véleményét ezekről a számára mindenekelőtt fontos szempontokról, csak ezután tér vissza a kiállítás megnyitásához, s Veljko Petrović szavait ismertetve nyilván nem véletlenül emeli ki, hogy a kiállító festőket „a táj, a kulturális hagyományok és a származás” szorosan összekötik.

A festőművészek közül Konjović képeinél idéz legtovább, ez az a művész, aki „egyedül elhivatott festője a vajdasági tájnak”.

Az 1945-ös évfolyamban aztán nem is szerepel már számottevő szöveggel B. Szabó György. Küldöttnek választották az AVNOJ III. ülésére, később a törökkanizsai járás jelöltje volt a szövetségi parlamenti választásokon. Ennek kapcsán nyilatkozik a novemberi *Magyar Szóban*: „Petrovgrádon született, középiskolai tanár, festőművész, jelenleg a petrovgrádi kerületi népbizottság titkára.

»Az alkotmányozó nemzetgyűlési választások igazi jelentőségét abban látom, hogy Jugoszlávia népei, maga a dolgozó nép és minden nemzeti-ség fekteti le az új ország alkotmányát népi érdekek és hazánk jövője alapján. Tőlünk függ tehát, hogy jövőnket hogyan építjük ki. A szabad választások széles lehetőséget adnak arra, népeink akaratát azok képviseljék ebben a munkában, akik a nép legteljesebb bizalmát élvezik. A magyarságnak is alkotmányozó szerepe van a demokratikus Jugoszláviában. Ahogy az országépítő és termelő munkában részt vesz, úgy az új ország alapjainak lefektetésében is része és szerepe van.«

A szavazás eredményét tudjuk: Szabó György 5681 szavazatot kapott, a másik jelölt, dr. Sava Lazin 7620-at. A választások előtt két nappal

közölt, ímént idézett nyilatkozata fölött a fénykép nem sok bizakodást árul el, fiatal volt akkor, huszonegy éves, jellegzetesen lebiggyesztett alsóajka mintha a már sok keserűséget lenyelt, sok kiábrándulást megért emberé lenne.

BURÁNY Nándor

MAGYARZÓ PISTIKE MESSÉI

GYÖNYÖRÜZÉP VERST OLVASTAM AZ UJ HIDBA BENNE, japán verst, hirezs japáni kisanarancs írta (kisanarancs, ez 1-gy nyelvujtító zó = lázsd: mandarin) a Benc Miháj japáni bonc-bácsí, és ő a „Kezek”-ről írta a verst, amejről ezembe gyött a Karinti Frigyes bácsi verse a kezekről, mizerint: Kezek, kezek... de furcsa lábak vagytok is ti mind... biztosan a japáni verzlábakra gondolt a Karinti bácsi is, amikor a kezekről írt, mert igen az élet, jajgatunk, kacagunk, de gyön a költő s azt mondja: japáni vers. (Petőfi Sándor.)

EGÉZ 7-TTEN MONDTA A KEDVEZS MAMÁM, HOGY tegyula, mennyünk a zinházba és nézzük meg agül Babát, avagy mennyünk amoziba és nézzük meg a 3-rom cabaléroszt, amej 1-gy kabaré-rozs amerikai film és tenem vagy 1-gy jó férj és apa, tegyula este nem gondolz a családod zórákozására és akkor mondta a kedves atyám: ezen a 7-tten nem kell zinház avagy mozi, elég cabaléroszt csinál a Kossuth-rádió amejbe valóban 6-t cabaléroszt adtak elő élvezet gyanánt akik kiválló műsor volt és felléptek bene a Brothers Bálint különböző nagyszerű produkciókkal és volt bene sok kunct, mizerint a Bálint teztvérek 1-gy gombnyomázzsal fel akarták robantani a budapesti hidakt éstovábbá el akarták vágni a Rákosi elvtársbácsinak az ő nyakáját neki éstovábbá meg akarták zögtetni az egészséges elemeket éstovábbá még igen sok huncutságot akartak cselekedni és gyorzsan öllő méreket is vittek, hogy a főügyez bácsi mérges legyen és mikor mindezt agyula atyám: Atyate, hol van a Pizsi? És miket bezélz özzevizza tegyerek — mondta kedves atyám — miazhogy Pizsi? És én feleltem: A Pizsire nagy zükség van, mizerint ezt az egész budapesti cirkuzt hiszi a Pizsi, de csakcsupán a Pizsi.

DEÁM MINDENFELÉ FOJ A FINIS A VÁLLAZTÁSI AGITÁCIÓ KÖVETKESZTÉBE és amama mozt minálunk igen büzke, mizerint olvazsta a Zabó Ida néni cikkjét a nőkök 1-gyenjogúzságáról és mondta a kedves atyám: bárcsak igaza volna a Zabó néninek és bárcsak valóban 1-gyenjogúak volnának a nőkök és akkor mondta akedvezsmama: miaz, tegyula, tetalán nem hizel a Zabó Idának? Hizek, hizek, mondta

zomorúan akedvezs attyám, deámazomba te sokkal 1-gyenjogúbb vagy mint én akkor kitört minállunk a vállaztási kampány és mondta akedvezmama: te 1-gy Csepela vagy, tegyula, te éppen ojan vagy mint a moravicai Csepelagyörgy. Ésmiért vagyok én éppen ojan mint a moravicai Csepelagyörgy? — kérdezte akedves attyám. Azért, tegyula, mondta a kedvezmama, mizerint olvazstam a Magarzóba, hogy a Csepelagyörgy 1-gy alamuzihuncut és te is 1-gy alamuzihuncut vagy, tegyula este is fojton a főzőkanál melet akarsz látni minket nőköket, tegyula. És ere kedvezs attyám már 1-gy zót se nem zólt és csak anyit mondott: hajhaj... és ezt is csakcsupán zsóhajtás gyanánt. És mink az izkolába megbezelítük a kérdézst és elhattároztuk, mizerint a lányok senem a futballba, senem a bogzba nem 1-gyenrangúak velünk férfiakkal s ennek fojtán csakcsupán az kap 1-gyenjogúságot az oztájba, aki a fellelések idején hejesen súgja a leckét nekünk férfiaknak, mej esetbe elengedjük a bogzt és a futballt.

ÉS OLVAZSTAM AMAGYARZÓBA A HÁZBAN TERMŐ GABONÁT, amej zerint ha a lakásunkba beültetünk 1-gy hektárnyi területet ez esetben 10-z emelletnyi hidropontot termellhetünk. Deámazomba a mi lakásunkba még a tárzsberlőékkal 1-gyüt se nem van 1-gy egéz hektár és én mondtam akedvezs attyámnak, hogy miért gyöttünk ijen zúk lakászba, amej mindözze 1-gy 10-zed hektárnyi se nincs. — Tehüje vagy, tepisti, mondja akedvezs attyám, deámazomba utánna ő is elolvazsta a cikkt és akor mondta: tenem vagyhüje, tepisti. És akor én mondtam: a föld is ojan mintpéldául némej faluba a vállaztasok. Ésmiért kérdeszte akedvezs attyám. És azért, feleltem, mert olvazsom hogy a földbe is vanak különböző élözsdiek, rovarok, herék és a vállaztási előkészületekbe is vanak élözsdi voltvitézek, nagygazda herék és szkorenováci jegyző mikróbák. És akkor kedvezs attyám 1-gy hejeslő barackt nyomot a fejemre és ez volt az 1-gyetlen termézs a mi hidropontos lakásunkba.

NAGYON TECCIK NEKEM AZ UJ REGÉNY ÉGY VÁROZS ELLENÁL, deámazomba akedvezs mamám azt mondta, hogy kevézs bene a zerelem és ő zereti ha 1-gy regénybe sok a zerelem. És én mondtam: igenizs van bene zerelem. És ő mondta: zamár vagy tepisti, eme regénybe nincsen zerelem. És én mondtam: de van bene honzerelem és mink férfiak eme honzerelemt jobban zeretjük, lázsd a Pettőfi Zsándort mizerint: „Zerelmemért fölálodozom Az Életet, Zabadságért fölálodozom Zerelmemet.” Minek fojtán akedvezs mama vizzavonult.

1952. november 23.

Pistike, I. o, gimn. tanuló
és regény olvasonc

A BEOGRÁDI RÁDIÓ NYELVLECKÉJE FOJTÁN MINK MOZST-MÁR gyönyörűen tárzsalgunk otthon angolul éspéldául amikor amama kérdezi atátát: Tegyula, ver iz te bébi sztendling? akkor atata feleli:

máj ném iz miszter Gyula ésakkor és megjegyesztem hogy: jesz, áj hev tu csildren, azazvagyizs már teljesen fojékonyan tárzsalgunk, csakcsupán még nem tudjuk, hogy mit kérdez az 1-gyik és mit felel a 2-sik s ennek fojtán csaknem ugy vagyunk az angollal mint a Miszter Csurcsil és a Miszter Dulles mind a 2-tten angolul bezélnek és mégsem értik meg 1-gymást.

CSUDA KELLEMETLENSÉGEIM VANNAK IZSMÉT AZ ISKOL-LÁBA, mert mivel ott fojton kérdezgetnek valamit és akkor illik valamit felelni és a napokba matematika órán azt érdeklödté a tanár ur-néptárs, hogy: mondmegetpisti mennyi 2-t öl fa? És én hejesen válazoltam: 2-t öl fa Novizádon se nem tulsok, de Bezdánban cirkakörülbelül mázsfél öl. És bár igen hejesen feleltem, de a tanar urnéptárs tovább érdeklöddött és kérdészte: mondmegetpisti, ha 1-gy kiló élösujdiznó a sztanisicsi föld-műves-zövetkezetbe 125-t dinár, akkor mennyibe kerül 6694-gy élösuj-kiló diznó? És akkor én feleltem, hogy: pontosan nem tudom, de sokkal többbe kerül majd, mint amennyibe kerül, mertmivel a sztanisicsi zövetkezet eladja a zomborjárásí felvázsárló vállalatnak és ő továbbbadja a novizádi Vexport-vállalatnak és ő továbbbadja a bjelovári Zadrugárnak és ő továbbbadja a szeverini Vrbovszko-vállalatnak és közbe a diznók fojton fogynak ésmire a fogyaztóhoz kerülnek, addigra a semmi sertéskaraj is többbe kerül, mint a Sztanisicson az 1-gy kiló élösuj. Ésbár ismét kittü-nően feleltem, a tanár ur-néptárs azt mondta: küldbepisti az édesatyádt, améjből mindig diplomáciai konfliktus szok származni minálunk oda-haza.

ÉS IJENKOR UJÉV ELŐTT MINÁLUNK FOJ A NAGYTAKARI-TÁZS és akkor mindent az ő hejére tesz amama, hogy amikor kell röktön megtalálja és például a spájzba ojan rend van, hogy csudaság és a zsir benne van 1-gy pléhdobozba amejre az van felírva hogy: Köztlin kek és a cukor benne van az uborkázs-üvegbe és a gyömbér a cipőkrémes dobozba és az ecet a petrólejumos üvegbe és a pörköltkávé a kalapskatu-jába és a petrólejum a tejesüvegbe és a lizt a hátizsákba, a prézli a kefe-tartóba, a tojás a mozsárba, a málnazörp a terpentinesüvegbe, a rizskása a ruháskosárba, a zecetes uborka a lavórba és a terpentín abba azüvegbe, amejre az van ráírva: barackpálinka. Azaz vagyis szóval mindennek megvan a maga heje éspéldául ha atata keresi a ruha ruhakefét, akkor amamacsak felnyissa a zenesládát és legott kiveszí bellőle a ruhakefét. És ebből is látcik, hogy minálunk zsokkal nagyobb a rend mintpéldául a novizádi „Pionir” gépkocsijavítóműhej irodájában, ahol a Béres Joszip igazgató fojton az íróasztalján tartotta a revolverét, holott minek 1-gy béresnek a revolver és mértnem vazsvillát tartott az asztalján?

NAGYON ZSIKERÜLT A KÖNYVBARÁTOK ZUBOTICAI IRO-DALMI EZSTJE és az nem 1-gy kunct, mert minden könyvbarát ingyét,

azazvagyizs potyán kapott 1-gy szép könyvvt és ezért nagyobb zomorság nélkül kibirták az irodalmi ezstét is.

CSUDA 1-GY ZÉP DOLOG VOLT A MAGYARORZÁGI ZOVJETHATTÓSÁGOKTÓL, mizerint már alég 9-lenc évvel a háboru befejezése után hazaengedtek 20-sz hadifogojt és így csaknem remélhető, hogy a háboru befejezésének ezüstlakodalmán, amej legalább 25-t évt jelent, már a hadifogjok nagyobbbréze hazakerül a dicsőséges Zovjetunióból, amejbe tudvalevőleg nincsenek már hadifogjok, amint ezt többizbe jelentették. Éstováb olvazstam, hogy különböző államcsinytalanságok miatt bíróság elé állítják mozt a Beriát és csak azt ne mondja majd ő az ítélet végrehajtáza fojtán, hogy: Robzpiere-Maljenkov követni fox!

STOVÁBBÁ ZOMORUAN JELENTEM A KEDVES OLVASSÓIMNAK, mizerint nagysikerü pájám fojtatása zempontjából komoj akadájok merültek fel, mertmivel a csalládnak az ő vélleménye mizerint: ez a köjök nem tanul nem zabad hagyni hogy ez a köjök (ez én vagyok) tovább is csakcsupán firkáljon és ne tanuljon és akkor milesz bellőle ésén hiába mondtam, hogy azért még francia köztársasági elnök lehetek, mertmivel ugysem tudják, hogy ki legyen az elnök és a válaztás ugylátcik eltart addig, amig én felnövök, deám atata és amama nem nyuxanak ebbe bele és én hiába mondtam, hogy hejjettem, senkisenem tudja ijen zépen és hibátlanul megirni ezekt a leveleket és akkor monda atata; ángyikád térgyit nem tudja! S így jött zóba a csalládi plénum előtt az ángyika mint levéliró, mertmivel a csalládi plénum sokkal 1-gységesebb volt mint a Kulturtanácsnak az ő plénuma.

ÉSÉNMOZST ÁTADOM A ZÓT A ROZIKA ÁNGYÓNAK s 1-gyben kívánok buékot a türelmes Olvassónak!

1953. december 27.

Pistike, IV-ik ozt. VIII-ik ozt.
s ezentul ülök száraz ágon
hallgató ajakkal, tikkadt
jómadár.

ESZPERANTO kongresszus foj jelenleg a Beográdban, amej reményt jelent és mint valamennyien reméljük, hogy a jövöre a Vojvodina lesz a bajnok és a Boskov bácsi a kapitány és ők a Budapest kellős közepén megverték a Kinizsit, amejnek Ferencváros volt az ő neve azelőtt, de akkor gyött a zemélyi kultusz és a Milovánov bácsi most már nem kapitány. És mink most költészettel foglalkozunk a nyári zünidőbe és én is irtam 1-gy verst, amej itt következt:

Zsürü erdő homájában
Élt 1-gyszer 1-gy remete.
Magányában, unalmában
Zületett 1-gy gyermeke . . .

és majdnem megnyerte az 1-ső díjt, deám ajancsi, aki konkurens költő a zigeeten, aztmondja, hogy ez 1-gy blágium éshogy gyön 1-gy remete ahhoz, hogy ennyire unatkozzék és ebből kiderül, hogy ajancsi nem ért a költészethez. És olvastam, hogy ezentúl humanizálni fogják a bogzt, ami azt jelenti, hogy akit 1-gyzer knokauton ütnek, annak elege van, jaés lefojt a gyermekhorgázverseny a zigeeten, amejnek fojtán csakcsupán 1-gy kis keszegt fogtam, borzasztó. Éstovábbá mink megnyertük a bal-káni játékokt és a Mihalic bácsi futotta a mara tónit, amej igen hosszú és a Tóni bácsi, ami zomzédunk sokkal rövidebb. Ja és olvastam, hogy 13-rom évi fogházra ítélték a zubotici Lászlák Sándor bácsit sikkasztás fojtán... 13-rom eztendő — hát ne legyen az ember babbonás? És olvastam a Mocskos Palit és Kossa Irén nénitől, hogy kiazokamiazoka? és 1-gy 3-rmadikos gimnazista igenis zégyelje magát, ha ő nem mosaxik, mert a tisztaság 1/2 egész és 10-z dinárt is ad amam, ha a fülemt is megmosom. Ja és nagyon hejes, hogy ki kell haználni a vakáció örömeit és a mult 7-tten 1-gy bácsi beleesett a Dunába, amej be volt csipve és mink nagyonörültünk nekije és ez a vakáció 1-gyik öröme volt. És ne tessék mázskor grizes rétest javasolni a mitfőzzünkben, mert én őtet nem zeretem és tessék inkább túrósrétest, avagy dobozstortát, de ő lehet pala-csinta is. És erről jut ezembe, hogy a novizádi piaci csetepatéban azt mondja 1-gy néni, hogyjaj, eltörte az oblatnimat és még zerencse, hogy a tortalap egészben maradt, csak az oblatni tört el. És nagyon örülök, hogy a Heréd Erzsébet néni megtalálta az ő csalládi éxereit, ám minál-lunk csakcsupán én vagyok a családi éxer és aztmondja Rozi ánygó hogy finom gyümölcs is.

1956. július 29.

PISTIKE

és a jövő 7-tten kezdőd
a futbal bajnokság

Csuda 1-gy jó dolog, hogy az Amerikában feltalálták a tizta atom-bombát, mertmivel mégiscsak kellemetlen volna, ha az embert nemcsu-pán zéjjel tépi abomba, demég vérmérgezést is kapna, s ennekfojtán hozzabb kórházi kezelésre zorulna, ésmég esetleg amputtálni is kellene őtet. Naés máris ezembe jutott 1-gy kittűnő reklám a fegyvergyárosok és 1-gyébb professzionalista politikusok zámára, mizerint: „Pizkos hábo-ruba csakcsupán tizta hidrogénbombát használjon!” (Kopirájt báj Pistike.) Naés az is 1-gy tizta dolog, hogy a Blázsics, aki 1-gy amatőr futbalista, elpájázott a Partizánba, csakcsupán azért — írja a Novoszti —, mert-mivel megszártódott és ennekfojtán a kedves szülei már előbb Beográdba költöztek és az 1-gy csúf rágalom, mizerint ő 1-gy műhejt kapott volna berendezve és többen lárták őtet a korzón, abszolute műhej nélkül sé-tálgatva és a kedves szülei különben senem amatőrök annyira, mint a

Blázsics-fiúk. Naés olvastam mizerint a mockbai ifjusági ünnepéjen megjelent a 149-céves Mahmud Ejvazov bácsi, mintegy figyelmeztetve az ifjúságot arra, hogy amennyiben nagyokat ugor, jól fut és kittünöben rúg, akkor ő is megöregszik, mint a Mahmud bácsi, aki mindezt sosem cselekedte. És Zplitben kitört a futballforradalom, mertmivel a Petrovszki bírót dísz kvalifikálták és ennekfojtán a Borovo féllábbal a ligában van már, ami 1-gy külön 3-madikzónás öröm és a Novizádnak 1-ggyel kevesebb konkurensé lesz, aminekfojtán a Hugó Ruzsevljaninbácsi máris dörzsölgeti az ő tenyereit. Am mink méj gyázban vagyunk, és a Vasas 4-gy gólt lótt a Vojvodinának, ami magasan a norma felett van, holott mink ezt 1-gy csöppet sem zeretjük és most az egész család caplizik, hogy jajmilesz vasárnap és azt mondja atata, hogy ő elsenem megy a mérkőzésre és ha már úgyis el van rontva az ő vasárnapja, akkor inkább itthon marad amamával. És nagy horgászverseny volt a Zigeten, amejnek fojtán 78-cdeka halt fogtam, de ő is 20-z darabban volt és még ezt senem 1-gyedül, deám a Boconádi horgászbácsi titokba odaadta az ő fogását és senkisenem vette észre a svindlit, de még így senem nyertünk és csupa keszeg volt, ám a verseny után a Szimon horgászbácsi 9-lenc pontyt fogott és ámbár többen látták, mégis igaz. És az nagyon szép az Amerikától, hogy most vizzaadja a háboru fojamán elkobzott német vagyont és azt mondja atata, hogy most már illenek, hogy a németek is adják vissza a háború fojamán elkobzott életeket.

1957. augusztus 4.

Pistike
Vojvodina-drukker (a kozorúk
mellőzése kéretik)

— MIT ZOLZ hozzá, tegyula, kérdezte amama, azt olvasom az újságban, hogy a büffésnek több a jövedelme, mint az 1-gyettetemi tanárnak. Nem csoda, válaszolta atata elgondolkozva, hiszen az 1-gyettetemi tanártól hiába kérnék 1-gy pohár sört, még málnaszörpöt senem hozna. Am nagy elragadtatással olvastuk, mizerint az új vizibusznak Noviszád az ő neve és ez 1-gy szép elismerés a Hugo Rusevljanin bácsinak, biztosan azért, mert az első zónamérkőzést 6:1-re nyerték a Pancsevó ellen. És most még csupán az a kérdés, hogy mikor neveznek el 1-gy vizibuszt a Vojvodináról? És 1-gy bácsi idegrohamt kapott, mert elhagyta az ő felesége és akkor kérdezte amam: — mondd tegyula, te is idegrohamt kapnál, ha én elhagynálak tégedet? — Nem tudom biztosan, tematild, felelte atytyám, az azonban biztos, hogy az öröm is megárt néha. És erre kitört minálunk a török parlament, amejben a 7-tten zenvedéjes elvi vita zajlott le a republikánus demokraták és a demokrata republikánusok között, ám nem igaz, hogy minden képviselő rúgott volna, ojan is volt, aki csak ütött. És azt is olvastuk, hogy a Monuri minizterelnök bácsi lemon-

dásra és áldozatkézségre zólitja fel a francia népt, amej azonban, különösen az előbbit, igen zivesen vinné a minizterelnök bácsitól is. Naés csuda nagy gyönyör érte a novizádi háziasszonyokt a 7-tten, ugyanis a Kulpin konzervgyár abbahagyta a paradicsom felvázslását és akkor elkezdett zuhanni a paradicsomnak az ő ára és mondta is a Roziángyó, hogy az volna az igazi paradicsom, ha valamej konzervgyár abbahagná a tegztülnemük felvázslását is és még motorkerékpárokét is, tette hozzá atata. Jaigaz, mink vettünk a 7-tten 1-gy tiptop horgázbotot, amej préselt fából kézüil, csuda hajlékony, és borzasztó messzire el lehet hajjgálni a villantót övele. Egyes öreg horgázok szerint állítólag halat is lehet fogni általa, ám ezt csakcsupán néhány évi haználát után tudjuk majd megállapítani. És olvastuk a Magyarzóban, hogy mákhajért jó pénzt fizetnek külföldön és most még csakcsupán azt zeretnénk tudni, hogy mi- jen frizurát visel a mák, mert csudaérdekes volna, tezem fel, lófarkos frizurával a mák? És én mondtam is atatának, hogy a máknak nem haja van, hanem héja, ám azt mondja atata, hogy a héja 1-gy madár. És olvastuk a Dnevník újságban, hogy Noviszádon mindennap 2-t há- zasság és 1-gy válás zajol le és azt mondja atata, hogy ő nem érti, hogy minek az a tömérdek házasság és ez éppen úgy van, mint a régi viccben, mizerint 1-gy igen fontos üzemi megbeszélésre felhoztak 1-gy hordó sört és 2-t kiflit és akkor valaki megkérdezte: demit csinálunk azzal a ren- geteg sok kiflivel?

1957. szeptember 15.

PISTIKE
 ezentúl Novizád-zurkoló és
 az új Pionirújságnak is örülök

NALÁTOD tematild mondta atata mindig is az volt az én véllémé- nyem mizerint a viz sokkal ártalmasabb ital az alkoholnál. Már hogy beszélhecc ijesmit tegyula? felelte amama dühösen. Mertlám, fojtatta atata, olvasom az ujságban, hogy a zegény Szteván Ilics elment a Ku- csevóba és ott fojton ivott és ivott, deám semmi baja őtöle még nem történt. Aztán elindult hazafelé és belebotlott 1-gy mindözze 30-minc- centiméteres méjségű patakocskába és nem tudott felkelni és ottmaradt őbenne, amiből világosan kitün, hogy a viz, a legcsekéjebb mennyiségben is sokkal vezéjesebb a sljivovicánál és nem is ojan jóízű. És akkor én is közbezóltam, és mondtam: igaza van atatának, mertmivel a Sanghájt is a viz öntötte el és nem a sljivovica és a mi Zigetünkön is foj a Duna, aminek fojtán a horgázok csóválják az ő fejükt és neheztelő kifejezé- sekkel illetik a különböző időjós bácsik tudományát. És csuda hideg történik eme Márciusban és olvastam a Magyarzóban, mizerint „az ereszt azért szerelik a háztetőre, hogy a tetőről lefolyó viz a járókelőkre nézve min- den nedves következmény nélkül a földre jusson”. Deám a Roziángyó azt

mondja, hogy erre csakcsupán az esőcsatorna illetékes és az eresz — már ahol van — fecskék miatt létezik, mertmivel eresz alatt fézkel a fecske, szeress engem barna menyecske. (Népdal.) Éstovábbá azért közmondja a Ballagi bácsi, hogy „az asszonyoknak elég annyi ésszel birni, miszerint tudja, hogy ha esik, nem kell az eresz alá állni”. És bár nem tudom, hogy ő ezt nem a nők és férfiak 1-gyenjogúságának zellemében mondja, ám mégis így mondja. Naés akkor hallottam, hogy a Középanyliában rettentő nagy olajmezőket találtak és most mink mindannyian rémesen zsajnáljuk azokat a zegény angolokat, mertmilesz akkor, ha az arabok ráteszik az ő kezüket az angol olajforrásokra, aminek fojtán aki másnak olajkutat ás, maga esik bele. Jaés még csak azt akarom elmesélni, mizerint minálunk ebben a hónapban rettenetesen zuhan az életzínvonal, mertmivel új magyarnyelvű könyvek érkeztek a környevesboltba és atata fojton azon sopánkod, hogy ebben a hónapban már a közepén is hónapvége lesz, de azt mondja tata, hogy netöröggy vele tematild, már ugyanis vége a világnak, mertmivel mostmár a Vojvodina is úgy áll, mint a Spartacus meg sehogy senemáll. Ám én most már végleg levettem a kezemet a Vojvodináról és csupán a sakkolóknak zurkolok és közülük is a Csiricsnek, mert ő 1-gy ifju sakkoló és a közmondás is úgy tartja: új csizma, ifju sakkoló kedvesebb a Trifunovicsnál. Ésmég az aztali tenizezőknek is drukkolok, akik most Pesten pingpongolnak, de nem nagyon.

1958. március 9.

Pistike
mérsékelt antialkoholista és
közmondó

U. I. azazvagyis utóirat: Most jut
ezembe, hogy 1-gy vicct is tudok az ereszről
és ő így hangzik: — Tudod-e, pajtás, ki
szalatt ere? — Hogyne tudnám, pajtás, ere
szalatt fézkel a fecske. (Népi zójáték, ám
jójáték.)

ÉS A MI csalládunk nőtagjai borzasztóan zsajnálják őfelsége Szoraja perzsa kirájnőt, akinek mozt el kel válni hőzneretett férjétől, mertmivel a trónörökösöt illetően hiába várták a gója nénit, holott azt írják az ujságok, mizerint a sah őfelsége, az 1-ső minizter a külügyminizter és a parlament 2-t házának elnökei órákon és napokon át tárgyaltak a do-logról, ámbátor atata azt messélte, hogy 1-gyzer az Auguzta ő kiráji fensége meglátogatta a bolondok házát és volt ott 1-gy csinos nő és akkor megkérdezte, hogy ez a csinos miért került a bolondok házába és akkor azt felelte a fődoktor bácsi, hogy azért, azt kébzeli magáról, hogy ő még leány. És akkor ő kiráji fensége csodálkozva végignézett a sok doktorbácsin és azt kérdezte: — Noés ezen az urak nemtudnak segiteni? Ám

hallottuk, hogy irtó tolakodás lesz a Szuboticán, mertmivel a mozipénztárakt csakcsupán más 1/2 órával az előadás előtt nyitják és az új rendszer nemigen vált be és most azon töri az ő fejét a moziigazgatóság, hogy a jövőben az előadás után nyitják meg a pénztárakat és akkor valószínűen megzúnik a sorbaállás és a tollakodás és azon derült az egész csallád, mizerint a Molinban már van erdőőr, holott az erdő még uopšte nem létezik, pedig ez nagyon hejes intézkedés, mertmivel most még legalább látja az őrbácsi az erdejét nekije, később már a sok fától amúgysem lehet majd meglátni. És olvastuk, hogy a Zaudi arabok kirája öfelése merényletet akart cselekedni az egyesült arab köztársaság elnöke ellen és erről jut ezembe, hogy mije furcsa nyelv az arab, őnáluk aki legfelül van Allahnak hívják, viszontpedig aki alul van, annak fellah a neve és végre végérvényesen beborult az Obulyen professzor bácsinak és kiderült a tavasz és ennekfojtán vesszünk 1-gyszerre 3-rom leveli békát időjös gyanánt és azért 1-gyszerre 3-romat, mertmivel ha majd nem tudnak megegyezni az időben, akkor konziliumot fognak tartani. Naés még azt is olvastuk, hogy 1-gy dán feltaláló a szén füstjéből kivonja a koromt és a koromból izsmét zenet cselexik, de azt mondja atata, hogy ez 1-gyáltalában nem kunct, mertmivel például a topojai zövetkezetben a tyukból kivonják a tojást és a tojásból megint tyukot cselexenek. És 1-gy zörnyűség, idején ezzel a futballbajnoksággal, mertmivel 7-tenként mostmár 2-t mérközést is tartanak és a zegény zurkolónak ugyszólván nincsen ideje hozzá, hogy kellőképpen kigyázolja a vasárnapi eredményt, mertmivel akkora már a zerdait kell gyászolni és mire eleget tesz a kegyeletnek, már felveheti a vasárnapi feketeteruhát. Jaigaz, minálunk az egész csallád borzasztóan zsajnálja az apatini harizсныagyárt, amej ugy nyilatkozott, hogy tiz-tizenöt százalékkal lezállithatná a harizсныák árát, de nem teheti, mert nem biztosítják, hogy kiskereskedelem is csökkentené az árakt és így kénytelen sajátmaga beviskolni az egészet.

1958. március 30.

PISTIKE

házassági zakértő és vajdasági
gyászoló szurkológyülekezet

BORZASZTÓAN rettenetes lehet, ha 1-gy könyvtár éppen 1-gy félreeső emeletre kerül, ésén elkébezem, hogy azok a zegény topolaiak (apropon! ezt nem is így kell írni, mert az új hejesírás zerint nem topolai, hanem topol, — szóval azegény topolok) mije nagy fáradsággal találják meg az emeletet a Zövetkezeti Otthon földzintje fölött, hamár ő a magyarzó zerint 1-gy félreeső emelet. És erről jut ezembe, hogy mink, zegény zigaretiek, mozstanában csakcsupán uzva közelithetjük meg mint 1-gy 400-z méternyi távolságra lévő félreeső hejt és akik nem tudnak uzni, — hát azok nem uznak éppen odáig, és nem csak csupán a

cukrázdákat kellene felülvizsgálni a higiénia fojtán. És ő azért történ így, mertmivel a Zigaret ezidén immár 3-rmadszor előntötte a Duna, amejnek fojtán a Horgáz 1-gyesület Vezetősége leromboltatta az 1-gyik félreeső hejt és az 1-gyre nagyobb érdeklődésre való tekintettel 2-sikat nem épített hejette, mertmivel ugylátcik nem fáj a feje (lázd magyar közmondások) de a gyomrája sem nekije. Naés elolvastuk a Bojgó macedónt is a Magyarzóban és ő a Petár Cselcseszki bácsi, aki 40-gyven éve egyik hejről a 2-sikra vándorol és csaksupán évente 1-gyszer tér vizza az ő falujába. És ekkor kérdezte amama atatát: mitgondol, te-gyula, miért vándorol ez a Péter 40-gyven eztendeje? És akkor felelé atata: aztgondolom, tematild, hogy ez a Péter éppen 40-gyven eztendeje nősült meg. Amazonban mink horgázok borzasztó érdeklődéssel nézeget-tük Sáfrányimre bácsi varsáját nekije a Magyarzóban és én mondtam: rögtön meglátcik, hogy az Imrebácsi 1-gy abctrakt feztóművész. Ésmiért? — kérdezte a barátom — talán azért mertmivel 3-rom szája van a var-sának a képen? Nemám feleltem én, mertmivel ő azért 1-gy abctrakt, mert a képen 1-gy hal is van a varsában és mink horgázok jóltudjuk (zsajnos!) hogy hal nem létez idén. És akkor zóba került, hogy a leg-hiresebb angol strip-tease művéznő (amej 1-gy angol zó és ő azt jelenti, hogy akkor is vetkőz, amikor semmi értelme nekije) 1-gy angliai áruház-ban ruhákt és fehérmükt lopott és akkor mondá atata, hogy ez csak-csupán kenyérkeresetből kellett őneki mert ugyan hogy vetkőzzön 1-gy ijen vetkőző-művéznő, ha nincs mit levetnije? És amikor mozt kissé víz-zatérünk a Zigaretől örömmel állapítottam meg, hogy az idők fojámán nem történt változás zeretet városunkban: a Futaki-ut éppen ugy fel van zaggatva, mint ahogy ez már mifelénk zokásos. És kezdődik immáron a futbalbajnokság, ami nagyon jó és nemsokára az iskolai tanítás is, amej nem ojan nagyon.

1959. augusztus 30.

PISTIKE

egyeszségügyi ellenőr
és bojgó zigatlakos

HOGY Ő LEMOND — fenyegetőzött a Dególbácsi a népzavazás előtt —, amennyiben nem aratna elsőprő győzelmt. Sminekutána 7-tmillió válaztópolgár zavazott őellene, a Dególbácsi kijelentette, hogy megeléxik az eredménnyel, és marad. — Naigen, tepisti — magyarázta atata —, ez úgy van, hogy 1-gyszer 1-gy kellemetlen vendéget kaptak a Nehado-máék, aki ezenfelül még nagyétvágyú is volt és mindent felfalt a házban, ám fojtan mondogatta, hogy ő a babt nem zereti és a babcuszpájzzal ki lehet őt kergetni a házból. Hát akkor a Nehadoma néni a vendég neki-esett, és csak babcuszpájzt főzött ebédre és ette-ette, mintha manna

volna, avagy Argoszupa, amejt fojtonfurt kínál a rádió. — Dehiszen — mondta csodálkozva Nehadoma bácsi —, maga azt mondta, hogy a babt nem zere... Mire a vendég kerekre nyitotta a zemét és felkiáltott: Főve?!... Noés akkor olvastam a Sport magyarázóban, mizerint 1-gy német tudósbácsi zebrát kézitett fából, kivitte őt Afrikában a fojopartra, és akkor az élő és valóságos (nem Navip!) zebrák egészen közel jöttek hozzá, szagolgatták, sőt flörtöltek is vele... Tatate, kérdeztem én csodálkozva, mi mindent farigcsálhatott az a német tudósbácsi azon a zebrán, hogy még ijesmit is lehetett cselekedni ővele? Sakkor még azt is olvastam a Sportújságban, mizerint a „bétel” 1-egy délamerikai régődohány volna, ami biztosan a technik 1-gyik legújabb vívmánya, mertmivel amikor még mink a világ körül utazgattunk, a bétel még az ázsiai bételdiófa termése volt és szép pirosakat lehetett köpködni őtőle. Shogy van az, kérdeztem atatát, hogy végül mégis bíróság elé került Nyugat-németországban Georg Hauser fasisztanácibácsi, leutóbb még a rajnai kerület rendőrfőnöke, aki a háború fojámán 30-cezer embert benzinnel leöntött és elégettetett? Allah ujjai hosszúak — felelte atata, aki a jemeni események óta zívesen idézget a Koránból: és volt egyzer 1-gy hodzsa, aki a következő ünnepi prédikációt tartotta híveinek: — Egy gyilkos gazember, akinek mindig sikerült kisiklania a földi igazságszolgáltatás kezeiből, meghalt, eltemették őt, ám a föld kivetette. Vízbe dobták, ám a víz nem nyelte el. Tűzbe dobták, ám a tűz nem égette meg. Odadobták a kutyáknak, ám a kutyák nem rágták le a húst a csontjáról. Ezért édes híveim — emelte fel a hangját a hodzsa —, legyenek jók, hogy a föld befogadjon, a víz elnyeljen, a tűz elhamvasszon, és hogy a kutyák lerágják a húst a csontjaitokról... „Amazonban olvastam, hogy a zabad Nyugaton, ahol a többi között a teljes sajtózabadság is dúl, betiltották a Der Spiegel újságot és zerkeztőit letartóztatták. S mivel a Spiegel tükört jelent, eszembe jutott a Lenau költőbácsi néhány sora: „Ha hasadt is a tükör lapja, korunk képét mégis mutatja...” Jaigaz, átjött mihozzánk a Csüddörferi zomzédbácsi és kérdezte, hogy miért soxor csak 19-lenc cigaretta 20-z hejett a novizádi dohánygyár Super-Dráva skatujájában, és mégtöbbstör hibás és zakadt cigaretták? Csak azért, teferi, — felelte atata —, mertmivel köztudomás zerint a nikotin 1-gy mérreg, és a gyár igen hejesen úgy gondolja: kevesebb cigaretta, kevesebb nikotin, kevesebb mérreg. S mindezt a fogyasztók érdekében. Sma délután lesz a század mérközése (ha legyőzzük a belgákat) avagy 1-gy jelentéktelen őszdélutáni rugdalózás (ha a belgák mi leszünk).

1962. november 4.

PISTIKE
 mérges Szuperdráva
 szuperfogyasztó

És ebben a zörnyü nyári kánikulában közli azújság, mizerint a Vajdaságnak ezidén sokkal kevesebb zén kell, mint egyéb befagyasztásos időkben, ámde a legnagyobb fogyasztó a Vajdaságban még mindig az Újvidék... És erre mondá atata: — Ám lehet, hogy az Újvidék egy nagy fogyasztó, viszont léteznek őbenne egészen kis fogyasztók is, például a könyvekt senem vezik... És atata zerint ez teljesen érthetetlen dolog, hiszen éppen most emelték fel a minimális zeméji nyugdíjakt, ésmégpedig minálunk, vizont az indiai kormány megfoztotta a nyugdíjaktól a trónfoztott maharadzsákt, és vajon miből fognak élni ezentúl?... Jaés kézen van az idei országos futball-bajnokság, és zerencsére mindkét vajdasági ligásnak sikerült megkapazkodni, ésmég néhány vezetőnek megkopaszodni... s erről jut eszembe, mizerint a Piszárjóska szerkesztő bácsi azt írta, hogy a Zrenjanin az ő szívébe zárta a Veselinovićot, ámde utólag kiderült, mizerint a Tózó bácsi nem zárta az ő zívébe a Zrenjanint, és ebből is láccik, hogy kettőn áll a vásár, pláne kivált zívügyek dolgában... Jaés a Novizád is visszakerült a második ligába, és mizerintünk ez egy hatalmas ugrázs a zamatór Gödörből a profi ligába... Ésmég arról is értesültünk, hogy a Partizán kivetette hálóját Mutibarićra, a Vardar kiváló kapusára, ámde őneki egyrézt csaksupán jövőre jár le a zerződése, másrészt októberben vonul be a Hadseregbe katona gyanánt, ésmég hozzá a Vardar beleegyezésével... s mostmár csakis azt zeretnének tudni, hogy vajon a Néphadsereg beleegyezésével lett-e exbajnok a Partizán?... Jaés nagy érdeklődéssel olvastuk a Kovács Márta újságírónének az ő interjúját a Megyeri Lajos művészbácsival és harmonika-tanárral a luzerni zenefesztiválról, amiből is kiderül, mizerint korunk hangzere a harmonika, ám mink a Simekpetivel erősen kételkedünk ebben, és el is határoztuk, hogy mink ezentúl is csak gitározni fogunk, mint korunk más gyerekei... És erről jut ezembe, mizerint aktkiállítás nyílt a Novizádon, ésmink a Simekpeti barátommal megtekintettük őt, ám a Simeknéni nagy rumlit cselekedett ebből kifojólag, mire Peti barátom mondá: — Demama, ésmiért bogázol te, amikor sokkal olcsóbb bemenni egy ijen aktkiállításra, mintpedig bemenni egy textiltoltba...? és ebben nagyon igaza volt a Petinek, mertmivelhogy ebben a nagy kánikulában a nők javaréze abból öltözködik, hogy vetközködik... Jaésakkor átszaladt mihozzánk a Simekpetinek az ő édesanyja és mondá: — Kézelje, zomzédazzony, Angliában létez 1-gy nyolcveves kisfiú, és Steve a neve őneki, és ezidáig huzonhárom áldott állapotban levő nőnek megjózsolta, mizerint fiú lez-e avagy leányzó ama zületendő gyerek... — Naés mivan azzal a csodagyerekkel? — kérdé amama, mire a Simeknéni ezt válazolá: — Elhejezték őtet egy zárt in-

tézetbe kivizsgálás gyanánt... és ebből is látcik, hogy nem jó az, ha valaki 8—10 éves és túlsokat tud...

1968. július 7.

PISTIKE

jaés atata már megírta,
mizerint bizonyos Rajko
Djukić házatáján kutya
fogja az égért... ámde
vajon minden egyéb kutya
aszt cselexi, amihez ért?...

— Smost már kézenfekvő a megállapodás! — kiáltott nagy örömmel a Simekzomzédbácsi —, miközben olvasá, hogy zovjet—kínai tárgyalások kezdődtek a Habarovszkban a határfojókon való hajózásról... — Nono, mozsojgott atata, s még a 2-sodik világháború fojamán zájrl-zájra járt a vicc, hogy a megzálló fasiszta hadsereg engedéjezi a Duna-hajózást, mégpedig úgy, hogy a fasiszták hosszában hajóznak, a megszállt országok pedig csak kereztben. Smi lesz, ha a nagy Mao is ijesmit gondol?... Nodeámakkor 1-gy csudaérdekeset olvastunk a Magyarzó ujságban, éspedig hogy az „osztrák kormány külön bizottságot alakított annak kivizsgálására, hogy segíthetné elő Ausztria az európai államok egyesítését...” — Nézd csak Ausztriát! — rikoltotta nagy örömmel a Krepuska bácsi —, mijen picinyke és mijen nagyságos gondolatjai vannak őnekije! — Bizony, nagy gondolat — hejeselte a tatais —, és kébzelem, hogy tolonganak már Bécs felé az európai államok, hogy mielőbb egyesülhessenek. Node én le vagyok zsújtva, mertmivel a Szpasszkij bácsi, zületésnap ajándék gyanánt, elvette a világbjainokságt a Petroszján bácsitól és egyidejüleg a Pachman nagmesterbácsi is matot kapott Prágában, mert belenéztek a figuráiba nekije... Ámazomban panazkodnak mifelénk a háziasszonyénik, mizerint 1-gyrézt nagyon kevés a hús a mézárszékekben, másrészt a kevés se nincsen, deám megnyugtatta őket a Magyarzó ujság, amejkor megírta, hogy 1-gyrézt „... az ország húsellátásában keletkezet zavarokat nemcsak a túlzott kivítel okozta”, másrészt: „... a jelenlegi húshiány elsősorban a megnövekedett borjúkivitellel magyarázható...” ám ő nem tart sokáig, mertmár a júniusban növekedni fog a kínálat. Noés akkor megcsóvált; az ő fejét amama és mondá: — Júniusban? Dehiszen ma már június 22-dike van, tegyula!... Ehhez én nem értek, tematild — felelte atata —, ám emléxem, hogy amikor az öreg Ferencjóska 2-tzer is akart újoncozni 1-gy eztendőben, a Deák Ferenc (nem az Áfonyos) azt mondta, hogy a magyar anyák csak 1-gyszer szülnek 1-gy eztendőben... S itt megvakarná az ő fejét atata és mondá: — Ez azonban csakis az anyákra vonatkozik. Hogy a tehenek mit csinálnak júniusban, nem tudom... Noés

akkor felkiáltott a Simek zomzédbácsi és mondá: — Ide süssetek, zomzédok! Azt nyilatkozta az amerikai külügyminiszter, hogy ők nincsenek esküdt házasságban a saigoni kormánnyal... — A zégyentelenje — fakadt ki a Simek zomzédnéni. — Vadházasságban él és még hencge vele... Nodeáamazonban 1-gy merőben hihetetlen esemény történt minálunk és az egész család valamint a zomzédok őszinte megdöbbenésére letette a vizsgát az 5-tödik osztályból, amej mindedig sok-sok éven keresztül, a tanárok kíváncsisága fojtán nem sikerült és különösen a hejesirási dolgozatot tectet a tanító bácsinak és mutogatta is a többi diákoknak, hogy: — Ezt nézzétek! Ijet még nem láttatok!... Noés csuda büzke most énrám atata és mondá, hogy mostpedig elmegyünk nyaralni s énpedig elhatároztam, hogy senem ceruzát, senem tollat nem veszek a kezembe, 1-gy ijen nagyfiú már sokkal komojabb dolgokkal is foglalkozhat és mertmivel amúgy is forradalom dúl a világban én is elmegyek szekszforradalmárnak és csakis a Cik-et fogom olvasni, az Éva és Ádámot és a Tiptopot. S akkor most elbúcsúzom az olvasó néniktől és bácsiktól és csudasok málna termett nálunk a Popovicán és édes az élet, mint a Djurdjica Bjedov néninié...

1969. június 22.

Pistike

jaigaz: azért én mindhalálíg, sőt a 2-sodik ligáig a Proleternak fogok zurkolni!

A HUMOR SZINTJEI A MAGYARZÓ PISTIKE MESSÉIBEN

„Van vagy tizenöt éve, hogy egyszer már elbúcsúztunk Pistikétől. Népszerűsége teljében volt a kisfiú akkor, és a búcsú nem sikerült. Feltámasztottuk.

Pistike ma negyvenöt éves. 1934-ben született, tízéves volt akkor és első gimnazista. Múlt, változott az idő, ma 1969-et írunk, és a gyerek elvégezte az ötödik általánost(...)

Amikor született (és azért született), nehéz volt őszintén írni.^a Nem is lehetett. A cenzor azonban nem ügyelt a komolytalan Pistikére, és ő sok mindent elmondhatott, amit másképpen nem lehetett volna. Ezért született. Különb en ősei is voltak úgy a magyar, mint a világirodalomban. (Az irodalmat tessék idézőjelek között olvasni.) Unokaöccsei ma is élnek, például a belgrádi Ekspres Politikában. Életének egyik legnagyobb sikere

volt, hogy átvette és (pesti aktualításokkal) csaknem álló esztendőn át megjelentette a magyarországi sajtó vezető orgánuma, a Szabad Nép is. (...)

És még csak ennyit: helyesen írni nem tanult meg Pistike, ám — néha —, helyesen gondolkodott. Írjuk ezt rá papírsírkövére.”

Igy búcsúztatta szellemi atyja, Gál László az 1969. június 29-ei Magyar Szóban Pistikét, a *Böngésző* című rovatban, amellyel végérvényesen felváltotta. Az olvasók 1952. január 1-je óta rendszeresen találkozhattak a vasárnapi számban Pistike történeteivel — a folyamatosság csak 1954-ben szakadt meg, amikor „Rozi ángyó, a Pistike nagynénje” állt elő meséjével. A humorrovatban jelentek meg ezek a cikkek, olvasottságukat és népszerűségüket is bizonyára ennek köszönhették, a keresztretjvény, a fejtörők és a karikatúrák voltak a szomszédai. Érdemes megfigyelnünk a humornak, mint esztétikai minőségnek a jellegét ezekben az írásokban, hiszen a humoreszk műfaján túlmutató többlet éppen abban kereshető.

A humor forrása a *Magyarzó Pistike* meséiben az elbeszélte életanyag jellegéből és a nyelvi megformáltságból ered. Az elbeszélte életanyag igen sokrétű. Megjelennek egyrészt a humoros műfajok klisé-szituációi, például a viccben: *1-gyszer 3-rom angol ült a klubban és mondta az 1-gyik: — Tegnap a vadázaton 1-gy nyul futott el előttem... És másfél órával később mondta a másik angol: — Nem nyul volt, ürge volt. És 5-t órával később mondta a 3-rmadik angol: — Nem ülök egy ojan társzszaszgban, ahol ennyit vitatkoznak, és vette a kalapját és elment.* A diákhumor is gyakori: *„mongypisti 1-gy ojan meléknevet, amejet fokozni lehet és én kapásból válaszoltam: fegyverkezés.”* De megtörténik, hogy az elbeszélő ismerőseiről mond el vidám, csattanós történeteket, kisebbfajta anekdotákat: *„Ja és a sportról jut ezembe, miserint a Kollin Jóska zerkeztő bácsi kislánya, aki nekem gimnáziumi kollegám, 1-gy futóbajnoknő, és mondta 1-gy másik zerkeztő bácsi a Jóska bácsinak, hogy miért hagyja hogy a Pirike futóbajnoknő legyen, így sohasem fog férjhez menni. — Már mért nem? — kérdezte a Jóska bácsi. — No, hallod, mondta a másik zerkeztő bácsi, hát ki fog utána futni?”* Vagy szójátékokkal él: *„— Tudod-e, pajtás, ki szalatt ere? — Hogyne tudnám, pajtás, ere szalatt fézkel a fecske. (Népi zójáték, ám jójáték.)”*

Humor forrása lehet az irodalmi szöveg beemelése is: *„... vége a szép nyárnak, ámbátor még nyilnak a völgyben a kerti virágok és ülje kedve em az ölembé ide (Kölcsey).”*

A humoros rövidműfajok és irodalmi szövegek parafrázálása mellett aktuális világpolitikai célszásokkal is találkozhatunk: *„Jaés azt is olvaztam, miserint a Zamerikában elnökválasztásra készülnek és azt mondja atata, hogy a republikánusok és a demokraták közt csakcsupán az a különbség, hogy a republikánusok nem demokraták és a demokraták sem azok. És a republikánusoknak elefánt az ő zimbólumuk és a demokratáknak 1-gy számár, miáltal mégis a Nixon bácsi lett az alelnökjelölt.”*

Gyakoribbak azonban a társadalmi visszasságokról szóló beszámolók: „Hallottuk, hogy a bezdáni Jankovics Mihálynak nem kell se községi út se iskola se nem fürdő és hogy ő erre nem ad pénzt s meg kellene őt nyugtatni mízerint a fürdő a községben csak azt jelenti, hogy lehet fürdeni, de nekije nem muszáj, ha nem akar...”

Az élet különböző területeiről egybemontásolt szilánkok nem állnak össze kerek történetté. Ami összefogja őket, az a mindennapi élet, amely háttérelemként vagy inkább keretként kap helyet ezekben a szövegekben. (Természetesen ismét sok változatban: iskolai élet, sport, színház, film, családi viszonyok stb.) És összetartó erő, egyben újabb humor forrása, a szövegek nyelvi megformáltsága. Magyarzó Pistike a legelemibb helyesírási szabályokat sem ismeri (ojan, társzsaszág stb.), a helytelen szóelemekre való bontás eredményezi a 2-tséges-féle alakokat. A helytelen etimologizálás és jelentésmagyarázás példája: „Csudameleg ez a julius, amelyet rézből a Julius Cézárról, rézből pedig a kánikuláról neveztek el és ennekfolytán kutyameleget jelent, mertmivel a »kéane« az kutya...” A szólások és közmondások használatának elbizonytalanodása is állandó témája: „*ki mint veti ágyát, úgy aratt.*” Nyelvhasználatunknak szinte összes tévedését eltúlozza, felnagyítja és gyakorítja. Önmagában a helyesírás nem tudása még nem neveltséges. A szövegek szerzője a hibákat „alógikusan” használja, olyan helyeken is tévedéseket feltételez, ahol semmiféle hasonulásos hangtani jelenség nem befolyásolhatja a betűvetőt: *társzsaszág, vadáz, kézlet, kézüil, zerint* stb. Ezzel az eljárással a magyar irodalomban már ismert „svábos” és „cigányos” beszédhez hasonló, a hangzós szintnek megfelelő stílushatást hoz létre.

Fellelhetők a stílusparódia elemei is. A mertmivelhogy holott-féle köztöszóhalmozás minden bizonnyal az újságírás hivataloskodó nyelvezetét figurázza ki. Azt azonban egy pillanatra sem szabad elfelejtenünk, hogy a szándékolt nyelvrontás nem öncélú, latens nyelvművelő célzata egyértelmű.

Együgyűségünknek, elmaradottságunknak, műveletlenségünknek tart tükröt a Magyarzó Pistike. A benne megformált életanyag gyakran egyáltalán nem tréfás (társadalmi igazságtalanságokról, visszaélésekről is szó esik). A szatíra vagy a vitriolos gúny irányába lendülő célzásokat azonban rendre tompítja a mindent összehadaró, a távoli dolgokat egymás mellé állító, az elmondottakat pistikésítő, puerilissé alakító szándék és az erőszakolt, ám következetes helyesírásbeli, nyelvi helytelenség. A szövegek megmaradnak a humor adta esztétikai minőségeken belül, amelyek a megbocsátó derűvel és a könnyedséggel ötvöződnék.

A Magyarzó Pistike meszéiben a humor rétegeinek „dömpingszerű” gazdagsága mellett azt is értékelnünk kell, hogy egyéni és egyedülálló beszédfajta hozott létre újságírásunkban. Most közzétett válogatásunk nem eleve elgondolt, szigorú esztétikai kritériumok alapján történt, csu-

pán ízelítőt kívánunk adni Gál László írásaiból, amelyek ma is megmozgatják rekeszizmainkat, vagy legalábbis — még legromlandóbb, aktuális vagy: kliséizű részletei is — groteszk fintorra készítetnek bennünket.

TOLDI Éva

KRÓNIKA

AVNOJ-DÍJAS MŰVÉSEK. November 29-e, a köztársaság napja alkalmából Belgrádban odaítélték és kiosztották a legmagasabb társadalmi elismerést, az AVNOJ-díjat. A tizennyolc díjazott személy és munkaszervezet között van művelődési életünk több ismert egyénisége is: Oto Bihalji Merin képzőművészeti esszéíró, író és publicista, aki testvérbátyjával Pavleval együtt megalapította a Nolit kiadót, Mihovil Logar zeneszerző és zongoraművész, akinek 170 szerzeményét ismerjük, Milivoj Nikolajević újvidéki festőművész, a Matica srpska volt elnöke, dr. Ervin Nonveiller építész, számos középület és híd megálmodója, Ivan Potrč szlovén író, költő és drámaíró.

ÚJ TAGOK A VAJDASÁGI AKADÉMIÁBAN. November 22-én választási értekezletet tartottak a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémián, amelyen hét eddigi levelező tagot megválasztottak rendes akadémikusoknak, s ugyanakkor hét új tagot választottak a levelező tagok közé. A társadalomtudományi és művészeti osztályból az

akadémia rendes tagjává választották Rudolf Bruči zeneszerzőt, dr. Aleksandar Fira jogászt, dr. Szeli István irodalomtörténészt és Aleksandar Tišma író. Ennek az osztálynak levelező tagja lett dr. Bori Imre irodalomtörténész, dr. Bogdan Brukner régész és Jovan Čulum író. Tiszteletbeli tagokká választották Jure Kaštelan költőt, Mladen Leskovac irodalomtörténészt és Boško Petrović író, a jugoszláv, illetve a Szerb Művészeti és Tudományos Akadémia tagjait, valamint Hadrovits Lászlót, a Magyar Tudományos Akadémia tagját.

BUDAPESTI MEGEMLÉKEZÉS VELJKO PETROVIĆRA ÉS TODOR MANOJLOVIĆRA. November 15-én a Magyar Írók Székházában emlékeztek meg két szerb író, Veljko Petrović és Todor Manojlović születésének századik évfordulójáról. A munkásságukról szervezett konferencián részt vett Vujicsics D. Sztóján, Lőkös István és Miłosevits Péter, illetve Újvidékről Bori Imre, Bosnyák István és Gerold László.

A FORUM KÖNYVKIADÓ ÚJ KIADVÁNYAI

Josip Broz Tito összegyűjtött művei XVI. (1943. júl. 1.—szept. 30.)

Brasnyó István: *Majomév* (regény)

Gobby Fehér Gyula: *Testek és álmok* (regény)

Bognár Antal: *Eligazodni* (elbeszélések)

Saffer Pál: *Politáros fedelű könyv* (elbeszélések)

Ladik Katalin: *Parázna söprű — Bludna metla* (versek)

Veszteg Ferenc: *Egyirányú levelek s egyéb leletek* (versek)

Jovan Zivlak: *Penge* (versek)

Ioan Flora: *Az anyagi világ* (versek)

Pavle Popović: *Köerdő* (versek)

Ágoston Mihály: *A földrajzi nevek írásmódja*

Bori Imre huszonöt tanulmánya

Utasi Csaba: *Irodalmunk és a Kalangya* (tanulmány)

Vajda Gábor: *Acs Károly* (kismonográfia)

Hangya András (képzőművészeti kismonográfia)

Írta és hitte Vébel Lajos (riportok)

Deák Ferenc: *Zsivány* (Ifjúsági Regénytár)

Domonkos István: *Via Itália* (Ifjúsági Regénytár)

Fehér Kálmán: *Összjáték* (Ifjúsági Regénytár)

Németh István: *Vadalma* (Ifjúsági Regénytár)

Csorba Béla: *Tücsökmadarak a hóban* (gyermekversek)

Szűcs Imre: *Fecskebölcső* (gyermekversek)

Đuro Batričević: *Csáki Lajos* (monográfia)

Anda Miličević: *Žarko Zrenjanin élete*

A JKSZ KB 13. ülése

Stefan Zweig: *Nyugtalan szív* (regény)

Nagy Valéria: *Neurológia* (egyetemi tankönyv)

Fehér Ferenc: Írók, festők, szobrászok (Németh István, Wanyek
Tivadar, Moják Aranka, Majtényi Mihály, Baranyi Károly)
1688

Bálint István: Negyven év a jugoszláv külpolitika szolgálatában
1696

Németh Mátyás: A fénykép és szerepe a Magyar Szóban 1706

Csáky S. Piroska: Könyvkiadásunk történetéből 1712

Steinitz Tibor: Játékokról komoran 1732

Burány Nándor: Öszinte vergődés végletek között (Thurzó Lajos-
ról) 1737

Burány Nándor: B. Szabó György a Szabad Vajdaságban 1748

Magyarzó Pistike messéi 1761

Toldi Éva: A humor szintjei a Magyarzó Pistike messéiben
1774

KRÓNIKA

AVNOJ-díjas művészek; Új tagok a vajdasági Akadémiában;
Budapesti megemlékezés Veljko Petrovićra és Todor Manojlovićra.
1778

HÍD — irodalmi művészeti és társadalomtudományi folyóirat — 1984. december. Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszervezet. Szerkesztőség és kiadóhivatal, 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić utca 1., 021/611-300, 51-es mellék. — Szerkesztőségi fogadóórák: mindennap 10-től 12 óráig. Főszerkesztői fogadóóra pénteken 10-től 12 óráig. — Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizethető a 65700-601-14361-es folyószámlára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. — Előfizetési díj belöldön egy évre 300, fél évre 150, egyes szám ára 30, kettős szám, ára 60 dinár; külföldre egy évre 600, fél évre 300 dinár; Külföldön egy évre 12 dollár, fél évre 6 dollár. Diákok és egyetemisták csoportos előfizetése egy évre 150 dinár — Készült a Forum nyomdájában Újvidéken